T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI

GÜVENLİK ALANINDA OLUŞTURULAN AB EKSENLİ POLİTİKA VE KURUMSAL DÖNÜŞÜM ÇABALARININ POLİSLER ARASINDAKİ YANSIMASI

Doktora Tezi

Ahmet Erkan KOCA

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI

GÜVENLİK ALANINDA OLUŞTURULAN AB EKSENLİ POLİTİKA VE KURUMSAL DÖNÜŞÜM ÇABALARININ POLİSLER ARASINDAKİ YANSIMASI

Doktora Tezi

Ahmet Erkan KOCA

Tez Danışmanı
Doç.Dr.Aslı Yazıcı YAKIN

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ANTROPOLOJİ (SOSYAL ANTROPOLOJİ)
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/2010)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

……

İmzası

……

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problem Alanı.....1

1.2. Araştırma Problemi/Sorusu.....4

1.3. Araştırmanın Önemi.....12

1.4. Araştırmanın Yöntemi.....17

1.5. AB Güvenlik Politikalarının Oluşum Süreci.....23

1.5.1. Türkiye'deki Durum.....28

2. NİTEL BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK ETNOGRAFYA

2.1. Nitel Araştırma'nın Temel Özellikleri.....35

2.2. Nitel Bir Araştırma Türü Olarak Etnografya.....42

2.3. Bu Araştırma'da Neden Etnografik Yönteme Başvuruldu?.....52

2.4. Etnografik Yöntemin Sınırlılıkları.....57

2.5. 'Polis' Üzerine Yapılmış Olan Etnografik Çalışmalar.....63

3. OTORİTE VE GÜÇ ÇATIŞMASI BAĞLAMINDA KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Biçimsel/Resmi Örgütlenme Biçimi.....76

3.1.1. Bir Güç Kullanım Aracı ve İktidar Alanı Olarak Bürokrasi: Marxist Yaklaşım.....79

3.1.2. İdeal Tip Olarak Bürokrasi ve Bürokratik Örgütlenme Biçimi.....83

3.1.3. Weber'in Bürokrasi Kuramının Eleştirisi.....88

3.2. Bürokraside Güç ve Otorite Çatışması.....99

3.3. Bourdieu ve Güç İlişkisi.....112

3.4. Polis Bürokrasisi.....120

3.4.1.Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Polis Bürokrasisinde Meydana Gelen Değişiklikler.....129

4. TÜRKİYE'DE BÜROKRATİK YAPIDAKİ DEĞİŞİM ve DÖNÜŞÜM

4.1. Osmanlı'nın Son Dönemlerindeki Bürokratik Değişim.....142

4.2. Tarihsel Süreç.....146

4.3. Osmanlı Bürokrasisi'nde Bürokrasi'nin Yeri.....153

4.4. Osmanlı Bürokrasisi'nin İç Yapısı.....155

4.5. İdari Yapıdaki Reformlar.....160

4.6. Cumhuriyet Dönemi Türk Bürokrasisi.....162

4.6.1 2000 Sonrası Dönem.....168

5. ANTROPOLOJİ ve POLİTİKALAR İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE BAĞLAMSAL ÇERÇEVE

5.1. Antropoloji ve Politikalar İlişkisi.....171

5.1.1.Yeni Bir Alt-Dal Olarak Politikalar Antropolojisi.....175

5.2. Politika Nedir? Politika Sorunları Nasıl Oluşmaktadır?.....184

5.2.1.Politikalar Antropolojisi'ndeki Temel Sorular.....189

5.2.2. Bir Söylem ve Güç Alanı Olarak Politikalar.....191

5.2.3.Analiz Konusu Olarak Politikalar.....201

5.3. Alanı Yeniden Düşünmek.....204

5.4. İlişkiler Ağı Analizi'nin Önemi.....207

6. ALAN BULGULARI: ETNOGRAFYA

6.1. Polis Bürokrasisi.....211

6.2. İnsan Kaynağı.....225

6.3. Kadro ve Okul Çatışması: 'Kadro Bildiğiniz Gibi Değil!'.....232

6.4. 'Gerçek' Polislik.....237

6.5. İyi İnsan, İyi Polis?.....255

6.6. Üniforma ve Damgalanma.....262

6.7. Zor Kullanma Gücü ve Şiddet.....272

6.8. Takdir Yetkisi.....284

6.9. Güç, Güçsüzlük ve Polisler.....295

6.10. Kanun ve Düzen.....314

6.11. Politikalar ve Polisler: Uygulama Problemi.....322

6.11.1.Avrupa Birliği Politikalarının Uygulanma Sorunu.....338

7. SONUÇ.....344

KAYNAKÇA.....353

ÖZET (TÜRKÇE).....362

ÖZET (İNGİLİZCE).....364

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problem Alanı

Biçimsel/resmi örgütlenmeler, belirli bir hedef doğrultusunda yazılı bir takım ilke ve kurallara göre işleyen ve bu hedefe en kısa ve en etkili yoldan ulaşmayı amaçlayan yapılardır. Bu tür örgütlenmelerde kimin ne yapacağını, ne tür bir görevi hangi ilke ve kurallara göre yerine getireceğini idare eden ve yürütülecek olan faaliyetler ile farklı uzmanlıklar ve iş bölümleri gerektiren çabaları ortak hedef doğrultusunda harekete geçirip koordine eden bürokratik bir mekanizma vardır. Bu anlamda polis bürokrasisi derken, Türkiye çapında örgütlenmiş olan polis teşkilatının her türlü iş, işlem ve faaliyetlerini koordine eden, ana ilkeleri, temel politikaları ve işleyiş tarzını belirleyen; ulaşılmak istenen hedeflere en etkili ve kısa yoldan varmayı sağlamaya çalışan merkezi idari yapı kastedilmektedir.

Bu yapı, söz konusu polis teşkilatının sayıca büyüklüğüne, yerine getirilen işin doğasına ve kapsadığı alanın genişliğine bağlı olarak biçimsel/resmi örgütlerin özelliklerini, katı bir disiplinle uygulama eğilimi göstermektedir. Bürokratik mekanizma, kişilerden bağımsız, role dayanan, kalıcı ve rasyonel bir işleyişe sahip olmasından kaynaklanan kurumsal bir otorite içermektedir ve kişiler yaptıkları görev gereği bu otoriteyi kullanırlar. Ancak buna karşın, bu tür bürokratik yapılar tıpkı sosyal yapılarda olduğu gibi kendi amacının peşinden koşan, birbiriyle çatışan, rekabet halinde olan, elindeki kaynaklar ile diğerleri üzerinde güç uygulayan bireylere ait birbirinden çok farklı eylemlerin toplamı ile oluşmaktadırlar. O nedenle,

kâğıt üzerindeki belirlemeler ne kadar güçlü ve ne tür yaptırımlara bağlı olursa olsun, resmi örgütlenmelerde de birbirinden farklı amaçların peşinden giden, çatışan, ortak hedef doğrultusunda koordineli çalışamayan, farklı hesaplarla hareket eden ve bazen birbirini tamamen hareketsiz bırakan bireyler vardır. Buradan hareketle denebilir ki biçimsel örgütlenmelerin başlıca uğraşı, çok farklı amaçlara ve hesaplara sahip olabilen farklı özellikteki insanların birarada, ortak bir hedef doğrultusunda koordineli ve uyum içerisinde çalışabilmelerini sağlamaktır. Burada önemli bir sorunsal olarak bürokratik örgütlenmelerde otorite ile güç arasında yaşanan çatışma karşımıza çıkmaktadır. Bir tarafta, bürokratik işleyişin içinde varolan rasyonel, verimli ve role bağlı kurumsal bir otorite; yani, meşruluğu tartışılmaksızın kabul edilen bir yaptırım gücü ve diğer tarafta ise, böylesi bir meşruluğa dayanmayan ancak kurum içerisinde önemli bir etki alanı bulunan gayriresmi bir güç söz konusudur. Polis bürokrasisi özelinde düşünüldüğünde bu sorunsalın belirgin bir şekilde görünür olması beklenir çünkü kurum olarak polis, esasında siyasal iktidarın kamusal gücünün kullanıcısı konumunda olarak resmi işleyişe bağlı kurumsal otoriteye dayalı meşruluk ile bunların dışındaki bir güce bağlı gayriresmilik arasında ince bir çizgide, ya da başka bir deyişle, ara bölgede durmaktadır.

Aynı sorunsal içerisinde ayrıca göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta da bürokratik örgütlenmeler içerisindeki işleyişin rasyonel ilkeler doğrultusunda oluşturulmasına karşın bürokrasi dışındaki gündelik hayatın böylesi bir ‘mekanik rasyonelliğe’ sahip olmayışıdır. Weber’e göre, bürokratik yapılanma biçimi, tarihsel bir dönemde rasyonelleşme ve entelektüelleşmeyle birlikte, yaşamın sihir ve büyü gibi ‘irrasyonel’ ve öznel bir anlamlandırma biçiminden sıyrılarak daha rasyonel ve daha nesnel bir anlamlandırma biçimine geçiştir. Burada rasyonelleşmeyi getiren,

karşılaşılan maddi koşulların ve 'çıkar durumları'nın sihir gibi irrasyonel ve öznel anlamlandırma biçimlerini geçersiz kılmasıdır. Tıpkı bunun gibi, bürokratik yapılanmalarda da rasyonelleşme, kurumun ortak hedefleri doğrultusunda karşılaşılan somut koşullar ya da engellere ve kurumsal çıkar durumlarına göre oluşmaktadır. Oysa gündelik hayatta insanlar, her zaman kendi 'çıkar durumları'nın peşinden giderek bu kadar rasyonel bir şekilde hareket edebilmekte midirler sorusunun cevabı net değildir. Bu noktada da polisler, yaptıkları işin doğası gereği 'gündelik yaşam'ın oldukça yakınında çalışan, çoğu zaman bürokratik işleyişten bağımsız bir şekilde onun kurallarına tabi olan insanlar olmaları bakımından kurumsal çıkarlara ve meşru otoriteye sahip ancak gündelik yaşamın pratiklerine ve kurallarına tabi ve her zaman kurumsal çıkarlara göre hareket edemeyerek otoriteden bağımsız bir güç kullanma konumunda kalırlar. Bu durum en belirgin şekliyle, artık bir yönetim aracı haline gelmiş, kurumsal faaliyetlerin hemen her alanında ve boşluk kalmasına yer vermeyecek düzeyde ayrıntılı bir içeriği olan 'politikalar'ın hayata geçirilmesi sürecinde kendini göstermektedir. Wedel (2005:32), küreselleşme, devlet ve kurumlar, siyaset, kalkınma ve seçkinler gibi konularda çalışma yapan antropologların çok geçmeden politikaların araştırmalarında tuttuğu merkezi yerin farkına vardıklarını ve o noktadan sonra kaçınılmaz olarak politikaları analize tabi tuttuklarını belirtir. Benzer bir seyir izleyen bu çalışmada, AB süreciyle polis bürokrasisinde yaşanan değişimlerin yerel düzeydeki algılanma ve hayata geçirilmesi sırasındaki görünümleri ile otorite ve güç çatışmasının güçlü bir biçimde hissedildiği bir etkinlik alanı olarak 'politikalar' ve özelde de 'güvenlik politikaları' temel odak noktası olarak alınmıştır. Bu yapılırken politikalar, biçimsel örgütlerin önemli bir yönetim aracı olarak ele alınmış ve bürokratik rasyonellik ile gündelik hayat

arasındaki çatışma, politikaların içerisinde yer alan konu ve süreçler ile tüm bu süreçlerin eleştirel bir analizi yapılmak suretiyle uygulayıcılar konumundaki polislerin gündelik hayatı içerisinden elde edilen alan verilerine dayanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Antropoloji de esasen politikalarla ilgili, bugün modern devlet yapıları içerisinde, kurumlarda ve gündelik hayat araştırmalarında hâkim olan 'biçimsel bürokratik bakış' ve 'rasyonel tercih teorisi' gibi odaklanmalara karşın politikayı, meşru ve rasyonel bir iş yapma ve sonuca ulaşma biçimi olarak kabul eden varsayımları sorgulayan bir hareket noktasından işe koyulmaktadır.

Bu arka plandan hareketle, çalışmanın soruşturma konusu yaptığı şey temelde, polis bürokrasisi içerisinde AB tam üyelik hedefi doğrultusunda, özellikle 2000'li yıllardan sonra gözlenen yoğun değişim süreci sonucunda oluşturulan yeni politika ve kurumsal dönüşüm çabalarının, otorite/güç çatışması bağlamında nasıl bir kurumsal etki yarattığı ve başlangıçta varolan hedeflerin uygulama düzeyinde neden hayata geçirilemediğidir. Bu durumun yerel düzeyde, gündelik hayatın içerisinde çalışan 'sokaktaki polisler' arasındaki yansıma biçimleri, bizatihi bu politikalar ve oluşturulan yeni projeler analiz konusu yapılarak, süreç ve sonuç arasındaki etkileşim biçimi üzerinde durulmuştur.

1.2. Araştırma Problemi/Sorusu

Türkiye'de, özellikle son on yılda oldukça yoğun bir etkinlik alanı olarak karşımıza çıkan AB tam üyelik süreci, büyük ölçüde kurumların kapasitelerinin arttırılması, kurum çalışanlarının eğitim ve bilgi eksiklerinin giderilmesi ve böylelikle AB ülkelerindeki karşılıklarına 'ayak uydurmaları' düşüncesi üzerinden ilerlemekte ve bu doğrultudaki çabaların özünü, bürokratik alanda bir takım yenilikler getiren çeşitli

politika ve projelerin tasarlanması ve işler kılınması oluşturmaktadır. Bu sürece yön veren temel paradigma, Weber'in biçimsel/resmi örgütlenmeler kuramında öngördüğü bürokratik model ve bu doğrultuda sonradan ona eklenen ama ana ekseni değiştirmeyen 'rasyonalist' görüşlerdir. Bu açıdan bakıldığında, sürecin getirdiği yenileşmelerin aslında Türkiye'nin batılılaşma tarihi içerisinde öteden beri ulaşılmak istenen 'çağdaş uygarlık düzeyi' bağlamında, 'çağdaş' ve 'bilim-temelli' bir toplum oluşturabilmek için 'rasyonel' ve 'nesnel' bir yapılanmayı gerçekleştirebilme çabalarının farklı bir görünümle yeniden ortaya çıkması olduğu söylenebilir.

Burada, Avrupa Birliği normları ve standartları ulaşılmak istenen hedefe götürecek olan araç değerler olarak algılanmakta ve tüm bu norm ve standartların eksiksiz bir şekilde uygulanması halinde Türkiye'nin AB üyesi devletler kadar gelişmiş bir ülke olabileceği bir varsayım olarak kabul edilmektedir. Bunun kabul edilmesi aynı zamanda, AB'nin normlarını ve standartlarını belirleyen yasal mevzuatın ve teknik kuralların, politika ve kararların da rasyonel ve bilim-temelli olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle, yapılması gereken şey kendiliğinden, varolan bu norm ve standartların tam anlamıyla ve her alanda uygulanmasını sağlamak olarak ortaya çıkmıştır ve uygulamayı, diğer bir deyişle tüm bu standartların hayata geçirilmesini sağlayacak temel aktör olarak da 'bürokrasi' görülmüştür. Bu da yine geçmişten beri süregelen Batılılaşma süreciyle uyumlu bir görüştür çünkü bilindiği gibi Tanzimat'tan itibaren Türkiye'nin modernleşmesinde ve batıyla arasındaki açığı kapatabilmesinde anahtar rol 'bürokratlar'a ve 'bürokrasi'ye verilmiştir.

Çoğunlukla Weber'in çalışmalarından esinlenen anadamar bakış açısına göre, modern öncesi dönemde varolan geleneksel ve 'patrimonyal' yani 'irrasyonel' ve 'liyakata dayanmayan' yönetim örgütlenmesinin karşıtı olarak bürokratik örgütlenme biçimi, rasyoneldir ve uzmanlığa dayanmaktadır. Ancak her bürokratik örgütlenmenin rasyonel ve uzmanlığa dayandığını, her zaman doğru işe doğru kişilerin verildiğini söylemek zordur. Bu anlamda AB üyelik süreciyle birlikte temel olarak yapılmak istenen, etkili ve verimli bir bürokratik örgütlenme biçimine geçmek ve sonrasında topluma önayak olacak bu örgütlenme sayesinde getirilecek yeniliklerin genele yayılmasını sağlamak olmuştur. Böyle bakıldığı zaman, AB üyelik süreciyle yaşama geçirilmesine çalışılan norm ve standartların, genel anlamda rasyonel ve liyakata dayalı bir anlayışın egemen kılınması ile paralellik arzettiği görülmektedir.

Bu temel üzerinde, Türkiye'nin AB tam üyelik sürecinde iki temel kabulün söz konusu olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, AB normları ve standartlarının 'rasyonel, bilimsel ve nesnel' olduğu ve ikincisi ise rasyonel bir işleyişe sahip olan bürokratik mekanizmanın tüm bu norm ve standarları hayata geçirebileceğidir. Buna karşın gelinen noktada, yapılan pek çok yasal değişikliğe, oluşturulan politikalara, getirilen yeni kurallara ve uygulanan projelere rağmen istenen sonucun alınamadığı, diğer bir deyişle, norm ve standartların 'uygulamaya yansıtılamadığı' kabul edilmekte ve bu durum son on yılda bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta AB norm ve standartlarıyla uyumlaşmak için tasarlanan projelerin ve oluşturulan politikaların yerini bugün, bu proje ve politikalarla yapılmak istenenlerin neden uygulamaya geçirilemediğini inceleme konusu yapan, bu soruna çözüm arayan projeler ve yeni-politikalar almıştır. Ancak bu yeni proje ve politikaların

oluşturulması aşamalarında da bir öncekilerde varolan temel kabuller ayniyle korunmuş ve uygulanamayan proje ve politikaların uygulanabilmesi için aynı varsayımlardan ve önkabullerden hareket eden yeni proje ve politikalar üretilmesi yoluna gidilmiştir. Ne var ki çözüm olarak görülen bu yeni proje ve politikalar da bir öncekilerde yaşanan sorunlar ve engeller yüzünden 'uygulanamama' problemiyle karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, AB sürecinde yapılan insan hakları alanındaki reformların hayata geçirilebilmesi için reform paketleri içerisinde yer alan pek çok projenin ve genel anlamda oluşturulan yeni insan hakları politikasının 'uygulanamama' sorununu ortadan kaldırmak için 'Türkiye'nin İnsan Hakları Alanında Yaptığı Reformların Uygulanmasına Destek Projesi' başlığıyla yeni ve büyük çaplı, ayrı bir 'şemsiye-proje' hazırlanmış ve proje kapsamında Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) ve Jandarma Genel Komutanlığı (JGK) gibi kurumlardan pek çok bürokrat ve uzman yurt dışına çalışma ziyaretlerine gitmiş, yerel düzeydeki polis ve jandarma merkezlerinde çalışan personelin temel insan hakları bilgilerini edinebilmeleri için çok sayıda eğitim seminerleri ve çalıştaylar düzenlenmiş ve yerel düzey uygulayıcılar düzeyinde bilinç artırma çalışmaları yapılmış ancak gelinen noktada insan hakları alanında istenen standartlara ulaşılıp ulaşılamadığı ya da kısa vadede ulaşılıp ulaşılamayacağı konusu tartışmalı halini korumuştur.

Bütün bunlara karşın biliyoruz ki tüm bu tartışmalar yeni değildir. Tanzimatla ve hatta onun da öncesinde başlayan Batılılaşma çabaları, temel olarak kurumsal bir dönüşüm öngörmüş ve gelişen süreçte ya yeni kurumlar kurulması veya var olanların Batılı kurumlara adaptasyonu sağlanmaya çalışılmıştır. Bir anlamda toplumun kurumlar üzerinden dönüşümü amaçlanmıştır. O nedenle bugün kendini somut olarak

gösteren sorun, köklü bir geçmişe sahiptir ve batılılaşma konusunda yapılagelmekte olan 'kadim' bazı tartışmalar burada bir kez daha kendisini hissedilir kılmaktadır. Dolayısıyla burada, bu çalışmanın merkezinde yer alan 'kurumsal değişim ve dönüşüm çabalarının hayata geçirilememesi' sorunu, salt AB sürecinin bir ürünü gibi algılanmamakta ancak bu sürecin, söz konusu sorunu, varolan temel sorunsal içerisinde son derece somut bir şekilde görünür kıldığından hareketle belirli bir çalışma kolaylığı sağlayan, dar bir tarihsel dönemle sınırlı tutulmaktadır.

Burada soruşturma konusu yapılan sorun, son on yılda, 'iç güvenlik' alanında, özellikle polisi ilgilendiren konu başlıklarında benimsenen yeni norm ve standartlar doğrultusunda oluşturulan politika ve projelerin deneyimsel (ampirik) düzeyde nasıl algılandığı, bunlara ne gibi tepkiler verildiği, yerel düzeyde nasıl bir yeniden-inşa sürecine tabi tutulduğu, uygulamadaki görünüş biçimleri ve nasıl ve ne şekilde uygulandığı ya da uygulanamadığıdır. Bu sorulara verilecek cevaplar, kaçınılmaz olarak bürokratik işleyiş biçimi, politikaların ve projelerin oluşma süreçleri ve bürokratik kurumların uygulamaları ile bu kurumların içinde yer aldıkları kültür ve toplumsal yapı arasındaki ilişki gibi konularda bazı göndermeler içereceğinden, genel olarak esnek ve çok-yönlü bakmaya imkân veren, açık-uçlu bir hareket tarzı benimsenmiştir. Bu çalışmanın ana yörüngesi, AB üyelik süreciyle uygulamaya konulmaya çalışılan yeni politika ve projeler ve bunların yerel düzeyde algılanma ve uygulanma biçimi ile bu süreçle birlikte daha görünür hale gelmiş olan bürokratik -özelde polis bürokrasisinin- işleyişi, politika ve projeler üzerinden mercek altına almaktır.

Bir diğer nokta, Türkiye'nin AB üyelik sürecinde oluşturduğu yeni politika ve projelerin uygulanmasında karşılaşılan güçlük ve engellerin yanı sıra AB genelinde de tek bir uygulamadan ve sorunsuz bir işleyişten söz etmek mümkün değildir. AB'nin Birlik genelinde uygulamaya koyduğu güvenlik politikaları ve projeleri, çeşitli ülkelerde çok çeşitli dirençlerle karşılaşabilmektedir. Bu durum, politika ve projelerin doğasına ve bürokratik örgütlenmelerin yapısal özelliklerine bakmayı gerekli kılmıştır.

Bu bağlamda, İçişleri Bakanlığı ve ona bağlı olarak faaliyet göstermekte olan Polis Teşkilatı, AB üyelik süreciyle birlikte pek çok başlıkla ilgili olarak uzunca bir süreden beri bir dizi yeni düzenlemeyi hayata geçirmiş, çok çeşitli projeler üstlenerek bu alanlarda AB genelindeki uygulamaların Türkiye'ye aktarılmasına dönük bir çaba sarf etmiş; özellikle 2002 yılından bu yana 'iyi örnek' diye kabul edilen üye ülkelerdeki karşılık gelen birimlere sayısız çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmiş, çok sayıda ulusal ve uluslararası toplantı, konferans, çalıştay, seminer ve paneller düzenlenmiş; toplam süresi ayları bulan çok kapsamlı ve profesyonel eğitmenler tarafından uzun süreli eğitimler verilmiştir. Ne var ki bütün bu yapılanlara, Türkiye'nin üstlendiği yükümlülüklere ve tüm çabalara rağmen AB'nin bu alandaki mevzuatının ve politikalarının uygulanması problemli yerini korumaktadır.

Bu sorun, resmi düzeylerde de tespit edilmiş ve yukarıda da değinildiği gibi 'Türkiye'nin İnsan Hakları Alanındaki Reformları'nın Uygulanmasına Destek' gibi çeşitli projeler hazırlanarak sırf uygulamanın sağlanması için AB tarafından finanse edilen büyük bütçeli projelerle bu sorunun kökenleri anlaşılmak istenmiş, bu amaçla kampanyalar ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülmüş, ancak yine de hemen her

türlü üst düzey toplantıda bu konu gündemden düşmemiştir. Büyük bir çabuklukla getirilen yeni düzenlemeler ve benimsenen politikaların etkileri gündelik hayatın içerisinde istenen şekliyle görünür hale gelememiştir.

Bu yoğun çabaların genel anlamdaki amacı, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği noktasında 'adalet ve içişleri' alanındaki gereklilikleri yerine getirmek ve bir özgürlük ve güvenlik alanı olarak Avrupa Birliği'nin bu yapısını bozmaksızın o alana dâhil olmaktır. Teknik düzeydeki amaç ise, Avrupa Birliği'nin esas kurucu ülkelerinin nüfuzunda ve dünyadaki yeni gelişmeler ışığında dönüşerek belirlenegelen 'Adalet, İçişleri ve Güvenlik' başlığı altındaki 'hassas' denebilecek konularda oluşturulmuş olan mevzuatın uyarlanması, politikaların benimsenerek uygulanabilir bir şekilde içselleştirilmesi ve bu amaçla kurumsal dönüşümün tamamlanarak, personelin yeni yapıya uygun hale getirilmesidir.

Bu doğrultuda, Türkiye'de bürokratik kurumların, hukuksal gereklilikleri, teknik uyum gerektiren yenilikleri ve AB Müktesebatı'nın (*Acquis* –AB'nin bugüne kadar ki hukuksal kaynaklarının getirdiği haklar ve yükümlülükler toplamı) gerektirdiği politikaları istekli bir biçimde benimsediği ve bu yolda yoğun bir değişim ve dönüşüm çabası içerisinde olduğu açıkça görülmekte olmasına karşın, *AB eksenli tüm bu politika ve kurumsal dönüşüm çabalarına karşı uygulayıcılar nezdindeki direnç, isteksizlik ya da değişip dönüşememe nereden kaynaklanmaktadır? Yeni politikalar ve kurumsal dönüşüm çabaları neden hayata geçirilememektedir? Bu durumun pratikteki yansıması/yansımaları ve görünüş biçimi/biçimleri nasıldır?* soruları bu araştırmanın temel sorularıdır.

Bu temel sorular veya problem alanı içerisinde içiçe geçmiş olarak pek çok yan soru sorulmaktadır. Dolayısıyla bu temel sorular etrafında soruşturulan başlıca yan soruları şöyle sıralamak mümkündür:

İkinci bölümde araştırmanın yöntemine ve 'polis' üzerine yapılmış, etnografik veriye dayalı yerli ve yabancı çalışmalara değinildikten sonra üçüncü bölümde araştırmaya yön veren sorular şöyledir: (i) AB süreciyle birlikte polis bürokrasisinde yaşanan değişim süreci ve oluşturulan yeni güvenlik politikalarının hayata geçirilememesinin tarihsel geçmişi nasıldır? (ii) Günümüzde bu alanda yaşanan politikaların uygulanamama probleminin tarihsel kökenleri var mıdır yoksa bu sorun AB süreciyle birlikte yeni ortaya çıkan bir durum mudur?

Dördüncü bölüm, biçimsel bir örgütlenme biçimi olarak bürokrasiye eleştirel bir açıdan yaklaşmakta ve şu yan soruları sormaktadır: (i) Güvenlik alanında oluşturulan yeni düzenlemeler, yasal değişiklikler, benimsenen politikalar, oluşturulan stratejiler neden sokaktaki uygulayıcılar tarafından hayata geçirilememektedir? (ii) Biçimsel bir örgütlenme olarak bürokrasinin özellikleriyle Türkiye'deki polis bürokrasisinde son on yılda yaşanan değişim süreci ve oluşturulan yeni proje ve politikaların uygulamaya geçirilememesi arasında nasıl bir ilişki vardır? (iii) Bu sorun, gerçekte bürokratik kurumların kapasitesinin arttırılması ve personele eğitim verilmesiyle ya da biçimsel bürokratik yenileşmelerle çözülebilir bir nitelik taşımakta mıdır? (iv) Polis bürokrasisinin biçimsel özellikleriyle gündelik hayatın işleyişi arasında nasıl bir ilişki vardır ve yerel düzeydeki uygulayıcı polisler bu iki durum karşısında nasıl bir etki altında kalmakta ve ne tür bir konum benimsemektedirler? (v) Kurumsal yapılarda ve yerel düzeyde 'biçimsel otorite' ile 'gayriresmi gücü' elinde

bulunduranlar arasında bir çatışma yaşanmakta mıdır ve bu durumum sokaktaki polis ile polis bürokrasisinin yöneticileri arasındaki yansıması nasıldır? (vi) AB süreciyle son on yılda Türk polis bürokrasisinde yaşanan değişimin ve oluşturulan yeni proje ve politikaların yerel düzeydeki yansıması nasıldır?

Beşinci bölümde, antropolojik açıdan politikaların doğası üzerinde durulmakta ve yine eleştirel bir açıdan Türk polis bürokrasisindeki değişim ve dönüşüm sürecinin en önemli aracı olarak oluşturulan güvenlik politikalarının uygulamaya yansıtılamaması probleminin arkasındaki nedenler anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde soruşturmaya yön veren sorularsa şöyledir: (i) Bürokratik kurumlar ve devletin işleyişi açısından politikaların önemi nedir? (ii) Politikaların oluşum süreci nasıldır? (iii) Politikalar, birer yönetim ve güç aracı olarak nasıl işlemektedir ve neden kimi zaman istenildiği gibi bir işlev görememektedir? (iv) Politikalar, yapılanları meşru kılan bir yapıya ve özelliğe sahip midir ve bu yönüyle politikaların, içeriği gizleyen bir yönü var mıdır? (v) Politikalar, oluşum ve uygulanma süreçleri içerisinde yer alan kişileri dönüştüren ve kendisine uyduran bir etki yapabilmekte midir? (vi) Politikalar ile söylem arasında nasıl bir ilişki vardır? (vii) Polis söz konusu olduğunda politika-polis ilişkisi nasıldır ve yerel düzeyde nasıl bir yansımaya sahiptir? Altıncı bölüm ise bütünüyle alan bulguları ve etnografyadan oluşmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, biçimsel/resmi bürokratik yapıya, o yapıda üretilen politika ve projelere, yerel düzeyden yola çıkarak farklı bir açıdan yaklaşmakta; bu politika ve projelerin hazırlanması aşamasındaki karar vericilerin ve uygulamayı sağlayacak olan yerel düzeydeki görevlilerin hayatlarına etki eden gayriresmi süreçlere, gündelik

olarak paylaşılan anlam dünyasına, kültürel etkilere ve gündelik karşılaşmalara etnografik bir yaklaşımla ışık tutmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken biçimsel/resmi yapıların içine ancak o yapının içindeki insanların kültürel yaşantılarından hareketle girilebileceği fikrini savunmaktadır.

Biçimsel örgütlenmeler her ne kadar yazılı kurallara göre faaliyet gösteren, iş ve işlemlerini önceden belirlenmiş ilkelere göre yürüten yapılar ise de gündelik realitedeki uygulama, çoğu kez yazılı kuralların dışına çıkmayı, anlık kararlar almayı ve çok çeşitli çatışmaları gerektirebilmektedir. Başka bir ifadeyle, biçimsel örgütlenmeler içerisinde yaşanan süreçlerin anlaşılması için resmi verilerin dışına çıkmak ve yazılı olmayan ama gündelik etkinlik alanını belirleyen dinamiklere, ilişkilere ve güç mücadelelerine bakmak son derece önemlidir. Bu açıdan yaklaşıldığında, ülkemiz polis bürokrasisi üzerine yapılan çalışmaların, büyük ölçüde resmi kayıtlar, suç istatistikleri, İçişleri Bakanlığı ve EGM kaynaklı personel bilgileri, yıllık raporlar ve bilgi notları gibi yazılı verilere dayandığı; işleyişin yazılı olmayan yanlarına, gündelik tecrübeye ve gayriresmi güç mücadelelerine yeterince yer verilmediği görülmektedir. Bu eğilimin doğal bir sonucu olarak da yapılan çalışmalarda başvurulan yöntemler, 'masabaşı' ya da 'kütüphane araştırması' yöntemleri olmaktadır. Oysaki polislik mesleğinin olmazsa olmaz yanı, gündelik hayatla içiçe ve 'güç kullanımı'na dayalı olmasıdır. O nedenle, polis bürokrasisi söz konusu olduğunda, sahadan elde edilmemiş ya da sahada sınanmamış her türlü veri, yanlış yönlendirici ve sorunların üzerini örten bir özelliğe sahip olacaktır. Polislerin odak yapıldığı bir çalışmanın salt polis bürokrasisinden elde edilecek verilere dayandırılması, kaçınılmaz olarak polis bürokrasisinin bütün yönlendirmelerine ve 'maniple etme' eğilimlerine uygun sonuçlar üretecektir. Polis kayıtları, tüm dünyada

eleştirel yaklaşılan ve yönlendirme ihtimali her zaman için akıllarda tutulan kaynaklardır. Nitekim bu çalışma sırasında yerel düzeyde tutulan istatistiklerin, merkezin isteklerini karşılayabilmek için ne denli çarpıtılabildiğine ve istenen şekle sokulmaya çalışılabildiğine pek çok kez şahit olmuşumdur. Her türlü istatistiki veri aşağıdan yukarıya yani sokaktaki polisten bürokratik merkeze gelmektedir ve polisin başarısı ya da başarısızlığı bu istatistiklere göredir. Mesela bir polis karakolunun önem sırasının belirlenmesinde, verilen vaka adeti demek olan 'cerayim sayısı'na dayalı suç kayıtı en önemli unsurdur. Örneğin, Ankara Ulus'taki Anafartalar Polis Karakolu'nda çalışmak ile sözgelimi Çorum'un bir ilçesindeki bir karakolda çalışmış olmak aynı şey değildir çünkü Anafartalar'da bir yıl içerisindeki cerayim sayısı binlerle ifade edilirken ötekinde bu sayı yüze bile ulaşmamaktadır. Bu nedenle, küçük ve olay yönünden sıkıntısız bir semtte bulunan karakollarda küçük hadiseler, büyük birer suça dönüşebilirken Anafartalar Karakolu'nda yerine göre bıçakla yaralama, sıradan görülebilmektedir. Oysa istatistikler temel alındığında, suç türleri ve suç sayısı önemli ölçüde her iki tarafın kendi gerçekliğine göre oluşturduğu verilere göre şekillenecek ve kesinlikle yanıltıcı olacaktır. Polisiye istatistikleri nesnel veri olarak kabul etmek aslında 'bir zanlının suçuna hükmetmek' gibidir. Tıpkı bütün adalet sistemlerinde bir kimseyi sanık olarak belirleyenler ile o kimsenin suçlu olup olmadığına karar veren makamların ayrı ayrı olmasının zorunlu oluşu gibi polisiye vakalar söz konusu olduğunda, salt polis tarafından tutulmuş olan kayıtlar ve istatistiklerle yetinilmemesi son derece önemlidir. Ancak pratikte bu da oldukça zor olduğu için, alan araştırması ve etnografik veriye dayalı çalışmalar bu sorunu bertaraf etme adına önemli bir yerde durmaktadırlar. Çünkü, alan araştırmasında araştırmacı, bizatihi araştırma konusu yaptığı kurumun içine girerek, orada olup

biteni ilk elden görmekte ve söz konusu istatistiki verilerin ve yazılı kayıtların nasıl oluşturulduğunu gözlemleme şansı bulabilmektedir. Bu çalışmada böylesi bir noktadan hareket edilerek, gerçek, sonuçtan çok süreçte aranmış ve tutulmuş olan suç istatistiklerine, geçmiş yıllarla yapılan yazılı karşılaştırmalara ve yıllık raporlara eleştirel bakılarak, aslında bütün bunların nasıl oluşturulduğunun ve yerel düzeyde nasıl algılandığının daha önemli olabileceği üzerinde durulmuştur.

Wright (1997:5), tüm bu gerekçelere bağlı olarak polis gibi dışarıya kapalı, içerisinde neler olup bittiğinin şeffaf bir sürece tabi olmadığı ya da en azından böylesi bir güvenin henüz yeterince oluşmadığı yapılar ve örgütlenmeler üzerine yapılan etnografik temelli araştırmaların tüm dünyada giderek artmakta olduğunu belirttikten sonra kurumların iç işleyişlerini ve bürokratik yapıların açmazlarını anlamak için kültürel bir yorumlamaya ve dolayısıyla ilk elden verilere dayalı etnografik bir yaklaşımın benimsenmesine ihtiyaç olduğu fikrinin, literatürde önemli bir tartışma alanı olarak ortaya çıktığı üzerinde önemle durmaktadır. Aslında antropolojik araştırmaların başlıca savının da, böylesi bir aracısızlıkta yattığı söylenebilir. Veriyle, analiz arasındaki aracılar, sonucu değiştirebilmekte ve hatta bütünüyle belirleyebilmektedir. Nitekim Heyman (2007:241) da bu konuya dikkat çekerek, Honduras'taki bir ağaçlandırma projesi örneğinden bahseder. Bu proje, tamamen merkezde planlanmış ve bu süreçte yerel halkın mülkiyet hakları dikkate alınmamıştır. Proje, her ne kadar ağaçlandırma işiyle ilgili gibi gözükse de söz konusu projeye dair yapılan bir etnografik çalışma, yapılan işin arka planında yatan amacın, ülkenin Ulusal Elektrik Dağıtım Kurumu'nun o bölgedeki işlerini kolaylaştırmak ve istediği toprakları istimlak etmesini sağlamak olduğunu ortaya koymuştur. Heyman (2007:241), "peki Honduras örneği bize neyi göstermektedir?"

diye sorduktan sonra, "resmi politikalar ile gerçek uygulama arasındaki ciddi açıklığı" diye cevaplar ve bürokrasi çalışmalarında, resmi amaçların, aslında ideolojik içerikli olduğunu bilerek asıl önemin, *de facto* (fiili) durumun çalışılmasına verilmesi gerektiğini çünkü "bürokratik resmiyetin, güç ilişkilerini meşrulaştırdığını ve üzerini örttüğünü, katılımcı bir etnografyanın bu kalın örtünün altına sızmak anlamında oldukça uygun bir yol olduğunu" belirtir. Bu çalışma sırasında tüm bu sakınca olarak görülen konular akılda tutularak hareket edilmeye çalışılmıştır.

Walker da (2004:138), polis üzerine yapılan araştırmaların bir başka sorunlu yanına değinerek, bu tür araştırmaların, çok büyük oranda siyasetin etkisi altında olan, karmaşık bir sürece tabi olduğunu belirtmektir. Walker, polisin toplumun 'hassas sinirleri'ne dokunan pek çok 'netameli' konunun tam ortasında bulunduğunu ve buna bağlı olarak da polis üzerine yapılacak araştırmalara, sözgelimi aile, sosyal yardım, milli eğitim gibi konularda yapılan araştırmalardan daha farklı yaklaşmak gerektiği üzerinde durur. Polis, siyasi güç mücadelesinin en çok yaşandığı kurumlardan biridir. Bu noktada Walker (2004:140), polis üzerine yapılan araştırmaların da siyaset üzerinde etkili olabildiğini ve kamu politikalarında gidilecek yönü tayin etme adına önemli bir güce sahip olduğunu ortaya koyar.

Fetterman (1998:2), "etnograf, sosyal ve kültürel bir olaya ilişkin manzarayı içerden bir bakış açısıyla betimlemek ve anlamak konusuyla ilgilenir" der. Buradan hareketle bu araştırma ile bugüne kadar Türkiye'deki polis çalışmalarında pek fazla başvurulmamış bir yöntem kullanılarak; polislerin gündelik yaşamlarına ışık tutabilecek; onların realitelerini, gündelik etkileşim süreçlerini, mesleki yaşamları içerisinde oluşturdukları anlam dünyalarını ve dünya görüşlerini olabildiğince yansız

bir şekilde ortaya koyan çözümlemelere ulaşmak amaçlanmaktadır. Bu amaçlanırken yine Fetterman'ın (1998:2) ifade ettiği gibi, bir etnografın "hem hikâye anlatıcısı ve hem de bir bilim adamı" olduğunu unutmayarak, "yerlilerin bakış açısını anlamak adına daha yakın bir yere geldikçe, hikâyenin ve bilimsel niteliğin daha iyi" olduğuna inanan bir bakış açısından hareketle bu çalışmada, çalışma konusu yapılan polisler, araştırmanın birer aracı veya salt etnografik birer 'bilgi kaynağı'olmanın ötesinde işbirliği yapılan kimseler ve sonuçta ortaya çıkacak olan bulguların bir amacı olarak düşünülmüştür.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada soruşturma konusu yapılan temel sorular ve bu sorular etrafındaki yan soruların açık-uçlu bir özellikte olması, yukarıda da değinildiği gibi 'rasyonel' kabul edilen resmi süreçler içerisindeki olan bitenin ötesine geçerek gayri-resmi işleyişlere, gündelik yaşam içerisinde verilen tepkilere, inşa edilen anlam dünyasına, etkileşimlere, öznel gerçekliklere bakmayı gerektirmekte ve bütün bunların en iyi, alan çalışmasına dayalı bir etnografik yöntem ile çalışılabileceği düşünülmektedir. Özellikle soruşturma konusu yapılan, AB sürecinde polis kurumu içerisinde yaşanan *niteliksel* değişim ve güvenlik politikası bağlamındaki yeni uygulama biçimleri olduğu için niceliksel veriler yerine niteliksel veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Van Maanen (1987:73), etnografik yöntemin bir diğer önemli özelliği olarak, "'önemsiz' ya da 'sıradan' gibi gözüken veya anket, tarama ve istatistik temelli çalışmalarda nicel değerlerle ayırdedici özellikleri silinebilen ayrıntıları önemli görmesi ve bu ayrıntılardan hareketle 'olayın geçtiği' ya da 'hadisenin cereyan ettiği' sahneyi canlı bir şekilde yansıtabilme kabiliyetine sahip olması" üzerinde durur.

Etnografik yöntemde, soruşturma sırasında içine girilen düzen ne kadar iyi betimlenir ve gerçeğe yakın bir halde gözler önüne serilirse, anlaşılmak ya da çözümlenmek istenen meselenin de o kadar açık bir şekilde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu çalışmada da böylesi bir varsayımdan hareket edilerek, politika ve projelerin oluşturulma ve uygulanma aşamalarındaki kurum içi ve dışı ilişkilerin geçtiği gündelik ayrıntılar, asıl mesele hakkında birer ipucu gibi görülmüş ve yapılan çözümlemelerde arka planı tam olarak ortaya koymak adına birer veri olarak kullanılmıştır.

Bu anlamda, çalışmanın ana ekseninin oluşturulması ve belirli bir bağlama oturtulabilmesi için antropoloji içerisinde, 'gücü ve iktidarın eylemlerini' odağa alan siyaset antropolojisi kolunun yeni bir alt dalı olarak ortaya çıkmış olan 'politikalar antropolojisi' bağlamında, özellikle politika ve projelerin hazırlanması ve uygulamaya geçirilmesi süreçleri ile yerel düzeyde uygulanması aşamasından sorumlu görevlilerin anlatıları ve onlara dair katılımlı-gözlemler ile gündelik hayatın 'önemsiz' sayılabilecek ama aslında bizi belli kalıplara götürebilecek ayrıntılar önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlamda, önceden planlanmamış ya da düzenlenmemiş sohbetler, yapılandırılmamış ya da yarı-yapılandırılmış görüşmeler ve olabildiğince doğal akış içerisinde bir yakınlık kurma biçimi benimsenerek, hayatın gündelik, rutin yanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu zemin üzerinde aslolarak, içerden hikâyeler ve genel yapıyı yansıttığı düşünülen olay ve hadiseler irdelenmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken kaçınılmaz olarak, kimin ya da kimlerin anlatılarına yer verileceği konusunda bazı tercihlerde bulunulmuştur. Bu noktada, etnografik çalışmalarda genel olarak yapıldığı gibi, temel özellikleri en iyi yansıttığı düşünülen bazı 'anahtar kişiler' seçilmiş ve onların tecrübesinden hareketle bir resim

çizilmeye çalışılmıştır. Söz konusu resmin ayrıntıları, çalışmanın incelikli bir analize ulaşabilmesi açısından oldukça önem arzettiğinden, çok sayıda kişinin görüşlerine yer verilen bir tariften çok daha az sayıda ama anahtar nitelikteki kişilerin anlatılarından hareketle, derinlemesine bir seyir takip edilmiş ve bu sayede ana kalıplar çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken, katılımlı-gözlemler ile elde edilen anlatıların tutarlılığı sürekli olarak irdelenmiş, uyuşmazlık olması durumlarında daha çok anahtar kişilerin anlatıları lehinde bir tutum benimsenmiş fakat aynı zamanda o konuyla ilgili olarak 'anahtar kişi' olarak yer verilmemiş diğer kişilerden elde edilen bilgilere de başvurulmuştur.

Kelling ve Moore'un (1999:88) belirttikleri gibi polislik, genel itibariyle tecrübeyle öğrenilen, yaşanan deneyimler ile elde edilerek geliştirilen bir meslektir. Aynı zamanda insanların gündelik hayatlarına, yaşadıkları tecrübelerine etki eden ve bu etki edişle birlikte kaçınılmaz olarak başkalarının deneyimledikleri ile etkileşime geçerek kendi kendisini her gün yeniden üreten bir yapıya sahiptir. Büyük bürokratik merkezlerde üretilen politikalar, suçla ve suçluyla mücadele adına geliştirilen stratejiler ya da düzenin korunarak sürdürülmesine yönelik olarak belirlenen yaklaşımlar hayatın realitesiyle karşılaşmadan önce polislerin anlam dünyalarında yorumlanarak ve belki de seçici bir ayıklanmaya tabi tutularak alınmakta ve sonra kuram ile realite arasında bir aracı gibi davranan polisler tarafından bir şekilde uyarlanmaktadır. Polislerin kendi realiteleri, etkileşimleri, gündelik ilişki biçimleri, anlam dünyaları ve yaşam tarzları burada önemli bir rol oynadığı için etnografik bir yaklaşımın oldukça aydınlatıcı bir özelliğe sahip olduğu düşünülmektedir.

Buradan hareketle bu araştırmada, Van Maanen' in (1988:18) üzerinde durduğu, "etnografya çalışmasının başlıca özelliği, kişinin, başkalarına ait bir sosyal gerçekliği bizzat bu hayata dâhil olarak edindiği kendi tecrübelerini analiz ederek yansıtma çalışması olmasıdır" görüşünü destekler bir hareket tarzı benimsenmiştir. Bu sayede, derinlemesine bir içe-dalma ile Geertz'in 'yoğun betimleme' (thick description) diye kavramlaştırdığı, bağlam-duyarlı, detaylı ve yerel bilgiden beslenen bir yazıya dökme imkânı bulunmasına çalışılmıştır. Bunu yaparken etnografyanın, bir topluluğu veya kültürü her yönüyle betimlemenin bilimi ve aynı zamanda sanatı olduğu düşünülerek, kullanılan dile ve anlatım biçimine de önem verilmiştir. Bu noktada ancak böylesine sanatsal ve edebi bir dille kişinin katılımlı-gözlem sonucu edineceği kendi tecrübelerini analiz ederek başkalarının realitelerine ışık tutabilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

Alandan elde edilen bilgiler, çalışmanın bütün bölümlerinde az veya çok kullanılarak; analiz, anlatı, betimleme, gözlem, olay ve hadiseler ile içiçe bir anlatı biçimi oluşturulmaya çalışılmış, tek başına ayrı bir aşama olarak ele alınmaktan kaçınılmıştır. Açmak gerekirse, belirli bir konuda, mesela 'polisin takdir yetkisi'nin yerel düzeyde yeni bir politikanın uygulamaya geçirilmesi sırasında olumlu ya da olumsuz ne gibi bir rolü olduğu sorgulanırken, yapılan gözlemlerden ve betimlemelerden hareketle, 'polisin takdir yetkisi'nin ne olduğu, gündelik işleyişte nasıl kullanıldığı ve bu kullanımın ne gibi sonuçlar doğurduğu genel hatlarıyla anlatıldıktan sonra o konuda anahtar sayılabilecek kişi ya da kişilerin, kendi deneyimleri, anlattıkları, yorumları ve bakış açıları verilmeye çalışılmış, bu aşamadan sonra literatürde o konuyla ilgili katkı olabilecek alıntılar tartışmaya dâhil edilmiş ve sonrasında çözümleme yapmaya geçilmiştir. İçiçe ve aynı anda hem

betimleme, hem kuramsal bir sorgulama ve hem de çözümlemeden söz etmek gerekir.

Bir diğer nokta, bu çalışma her ne kadar alan araştırmasına dayanıyor ise de 'alan' kavramı, bu kavram etrafında antropoloji içerisindeki yapılan güncel tartışmalardan hareketle, 'sınırları belli olan, fiziksel bir bölge' olmaktan öte 'çeşitli güç ve yönetim süreçleri içerisinde gerçekleşen ve pek çok karmaşık ilişkiyle belirginlik kazanan bir sosyal ve siyasal alan' olarak da düşünülmüştür. Bu noktadan hareketle, somut bir 'yer'in ötesinde soyut bir 'ortam' olarak "alan, aynı fiziksel mekânda bulunmamakla ve çok sıkı bir bağlantı içerisinde olmamakla birlikte, kurumsal anlamda birbiriyle farklı düzeylerde bir ilişkisellik içerisinde olan 'aktörler'i içine alacak şekilde konumlandırılmış bir 'uzam'" olarak alınmıştır (Wedel v.d.,2005:39). Daha somut olarak, bu çalışmanın alanı, hem AB'nin Türkiye Birimi, hem AB üyelik sürecinde yeni politikaları ve projeleri hazırlayan ve hayata geçirilmesinden sorumlu olan, polis bürokrasisindeki ilgili AB Birimleri, ve hem de yerel düzeydeki uygulayıcılar olan ve gündelik hayatın işleyişi ile merkezden istenenler arasında kaldığı düşünülen 'polisler'dir. Diğer bir deyişle, bütün bu düzeylerde olan bitenin, sıkı bir bağlantı içerisinde olmasa bile birbirini etkilediği 'ortam,' alan olarak kabul edilmiştir. Bu ortam'ın en belirleyici dinamiklerinden biri olarak da 'güç alanı' üzerinde durulmuştur. O nedenledir ki bu çalışmada büyük ölçüde katılımlı-gözlem yapılmış olmakla birlikte, Wright ve Shore'un (1997:14) bu tür çalışmalar için anahtar olarak belirttikleri, "politika ve proje süreçleri içerisindeki farklı yer veya düzeyler arasındaki etkileşimlerin ve ayrışmaların elde edilmesi" üzerinde de önemle durulmuştur.

Çalışmanın etnografik yazım kısmında benimsenen anlatım tarzının, Van Maanen'in (1987) detaylarıyla ortaya koyduğu, 'itirafvari' ya da 'izlenimci'den çok 'realist' anlatım biçimi olmasına çalışılmıştır. Yani, katılarak-yapılan gözlemler, geniş zaman kipiyle, üçüncü tekil şahıs ağzından anlatılmakta, herşeyi bilen bir bakış açısı ya da tamamen yabancı bir tavırdan uzak durularak, içine girilen düzendeki insanlar ile birlikte, zaman zaman onlardan pek çok şey öğrenildiği gösterilerek ve bazan da kendinden ve kendi geçmiş tecrübelerinden katkılar yaparak, olabildiğince nesnel bir yansıtıma çalışılmıştır.

Çalışmanın alandaki kısmı, 2008 Mart ayı ile 2009 Haziran ayı arasında kısa kesintiler hariç olmak üzere yaklaşık 12 ay sürmüştür. Her ne kadar Fetterman'ın (1997:68) belirttiği, etnografların aşina oldukları kendi kültürleri ve düzenleri içerisinde, yeni bir dil öğrenmeye ihtiyaç duymaksızın yapacakları alan-çalışmaları için 6 ayın yeterli olduğu görüşü belirli bir kabul görmekte ise de bu çalışma boyunca alanda geçirilen 12 aylık süre bitimindeki yazım ve analiz aşamasında dönüp alandan veri edinme ihtiyacı zaman zaman kendisini hissettirmiştir. Bunda belki de 'alan'ın alışılmışın dışında çok-düzeyli ve çok-yerli olmasının ve içine girilen düzenin oldukça çetrefilli bir özellik taşımasının payı vardır denilebilir.

Son olarak, bu çalışmada 2000 yılından bu tarafa yaşanan yenileşme çabaları, güvenlik bağlamında AB eksenli olarak oluşturulan yeni politika ve projeler temel alınmıştır. Bunun sebebi bu dönemin, asıl değişimin yaşanmaya başladığı adaylık statüsü alınmasından sonraki süreç ile tam üyelik müzakerelerinin başlama tarihi olan 2005 ve sonrasını da kapsıyor olmasıdır. Nitekim Türkiye'de bugün kolluk kuvvetlerinin hayata geçirme adına önemli bir çaba gösterdikleri güvenlik politikaları

ve o doğrultudaki projelerin gündeme alınması da 2000 yılından itibaren olmuştur. Bununla birlikte güvenlik politikalarının AB'nin bir topluluk olarak kurulduğu günden itibaren çeşitli etkilerle şekillenmiş olan bir geçmişinden de söz etmek gerekir.

1.5. AB Güvenlik Politikasının Oluşum Süreci

Öncelikle belirtmek gerekir ki bu çalışmada 'güvenlik' derken, iç güvenlik anlamında, aslolarak 'polis bürokrasisi' ile birlikte suç ve suçlularla mücadele, kanunların uygulanması sırasında karşılaşılan güçlükler, insan kaçakçılığı, insan ticareti, sınıraşan organize suçlarla mücadele, istihbarat toplanması, göçmen ve yabancı uyruklu kişilerin doğurduğu sorunlar, trafik güvenliği ve uyuşturucu ve yolsuzlukla mücadele gibi birbiriyle bağlantılı ve içiçe geçmiş pek çok faaliyetten oluşan bir etkinlik alanı kastedilmektedir. Diğer bir deyişle, bir toplumun üyelerinin gündelik yaşamlarında kendilerini 'güvende hissedebilmeleri' ve bunu bozabilecek her türlü tehdite karşı korunaklı olabilmeleri için gerekli olan tedbirler kastedilmektedir. Bunun için ise en başta bir ülkenin kanunlarının tavizsiz bir şekilde uygulanması ve varolan düzenin sürdürülmesi temel meseledir. Bunu sağlayacak olan temel kurum ise 'polis'tir. Bu nedenle bu çalışma, polis bürokrasisinin işleyiş biçimi ve AB bağlamında politikaların doğası ve uygulanma biçimleri olmak üzere iki koldan ilerlemektedir. Alandan edinilen bulgular ve analizler temel olarak bu iki doğrultuda yoğunlaşmaktadır. AB Güvenlik politikasının oluşum sürecine bu açıdan yaklaşılmaktadır.

Bugün Avrupa Birliği olarak adlandırdığımız ulus-devletler topluluğu, 6 ülke tarafından 1957 yılında imzalanan Avrupa Topluluğu Anlaşmasıyla kurulduğu

günden itibaren kişilerin Topluluk içerisinde serbest dolaşımını önemli bir hedef olarak ele almış fakat sınırların nasıl kontrol edileceği, vize, göç ve iltica gibi alanlarda ne gibi düzenlemeler yapılacağı, suç ve suçlularla nasıl mücadele edileceği, kanunların nasıl uygulanacağı, dahası her biri birer ulus-devlet olan üye ülkelerin bu düzenlemelere ne gibi tepkiler vereceklerine dair konular başlangıçta masaya yatırılmamıştır. İlk başta, topluluk içerisinde kişilerin serbest dolaşımı konusu sadece ekonomik boyutuyla ele alınmış ve bu bakış açısından hareketle salt işçilerin hareketliliği olarak görülmüştür.

Oysa 1970'lere gelindiğinde bu özgürlüğün işçilerle sınırlı kalamayacağı ve herkese yayılmasının bir gereklilik olduğu düşüncesi belirginleşmeye ve eş zamanlı olarak da sınır-aşan organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı, yasa-dışı göç ve terörizm gibi tehditler de artık topluluğu etkiler hale gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla 'güvenlik' alanında Topluluk üyesi ülkeler arasında bir işbirliği ihtiyacı giderek artan bir zorunluluk haline gelmiştir. Ancak işbirliği demek aslında bu alandaki her konuda ayrı ayrı menfaatlere sahip olan ulus-devletlerin ortak bir hedefe yönelmeleri demek olduğundan, bu yönde çok çeşitli zamanlarda yapılan düzenlemeler ve üretilen politikalar, her defasında ülkelerin birbirleriyle çelişen ve zaman zaman çatışan görüş ayrılıklarıyla karşılanmıştır.

Bu görüş ayrılıkları ve çatışmalar açısından 1986 yılında yürürlüğe giren 'Ortak Pazar' anlaşması bir kırılma noktasıdır çünkü bu anlaşma, Ortak Pazar'ı dört temel özgürlük üzerine kurmuş ve bütün bunları yasal bir zemine oturtmuştur: kişilerin, malların, paranın ve hizmetlerin serbest dolaşımı. Her ne kadar işçilerin serbest dolaşımı o güne kadar ortaya konulan çeşitli yasal düzenlemeler ve politikalarla

düzenlenmiş ise de diğer kişilerin serbest dolaşımı bir kez daha çok çeşitli ve çoğunlukla haklı gerekçelerle, belirli bir dirençle karşılaşmıştır. Bu nedenle yeni adlandırılmasıyla Birlik, bu direncin ortadan kaldırılması için dış sınır kontrollerinin güçlendirilmesi, iltica ve göç politikalarının yeniden tanımlanması ve organize suç örgütleriyle mücadele edilmesi gibi pek çok alanda yeni stratejiler oluşturmuş ve bütün bunları yasal bir yaptırıma bağlayarak üye ve üye olacak ülkelere bir katılım şartı olarak sunmuştur. Bu bağlamda ortak vize politikasının izlenmesini sağlayan Schengen politikası da önemli bir gelişme olmuştur.

Buna karşın, yasal düzenlemeler ne öngörmüş olursa olsun, güvenlik alanında uygulanmak istenen politikalar ancak ulus-devletlerin oy birliği ile hayata sokulabildiği ve 'hükümetlerarası' bir karakter taşıdığı içindir ki karar alma süreci, oldukça ağır ve çatışmalı işlemiş ve beklenen birliktelik ve her yerde aynı kuralların işler olması bir türlü sağlanamadığı gibi Birlik içerisinde birbirini tekrarlayan uygulamalar ve mücadeleyi zayıflatan karşı politikalar uygulanır olmuştur.

Bütün bu aksaklıklardan ders çıkaran Birlik artık yaptırımlardan çok işbirliğini özendirici tedbirlere başvurmakta, ülkelerin ikili, bölgesel, çok taraflı ya da uluslararası düzeyde yapacakları işbirlikleri konusunda her türlü desteği sağlayan, Birlik genelinde çeşitli mekanizmaları devreye sokan, o alandaki politikaları, işbirliğine öncülük eden ülkelerin daha ağırlıklı olarak belirleyebilmesine izin veren bir konumu benimsemektedir. Hele ki küreselleşme süreci ile Amerika'daki 11 Eylül saldırıları ve AB'deki büyük genişleme dalgası bu mecburen mesafeli duruş üzerindeki mecburiyeti kaldırmış, Birliğin çok daha güçlü politikalar oluşturarak

bunu kolaylıkla yasal düzenleme haline getirmesine ve uygulamaları etkin bir şekilde izleyip, denetleyebilmesine imkân veren bir ortam hazırlamıştır.

Avrupa Birliği'nin 'güvenlik' başlığı altında oluşturduğu çok çeşitli politikalar ile temel amacı bir 'özgürlük ve güvenlik' bölgesi yaratmak ve bu sayede demokratik kontrolü yüksek güçlü ekonomiler ve son tahlilde dünya politikasında söz sahibi bir Birlik oluşturmaktır. Bunun yapılabilmesi, ekonomik mekanizmaların sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi ve dinamik bir yapının sürdürülebilmesi için hayati önemde olan kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanmasına bağlıdır. Ne var ki getirilmiş olan serbestlik, ister istemez artan yasa-dışı göç, sınır-aşan suçlar, suçla ve suçluyla ortak mücadele, insan kaçakçılığı/ticareti, artan terörist saldırıları, polisin şeffaflaşması, insan haklarının her yerde aynı şekilde uygulanması ve istihbarat paylaşımı gibi konuları da ele almayı ve yeni bir adli mekanizma üzerinde düşünme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, bir taraftan özgürlük alanı yaratırken diğer taraftan da demokratik bir kontrol ve güvenliği sağlama ihtiyacı 'güvenlik' başlığını son derece hassas ve karmaşaya açık, bir o kadar da gündelik hayatı etkiler bir konuma itmiştir.

İçerisinde pek çok alt politika ve stratejiyi barındıran AB Güvenlik Politikası, Avrupa Birliği'nin 6 ülkeden oluşan bir topluluk olarak kurulduğu günden 2000'li yıllara kadar uzanan süreçte, büyük ölçüde yaşanan gelişmelere bağlı bir zorunluluk olarak, en hızlı gelişmenin yaşandığı alanlardan biri olmuştur. Uçarer'in (2003:294) deyimiyle, "AB'nin güvenlik politikası, tevazu dolu bir başlangıçtan, oldukça gelişmiş ve durmaksızın devinen bir politikaya doğru evrilmiştir". Gelinen noktada artık güvenlik alanının en önemli aktörü olarak kolluk (polis ve jandarma) ve savcılık

birimlerinin Birlik genelinde, yaşanan gelişmelere cevap verebilecek bir yapıya kavuşturulması, karar alma süreçlerinin hızlandırılması ve olabilecek en yoğun bir işbirliği ve istihbarat paylaşımın sağlanması genel olarak kabul gören başlıklardır. Bu zemin üzerinde 1993 tarihli Maastricht Anlaşması ile güvenlik başlığında dokuz 'ortak çıkar' alanı tespit edilmiş ve bu dokuz alan denebilir ki o günden bu yana, AB'yi oluşturan üç sütunlu yapı içerisindeki Adalet ve İçişleri Sütununu ve AB'nin resmi güvenlik politikasının içeriğini oluşturmuştur. Bunlar şöyledir: iltica politikası; AB dış sınırlarında ortak kuralların egemen kılınması; göç politikası ve üçüncü ülke vatandaşlarına ortak kuralların uygulanması; uyuşturucu bağımlılığı ve kaçakçılığıyla mücadele; uluslararası yolsuzlukla mücadele; suçlularla ve diğer sivil konularda adli işbirliği; ortak bir gümrük uygulaması; terörizmi engellemek ve ortak mücadele etmek için polis işbirliği; ve uluslarası organize suçlarla mücadelede polis işbirliği (Uçarer,2003: 299). Bunun arkasından 1999 tarihli Amsterdam Anlaşması, konuyu yeniden masaya yatırmış, söz konusu ortak çıkar alanlarını büyük ölçüde korumuş ancak karar alma süreçlerinde hükümetlerin ve uluslar-üstü bir merci olarak AB kurumları ve parlementosunun rolünü, konumunu ve etki alanını tanımlamıştır. Bu çerçevede, AB genelinde kolluk hizmeti verecek olan Europol'ün kurulması karara bağlanmıştır. Son olarak aynı yıl yapılan Tampere zirvesi'nde üye devletler bir kez daha ve kararlılıkla AB'yi bir 'Adalet, Özgürlük ve Güvenlik' alanı haline getirmeye olan bağlılıklarını ortaya koymuşlar, bu kapsamda insan hakları, hukukun üstünlüğü, malların ve kişilerin serbest dolaşımıyla tam bir ortak pazar oluşturma ve üçüncü ülkelere yönelik olarak da ortak kurallar uygulama konularında güçlü bir duruş benimsemişlerdir (Uçarer, 2003:305).

Bütün bu anlaşma ve zirvede alınan kararlar ve öngörülen uygulamalar, özellikle 2000 yılının başından itibaren etkisini göstermiş ve o tarihten itibaren gerek üye ülkelerin ve gerekse de tam üyeliğe aday olan Türkiye gibi ülkelerin tüm bu kural, uygulama ve politikalara uyumlu hareket etmesi, yasal altyapısını o doğrultuda oluşturması ya da değiştirmesi, bürokratik mekanizmalarını ve kapasitesini güçlendirmesi istenmiştir. Bu süreç tam da Türkiye'nin tam üyeliğe adaylık statüsü kazandığı tarih olan 2000 yılı ile üstüste çakışmış ve o nedenle de güvenlik başlığı bağlamında hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Güvenlik başlığı altında AB eksenli olarak 2000'li yıllardan sonra yaşanan ve gözlenen bu değişim ve dönüşümün de en yoğun olarak yaşandığı birim hiç şüphesiz kolluk birimleri ve onun da içerisinde bu hizmeti Türkiye'de ağırlıklı olarak veren 'polis' olmuştur.

1.5.1.Türkiye'deki Durum

Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'de 2000 yılıyla birlikte tam üyelik için adaylık statüsü kazanılmış olması ve aynı dönemin AB açısından da güvenlik başlığında yoğun bir faaliyet alanı öngörmesi gibi nedenlerle, özellikle de bürokratik kurumlarda, ciddi yapısal değişmeler yaşanmış ve yaşanmaya da devam edilmektedir. Bu bağlamda Maastrict ve Amsterdam Anlaşmaları ile Tampere Zirvesi'nde alınan kararlar ve öngörülen uygulamlar ile yapılması istenen yasal değişikliklere bağlı olarak Türkiye'de de insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğünü benimsemiş, AB ortak pazarının tam ve sağlıklı bir biçimde işleyebilmesini mümkün kılabilmek amacıyla sınır kontrollerini güçlendirmiş, ekonomi alanındaki mevzuatını ve güç, iltica ve vize politikasını uyumlaştırmış, kolluk ve adli işbirliği ve istihbarat pahlaşımı konusunda her alanda işbirliğine hazır

bir altyapı kurulması ve personelin de o yönde eğitilmiş olması anlamında büyük bir kurumsal dönüşüm süreci içerisine girilmiştir.

Bu değişim ve dönüşüm sürecindeki ana etkinlik alanları olarak yeni politikaların oluşturulması, mevcutların değiştirilmesi veya gözden geçirilmesi ile yasal değişiklikler ve gerekli uyumlaşmayı ve güçlendirmeyi sağlayacak olan projelerin uygulanması karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın üzerinde durduğu ise bunlar içerisinden, politikalar ve politikların hayata geçirilmesini amaçlayan proje ve eğitim faaliyetleri olacaktır. Başka bir ifadeyle, yapılan yasal düzenlemeler, ana odak noktalarından biri değildir. Dolayısıyla 2000 yılı sonrasında ülkemizde politikalar ve kurumsal düzeyde yaşanan değişim ve dönüşüm çabalarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

a) İnsan haklarına saygı

b) Güçlü ve Ortak bir Sınır Yönetimi

c) İstihbarat paylaşımı

d) Yasa-dışı Göçle Ortak Mücadele

e) Ortak Vize ve İltica Politikası Oluşturma

f) Polis İşbirliği

g) Adli İşbirliği

h) Yolsuzluk ve Sahtecilikle mücadele

i) Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığıyla Mücadele

j) Sınıraşan Suç ve Suçlularla Mücadele

k) Şeffaf bir polis Bürokrasisi Oluşturma

Bütün bu başlıklar altında yapılan yasal değişiklikler ve yeni belirlenen ya da benimsenerek devreye sokulan güvenlik politikaları, AB düzeyinde oldukça uzun müzakere, danışma ve oylama süreçlerinden sonra kabul edildikten sonra bu yeni yasa, tüzük, yönetmelik ve yönergeler ile yeni politika ve stratejilerin hayata geçirilmesinden sorumlu olan aktör, üye ülkelerdir. AB temelde, ortak çıkarlar doğrultusunda, ortak bir yol belirleme konusuyla ve bu anlamda üye ülkelerin üzerlerine düşeni yerine getirip getirmedikleri ile ilgilenmektedir. Gerçi belirtmek gerekir ki üzerine düşeni yerine getirmeyen ülkeler üzerinde uygulayabileceği güçlü yaptırımlardan da yoksundur. AB'nin bu anlamda konumu, bir 'denetleyici'den çok bir 'gözetici' ve birlik içerisindeki diğer ve özellikle de güçlü üye ülkeleri 'harekete geçiricilik' şeklindedir. Dolayısıyla, Knill'in (2006:353) Avrupa Topluluğu'nu kuran anlaşmanın bir maddesine atıfla ortaya koyduğu gibi, "AB mevzuatının ve politikalarının hayata geçirilmesi için üye ülkeler, her türlü tedbiri almakla ve öngörülen uygulamaları hayata geçirmekle" sorumludurlar. Knill, Avrupa Birliği'nin ortak uygulamalarında asıl söz sahibi olan Avrupa Komisyonu'nu bu noktada bir 'gardiyan' olarak niteler ve belirli bir kontrol yetkisine sahip olduğundan söz eder. Komisyon, çıkarılan yeni yasal düzenlemelerin ve oluşturulan politikaların üye ülkelerce doğru şekilde aktarılmaları için gerekli tedbirleri alır, ihtiyaç duyulan noktalarda uzman desteği sağlar ve teknik bir katkıda bulunur. Komisyon, bu amaçla çeşitli resmi ve gayri-resmi girişimlerde de bulunabilmektedir. Knill (2006:355) bütün bunları belirttikten sonra, "ne var ki yasal düzenlemeler ve politikaların uygulanması meselesi oldukça sorunludur çünkü komisyon ve üye ülkeler, uzun yıllar neredeyse tamamen politika-oluşturmaya odaklanmışlar, politikaların

uygulanması konusunu ise pek fazla düşünmemişler ya da hesaba katmamışlardır" der. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren politikaların uygulanması meselesi, AB'nin siyasal gündeminin temel konusu haline gelmiş, o günden bu tarafa da bu soruna artan bir siyasal ve akademik ilgi oluşagelmiştir (Knill, 2006: 356). Güvenlik başlığı söz konusu olduğunda oluşturulan yeni politikaların ve yasal düzenlemelerin uygulamaya geçirilmesinin çok daha hayati olduğu söylenebilir. Knill (2006:356), "uygulama konusu, önemli bir mesele olarak ele alınsa da bu konu, son derece siyasallaşmış bir alan olduğundan hep problemli kalmaya devam etmiştir" görüşündedir.

'Güvenlik' başlığı bağlamında, Türkiye'nin 2000 sonrası dönemdeki temel meselesi, AB'nin yasal düzenlemelerini ve politikalarını adapte etmek ve kendi kurumsal yapısını bu yeni duruma bağlı olarak değiştirip, güçlendirmek olmuştur. Ancak tıpkı Knill'in bahsettiği gibi hem politikaların uygulanması ve hem de bu politikaların oluşturulması ve içeriği oldukça siyasi bir karakter taşıdığı içindir ki 'uygulama' konusu Türkiye'nin AB üyelik sürecindeki en önemli meselesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu alanda AB genelinde belirli bir düzeyde ampirik araştırmalar yapıldığı söylenebilmekte ise de (Knill, 2006: 356-357) Türkiye'de henüz kurumsal raporların dışında, özellikle deneyimsel veriye dayalı araştırmalardan bahsetmek zordur. O nedenle bu alanda yapılan değerlendirmeler, genellikle AB üyelik sürecinde etkin rolü olan kurumların ürettikleri raporlara ve bilgi notlarına dayanmaktadır.

Diğer bir konu, adapte edilen yeni bir politika ve yasal düzenlemeler doğrultusunda kurumsal bir dönüşüm gerçekleştirmek ve kamu görevlilerini yeni döneme adapte etmek o kadar kısa sürede yapılabilecek, kolay bir iş değildir. Nitekim Wright

(1994:2), bir kurum kültürünün dönüşüm yaşamasının "kurumun amaçları ve ne gibi hizmetler verdiğinden başlayarak gündelik faaliyetlerine ve her türlü uygulamasına kadar uzanan, çok boyutlu ve karmaşık bir durum" olduğunu belirtir.

Aslında başta da belirtildiği gibi Türkiye'de AB üyelik süreciyle görünür bir hale gelen kurumsal değişim ya da kurumsal kültür değişiminin çok gerilere giden bir geçmişi vardır. Nitekim Tanzimattan'tan ve hatta daha da öncesinden başlanarak yapılmaya çalışılan şey, 'kendi kültürümüzü koruyarak Batılı kurumları almak ve elbette ki bu kurumları kendi işleyiş ilkelerine göre işletmek' olagelmiştir. Bu ilkeler modernist paradigmanın kurumlarla ilgili öngördüğü ilkelerdir ve "rasyonel ve nesnel gerçeklikler üzerine kurulu olmak gibi iki temel dayanak noktasına sahiptir" (Wright, 1994:3). Bu ilkeler, Cohen'in (1980) çalışmasında görüldüğü gibi oldukça biçimsel bir yapıdadır; kurumsal yapı, iş tanımları, karar alma hiyerarşisi, kurallar ve politikaların hepsi biçimsel bir yapı gösterir. Oysa ona göre, her türlü kurumun esas unsuru orada çalışan insanlardır ve insanları bireyler ve gruplar olarak kurum içerisinde birbiriyle birleştiren, etkileşimlerde belirleyici olan ve anlam inşa sürecine yön veren gayri-resmi bir mekanizma vardır.

Batılı kurumlar, büyük ölçüde, rasyonel işletmeler olarak Weberyen bürokrasi tipine uyarlar. Yani doğrudan bir hiyerarşik sistemle sağlanan etkinlik, işlerin açıkça tanımlanmış küçük parçalara bölünmesi, bürokratların iş ve özel yaşamlarının ayrılığı, yapılan görevlendirmelerde ve terfilerde teknik niteliklerin esas alınması ilkeleri üzerine kuruludurlar. Buralarda da biçimsel yapılar üzerinde biçimsel olmayan ya da 'kültürel' denebilecek bir etki söz konusudur. Wright (1994:17), Cullen'in (1992) çalışmasına dayanarak bu kültürel etkinin, Batı dışındaki

toplumlarda çok daha fazla olduğunu ve hatta üçüncü dünya ülkelerinin bazılarında neredeyse tek belirleyici konumunda olduğunu belirtir.

Bu temel üzerinde bakıldığında, Türkiye'nin kurumsal yapısında özellikle son yıllardaki AB tam üyelik süreciyle daha bir görünür hale gelen değişim ve dönüşüm sürecine yön veren başlıca dinamiğin, biçimsel adaptasyon, rasyonel işleyiş, nesnel, bilimsel ve genel-geçer olduğu varsayılan ilkelerin alınması ve uyarlanması olduğu söylenebilir. Oysa kurumları ve bürokratik yapıları, içerisinde işledikleri, faaliyet gösterdikleri kültürle ilişki içerisindeki örgütlenmeler olarak düşünmek ve bu ikisi arasındaki etkileşimi, yapılacak olan değerlendirme ve çözümlemelere dâhil etmek önemlidir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, böylesi bir etkileşim; özellikle yerel düzeyde çalışan polisler ile hizmet alan konumundaki toplum arasındaki ilişki ve etkileşim dikkate alınmıştır.

Türkiye'nin bürokratik yapısı içerisindeki bütün kurumlar AB tam üyelik sürecinde oldukça büyük-ölçekli projeler tasarlamış ve hayata sokmuşlar, kurumsal kapasite artırımına yönelik çalışmalar yapmışlar, personellerine oldukça yüksek giderli eğitim imkânları yaratmışlar; kısacası son 300 yıllık çabaların bir benzerini bu kez çok daha yoğun ve istekli bir şekilde bir kez daha tekrarlamışlardır. Ancak ne var ki istenen sonucun alınıp alınmadığı, uygulama probleminin çözülüp çözülmediği ve asıl amaç olarak getirilen yeniliklerin hayata geçirilip geçirilemediği şüphelidir. Nitekim Türkiye'nin AB yolundaki en önemli eksiğinin 'uygulama' problemi olduğu artık her fırsatta dile getirilen bir mesele olmaya devam etmektedir.

Bütün bunlardan hareketle bu çalışmanın ana odağı, AB politikalarının uygulanması sırasında karşılaşılan problemlerin salt Türkiye'ye özgü olmayıp, AB'nin kendi

içindeki süreçlerle ve politikaların doğası ve içeriği ile ilişkili olabileceği dikkate alınarak, ülkemizin üyelik sürecinde güvenlik başlığı altında yaşanan 'uygulama' sorunudur. Bu odak etrafında, hem politikaların adaptasyonu, yeniden üretilmesi ve uygulamaya geçirilmesinden sorumlu olan 'güvenlik bürokratları' ve hem de yerel düzeydeki uygulayıcı polislerden elde edilen deneyimsel veriler ışığında, yaşanan sorunlar değerlendirme konusu yapılarak, aslında bir anlamda bu çalışma, belirli bir yerden veya topluluktan çok, söz konusu bu sürece dair bir 'etnografya'dır, denebilir. Her ne kadar etnografik bir araştırma olması yönüyle genel betimlemeler ve bürokrasi tarihine, bürokrasinin temel karakteristiğine ve politikaların doğasına dair kuramsal bir arka plan sunmakta ise de ana izleği, politikaların ve bürokratik işleyişin kendi özellikleri bağlamında, yeni politika ve projelerin uygulayıcılar düzeyindeki yansıyış biçimleri olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.NİTEL BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK ETNOGRAFYA

2.1. Nitel Araştırma'nın Temel Özellikleri

Strauss ve Corbin (1998:11), "istatistiksel prosedürlerle veya diğer nicelleştirme biçimleriyle elde edemeyeceğimiz bulgular ortaya koyan her türlü araştırma tipi"nin nitel araştırma olduğunu ileri sürerler. Nicel araştırmadan hareketle yapılan bu tarif, aslında yaygın bir yönelimdir, zira 'nitel ve nicel' temel bir dikotomi olarak bir karşıtlık ilişkisi içerisinde ele alınır ve birbirlerinin karşıtı olarak tanımlanırlar. Bu tarif temel alındığında, nitel araştırmayla ilgili olarak ilk göze çarpan özelliğin, ortaya konulacak bulgulara ulaşma şekliyle ilgili olduğu düşünülür. Ve bu araştırma tipi, ilk bakışta doğrudan doğruya yöntembilim ve yöntemle ilgili ve sanki salt 'veri toplama teknikleri'ne bağlı bir ayırdediciliğe sahipmiş gibi gözükebilir. Oysa nitel araştırma tipi, tarihsel süreç içerisinde çok çeşitli ontolojik, epistemolojik, metodolojik (yöntembilimsel) ve yöntemsel tartışmalardan geçerek, karmaşık bir süreç içerisinde ilerlemiş ve bir dizi evreden (Denzin ve Lincoln, 2005:3) geçmiştir. Denzin ve Lincoln'ün (2005:2) belirttikleri gibi nitel araştırma teriminin etrafı, "karmaşık ve birbiriyle bağlantılı, terimler, kavramlar ve varsayımlar yumağı" ile sarılmıştır. Nitel araştırmalar, 'doğalcı, yorumlayıcı ve niteliğe önem veren' araştırmalardır. İnşacılık (constructivism), fenemonoloji ve sembolik etkileşimcilik gibi felsefi akımlardan süzülüp gelmiştir (Merriam, 2009: 14). Gerçi Denzin ve Lincoln (2005:3) pozitivizm, postpozitivizm, yapısalcılık, post-yapısalcılık, temellendirmecilik (foundationalism) ve post-temellendirmecilik (post-

foundationalizm) gibi geleneksel kuramsal yönelimlerin, nitel araştırmanın biçimlenişine önemli etkilerde bulunduğu üzerinde de durmuşlardır.

Bu karmaşıklık ve çok çeşitli etkenlerden etkilenmiş olmak nedeniyle, kendine özgü bir soruşturma biçimi olarak, üzerinde uzlaşılmış, tek bir doğru nitel araştırma biçiminden söz etmek zordur. Ritchie ve Lewis'in (2003:12-13) ortaya koydukları gibi, araştırmacıların, insanın kavramsallaştırmalarından ve yorumlamalarından bağımsız bir sosyal dünyanın olup olmadığı; ortak ve paylaşılan bir sosyal realiteden veya bağlama-özgü çoklu realitelerden söz edilip edilemeyeceği; sosyal davranış şekillerinin açıklayıcı, genellenebilir yasalar olup olmadığı gibi konulardaki yönelimleri ve 'realite hakkında nasıl bilgi sahibi olabiliriz ve bilgimizin kaynağı nedir? sorularına verdiği cevaplara göre farklılık gösteren çok çeşitli nitel araştırma biçimleri vardır. Ancak bütün bu ontolojik, epistemolojik ve yöntembilimsel açıdan farklılaşmalara rağmen nitel araştırmanın ayırdedici bir dizi özelliği vardır ve etnografyanın bağlamına oturtulabilmesi açısından bu ayırdedici özellikler büyük önem arzetmektedir.

Nitel Araştırma tipi sosyoloji içerisinde, insan gruplarının yaşamlarına odaklanan bir soruşturma biçimi olarak 1920'ler ve 30'larda ortaya çıkan 'Şikago Okulu'yla ayrı bir yer edinmiştir. Antropoloji'de ise aynı dönemlerde öne çıkan araştırmalar yapan, Boas, Mead, Benedict, Bateson, Evans-Pritchard, Radcliffe-Brown ve Malinowski'nin alan çalışmasına dayalı etnografik eserleri oldukça katkı sağlayıcı olmuştur (Denzin ve Lincoln, 2005:1). Nitel araştırmada araştırmacılar temelde, "çalışma konularını doğal düzenleri içerisinde ele alır ve olguları, insanların onlara

verdikleri anlamlara bakarak anlamlandırır ya da yorumlarlar" (Denzin ve Lincoln, 2005:3). Dolayısıyla 'doğalcı' ve 'yorumlayıcı' bir yaklaşım benimserler ki bu iki yaklaşım biçimi nitel araştırmaların başlıca karakteristiğini oluşturur. Ritchie ve Lewis'in (2003:3) belirttikleri gibi, "çalışılan insanların, kendi sosyal realitelerini anlama ve yorumlandırma biçimleri, nitel araştırmaların temel motiflerinden birini oluşturur".

Nitel araştırma bunu yaparken, insan zihninden bağımsız bir dışsal gerçeklik olduğunu ileri süren *realizm*; dışsal gerçekliği salt maddi/fiziki ve ekonomik özelliklerden ibaret gören *materyalizm* ve realitenin ancak insan zihni sayesinde ve sosyal olarak inşa edilmiş anlamlarla bilinebileceğini öne süren *idealizm* etrafında dönen tartışmalardan etkilenmiştir ve Bhasker'in 'eleştirel realizm' ya da Hammersley'in 'incelikli realizm' olarak adlandırdıkları, "insanların yansıtımlarından bağımsız bir sosyal olgunun olduğu ancak bu olguya ancak insanların yansıtımları üzerinden ulaşılabileceği" doğrultusunda bir yöne girmiştir (Ritchie ve Lewis, 2003:13). Aynı şekilde, pozitivizmin iddia ettiği gibi, araştırmacıdan bağımsız bir sosyal gerçeklik olsa bile ona, doğa bilimlerinin yöntemleriyle ulaşılabilmesini, başka bir deyişle 'nesnel gerçekliği' kabul etmez ve araştırmacı ile araştırılan arasında sürekli bir etkileşim olduğunu savunur. Bu anlamda araştırmacı ve sosyal dünya birbirleri üzerinde etkide bulunurlar. Ortaya konulan bulgular, araştırmacının, geçmişinden, yönelimlerinden, önyargılarından ve gelecek beklentilerinden etkilenmek zorundadır. O nedenle, nesnel bir gerçeklik varsa bile buna ulaşma biçimi, 'öznel bir gerçeklik'ten geçmektedir. Araştırmacı burada, sosyal dünyanın yasalarını bulmaya çalışmayarak, 'anlam' ve 'fail olarak

insan' üzerinde durur. Bütün bunlardan anlaşılabileceği gibi, nitel araştırmalar, yorumlayıcı bir duruşa sahiptirler ve araştırmacı ile araştırılanın ayrı ayrı gerçeklikleri üzerinden sosyal dünyanın ortaya konulması ve anlamlandırılmasına çalışırlar (Ritchie ve Lewis, 2003:13). Denzin ve Lincoln'ün (2005:10), ortaya koydukları gibi nitel araştırmacılar, deneysel olarak incelenemeyen veya nicelik, miktar, yoğunluk veya oluş sıklığı anlamında ölçülemeyen varlıkların nitelikleri, süreçler ve anlamlar üzerinde dururlar. Realitenin sosyal olarak inşa edilen doğasına, araştırmacı ile çalışılan arasındaki ilişkiye ve soruşturmanın şekillenmesine etki eden sınırlılıklara vurgu yapar ve sosyal tecrübenin nasıl oluştuğuna ve nasıl anlamlandırıldığına ağırlık veren soruları cevaplandırmaya çalışırlar. Oysaki bunun tersine olarak nicel araştırmacılar, ölçümler ve değişkenler arasındaki nedensel ilişkilere dair analizler üzerinde durur ve çalışmalarının değer-bağımsız olduğunu ileri sürerler.

Nitel araştırmalarda, katılımlı-gözlem, derinlemesine mülakat, sözlü tarih, yaşam öyküsü, sesli ve görüntülü kayıtlar, biyografik anlatılar ve vaka çalışmaları gibi pek çok yöntem kullanılabilir. Bunun yanı sıra, araştırmanın gerekliliğine ve örneklemin profilini ortaya çıkarma durumuna göre istatistikler, suç kayıtları ve nüfus sayımı gibi nicel verilerden de yararlanabilir ancak kodlama ve çözümleme esnasında nitel bir süreç izlerler. Strauss ve Corbin (1998:11), bazı araştırmacıların bir yanlış anlamayla mülakat ve gözlem teknikleri ile elde ettikleri nitel verileri, istatistiksel analize imkân verecek bir şekle dönüştürdüklerini oysa bu durumun araştırmayı nitellikten çıkaran bir tutum olduğunu belirtirler.

Son zamanlarda giderek yaygınlaşan nitel araştırma, sosyoloji, siyaset bilimi, kadın çalışmaları, sosyal çalışmalar, tarih, eğitim bilimleri, sağlık bilimleri ve kültürel incelemeler gibi pek çok alanda kullanılmaktadır. Bu yaygın kullanımın nedenlerinden biri, bu tür araştırmaların esnek ve çalışma yapılan yere, bağlama ve çalışma konusuna göre oluşturulabilir olmasıdır. Bunun yanı sıra bu tür araştırmalar, insanların duygusal halleri, dünyayı deneyimleme ve anlamlandırma biçimleri, dünya görüşleri gibi son derece öznel bir alana girme imkânı tanımaktadır. Örneğin, kronik rahatsızlıkları olan ya da uyuşturucu bağımlısı insanların yaşadıkları tecrübenin anlamını ve doğasını bu sayede anlamak mümkündür (Strauss ve Corbin, 1998: 11). Veya bir polis teşkilatı içerisindeki etnik köken dağılımı, suç tipleri, suça karışan insanların profilleri, hangi yerlerde hangi tür suçların daha sık görüldüğü gibi konular, tarama ve istatistiksel analiz gibi nicel tekniklerle rahatlıkla ortaya çıkarılabilirken, artan suç oranları karşısında polislerin ne gibi bir değişim içerisine girdikleri, bu durumun meslek algılamalarına olan etkisi ve sosyal bir olgu olarak 'suç'a nasıl baktıkları gibi konuları ve bu bağlamdaki sorunları çalışabilmek için nitel teknikler gereklidir. Görüldüğü gibi nitel araştırmalar, kesin sonuçlar koyucu veya büyük genellemeler getirici bir özellik taşımamakta, daha ziyade açık-uçlu bir yaklaşımla, çoklu-gerçeklikleri ortaya koymaktadırlar.

Nitel araştırmalar, pek fazla araştırma yapılmamış olan, hakkında çok az bilginin bulunduğu konuların daha anlaşılır ve açıklayıcı kılınması için yapılabildikleri gibi üzerinde çok durulmuş olan konularda yeni anlamalara ve kavrayışlara ulaşmak için de yapılabilirler (Strauss ve Corbin, 1998: 11). Araştırma yapan kişinin becerisi ve donanımı son derece önemsenir. Anlam ve anlamlandırma üzerinde durulur. Merriam

(2009:14), nitel araştırmacıların, "insanların yaşadıkları tecrübeleri nasıl yorumladıkları, kendi dünyalarını nasıl inşa ettikleri, yaşadıkları tecrübeleri nasıl gördükleri ve ne gibi bir anlam verdikleri" gibi konulara ilgi gösterdiklerini kaydeder. Bunu ortaya koyduktan sonra da nitel araştırmaların genel amacının, "insanların kendi yaşamlarını nasıl anlamlandırdıklarına dair bir *anlayış* kazanmak, anlam-üretme süreçlerini ortaya koymak (sonuçtan ya da çıktıdansa süreç önemlidir) ve insanların yaşadıkları tecrübeleri nasıl yorumladıklarını betimlemek" olduğunu belirtir. Bu anlayışın kendisi başlıbaşına bir 'sonuç' ve 'çıktı'dır. Söz konusu edilen olgunun onu yaşayanlar için ne anlama geldiği araştırmacıya ne ifade ettiğinden önce gelir. Ve son bir önemli özellik olarak da tümevarımsaldır. Yani, pozitivist karakterli araştırmalardaki gibi deneysel, tarama ya da hipotez testi yerine, toplanan verilerden ve yapılan analizlerden hareketle kavramlar, hipotezler veya kuramlar inşa eder.

Soruşturma konusu yapılan problemin niteliğine ve kuramsal yönelime göre değişiklik gösteren çeşitli yaklaşım türleri vardır. Merriam (2009:21), nitel araştırmanın, aslında 'şemsiye bir kavram' olduğunu ve içerisine onlarca 'kuramsal yaklaşım'ın girdiğini söyler. Bu kuramsal yaklaşımlar bazı ince ayrımlarla birbirlerinden ayrılmakta iseler de hepsinde ortak olan çok temel bazı özellikler vardır. Bununla birlikte Merriam'ın (2009:25) belirttiği gibi, bütün nitel araştırmalar, 'tecrübeye ve yorumlamaya' vurgu yapması bakımından, felsefi olarak fenemenolojiktirler. Bu türden araştırmalar, 'ortak yaşanan tecrübelerin bir öze sahip olduğu ve bu özün, ortak yaşanan olgu aracılığıyla karşılıklı olarak paylaşılan temel anlamlardan oluştuğu, dolayısıyla insanların tecrübelerini analize tabi tutarak bir olgunun özüne ulaşılabileceği' varsayımına dayanırlar. Örnek vermek gerekirse,

anneliğin özü, polisliğin ya da yalnızlığın özüne bu yolla ulaşılabileceği kabul edilir. Bu temel üzerinde ilerleyen bu tür çalışmalar, "aşk, nefret, öfke, kızgınlık, yakınlık gibi yoğun yaşanmış tecrübelere büyük yer verirler" (Merriam, 2009:25). Fenemenoloji, bütün nitel araştırma biçimleri üzerinde son derece etkili olmuş bir felsefedir. Ancak aynı zamanda, kendine ait bir odağı ve yöntemsel stratejileriyle ayrı bir nitel araştırma türüdür de. Merriam (2009:11), fenemenolojinin yanı sıra başlıca beş nitel araştırma türüne vurgu yapar. Bunlar: etnografya, söylem analizi, yere-basan teori (grounded theory), vaka çalışması ve hermeneutik (yorumbilim)'tir. Her ne kadar bu türler arasındaki ayrımlar çoğu zaman belirsiz ve anlaşılması zor ise de bu araştırma, nitel araştırmalar içerisinde aslolarak etnografik bir karakter taşımaktadır.

Etnografya ya da etnografik araştırma, mutlaka ilk-elden tecrübeye dayalı ayrıntılı betimlemeleri temel alması ve çoğunlukla sınırları belli bir topluluğu veya kültürü detaylı olarak ortaya koyması bakımından öteki nitel araştırma türlerinden ayrılır. Burada, fenemenolojik açıdan çalışma konusu edilen insanların tecrübeleri ve kendileriyle ilgili olarak yapıp ettikleri ya da söyledikleri önemlidir ancak araştırmacının katılarak yaptığı gözlemler de bir anlamda tamamlayıcı, anlatıların doğruluğuna katkı yapıcı bir veri kaynağı olarak önemlidir. Oysa nitel bir tür olarak *fenemenoloji* örneğin, aslolarak mülakatlara dayanır (Merrian, 2009:25). Orada önemli olan, insanların kendi tecrübelerini nasıl gördükleri ve bununla ilgili olarak ilk ağızdan anlattıklarıdır. Söylem ve söylenen ya da anlatılan son derece önemlidir. Etnografya için de bu önemlidir ancak araştırmacının kendi yaşadıkları, gözlemleri ve anlatılanlarla ilgili yorumları da işin içerisine dâhil edilmektedir.

2.2. Nitel Bir Araştırma Türü Olarak Etnografya

Nitel bir araştırma yöntemi olarak etnografya, araştırmacının, belirli bir topluluğu veya kültürü anlayıp, anlaşılır kılabilmek için içerden bilgiye ulaşma adına, çalışma yaptığı insanların gündelik yaşamlarına, doğal hali içerisinde bizzat katılarak girmesine bağlı olarak kuracağı yakın ve sürekli ilişkiler sayesinde edineceği gözlemleri, aldığı notları, duyduğu konuşmaları kayıt altına alarak yaptığı betimleyici tarzdaki anlatılardan oluşan yaklaşım tarzıyla üretilen metinlerdir (Emerson v.d., 2008;1). Etnografya, alan çalışmasına dayalı olarak yapılan araştırmaların bitiminde üretilen anlatı-açıklamalar denebilecek olan üründür aslında. Bu ürüne ulaşmanın ana ve kritik önemdeki yöntemi etnografik bir alan çalışmasına dayanmaktır. Bir etnografın en önemli ayırdedici özelliği, araştırmasına başlarken hipotezler kurmaktan kaçınarak araştırma problemini iyi yansıtan araştırma soruları sorması ve bu sorularla birlikte alana, yani realitelerin üretildiği, inşa edildiği ve yaşandığı yere giderek olan bitene, yapılıp edilene bizzat katılıp gözleyerek ilk elden verilere aracısız ulaşmasıdır.

Etnografik araştırmalarda çalışılan insanların dünyayı nasıl gördüklerini anlayabilecek oranda içerden bir bakış yakalamaya çalışılır ve böylece olan bitenin, simge ve sembollerin ve her türden kültürel öğelerin yereldekiler için ne tür bir anlam ifade ettiği üzerinden çözümlemelere gidilir. Burada, meydana gelen bir olayın veya patlak veren bir hadisenin, oranın insanları tarafından nasıl görüldüğünün en azından analiz aşamasına kadar kendi gerçekliği içerisinde değerlendirilmesi şarttır.

Yirminci yüzyılın ilk başlarında ve ortalarına kadar sosyal bilimler üzerinde, özellikle de nicel verilere ve tarama stratejilerine dayanan çalışmalarda felsefi bir akım olan pozitivizm oldukça etkili olmuştur. Bu anlamda, yirminci yüzyıl fiziği örnek alınmıştır denebilir (Hammersley&Atkinson, 2007: 5). Oysaki etnografik araştırmalar, bir başka felsefi akım olan naturalizmden etkilenmiştir. Naturalizm, sosyal dünyanın olabildiğince doğal durumu içerisinde ve araştırmacının etkisinden büyük ölçüde arındırılarak çalışılmasının önemini vurgular; tıpkı deneyler veya yapılandırılmış mülakatlar gibi suni olarak yaratılan ortamlardan kaçınılmasını salık verir (Hammersley&Atkinson, 2007: 7). Buna ilaveten, çalışılan ortamdaki doğal düzene ve soruşturulan olguya olunabildiğince saygılı olunmalı, duyarlı davranılmalı, herhangi bir bozucu, tahrif edici, yönlendirici ya da maniple edici yaklaşımlara yer verilmemelidir. Buradaki temel amaç, araştırmacının olabildiğince doğal bir tarzda araştırma yerinde bulunarak, oradaki insanların yapıp ettiklerini, konuşmalarını, dünyaya ve kendilerine ilişkin görüşlerini ve bütün bunların içerisinde yer aldığı, olayların geçtiği mümkün olan en geniş bağlamı içerisinde kişilerin kendi ifadeleriyle, içerden bir tarzda betimleyerek yansıtmaya çalışmaktır (Hammersley&Atkinson, 2007: 7).

Buradan hareketle anlamaya yönelik olan etnografik çalışmanın ontolojik, epistemolojik ve metodolojik sayıltıları gereği, teoriden çıkarılan hipotezleri test etme mantığına dayalı pozitivist bir yaklaşım üzerine temellendirilemeyeceğini düşünmekteyim. Etnografik araştırma türü, genel geçer, evrensel yasalara ulaşmaya, tek bir gerçeklik ortaya koymaya ve kesinlik taşıyan açıklamalar yapmaya çalışmaz.

Rakamlara, istatistiklere ve nicel verilere çok fazla başvurmaz. Onun yerine, açıklamaktan çok anlatı halinde yansıtmayı amaç edinir; tek bir gerçeğe ulaşmaktansa çoklu gerçekleri en iyi şekilde anlamaya çaba gösterir. Bir anlamda önce metot sonra sosyal dünya ya da önce teori sonra pratik yerine önce sosyal dünya ve realite sonra yöntem; önce veri sonra teori demiş olmaktadır ve bu yönüyle bütünüyle tümevarımsal bir yerde durmaktadır. Bu açıdan naturalizm ve ondan etkilenmiş bir araştırma yöntemi olarak da etnografya, çok çeşitli felsefi ve sosyolojik fikirlerden etkilenmiş ise de özellikle sembolik etkileşimcilik, fenemenoloji ve zaman zaman 'yorumsamacılık' olarak da adlandırılan 'hermeneutik'in etkisi oldukça büyüktür (Hammersley&Atkinson, 2007: 7). Bu bağlamda farklı nitel çalışma yöntemlerinin de etnografik çalışma içerisinde örtüşür bir biçimde yer alması mümkündür.

Bütün bu akımların ileri sürdükleri şey de temelde, sosyal dünyanın basit şekilde sebep sonuç ilişkisiyle veya evrensel yasalar ışığında değerlendirilen sosyal olaylara göre anlaşılamayacağıdır. Çünkü insanın hareketleri, niyetler, güdüler, inançlar, kurallar, söylemler ve değerler gibi bir takım sosyal ve kültürel anlamlara dayanmakta veya bu anlamlarla birlikte oluşmaktadır (Hammersley&Atkinson, 2007: 7).

Naturalizmin en temel özelliklerinden biri, araştırmacının sosyal dünyaya 'saygı gösteren', onu 'önemseyen' bir tavır benimsemesini şart koşmasıdır. Matza'nın ifadeleriyle (1969:5), naturalizm, "çalışma konusu edilen olgunun doğasına sadık kalan felsefi görüştür". Bu durum pozitivistlerin, doğa bilimcilerinin tecrübelerinden

hareketle öncelikli bağlılığın bilimsel yönteme olması gerektiği savıyla zıtlık teşkil eder. Naturalizme göre sosyal araştırma için ilk gereklilik doğa bilimcilerinin felsefi argümanları veya uygulamalarıyla kuvvetle desteklendiği gibi bir takım özel metodolojik ilkeler değil çalışılan olguya sadakat gösterilmesidir. Blumer'de (1969:27-28) bu sorun şöyle ifade edilir:

> Realite, sosyal bir dünyayı çalışmak için kullanılan metotlarda değil ampirik dünyanın içerisindedir: bu dünyanın incelenmesiyle keşfedilir…metotlar, ampirik dünyanın katı karakterini tespit ve analiz etmek için tasarlanmış sadece birer araçtırlar ve bu yünüyle değerli olmaları ancak bu amaca hizmet etmeleriyle mümkündür. Bu temel anlamıyla bilimsel soruşturma ediminin her bir parçasında başvurulan prosedürleridirler ve çalışılan ampirik dünyanın doğasına saygı gösterip göstermedikleri anlamında değerlendirilmelidirler -burada söz konusu olan aslında ampirik dünyanın doğasına ilişkin işaret veya ima ettikleridir.

Etnograf, başlangıçta bazı hipotezlere sahip olsa bile bunları askıya ya da Husserl'in terminolojisiyle söylendiğinde paranteze (epoche) alarak tümevarımsal bir yöntem izler. Bu anlamda etnografik araştırmalarda teorik hazırlıktan ziyade alana hazırlık yani herşeyden önce çalışma yapılacak yerin iyi seçilerek, ulaşılmak istenen verileri iyi yansıtabilecek bölgeler olmasına dikkat edilir. Bununla birlikte hem çalışma için seçilecek yerin kültürel özelliklerinden ve hem de seçilen konu başlığından

kaynaklanabilecek ve araştırmacıda bir takım önyargılar oluşturabilecek noktaların iyi irdelenmesi ve bütün bunların araştırmanın bulguları açısından birer risk olarak değerlendirilmesi son derece önemlidir çünkü bu konuda çalışan pek çok araştırmacının da belirttiği gibi (Emerson v.d., 2008; Hammersley&Atkinson, 2007; Wolcott, 1999, 1995; Fetterman, 1998; Van Maanen, 1987), etnografik alan çalışmalarındaki en önemli yöntemsel araç bizatihi araştırmacının kendisidir. Diğer bir deyişle, 'etnograf, insani bir araçtır'. Etnografik araştırma, buradan biraz daha ileri giderek ister pozitivist, ister naturalist eğilimli olsun her türlü araştırma faaliyetinde esas aracın insan olduğunu, ondan bağımsız bir kesin-gerçekliğin olamayacağını ileri sürer. Her araştırma, araştırmacıyı da içine alan bir özgün gerçeklik taşır.

Burada üzerinde önemle durulması gereken bir nokta, araştırmacının ne yaparsa yapsın önyargılarından, kişisel geçmişinin şekillendireceği bakış açısından kaynaklanacak kayırmalardan, bazı olayları, kişileri ve gözlemleri ötekilerine göre daha bir öne çıkarmaya olan yatkınlıktan, kısacası kendi dünyası ve kendi iç gerçekliğinden kaçınamayacak olmasının bilincinde olunmasıdır. Kişinin öyle olmadığını düşünse bile kendi bakış açısının dışına çıkması, olayları tam bir nesnellikle algılaması ve bu sayede bağımsız ve yansız bir konumda kalabilmesi neredeyse imkânsızdır. Etnografik araştırmalar, pozitivist sosyal araştırma yönelimlerinden farklı olarak nesnel olmak gibi bir çaba içerisine girmez çünkü insandan bağımsız, herkesçe aynı şekilde görülüp, algılanabilecek bir objektifliğin olmadığı temeline dayanır. Bundan kaçınmak çok zordur ve bu da aslında insani bir durumdur. O nedenle etnografik araştırmalar, kişinin, araştırmanın nesnelliğini

zedeleyebilecek, bilgileri kirletebilecek olumsuzluklardan arınmasını değil, bütün bu yanlı, önyargılı, değer-yüklü taraflarının olabildiğince doğru ve fazla bir şekilde farkında olması, bilincine çıkarmasıdır.

Araştırmacı, verileri elde ederken, bir taraftan da sürekli olarak veri elde etme sürecinde bir araştırma aracı olarak kendini düşünmeli, sorgulamalı, verilerinin ve analizlerinin elde edilme sürecini bütünüyle kayda geçirmelidir. Etnograf, sürekli olarak kendisinin farkında olmalı, gözlemlerini ve düşündüklerini bir çeşit *düşünümsellik* içerisinde bilincinin süzgecinden geçirerek kaleme almalıdır. Bu sayede, tek bir nesnel gerçekliktense araştırmanın kendi iç gerçekliğine yani özgün gerçekliğe ulaşılmış olur. Etnografya, özgünlük içerisinde oluşan, sürekli bir etkileşimle dinamik bir inşa sürecine tabi olan sosyal gerçekliğin de ancak böyle anlaşılabileceğini savunur. Emerson v.d.'ye (2008:95) göre, etnografya ağırlıklı olarak yazma faaliyetine dayanır ve yazmak, kelime seçimlerinden düzenleme yöntemlerine kadar yansıttığı dünyanın bir versiyonudur ve bu yönüyle bir inşa işi olarak sosyal gerçekliğe paralel bir süreçtir.

Etnografik araştırmaya başlanırken, her alandaki araştırmalarda olduğu gibi, insanların nasıl davrandıkları ve neler düşündükleri konusunda bazı önyargılar ve eğilimler söz konusudur. Her şeyden önce, hangi problemin, coğrafik alanın veya insanların çalışılacağı kendi başına önyargılı bir şeydir. Bu çeşit önyargılar olumlu ve olumsuz işlevler görebilirler. Kontrol altına alınmadıklarında etnografik araştırmanın niteliğini olumsuz etkileyebilirler. Bir etnograf, önyargılardan kaynaklanan bu olumsuz etkileri azaltmak için var olan bu önyargılarından özellikle

önemli olanları açığa çıkarmalıdır. Buna ilaveten, çapraz sorgulama, bağlam oluşturma ve yargısız yönelme gibi bir dizi nitelik kontrolüyle bu önyargıların olumsuz etkisi üzerinde bir kontrol sağlayabilir (Fetterman, 1998: 2).

Etnografik çalışmalar, tıpkı hayatın ve sosyal gerçekliğin kendisi gibi bir takım tesadüfler, yaratıcılıklar, şans eseri doğru zamanda doğru yerde olmalar ve bunun gibi bir dizi kitaplarda asla yazmayan ve yazmayacak olan 'yoldan çıkmaları', araştırmacının kendisini başıboş bırakarak açık uçlu bir yaklaşım ve açık-görüşlü bir eğilimle işe koyulmasını, zaman zaman umutsuzluğa kapılarak düşe kalka ilerlemesini, bazen çalışmayı yarım bırakıp geri dönmeleri, yani bir kelimeyle iyisiyle kötüsüyle bütün bir tecrübeyi barındırırlar. Biraz da bu yüzden, etnografik çalışma yapacakların alana çıkmadan bunu öğrenmeleri, yetkin bir donanımla işe başlayabilmeleri pek mümkün olmaz, olamaz. (Fetterman, 1998: 4). Ve elbette ki bu zor bir iştir. Van Maanen (1988:2) bu zorluğu ve bununla birlikte etnografik alan çalışmalarının gücünü şöyle anlatır:

> Alan-araştırmacıları kendilerini, ortaya çalıştıkları sosyal düzenden kültürel bir açıklama, bir etnografya çıkaran, "marjinal yerliler" veya "kendi başına kalmış yalnızlar" olarak yaşayan "profesyonel yabancılar" veya "özverili elçiler" olarak ifade etmektedirler. Alan-araştırmacıları, her ne kadar çalıştıkları insanlar arasında, "donuk ziyaretçiler", "burnunu her şeye sokan işgüzarlar", "ümitsiz kuklalar", "sosyal dalkavuklar", "antrofolojistler", "yönetimin casusları", veya "hükümetin

> adamları" sıfatlarından daha iyi bir konum elde edemeseler de, alandan edindikleri muazzam tecrübeye ve ortaya çıkan rol ilişkilerine gösterdikleri dikkate gönderme yaparak, orada bulunmalarının oldukça öğretici olduğundan emindirler.

Etnografik çalışmaların önemli bir diğer boyutu da betimleyici ve canlı tasvirler içeren yazma yanıdır. Etnografya, iyi bir kaleme, güçlü bir gözlem gücüne ve bununla da kalmayarak yaşanan ve gözlenen realitelerin, duyularla alınan verilerin o durumu yansıtacak bir nitelikle kâğıda geçirilmesine ve yazıya dökülmesine ihtiyaç duyar. Bilimsel içerikli metinler genellikle yazıya dökülme aşamasını ikincil bir kısım olarak görür ve aslolarak anlatılmak isteneni en gerçekçi biçimiyle yansıtma kaygısındadırlar. Oysa etnografik yöntemle yapılan çalışmalar buna pek fazla benzememektedirler çünkü burada gündelik yaşamına katılınan bir insan topluluğunun her türlü halinin olabildiğince yakından yansıtılarak, gözler önüne serilmesi söz konusudur. Yani araştırmacı, renklerinden ve subjektif taraflarından arındırdığı ya da ayrıştırdığı yalın gerçeklikleri mümkün olan en nötral ve terminolojik kelimelerle kâğıda geçirmiyordur sadece. Bunun ötesinde ve antropolojik yaklaşım açısından çok daha önemli olarak, 'içine dalınan' dünyadan, canlı betimlemeler ve derinlemesine inilen ayrıntılı verilerle bütün bir resmin bütün renkleriyle verilmesi, bütün parçaların kendi halleriyle yerlerine oturtulmasıdır söz konusu olan.

Verilmeye çalışılan araştırmacının ayrıştırdığı yalın gerçeklik değildir. Ayrışmamış, bilerek ayrıştırılmayarak, iyisiyle kötüsüyle, eğrisi doğrusu, güzel ve çirkin

yanlarıyla, huylusu huysuzu, masumu suçlusu yaşadıkları bağlam içerisinde oldukları gibi korunmaya çalışılmış olarak kendi ağızlarından, kendi cümleleriyle konuşturulmaya çalışılır. Yerelin sesi, bütün ironisi, ağzı bozuk cümleleri, küfrü, kavgası gürültüsüyle, bütün karmaşası ve sessizliğiyle duyulur. Duyurulmaya çalışılır. Yereldeki insanlar yeri gelir küfreder, yeri gelir dini bir ayinde zikir çekerler. Bir defasında İstanbul Beyoğlu polis merkezinde başıma geldiği gibi, bir şikâyet için oraya gelmiş olan bir kadın "Komserim ben bir orospuyum.." diye söze başlayabilir ve öyle diyorsa etnografyada da bu cümle eğilip bükülmeden yine öyle kalacaktır. Bu nedenledir ki tıpkı bir yazar gibi yazma becerisine sahip olma, sanatçı duyarlılığı taşıma ve bütün bunlarla birlikte bilimsel serinkanlılığı da korumak şarttır. Bu yüzden bazıları antropolojiyi edebiyata en yakın bilim dalı ve bilime en yakın edebi tür olarak ifade ederler. Bir etnograf hem bir bilim adamı ve hem de hikâye anlatıcısıdır.

Etnograf, 'sıradan' insanların gündelik yaşamlarındaki rutinlerin içine girerek orada geçen olaylara, hadiselere dâhil olmak suretiyle olan biteni anlatan kalıpları ortaya çıkarmaya çalışır. İnsanlar ve olaylar sıradan olsa da etnograf çoğu zaman dışardan bir kişidir veya en azından dışardan bir bakış açısına sahiptir dolayısıyla olan bitenler, onun için o kadar sıradan ve alışılmış değildir. Uyanık bir dikkat, herşeyi almak isteyen bir merak hep vardır. Buna ilaveten etnograf, yapıyı ortaya çıkarabilmek, kalıpları belirginleştirebilmek için de kilit önemdeki olayları ve kişileri seçerek onlar üzerine yoğunlaşır. Kilit önemdeki kişi bazen gücü elinde tutan, yönetici, kanaat önderi, kısacası seçkinler arasından olabileceği gibi bazen de mahallenin delisi ya da karakolun bekçisi olabilir. Çalışılan topluluğun, içine girilen

kültürün nabzının attığı yerler ve kişiler kilit kişi ve yerlerdir. Oranın ve o insanların ruhunu en iyi veren örneklerdir. Fetterman (1998:1), etnografyayı şöyle tanımlamaktadır:

> Etnografya, bir topluluğu veya kültürü her yönüyle betimlemenin bilimi ve sanatıdır. Bu betimleme, egzotik bir yerde küçük bir aşiret üzerine olabileceği gibi kenar bir mahallede ortaokul öğrencilerine dair de olabilir. Burada yapılan iş, ilgili kişilerle mülakatlar gerçekleştiren, kayıtları inceleyen, bir kimsenin görüşüne, öteki kimselerden daha inandırıcı kılacak bir önem atfeden, konuyla özel olarak ilgili olan kesimlerle ve kurumlarla bağlantılar kurmaya çalışan ve böylece söz konusu insanlar hakkında profesyonel meslektaşları için hikâyeler kaleme alan araştırmacı bir gazetecinin yaptığına oldukça benzer. Bununla birlikte, araştırmacı bir gazeteci ile etnograf arasında kilit önemde bir farklılık vardır zira bir gazeteci, cinayet, uçak kazası veya bir banka soygunu gibi alışılmışın dışındaki şeyleri ortaya çıkarmaya çalışırken bir etnograf, insanların rutin ve gündelik yaşamları hakkında yazmaktadır.

Bu demek değildir ki sıradışı olan, etnografik anlatılarda yer almaz. Elbette ki yer alacaktır ama esas olan uçak kazası değil çalışılan topluluğa mensup insanların kaza anındaki tepkileri, felaketler karşısındaki tutum ve davranışları, başa çıkma yolları, akrabalık ilişkilerinde öne çıkanlar ve ana yapının etkileniş biçimleri gibi yine

aslında olağan ve sıradan olan konular olacaktır. Belki de bu yüzden antropologlar için 'sıradanı egzotikleştiren, egzotik olanı ise sıradanlaştıran' insanlar denir. Gerçekten de etnografik araştırmalar son derece egzotik, kendine has, ilgi çekici ve çarpıcı konu ve insanlardan aktardıkları hikâyelerden oldukça sıradan, kimi zaman basit ve hatta sıkıcı kalıplara ulaşırlar. Bazen de herkesin gözünün önünde olan bitenler, çok tanıdık gelen hikâye ve yüzler, etnografın anlatılarında farklı ve görünmeyen, saklanmış ve gün yüzüne hiç çıkmamış son derece sarsıcı bulgular olarak yer alabilirler. Etnografik araştırmalarda görünenden görünmeyene ulaşma vardır. Yine Fetterman'ın belirttiği gibi etnografya'da 'göz kırpma ile bakış atma' arasındaki fark görülür (Fetterman, 1998:6).

Gözlenen ve dâhil olunan bir realitenin en iyi tek bir anlatım ve betimlenme biçimi yoktur. Dolayısıyla etnografya hep çoklu gerçek üzerinden hareket eder. Tek bir gerçek yoktur. Pek çok gerçeklikler vardır. Gerçeğe ulaşabilmek mutlaka ama mutlaka o gerçeğin oluştuğu bağlamı tam anlamıyla kavramaktan, bağlamla olan biten ve gözlenen arasındaki ince bağlantıyı kurabilmekten ve sonrasında bu çıkan şeyi teorinin ışığında ince bir analize tabi tutabilmekten geçer. Yapılan iş bir yorumlama gibi gözükür ama buna pekâla "bağlamsal bir ışık tutma" da denebilir (Van Maanen, 1988: 1).

2.3. Bu Araştırmada Neden Etnografik Yönteme Başvuruldu?

Antropoloji, politikaların oluşturulması ve kurumların yeni kararlar alarak, yeni uygulamalara başlaması ile ortaya çıkan sorunlara ya da gündeme gelen sorulara

cevap ararken, aktörlerin bütün bu süreçleri nasıl alımladıklarına, nasıl deneyimlediklerine ve yeni bir yorumlamayla nasıl bir inşa içerisine girdiklerine odaklanarak, olan biteni anlaşılır kılmaya çalışan bir yaklaşım tarzı benimsemektedir. Bu noktada Shore ve Wright (1997, 131), "antropologların, aslında yerelde olan fakat yerelin dışındaki sistemlerle bağlantı içerisindeki çoklu, bibiriyle uyuşmaz tarafları olan güç yapılarını anlamada özgün bir konuma sahip oldukları" savını ileri sürerler. Dolayısıyla antropolojik yaklaşım tarzı, politika kararlarını ve bunların uygulanış biçimini şekillendirici olan aktörlerden, faaliyetlerden ve etkilerden oluşan bir takımın ve bu takım içerisindeki etkileşimlerin ortaya konulmasına dönüktür. O nedenle, politika yapma ve kurumsal yeni uygulama kararları alma gibi konuların mutlak suretle deneyimsel veya etnografik bir bağlama oturtulmasına, böylelikle kâğıt üzerindeki soyut metinlerdense, gerçekliğine ve yaşamdaki görünüş biçimine vurgu yapılmasına özel bir önem atfeder.

Türkiye'de ve dünyada 'polis' üzerine yapılmış alan çalışmasına dayalı etnografik araştırmaların diğer kurum ve organizasyonlar üzerine yapılanlara kıyasla sayıca oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni hiç şüphesiz, polis teşkilatlarının, tüm dünyada benzer özellikler taşıyarak, dışa kapalı, otoriter, kendisini ele vermekten çekinen ve dolayısıyla şaffaflıkktan korkan ya da uzak duran, sırları olan kurumlar olmasıdır. Polis teşkilatlarının en belirleyici özellikleri devletlerin zor kullanma gücünü fiilen kullanan merciler olmalarıdır ve yani devlet adına hareket eder, herhangi bir karışıklık, başıboşluk, ayaklanma ve kaos yaşanmasını engelleyerek düzenin ve asayişin tesis edilip, suç ve suçluların kontrol

altına alınmasını sağlamak isterler ki bu özellikleri nedeniyle de genellikle devletçidirler.

Bir polis teşkilatının en önemli iki varlık nedeni, (i) güvenliğin sağlanması; halkın emniyet duygusu içerisinde huzurlu bir düzende yaşamasının sürdürülmesi ve kanunlara uyulmasının sağlanması (idari işlev) ile (ii) adaletin tesis edilmesi için olan bitenin tam anlamıyla ortaya çıkarılması; suçluyla suçsuzun ve haklıyla haksızın ayırdedilmesi için gerekli soruşturucu mekanizmanın işletilmesidir (adli işlev).

İdari işlev olarak, mevcut düzen bir şekilde korunmalı, buna karşı gelenler, rejim değişikliği isteyenler, devleti bölmek kastıyla ayrılıkçı bir siyaset izleyenler, yabancı istihbarat örgütleriyle işbirliği içerisine girenler, adi suç işleyerek güvensizlik yaratanlar, rüşvet ve yolsuzluklarla halkın ve devletin gelirini haksız yere kasasına aktaranlar, baskı ve şiddete maruz kalanlar, ayaklanma çıkaranlar, kanunların işlerliğini kıranlar, bir kelimeyle düzene karşı gelenler hep bu istikrarlı ve huzurlu ortamın sürdürülmesine karşı küçük veya büyük birer tehdit unsuru ve düzensizlik sebebi olarak algılanır, polis içerisinde kendiliğinden bir refleks doğururlar. Bir polis teşkilatı için devlet, yapısı, kurumları ve uygulamalarıyla zarar görmemesi, 'yangında en öncelikli kurtarılması' gerekendir. Bu yönüyle, polis teşkilatları statükocu bir karakter taşırlar ve reformcu ilerlemelere karşı korku duyarlar. Aslında teyakkuz halinde olduklarından, kendi içlerinde oldukça dinamik ve değişime açıktırlar ancak bu değişimler çoğu zaman bir zihniyet değişimi olmaktan uzaktır; yapılanlar genellikle şekli, araçsal ve teknolojik yenilikler ile sınırlı kalmaktadır.

Adli anlamda ise işlevi, herkesin sahip olduğu hakların korunması, insan hakları ve kanunların tarafsız ve eşit şekilde uygulanmasının sağlanması; ihlal durumlarındaysa, gerekli cezaların işletilmesinin temin edilmesi için haklıyla haksızın ayırdedilmesi yönündeki soruşturmalarda adalet ilkesinin gerektirdiği titizlik ve tarafsızlıkla hareket edilerek, gerçeğin ortaya çıkmasına çalışılmasıdır. Polis teşkilatları o anda varolan yasaları ve idari uygulamaları genellikle ideal kabul eder, herhangi bir sorgulamayı, korumakla sorumlu oldukları düzenin ve adaletin ve son tahlilde bu ikisinin aynı anda varolması demek olan devletin zedelenmesi gibi görürler. Bu açıdan bakıldığında kanunlar ile hukuk arasında polisler için pek bir farklılık yoktur. Dolayısıyla adalet demek, aslında mevcut sistemin 'adalet' olarak gördüğü anlayışın egemen kılınması demektir. Bu açıdan bakıldığında da yine statükocu bir mekanizmadan söz etmek gerektir.

Bütün statükocu yapılarda kırılmaz kalıplar, sorgulanmaz doğrular, çeşitli dogma ve tabular, alışkanlıklar ve kesin tutumlar söz konusudur. Tıpkı sokak polislerinin en büyük hünerlerinin hangi suçun kanunda hangi maddelere gireceğini iyi bilmeleri olması gibi hangi insanlara nasıl bir tavır ve davranış sergileneceği de sanki o konularda da yazılı hükümler varmış gibi birörnektir. Bu biraz da statükocu yapılarda genellikle varolan 'üniformist' zihniyetin bir yansımasıdır ve polis teşkilatları üniformist bakışın, birörnek davranışın genellikle ödüllendirildiği, bu sayede sağlanan disiplinin bir gurur vesilesi olarak görüldüğü yerlerdir.

Bir diğer mesele, bir kurum olarak polis, Moskos'un belittiği gibi dışarıya karşı 'öfkeli', araştırma, analiz, araştırmacı gibi kavramlara 'düşmanca' bir tutum içinde

olabilmektedir. Moskos (2008:6) poliste tutulan istatistiksel verilerin çoğunlukla maniple edilebildiğini belirtir. Yine ona göre, "polislerin kendileri hakkında yapılan araştırmalara ve araştırmacılara verdikleri tepki, bu yapılanlara inanmadıklarını, polislerin problemlerini hiçe sayan, onlardan pek de hoşlanmayan birtakım 'temiz yüzlü' tiplerin, gerçekliği olmayan 'entelektüel fantazyaları' olarak" gördüklerini gösterir niteliktedir.

Bütün bu özellikler düşünüldüğünde, bu yapının içerisine nüfuz eden bir araştırma olabilmesi için, başvurulan yöntemin hayati bir önemi olduğu açıktır. Kendini kolay ele vermeyen, hatta gizleme eğilimi gösteren, yazılı kurallardan ve biçimsel bilgilerden çok yazılı olmayan, usta-çırak ilişkisiyle öğrenilen kuralların geçer olduğu bir alan olan polislik üzerine yapılan araştırmaların ampirik veriye dayanması, ayakları yere basan bir çalışma olabilmesinin en önemli gerekliliklerindendir. Bunun tersine olarak, yine polis tarafından tutulan istatistiklere, olay tiplerine ve suç dağılımlarına veya kısa süreli yapılandırılmış anketlere dayanılarak sonuçlara ulaşılması, değerlendirmeler yapılması ve hatta yargılarda bulunulması istenen sonucu vermeyecektir.

Polislerle alanda yaptığım konuşmalarda sayısız kez duyduğum gibi polislik bir 'tecrübe' mesleği olarak kabul edilir. Okullarda öğretilenler ve teorik birikim belli bir bakış vermekte, belirli bir donanım sağlamaktadır belki ama fiilen polislik yaparken ne zaman ne olacağı, ne gibi bir olayla karşılaşılacağı her zaman için kendine özgü nitelikler taşıyabilmektedir. Polisliğin bizzat yerinde, 'olay mahalinde', 'mıntıkası' içerisinde incelenmesi, araştırmacının katılımlı-gözlem yaparak ilk elden

temas kurarak hem ‘emik’ ve hem de ‘etik’ bir bakış ile çözümlemelere gitmesi araştırmanın sonucu açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Polislikle ilişkili problemler, çoğu zaman, son derece derinlere inen, oldukça güçlü bir gelenek içerisinde tortulaşarak gelen, zaman zaman kırılmaz bir yapı niteliği gösteren ‘katılaşmış’ niteliktedir. Bununla birlikte, polisliğin çalışma alanı, belki de bu işin doğası gereği siyasallaşmış bir özellik göstermektedir. Bu noktada etnografik yöntem, işe başlarken herhangi bir yargıda ya da peşin hükümde bulunmayarak sorunu en geniş bağlamı içerisinde, hem içerden ve hem de dışardan bir yaklaşımla vermeye ve dar bir alanda olabildiğince derinlere inmeye çalışması nedeniyle, bu güçlü yapının içine girebilme ve onun siyasallaşmış karakterinin ‘örttüğü’ ya da başka bir biçime soktuğu ‘gerçeklikleri’ verebilme anlamında, bu araştırma açısından oldukça uygulanabilir ve önemli içgörüler sağlayabilir olarak düşünülmektedir.

2.4. Etnografik Yöntemin Sınırlılıkları

Etnografik araştırmalar, alan çalışmasına dayanır. Alan çalışması ise araştırmacının son derece donanımlı, nitelikli ve açık görüşlü olmasına gereksinim duymanın yanı sıra oldukça yorucu, yıldırıcı, talepkâr ve çoğu zaman bıktırıp bir an önce oradan kaçma hissi doğurucudur. Bazı araştırmacılar, tıpkı yeni bir yerde karşılaştığı kişilerle ilişki kurmakta zorlanan insanlar gibi çekingen, ürkek ve ne diyeceğini bilemez bir kişiliğe sahip olabilirler. Bu durumda kurulacak ilişkiler bir hayli zaman alacak ve içeriye giriş için ayrıca yorucu bir çaba gerekecektir. Herbert (2003:6), Los Angeles Polis Dairesi’ndeki alan çalışmasına dayanarak, etnografın elde ettiği

verilerin geçerliliğini sorguladığı makalesinde, özellikle polislerle çalışan etnografların, kişisel yetenek ve becerilerinin önemi üzerinde durur. Ona göre bir etnografın olmazsa olmaz özellikleri arasında, "öğrenme arzusu, sabır, dürüstlük ve empati kurabilme yeteneği" vardır. Ancak, polislerin, kendi içlerindeki anlaşmazlıklara ve uyuşmazlıklara karşın dış dünyaya karşı şüpheyle ve güçlü bir dayanışma duygusuyla hareket ettiklerini ve etnografın tüm bu özelliklerin karşılıklı bir güven ilişkisi kurulduktan sonra kullanılabilir olacağını aksi takdirde 'öğrenme arzusu'nun etnografın başına bela açabileceğini dile getirir. Onun için bir etnograf güven ilişkisi kuruluncaya kadar sabırla beklenmelidir ancak burada ortaya çıkan bir sıkıntı, polislerin "bir kimseye tam anlamıyla güven duymalarının ancak birlikte tehlikeli bir olaya maruz kalmaktan" ve deyim yerindeyse 'kader birlikteliği' yapmaktan geçtiğini ve bunun da zaman zaman oldukça tehlikeli bir tecrübeyi gereksindiğini belirtir. Bir etnografya için vazgeçilmez önemdeki olaylar, polis söz konusu olduğunda, 'soygun', 'yaralama', 'suçlu kovalama', 'operasyon yapma', 'saldırıya maruz kalma' gibi durumlar içerir ve etnograftan ayrıca bir takım yetiler ister. Herbert (2003:6), güven ilişkisi kuruluncaya kadar geçen süre içerisinde polislerin, oldukça tepkisel olduklarını, hele ki elinde kalem kâğıtla notlar alan bir etnografa karşı son derece şüpheyle yaklaştıklarını ancak tüm bu gösterilen tepkilerin de araştırma açısından oldukça önemli içgörüler olduğunu düşünmektedir.

Bir diğer tehlikeli durum olarak, araştırmacı ister istemez alandayken kimi insanlara yaklaşacak, özellikle de kilit bilgi kaynakları ile daha kalıcı ve süreklilik arzeden bir ilişki kuracaktır. Oysa alandayken birilerine yaklaşma ve onlarla daha sıcak, samimi bir ilişki kurma aynı zamanda diğer bazı kişilerden uzaklaşma, kimilerini kendinden

uzaklaştırma ve hatta soğutma anlamına gelebilir. Van Maanen'in (1988:6) değindiği gibi, yakın olunan kişiler ile yereldeki diğer insanlar arasındaki ilişki, husumet, alacak verecek meseleleri, akrabalık bağları gibi etkenler, araştırmacının ilişkileri üzerine etki edebilir ve hatta belirleyici bir rol oynayabilir.

Başta da belirtildiği gibi, alan çalışmalarında araştırmacının, rolü ve etkisi belki de başka hiçbir bilim dalında olmadığı kadar büyüktür ve bu yönüyle araştırmacının kendisi, en önemli araçtır (Eriksen, 2009: 15). Bu, araştırmacıya bağlı olarak çok büyük bir avantaj olabilir çünkü Eriksen'in (2009:17) belirttiği gibi kişi, kendi varlığını ve varoluşunu araştırmaya kattıkça araştırmanın kalitesi de artar. Antropologların çoğu zaman dillendirdikleri, 'hepimiz, aslında kendimizi çalışırız' sözünün altında yatan gerçeğe belki de bu açıdan bakmak gerekir. Ancak, kişinin büyük ölçüde kendisini katması aynı zamanda bir sorundur da. Çünkü araştırmacının kişisel nitelikleri ve içinden geçip geldiği tecrübeler, aynı zamanda onun görüş açısını ve olaylara yaklaşım tarzını belirleyeceğinden hiç şüphesiz önemli bir sınırlılık getirir. Bu sınırlılık veya sınırlama, araştırmacının alandayken neleri sevimli görüp, nelerden uzak durduğundan tutun da kimlerden hoşlanıp kimlerle konuşmadığına kadar bütün tercihlerinde ve dolayısıyla araştırmanın gidişatında ve oranın realitesinin yansıtımı üzerinde belirli ve asla önemsiz olmayan bir rol oynar.

İster modern ya da uygar isterse de 'ilkel' ve geleneksel olsun, her kültürün, kutsalları, totemleri ve tabuları vardır. Bütün bu kutsallar, totemler ve tabular aslında bir kültürün 'kalp atışları' kadar önemlidirler ve çoğu zaman o kültürün mensuplarının hayatı nasıl gördüklerini, kendi gerçekliklerini nasıl algıladıklarını

kimi zaman sembolik ve kimi zaman açıktan bir dille dışa vururlar. Ancak, bazen ve hatta çoğu zaman bu kutsalların içine girmek araştırmacı için çok zor ve hatta imkânsız olabilir. Zira buralar oldukça katı kuralların egemen olduğu, şeffaflığa, paylaşıma ve yabancılarla ilişki kurmaya tahammülün hemen hiç olmadığı yerlerdir (Van Maanen, 1988:7). Bir tarikatın içine girmek, namus cinayetlerini soruştururken, mağdure bir kızın ailesiyle bir süreliğine beraber yaşayarak oldukça mahrem sorular sorabilmek ve bazen, araştırmacıya anlamsız gelen ama o insanlar için son derece kutsal olan bir ritüele dair konuşurken saygısız ya da hafiseyen bir üslup kullanmak hem zor ve hem de tehlikeli olabilir. Bir kültürün içinde yapılan bir soruşturma çoğu zaman inançların sorgulanmasını ve anlaşılır kılınmasını gerektirir oysa inanç, sorgulanmaya en az açılan, tartışılmaya en az yatkın olan, rasyonaliteye kapalı bir nitelik taşır ve bütün bunlara rağmen içeriye nüfuz etmek için insanların yapıp ettiklerine ve olan bitene dair son derece yetenekli bir duyuş, algılayış ve gözlem gücü ile aynı anda entelektüel bir birikim ve duyarlı bir empati gerekir. Değilse, düşmanca bir tavırla karşılaşmak, şüpheli gözlere maruz kalmak ve hatta bir istihbarat polisi muamelesine tabi tutulmak hiç de zor değildir (Eriksen,2009: 16).

Alan araştırmacısı, alanda çalışma yaparken kendi alışkanlıklarıyla başkalarının alışkanlıkları, kendi bildikleriyle başkalarının çözüm yolları, kendi anlamlarıyla başkalarının görüş açıları yani kendi kültürüyle başkalarının ve kendi dünyasıyla başkalarının dünyası arasındadır. Bu ‘arada olma’, çoğu kez bir arada kalmaya dönüşür ve her iki tarafa da rahatça geçemeyen araştırmacı için bu durum yoğun gidiş gelişler ve arafta olmanın büyük baskısına dayanmayı gerektirir. Evans-Pritchard, bu hali, ‘araştırmacının muallâkta kalması’ olarak ifade etmektedir ki bu

muallâkta kalış, eğer uzun sürerse araştırma açısından belirli bir risk taşımaktadır (Evans-Pritchard, 1983:243).

Yazarın benimsediği anlatılama ve retorik de etnografyayı yani alan çalışması sonunda ortaya konulan yazılı ürünü şekillendiricidir. Kişisel ifade biçimi, yaratılan metaforlar, kullanılan kelimelerin çokanlamlılığı veya sade bir tarzda yapılan konuşmalar ve metnin düzenleniş biçimi gibi bütün bu konuların her biri ayrı bir fırça darbesi gibi ortaya çıkan kültürel resmi biçimlendiricidir. Yazım tarzının nasıl seçildiği, araştırmacı-yazarın, aşırı bir realizm veya dikkat çekici noktalar üzerine odaklanan bir göstermecilikle mi yoksa edebiyata yaklaşarak, belagatli bir akışla mı yazdığı, başkalarının dünyasına dair anlatılanların içerisinde kendi geçmişine ve kendi gerçekliğine ne derece yer verdiği gibi konular, sonucu mutlaka değiştirici olacaktır. Yazmak da tıpkı gözlemek ve gözlenenleri aktarım sürecindeki zihinsel faaliyette olduğu gibi tercihlere dayanır ve bu anlamda kullanılan kelimeler, benimsenen usuller ve son tahlilde yazarın dilinin yansız ve bağsız olması, içerden bir empatiyi ve dışardan bir soğukkanlılığı hissettirmesi inandırıcılık ve araştırmanın sonucu açısından oldukça önemlidir ancak uygulamada buna yaklaşmanın da kolay olmadığı en az o kadar iyi bilinen bir gerçektir (Van Maanen, 1988: 10)

Etnografya ve etnografik alan araştırmasının problemleri, sosyal bilimciler arasında yaygın bir kanı olarak varolduğu gibi sadece içeriye girme, içtenlik, keskin kulaklar ve gözler, iyi kaydetme alışkanlıkları ve benzer özelliklerle ilgili bir şey değildir. Çünkü etnografya denilen şey son kertede metinsel bir yansıtımdır ve o nedenle bir inşa sürecinden geçmek zorundadır. Bu süreç içerisinde verilerin, değişip,

dönüşmesi, tahrif olmaması ve arkasını kolayca gösteren bir saydamlık taşıması belki de beklenmemelidir.

Etnografik araştırmalarda sınırlılık olarak kabul edilebilecek bir diğer konu da araştırmacıların belli başlı anahtar bilgi kaynakları olarak seçtikleri kişilerin çoğunlukla yöneticiler, idareciler, önde gelenler ve yani söz söyleme konumundakiler olma eğilimi taşımasıdır. Bu kısmen doğal bir süreçtir çünkü bir köye ya da bir polis merkezine çalışma yapmak için giden bir alan araştırmacısının ilk karşılaşacağı veya ilk başlarda ilişki kurmak zorunda olacağı kişiler köy kahvesindeki çaycı veya polis merkezindeki bekçi değil muhtar ve komiser olacaktır ve bu tür başlangıçlar, araştırmanın daha baştan itibaren tutacağı yolu ve bazen bütün bir gidişatı belirleyici olabilmektedir. Oysa ki "bir kültürü anlamada anahtar olarak seçilen kişiler kilit önemdedirler ve doğru seçimler yapılmadığında yanlış resimlerin ortaya çıkmasında oldukça etkilidirler" (Eriksen, 2009: 17).

Son olarak üzerinde durulması gereken nokta, alan çalışmalarının tümevarımsal bir karakter taşıması ve bu yönüyle teoriyi sonraya bırakmasından kaynaklanabilen sorunlardır. Aslında, her araştırma Eriksen'in (2009:19) belirttiği gibi, aynı zamanda tümevarımsal ve tümdengelimlidir, ancak alan araştırmaları, önce ilk elden veriye ulaşmakla ve herhangi bir hipoteze veya ön kabule bağlanmayarak doğrudan doğruya alandan elde edeceği bulgular etrafında mevcut sorulara yanıt aramakla şekillenirlenir. Alan araştırmalarının bu karakteri nedeniyle belki de araştırma sözcüğünden çok soruşturma kelimesi kullanılır. Burada yapılan iş, soruşturulan soruların cevaplarının bulunabileceği yeterlilikte bir bağlamın yaşandığı dünyaya,

sosyal düzene giderek, oradan, olabildiğince veri elde edebilmek amacıyla oradaki insanların dünyayı nasıl algıladıklarını, nasıl gördüklerini ve hayata nasıl baktıklarını anlamayı mümkün kılabilecek tecrübeler ışığında görülen, duyulan ve yaşanan herşeye dair ayrıntılı notlar almaktır. Ayrıntılı notlar, genellikle son derece detaylı betimlemelerden ve gerekli gereksiz bir sürü ayrıntıdan oluşur. Oysaki arayışında olunan şey aslında genel yapıyı ve ana karakteristiği ele veren, düzenin kalıpları ve o yerin düzenlilikleridir. Eğer bir cevap aranıyorsa –ki çoğu zaman bir cevap da aranmayarak sadece soru sormakla ve bu soru etrafında bazı kalıplara ve düzenliliklere ulaşmakla yetinilir- bu, işte bu kalıplar ve düzenlilikler içerisinde aranmalıdır düşüncesi vardır. Ne var ki bu açık-uçluluk, herşeyi kayıt altına alma ihtiyacı bazen asıl istenenin kaçırılmasına ve buna karşın istenmeyen pek çok detayı barındırmaya ve zaman zaman da ana izleği kaçırarak ana kalıbın içerisinde yer almayan bir öğeyi, oranın karakteristiğini yansıtıyormuş gibi algılamaya yol açabilmektedir. Bu da araştırmanın sonucunu olumsuz yönde etkileyici bir etkendir.

2.5. ‘Polis’ Üzerine Yapılmış Etnografik Çalışmalar

Polis üzerine yapılmış etnografik çalışmalar, diğer kurumlara, mesela sağlık ya da eğitim alanındakilere kıyasla oldukça azdır. Bunun önemli sebeplerinden biri, polisin genellikle siyasal mekanizma içerisinde bir kurum olarak ele alınması ve bu noktadan hareketle ya bürokratik yapı ve siyasetle ilişkisi açısından veya suç ve kurumsal sorunlar yönüyle incelemeye tabi tutulmasıdır. Bu türden incelemelerde genellikle, yukarıda sayılan sebeplerle nicel yöntemlere başvurulmaktadır. Ancak, 1940’lardan itibaren ve özellikle de İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra antropoloji

içerisinde ortaya çıkan uzmanlık alanlarından sonra ayrı bir dal olarak gelişme gösteren siyasal antropoloji içerisinde, etnografik yönelimli ve bütünüyle alan çalışmasına dayanan çalışmalar gözükmeye başlamıştır. Kurtz (2001:21), "yakın zamanlarda neredeyse her türlü insani etkinlik içerisinde gücün tuttuğu yeri incelemeye dair müthiş bir antropolojik ilginin olduğunu" belirtir. Ona göre siyaset "bütünüyle gücü ele geçirme ve iktidara gelerek istenen amaçları elde etme meselesidir". Bu bağlamda, polis, istenen amaçlara ulaşmada önemli 'güç kullanma araç'larından biridir.

Polis'in bir güç kullanma aracı olarak siyaset antropolojisi içerisinde kendine ait bir yer edindiğini söylemek mümkündür. Öte yandan, devletin evrim sürecini (Lewellen, 2003:43) ve onun diğer kurumsal yapılardan ayrıştığı noktalar ile toplum üzerinde sahip olduğu gücün yerel düzeydeki görünümlerini (Sharma ve Gupta, 2006:8) merkeze alır şekilde 'devlet' üzerine yapılan antropolojik çalışmalar da bir şekilde polis'i işin içerisine dâhil etmektedir.

Bu anlamda polis üzerine yapılmış çalışmalar, geleneksel olarak büyük oranda sosyoloji ve siyaset bilimi içerisinden gelse de Batı'da antropolojinin içerisinde yaşanan bu yeni gelişmelere bağlı olarak giderek artan bir ilginin olduğu ve aynı zamanda sosyologların da polis üzerine yaptıkları çalışmalarda artan bir biçimde etnografik yönteme başvurdukları görülmektedir.

Polis üzerine yapılmış etnografik çalışmalara tarihsel süreç içerisinde bakmak gerekirse ilk olarak Maureen E. Cain'in, *Society and Policeman's Role* (1973) adlı

çalışması akla gelmektedir. Cain'in bu çalışması, uzun süreli bir katılımlı gözleme dayanmamakla birlikte alanda yapılan bir çalışma olması bakımından kayda değerdir. Cain, temelde polisin toplum içerisindeki rolünü sorgulama konusu yapmaktadır. Cain'e göre (1973:8) polis, "bir taraftan toplumun bir parçası olmak zorundadır ve bir taraftan da yeri geldiğinde, parçası olduğu bu insanlar üzerinde kanunların yaptırım gücünü uygulamak zorunda olduğu için çok yakın bir ilişki içerisinde olması tehlikelidir". Buradan yola çıkan Cain, rol teorisi ışığında polisin ailesiyle, toplumla ve bağlı bulunduğu 'kuvvet kurumuyla' olan ilişkisine dair oluşturduğu hipotezleri mülakatlar yaparak teste tabi tutmuştur. Her bir rol ilişkisini bir dayanışma sistemi içerisinde değerlendirerek (Cain, 1973:8) bu rol ilişkilerinin tanımlarına ve görünümlerine eğilmiştir.

Cain'inkinden farklı olarak tam anlamıyla katılımlı gözleme dayanan ve ortaya koyduğu içgörüler ve getirdiği farklı bakış açısı anlamında oldukça önemli bir diğer çalışma, Elizabeth Reuss-Ianni ve Francis A.J. Ianni'nin, 1975 tarihli, *The Two Cultures of Policing*: *Street Cops and Management Cops* adlı çalışmadır. New York Polis Birimi'ne bağlı iki ayrı polis merkezinde uzun süreli (ayrı ayrı 12 ay ve 6 ay olmak üzere) alan çalışmasına dayanan bu çalışmanın önemi ve ayırdedici özelliği, aynı polis birimine dair birbiriyle rekabet halinde, giderek artan bir biçimde çatışma yaşanmasına neden olan iki ayrı mesleki kültür olduğunu oldukça canlı bir biçimde ortaya koymasıdır. Başlıktan da anlaşılacağı gibi bir tarafta, sokak polislerinin polislik anlayışları, eski güzel günlerde kendilerine gösterilen saygı ve polisin toplum içerisindeki gücü ve ağırlığının yer aldığı, daha çok tecrübeye ve uygulamaya dayalı kültür; diğer taraftaysa, işin bürokratik kısmında yönetici, planlayıcı ve uzman

düzeyinde çalışan, daha çok bilgi-temelli olarak hareket eden, halkla birebir teması olmayan yönetici tipindeki polislerin oluşturduğu kültür. Ianni ve Ianni, bürokratik merkezin çok güçlü olmadığı dönemlere ilişkin polislerin anlatılarında, amir ve memurların aynı ailenin birer parçası gibi olduklarını, bir bölünme yaşanmadığını ve ast-üst ilişkisinin bir tür 'üstünlük', 'altta kalmışlık' ilişkisi olmadığını, ancak bürokratik örgütlenmenin artmasıyla bunun bozulduğunu ve buna bir tepki olarak da 'sokak polisleri'nin, merkezi dikkate almayan, kendi kurallarına göre hareket eden bir tarzı benimsediklerini ortaya koymuşlardır.

Ianni ve Ianni, merkezdeki bürokratik polislerin, yerel düzeyde çalışanlar üzerinde çok çeşitli yollarla giderek hâkimiyet kurmalarının, polisle ilgili kamuoyunun tepki gösterdiği rüşvet, yolsuzluk, işkence gibi konularda onları suçlayıcı bir tavır göstermelerin ve onları 'hor ve aşağı' görmelerin bir sonucu olarak merkezde alınan kararların yerelde işlemez hale geldiğini, yerelde çalışanların, açıktan belli olmamakla birlikte, gündelik işlerine ve tavırlarına yedirilmiş halde dâhil ettikleri bir karşı koyuşun olduğunu göstermişlerdir. Polisler, bir zamanlar aile gibi olan ve kendi aralarında astlık üstlüğün yanı sıra bir sevgi-saygı ilişkisinin olduğunu ancak artık teşkilatın bir fabrika gibi işleyen 'ruhsuz' bir yer haline geldiğini belirtmişlerdir.

Polis üzerine yapılan etnografik nitelikteki çalışmalar arasında literatürde önemli bir yer tutarak sonraki pek çok çalışmaya esin kaynağı olan bir diğer çalışma, John Van Maanen ve Peter K. Manning tarafından yapılmıştır. Van Maanen, alan çalışmasını gerçek manasıyla yapabilmek için antropoloji eğitiminden sonra Polis Akademisi'nde iki yıllık bir eğitim almış ve arkasından bizzat sokaktaki polisler ile

uzun süre birlikte çalışmıştır. 1500'ün üzerinde resmi polis görevlisinin çalıştığı, Union City Police Depatment'de gerçekleştirdiği bu çalışmadan edindiği bulgularını, Manning'le birlikte kaleme aldıkları *Policing: A View From The Street* (1978) adlı eserde yayımlamıştır. Oldukça hacimli olan bu eserde, Van Maanen'in katkı yaptığı bölümler, Amerikan polisiyle ilgili, o güne kadar içine girilemeyen, derinlere nufuz edilemeyen ve hep teorik bir yönelimle tartışma konusu edilen soru ve sorunlara 'sokaktan verilen bir cevap' niteliğindedir (Manning ve Van Maanen, 1878).

Bu çalışmada, polis memurlarının gündelik işlerini yaparlarken karşılaştıkları zorluklar, sıkıntılar, korkular, gerilimler, küfürleşmeler, bağrışmalar, keyiflenmeler ve kısacası bütün haller, son derece içerden, ilk elden ve yerelden bir tarzda anlatılmış, bu sayede oldukça ilginç, çarpıcı ve kuşatıcı bir etnografya oluşturabilmiştir. Onun bu çalışmasında, polislerin, küfürlü hikayeleri, hayat kadınlarıyla olan ilişkileri, ırkçılık yapmak istekleri, nasıl da politik bir tavırla zaman zaman şiddet meyilli oldukları vardır. Sıcak ve heyecanlı olaylar, yazarın da içinde yer aldığı korku dolu anlar ve bütün bunların içerisinde geçtiği manzaralara ve bağlama dair ayrıntılı betimlemeler, bir yöntem olarak etnografyanın, yeterli çaba sarfedildiğinde nasıl da gerçekçi ve ışık tutucu bir sonuç çıkarabileceğini gösterecek niteliktedir.

Aynı eserde Manning de polis üzerine yaptığı kendi alan çalışmasına dayalı bulgularını ortaya koyar. En az Van Maanen'inkiler kadar çarpıcı ve canlı betimlemeler, basit bir gerçeklik ve yalınlık içerisinde ama bir o kadar da yenilikle verilmektedir. Manning, polislerin mesleki kültürlerinin pek çok negatif unsurla

dolu ve polisliğin diğer mesleklere pek benzemeyen, kendine özgü ve genellikle de kirli yanlarıyla anılan bir meslek olduğunu yine içerden bilgi ve bulgularla ortaya koymuştur. Manning, bir meslek olarak polislerin yaptığı işi ve bürokratik bir kurum olarak da polisliği bütün yönleriyle incelemiş ve bu sayede teori ile pratiği, ufuk açıcı bir şekilde birleştirebilmiştir. Her iki araştırmacı da, uygulama ile teoriyi birleştirip, son derece özgün çıkarımlara varmışlardır. Her ne kadar Van Maanen, sonraki zamanlarda genel anlamda kurumsal çalışmalara devam etmiş olsa da Manning polis üzerine yoğunlaşmaya devam etmiş ve *Policing Contingencies* (2003), *Police: The Social Organization of Police Work* (1997) gibi çalışmalarıyla, denebilir ki polis çalışmaları konusunda yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Polis konusunda çalışmalarının yanı sıra hem Van Maanen'in ve hem de Manning'in bir başka ortak yönleri, her ikisinin de aynı zamanda etnografya ve etnografik alan çalışması üzerine kafa yormuş olmalarıdır. Bu anlamda, Van Maanen'in *Tales of the Field* (1987) ve *Representation in Ethnography* (1995) ile Manning'in *Semiotics and Fieldwork* (1987) adlı çalışmaları, alan çalışması üzerine yazılmış eserler arasında önemli bir yere sahiptirler. Her ikisi de aslında kitaplarında üstü kapalı olarak etnografın da tıpkı polis gibi sokakta, yerelde, hayatın gerçeklerinin içinde çalıştığını belirtmişler ve bu anlamda polislik ile etnograf arasında bir bağ kurmuşlardır. Polislik de tıpkı etnograflıkta olduğu gibi tecrübeye çok büyük öenm verir ve etnograflık da polisliktekine benzer şekilde ofisten, alana (mıntıkaya) çıkmayı gerektirir.

Alan çalışması niteliği taşıyan bir diğer çalışma, bir zamanlar polis komiseri olarak görev yaptıktan sonra sosyoloji dersleri vermeye başlayan Simon Holdaway'in, *Inside the British Police: A Force at Work* (1983) adlı eserdir. Holdaway, sosyoloji bölümüne geçtikten sonra kaleme aldığı çalışmasında, bir zamanlar polisken edindiği 'alan notları' ve kişisel deneyimlerinden yararlanmıştır. Sıradan polislerin, gündelik sıkkınlıkları, heyecanlanmaları ve hayal kırıklıkları ya da başarılarına dair bolca hikâye ve gözlem yer alır. Akıcı ve sıcak bir dille, polislerin sıkıntılarını dert edinen bir tarzda yazılmıştır. İçerdenlik hissi yoğundur. Holdaway'in nüfuz etmeye çalıştığı bir diğer konu da kanunların hayata geçirilirken, uygulanmaya zorlanırkenki görünümüdür. Buradan hareketle bütün bir hukuk sistemine ve politikalara dair içgörülere ulaşır.

Tıpkı Holdaway gibi, aynı zamanda bir sosyal antropolog ve İngiltere'de New Castle Polis Teşkilatı'nın araştırma bölümünde çalışan bir emniyet amiri olan Malcolm Young, *An Inside Job: Policing and Police Culture in Britain* (1991) adlı çalışmasında, İngiliz polisinin gündelik yaşamına ve mesleki kültürüne dair çarpıcı ve kuşatıcı içgörüler sunmaktadır. Kendi mesleki kariyerini bir alan çalışmasına dönüştürebilmeyi başaran Young, polisliğin bilinmeyen ama asıl karakteristiği ele veren yanlarını dikkatli gözlemlerle ve kendine çeken bir dille ortaya koymuştur. Pek çok polisin başından geçenler, anlattıkları hikâyeler ve verdikleri örnekler araştırmaya büyük bir canlılık katmıştır. Çalışmanın merkezinde yer alan iktidar ve bunun pratikteki yansımaları, polislerin dünyası üzerinden verilmekte ve bütün bir adalet sistemine dair çok önemli izdüşümler sergilenmektedir.

Çalışmasının başında Van Maanen'in izinden gittiğini belirten, Peter Moskos'un *Cop in the Hood: My Year Policing Baltimore's Eastern District* adlı çalışması da oldukça önemlidir. Harvard Üniversitesi, Sosyoloji bölümünden mezun olan Cosmos, daha sonra kendi ifadesiyle "başkaları için hayatlarını riske atan insanlardan çok etkilendiği" için polis olmaya karar vermiş ve bu anlamda yaşadıklarını, ilk elden edindiği deneyimsel veriler olarak etnografik bir alan çalışmasına konu etmiştir. Özellikle sosyoloji kökeninden gelmiş ve alan çalışmasının olanaklarını kullanabilme şansına sahip olması gibi sebepler, ortaya siyaset bilimindeki ya da sosyolojideki 'suç' ve 'kriminolojik' merkezli istatistiksel çalışmalardan çok farklı ve canlı bir etnografya çıkarmıştır.

Benzer şekilde, tam anlamıyla katılımcı gözleme ve etnografik verilere dayanan bir diğer çalışma Joan C. Barker'in, *Danger, Duty and Disillusion: The Worldview of Los Angeles Police Officers'*ıdır. Antropolog Barker, Los Angeles polislerinin dünyasına girerek yaptığı alan çalışmasına dayanarak onların hayata bakışlarını ve dünya görüşlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bunu yaparken, polislerin mesleklerini nasıl gördüklerini, işlerini yaparken ne gibi duygulara kapıldıklarını ve ne gibi bir gelecek tasarımına sahip olduklarını ortaya koyma çabasındadır. Alandan edindiği veriler yaklaşık yirmi yıllık bir süreye yayılmaktadır ve bu süre zarfında gözlem, katılımlı-gözlem, yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış görüşme, istatistikler ve suç kayıtları gibi alan çalışmasının içerisinde yer alan tüm tekniklerden yararlanmıştır.

Cop in the Hood, özellikle uyuşturucu kaçakçılığı ile ön saflarda mücadele eden polislerin yaşamlarına mercek tutmaktadır. Bunu yaparken Moskos, kişisel

tecrübelerini, deneyimsel veri anlamında sokak hayatının acımasız yanlarından, polislerin karşılaştıkları olaylar sırasında içine düştükleri durumlardan ve bunun gibi daha pek çok katı realiteden çıkarmakta ve suça ve suçlulara ilk elden tanık olarak oldukça canlı betimlemeler ve sarsıcı bilgiler aktarmaktadır. Moskos, deyim yerindeyse, dışardan bakanların asla anlayamayacakları bir hayata dair oldukça berrak bir pencere açmış ve analizlerinin sonunda ulaştığı bulguları kuru sonuçlardan ziyade kişisel gerçeklikler olarak oldukça içerdenlik hissi veren bir inandırıcılık duygusu yaratmayı başarmıştır.

Moskos, polislerin hayatının öyle zannedildiği gibi sürekli heyecanlarla dolu, gizemli, egzotik, hareketli ve fedakâr birşey olmadığını belirtir (Moskos,2008:2). Polis kimliğinin içini dolduran şeyleri anlatırken kolaylıkla 'muhafazakâr değerler' diyip geçmemekte ve gerçekte bu değerlerin neler olduğunu, ayrıntılarıyla göstermektedir. Ortada son derece önemli olaylar olup biter ve karşıdaki insanlar açısından hayati derecede önem taşıyan hadiseler yaşanırken polislerin nasıl da 'aymaz' bir tavırla fazla mesai ücretlerini ya da ellerine pislik bulaştırmadan uzaklaşma yollarını düşündüklerini canlı betimlemelerle vermektedir. Yine aynı metinde, polis akademisinden mezun olanların sokakların realitesinden ne kadar uzak yetiştiklerini ve katı gerçeklikle karşılaştıklarında bocaladıklarını anlatarak akademide verilen eğitimin işin özüyle alakasız olduğunu, polisliğin kesinkes bir tecrübe mesleği olduğu hükmüne varır. Bütün bunların yanı sıra, buralardan bütün bir suç ve ceza sistemine, arka tarafta dönen dolaplara ve üretilen politikalara da nüfuz ederek, oldukça çarpıcı çözümlemelere ulaşır (Moskos, 2008: 2).

Çalışmasının başlarında polislerin dünyasının ve onların mesleki gerçekliklerinin ancak ve en iyi katılımlı-gözlem ile anlaşılabileceğine inandığını söyleyen Moskos (2008:6), bilgi kaynaklarının aktardıklarından ve kendi etik katkılarından hareketle, polis akademisindeki 'çekilen dikkatlerle ayakta dikilmelerin', 'askervari disiplin ve selamlaşma kültürünün' ve 'askeri bir çevrenin', sorun çözme, bağımsız düşünebilme, hızlı karar alabilme ve bunu eyleme sokabilme, herhangi bir olay ya da durumun ayrıntılarına inebilme gibi polislerin yaptıkları işte fazlasıyla gerekli olan becerilerle uzaktan yakından bir ilgisinin olmadığını da göstermiştir (Moskos, 2008: 5).

Bunların yanı sıra kısmen antropolojik özellikler taşıması bakımından, Sir Robert Mark'ın *In the Office of Constable*'ı (1979), David H. Bayley'in *Patterns of Policing'*ini (1990) ve Roger Graef'in *Talking Blues'ini* (1991) da saymak gerekir.

Türkiye'de ise polis üzerine yapılan çalışmaların, daha çok, Polis Akademisi ve Polis Bilimleri Dergisi merkezli olduğu, diğer üniversitelerden ise sosyoloji ve siyaset bilimi gibi bölümlerden, 'suç', 'demokratik polislik', 'insan hakları' ve ' kolluğun sivil denetimi' başlıklarında katkılar verildiği görülmektedir.

Çalışmalarına halen Polis Akademisi'nde devam etmekte olan İbrahim Cerrah, ağırlıklı olarak toplumsal olay polisliği, polis-alt kültürü, kitle psikolojisi, polis etiği ve insan hakları gibi konu başlıklarında eserler kaleme almaktadır. Onun editörlüğünde çıkartılmış olan *21. Yüzyılda Polis: Temel Yaklaşımlar-Çağdaş Yaklaşımlar* (1998) adlı çalışmada 'polis eğitimi', 'toplumsal olay polisliği', 'insan

hakları ve polis', 'polis alt-kültürü ve polis vizyonu' gibi konu başlıklarında gerek Emniyet Teşkilatı içerisinden polis amir ve müdürleri ve gerekse de Polis Akademisi'nden önde gelen akademisyenlerce kaleme alınan, makaleler ve araştırma sonuçları yer almaktadır. Her ne kadar bu çalışmada, akademisyenler ile pratisyenlerin buluşması ve teorik yaklaşım ile uygulamadan edinilen deneyimsel birikimin bir arada kullanılması düşünülmüşse de bunun etnografik araştırmalarda yer alan, bütünlükçü yaklaşımın gerektirdiği çok yönlü bakabilme özelliğini taşıdığını söylemek zordur. Bir diğer Polis Akademisi öğretim üyesi Hâlil İbrahim Bahar, daha çok son zamanlarda popüler olan 'toplum destekli polislik' konusu üzerinde çalışmalar yapmaktadır. Her ne kadar 'toplum destekli polislik' uygulamalarının çıkış yeri olan Amerika'da bugün bu yöntem tartışmalı bir yere gelmiş ve önemini kaybetmiş ise de Türk Emniyet Teşkilatı içerisinde bu konunun halen pek çok savunucusunu görmek mümkündür. Onun da ötesinde, EGM 2008 ve 2009 yıllarında toplum destekli polislik uygulamasını, resmi bir politika olarak kabul etmiş ve merkez ve taşra teşkilatında bu isimle anılan şube ve bürolar kurulmasını sağlamıştır. Ahmet Hamdi Aydın, yönetim ve siyaset bilimi içerisinde 'polis yönetimi' konusuna eğilmektedir. Onun, *Police Organization and Legitimacy* (Aydın, 1997) adlı çalışması da her ne kadar alan çalışmasına dayanmamakta ise de gerek polis bürokrasisine 'güç' kavramı etrafında yaklaşıyor olması, yeterli düzeyde olmamakla birlikte deneyimsel verilere yer vermesi ve gerekse de Türk polis teşkilatı ile İngiliz ve Galler Polis teşkilatlarını karşılaştırmaya tabi tutması bakımından ötekilerinden ayrı bir yerde durmaktadır. Bir diğer Polis Akademisi hocası olan İhsan Bal, 'terör ve güvenlik': Önder Aytaç, 'kolluk ve medya'; Turkut Göksu; 'suçlu

psikolojisi' ve Hasan Hüseyin Çevik 'karşılaştırmalı polislik' ve 'iç güvenlik politikaları' üzerinde çalışmalar yapmaktadırlar.

Polis Akademisi merkezli çalışmaların yanı sıra başkaca üniversitelerden yapılan katkılar da söz konusudur. Bu anlamda Tülin İçli'nin *Türkiye'de Suçlular; Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Özellikleri* başlıklı çalışması, adından da anlaşılabileceği gibi, Türkiye'nin suç haritasını çıkarmakta, suçların ve suçluların sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerine odaklanmaktadır. Ancak İçli, bu özelliklere ulaşmak için resmi kayıtlardaki suç istatistiklerine dayanmaktadır.

Tarihsel sosyoloji alanında çalışmalar yapan Ferdan Ergut ise, *Modern Devlet ve Polis; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği* adlı çalışmasında, polisin örgütsel yapısı içerisinde tarihsel olarak yaşanan değişimi ve bu örgütsel değişimin polislik pratikleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Ergut burada, polisin kurumsal tarihini belgelere ve dolaylı da olsa yer yer sözlü tarih anlatılarına dayanarak ele almakta ve buradan hareketle, bir 'güç aracı' olarak polisin değişim ve dönüşüm sürecine ışık tutmaktadır.

Bir diğer örnek olarak da 'kent, güvenlik ve kamu yönetimi' açısından konuya yaklaşan Eyup İşbir'in bu alandaki çalışmaları verilebilir. İşbir, her ne kadar çalışmalarını ayrı bir eser halinde toplamamış ise de çeşitli eserlere yaptığı katkılarda (örn. Nuri Tortop, *Yönetim Bilimi*), ağırlıklı olarak, kentleşmeyle beraber ortaya çıkan güvenlik sorunları ve bunun yönetim bilimi açısından irdelenmesi yer tutar. Bu

bağlamda, kamu yönetimi içerisinde polis'in tuttuğu yere ve sorunlarla nasıl başetmesi gerektiğine odaklanır.

Yukarıda anılan çalışmaların her biri kendi alanında oldukça önemli sayılmakla birlikte yöntemsel temel anlamında, klasik anlamda bir 'alan çalışması'na ya da etnografik bir yaklaşıma dayanmamaktadır. Bu çalışmalar, ağırlıklı olarak yazılı kaynaklara, istatistiksel verilere, kuramsal bilgilere/kayıtlara ve belki bir de buna ek olarak kişisel tecrübelere bağlı kalmaktadır. Buna ek olarak, daha çok kuramdan veriye dönük tümdengelimsel bir tutum söz konusudur. Ancak burada bir kez daha belirtmek gerekir ki bir meslek olarak 'polislik', çok büyük ölçüde tecrübeye dayanmakta ve gündelik koşulların kendi iç döngüsüne ve mantığına tabidir o nedenle polislik üzerine yapılacak olan çalışmaların, gündelik döngüsü içerisindeki uygulamadan yola çıkarak, resmi veriler –istatistik, tarihsel belge, suç kayıtları vb.- olanlar kadar resmi olmayan, gündelik malzemeden beslenmesi de oldukça önemlidir. Aksi takdirde, polislerin dünyası yeterince anlaşılamadan 'polislik' odaklı çözümlemelere gidilmiş olur ki bunun da ortaya çıkacak sonucu bütünüyle değiştirebilme riskini içinde barındırdığı düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. OTORİTE VE GÜÇ ÇATIŞMASI BAĞLAMINDA KAVRAMSAL VE ANALİTİK ÇERÇEVE

3.1. Biçimsel/Resmi Örgütlenme Biçimi

Ortak bir hedef etrafında bir araya gelen bir insan kümesi, bir süre karmaşıklık içerisinde kaldıktan sonra hedefe ulaşamadığını ya da istenen düzeyde iş çıkaramadığını görünce ister istemez bazı düzenlemelere ve örgütlü bir şekilde hareket etmeye ihtiyaç duyacaktır. Ortak bir hedefin etkin bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için verimli bir şekilde birlikte çalışmayı mümkün kılacak olan ilkelerin ve usullerin oluşturulması gereklidir. Bu ilke ve usuller, bazen nasıl bir yol izleneceğine dair örtük kurallar şeklinde olabilir. Fakat Blau'nun (1983:27) belirttiği gibi çoğu zaman, özellikle çok sayıda insanın sürece dâhil olduğu durumlarda, belirli amaçlara ulaşabilmek için bu insanlar tarafından gerçekleştirilecek faaliyetleri koordine edecek açık bir takım ilke ve usuller belirlenir ki bu durum, biçimsel örgütlenmelerin temelini oluşturur. Yeni kurulan örgütlenme, ister bir şirket ya da firma, ister bir siyasal parti veya dernek, ister bir hastane ya da polis birimi olsun, burada yer alacak insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve onlardan beklenen görevleri açıkça tanımlayan bir takım ilke ve usuller formüle edilecektir. Bu anlamda, bir ordu, polis teşkilatı, hastane, siyasal parti, üniversite vb. bu şekilde örgütlenmiş yerlerdir. Burada, bir örgütlenmeyi biçimsel/resmi kılan, ortak bir hedefin ve çok çeşitli özellikte, genellikle farklı uzmanlıklar ve iş bölümleri gerektiren çabaları bu ortak hedef doğrultusunda harekete geçiren ve koordine eden

belirli ilke ve usullerin varlığıdır. Bu ilke ve usuller oluşturulup, zaman içerisinde varlığını devam ettirdikçe, o örgütlenmede yer alan insanlardan bağımsız bir kurumsal kimlik ortaya çıkar. Bu türden pek çok örgütlenme biçimi, temel özelliklerini kaybetmeksizin bir kaç kuşak boyunca aynı kurumsal kimlikle işleyişine devam eder. Örneğin Türkiye'de Genelkurmay Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Polis Teşkilatı böylesi bir kurumsal geçmişe ve oldukça güçlü bir örgüt kültürüne sahiptir.

Her ne kadar biçimsel/resmi örgütlenmelerin içerisinde yer alan insanlar arasındaki ilişkiler ve yerine getirilecek görevler bir takım yazılı ilke ve usullerle belirlenmiş olsa da bu sadece kâğıt üzerinde bir belirlenmişliktir ve ampirik dünyada bu belirleyici ilke ve usuller çok farklı biçimlerde gözükebilmektedir. Blau (1983:29) bu durumu, sosyal yaşamı düzenleyen temel bir ilkeye gönderme yaparak açıklar. Ona göre sosyal yapılar, her biri kendi amacının peşinden koşan, birbiriyle çatışan, rekabet halinde olan, elindeki kaynaklar ile diğerleri üzerinde güç uygulayan bireylere ait birbirinden çok farklı eylemlerin toplamı ile oluşmaktadır ve biçimsel/resmi örgütlenmeler de aslında içinden çıktıkları sosyal yapıya, diğer bir deyişle, kendi bağlamına göre şekillenir. O nedenle, kâğıt üzerindeki belirlemeler ne kadar güçlü ve ne tür yaptırımlara bağlı olursa olsun, resmi örgütlenmelerde de birbirinden farklı amaçların peşinden giden, çatışan, ortak hedef doğrultusunda koordineli çalışamayan, farklı hesaplarla hareket eden ve bazen birbirini tamamen hareketsiz bırakan bireyler vardır.

Bu nedenle bu türden biçimsel örgütlenmelerin ana uğraşı, çok farklı amaçlara ve hesaplara sahip olabilen farklı özellikteki insanların birarada, ortak bir hedef

doğrultusunda koordineli ve uyum içerisinde çalışabilmelerini sağlamaktır. Bunun için bu gibi örgütlenmelerde bu işleyişten ve çalışanların uyumlu bir şekilde koordine edilmelerinden sorumlu, ortak hedefe göre gidilecek yönü belirleyen idari bir mekanizma ya da idareci bir kitle vardır. Mesela bir ordudaki her asker doğrudan doğruya savaş alanında, cephede yer almaz. Bunun yanı sıra, araç gereçlerin, savaş malzemeleri ve silahların alımından ve her türlü teçhizatın sağlanmasından, yeni katılacak subay ve askerlerin alımı ve eğitiminden, hiçmet içi eğitimlerden, askerlerin moral ve psikolojilerinden, merkez ve taşra teşkilatlarının koordinasyonundan, stratejilerin belirlenmesinden ve ihalelerin yürütülmesinden sorumlu pek çok yönetici, müfettiş, uzman ve memur düzeyinde çalışan vardır, olmak zorundadır. Yani bütün askerler, 'muharip' değillerdir tıpkı bütün polislerin 'sokak polisi' ya da bir fabrikada çalışanların tamamının işçi, bir üniversitedeki herkesin öğretim üyesi olmadığı gibi. İşte *bürokrasi* terimi, sosyolojik anlamda, biçimsel örgütlenmelerin bu idari taraflarını anlatan, işin bu yanını içeren bir kavramdır. Bu açıdan düşünüldüğünde, bürokrasi, bir biçimsel örgütlenmenin, hedeflerinden sapmadan işlerliğini devam ettirebilmesini ve karşılaşılan engel ve sorunların üstesinden gelinerek yola devam edilmesini ifade eder. Fakat Blau'nun (1983:29) belirttiği gibi, her örgütlenmenin bürokratik karmaşıklığı, burada çalışan personel sayısı, hiyerarşik yapısı, ayrılan kaynak miktarı ve uyguladığı yaptırımları değişkenlik gösterebilir.

Biçimsel nitelikteki bir örgütlenmenin hedeflerine ulaşabilmesi için önüne çıkan engelleri aşması ve işlerliğinin devam ettirilmesinin sağlanması demek olan bürokrasinin kullandığı en önemli araçlar, oluşturduğu hukuksal metinler (kanun,

tüzük, yönetmelik, genelge, yönerge), politikalar (personel politikası, hizmet politikası, kısa-uzun vadeli planlar ve ücret politikası gibi) ve uyguladığı projeler (kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi projeleri, eğitim projeleri, teknik projeler vb.)'dir. Dolayısıyla, bütün bu araçlarda meydana gelen değişikliklerin, ya da bu çalışmanın konusu açısından daha özelde belirtmek gerekirse çeşitli etkenlere bağlı olarak yapılan politika değişikliklerinin ve hazırlanan çok çeşitli projelerin anlaşılabilmesi, genel özelliklerinin ortaya konulabilmesi ve alt düzeyde nasıl alımlanıp, yorumlanmaya tabi tutularak yeniden inşa edildiklerini, kısacası ampirik dünyaya nasıl yansıdıklarının ortaya konulabilmesi için bir güç aracı olarak ve ideal bir tipe göre, bürokratik yönetim biçimini genel özellikleriyle ele almak gerekmektedir.

3.1.1. Bir Güç Kullanım Aracı ve İktidar Alanı Olarak Bürokrasi: Marxist Yaklaşım

Antik çağlardan itibaren bürokrasiye benzer nitelikte çeşitli kavramlar kullanılagelmiş olsa da bugünkü anlamıyla 'bürokrasi', 18.yüzyılda Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Kelimenin kökeni, yazı masası, çalışma yeri ve ofis anlamlarına gelen Fransızca 'burea'dır. *Bureau* kelimesi Fransızca'da, masaları kaplamakta kullanılan bez anlamında da kullanılmıştır. –Krasi eki ise, Yunanca *kratia* veya *kratos*'dan türetilmiştir ve 'güç' ya da 'idare etmek' anlamlarına gelmektedir. Bu iki kelime birleşik halde bürokrasi olarak, 1789'daki Fransız Devrimi'nden çok az bir süre önce kullanıma girmiş ve kısa süre içerisinde diğer ülkelere de yayılmıştır.

Mouzelis'in (2003:10) belirttiği gibi Marx, Hegel'in devlet felsefesini eleştirel bir incelemeye tabi tutarken ister istemez bürokrasi üzerinde durmuş ve konuya ayrıntılı açıklamalar getirmiştir. Hegelci bakış açısına göre bürokrasi, özel çıkarları ve belli meslek birliklerini temsil eden sivil toplum ile kamu yönetimini birbirine bağlayan bir köprü işlevi görmektedir. Oysa Marx'a göre bu zıtlık anlamsızdır çünkü devlet de aslında sivil toplumun bir parçası olarak hâkim sınıfın çıkarlarını temsil eder. Mouzelis, bu saptamada bulunduktan sonra bir adım ileri giderek, "Marx için bürokrasi, devletin kendisi gibi, hâkim sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerindeki egemenliğini sürdürmede kullandığı bir araçtır" der (Mouzelis,2003:11).

Marx'a göre kapitalist bir toplumda bürokrasinin görevi, sınıf ayrımına dayalı mevcut durumu devam ettirecek bir düzeni meşrulaştırmaktır. Ancak aynı zamanda bürokrasi, kapitalist sınıfın bütünleşik bir parçası olmadığı için zaman zaman yöneticileriyle arasında çatışmaya neden olan bir 'özerkliğe' de sahiptir. Kapitalist sınıfın bütünleşik bir parçası olmamak demek bir anlamda üretim süreciyle doğrudan bağlantılı olmamak demektir ve buna bağlı olarak da "sosyal yapıda organik bir yeri yoktur. Onun varoluşu ve gelişmesi geçici ve asalak bir karakter gösterir. Ana görevi statükoyu ve yöneticilerin imtiyazlarını sürdürmektir" (Mouzelis, 2003: 11).

Marx'ın bürokrasiyle ilgili üzerinde durduğu bir diğer anahtar kavram da 'yabancılaşma'dır. Ona göre bürokrasi, genel yabancılaşma sürecinin özel bir örneğidir. Yabancılaşma sürecinde, "sosyal güçler insanın kontrolünden çıkar ve bağımsız bir oluşum haline gelerek sonunda kendini yaratan insanın karşısına çıkar"

(Mouzelis, 2003:12). Bu sürece dair Marx'ın görüşlerini Mouzelis (2003:12) şöyle ifade eder:

> Bürokrasi, halkın büyük çoğunluğu tarafından hayatlarını düzenleyen, kontrol ve kavrayışlarının üzerinde bir yeri olan, karşısında insanların kendilerini yardımsız ve şaşkın hissettikleri tanrısal bir güç gibi soğuk ve esrarengiz bir varlık olarak görülen zalim ve özerk bir güç haline gelir ve elbette, bu durum bürokratın kendi gelecek konumunu esrarlı ve kutsal bir hale getirmek amacıyla yarattığı özel mit ve semboller aracılığıyla teşvik edilir. Bu şekilde bürokrasi, kapalı bir dünyaya dönüşür. Bir tür kast içinde, dış dünyaya gizli bir sessizlik ve husumet duyarak kıskanç bir şekilde kendi sır ve imtiyazını muhafaza eder.
>
> Fakat yabancılaşma sadece bürokratlar ve dışarıdakiler arasındaki ilişkiyle sınırlanmamıştır. Yabancılaşma bizzat bürokrasinin içinde olmalıdır. Bürokrasi, gerçek yapısını sadece bürokrasi dışı kesimden saklamakla kalmaz, kendini kendisinden de saklar. Genelde bürokrat kendi işinin asalak ve baskıcı yapısının farkında değildir. İşinin genel düzen için vazgeçilmez olduğunu düşünür. Bu kendi kendini yanıltma, bürokrasi içinde sıkı bir hiyerarşi ve disiplin ile bürokratın

> otoriteye duyduğu derin saygı (yabancılaşmanın başka bir türü) ile sağlamlaşmıştır.

Marx'a göre bürokrasinin önde gelen diğer bir özelliği de bürokratların sürekli bir kendi kendilerini yüceltme içerisinde olarak, aslında kendi imtiyaz ve konumlarını sağlamlaştırabilmek için baskı güçlerini arttırmaya çalışmalarıdır. Ne kadar faydalı ve önemli işler yaptıklarına dair kendi kendilerine yaptıkları telkinler aslında 'beceriksizlikleri'ni örtbas etmeye yaramaktadır. "Terfi, kariyer, önemsiz prestij, statü ve sembollere ulaşmak için çocukça bir iç savaş" yaşanmaktadır (Mouzelis, 2003:12).

Görüldüğü gibi Marx için bürokrasi, sermaye sınıfının, mevcut durumu ve düzeni sağlıklı bir şekilde sürdürmek için kullandığı bir *güç aracı* ve *iktidar alanı*dır. Bu güç aracıyla, hâkim sınıfın çıkarları, genelin çıkarı gibi gösterilmekte ve aslorak hem bürokrasinin kendi içinde ve hem de bürokrasi ile dış dünya arasında bir yabancılaşma yaşanmaktadır. Marx'tan farklı olarak Weber, bürokrasiyi, meşru bir iktidar kullanımı temelinde ele alarak meselelere, "kural koyucunun, diğerleri üzerinde isteklerini dayatan bir güç kullanma hakkına sahip olduğuna inandığı ve kuralların dayatıldığı kişinin de görevini, onun emirlerine uymak olarak düşündüğü bir güç ilişkisi" (Mouzelis,2003:16) anlamındaki 'otorite' kavramı üzerinden yaklaşır. Weber'in aslında, ampirik olarak bürokrasi içinde ve dışında yaşanan güç mücadelelerini göz ardı ettiğini ya da bunu önemsemediğini söylemek doğru değildir. Burada onun yapmaya çalıştığı şey, tıpkı Mouzelis'in (2003:48) belirttiği gibi, somut gerçeği karşılayan bir bürokrasi modeli inşa etmek olmayıp, "belirli bir

örgütün tipik yönetsel özelliklerini tespit etmeye çalışmaktır". Böylece oluşturduğu ideal tip ile, çok farklı yönetim türlerinin bürokratik karakterinin anlaşılabilmesine ışık tutucu olmuştur.

3.1.2. İdeal Tip Olarak Bürokrasi ve Bürokratik Örgütlenme Biçimi: Weberyen Yaklaşım

Bürokratik anlamdaki idari yapılar ve biçimsel/resmi örgütlenmeler üzerine yapılan sosyolojik nitelikteki çalışmaların büyük çoğunluğu, üzerinden geçen zamana ve daha sonra değinileceği gibi, çeşitli açılardan getirilen önemli eleştirilere rağmen genel itibariyle Weber'in bürokrasi anlayışını temel almakta ve bu paradigmadan hareket etmektedirler. Bürokrasi, çoğunlukla büyük ölçekli örgütlenmeler ve devlet birimlerindeki faaliyetleri kontrol etmek için varolan düzenlemelerden oluşan yapıyı ifade edecek bir kullanıma sahiptir. Bu yapı içerisinde varolan standart ilke ve usuller, süreçleri belirler; resmi otorite bölüşümünü, hiyerarşiyi ve ilişkileri düzenler. O halde bürokrasi, amaca ulaşma yolunda, işleyişin devamını sağlayan bir araçtır. Ne var ki bürokrasi araç olmaktan çıkarak toplum için değil, kendine hizmet eden bir amaç haline gelebilmekte ve bu haliyle genelin çıkarı yerine belirli bir zümreye hizmet eden bir nitelik kazanabilmektedir. Bu aşamadan sonra ise yolsuzluk, rüşvet vb. gibi pek çok sorun ortaya çıkmaktadır.

Belki de en eski bürokratlar, Sümerlerde, kayıtları tutmakla görevli olan ve bu sayede büyük bir gücü de elinde bulunduran 'katipler'dir. Bunun yanı sıra tarihte Pers ve Çin İmparatorluklarının güçlü bir bürokrasi geçmişleri olduğu bilinmektedir.

Aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu da son dönemlerinde önemli bir bürokratik yapılanmaya gitmiştir. Ancak modern anlamda bürokrasi, hükümetlerin geniş bir sorumluluk üstlenmeleriyle, özellikle de Sanayi Devrimi sonrasında oluşmuştur. İlk dönemlerde işleri en zor olan bürokratlar, belki de vergi toplayıcılarıdır ancak daha sonra vergi gelirlerinin devlet kaynaklarının arttırılması açısından taşıdığı önem ortaya çıktığında bu kesim, kendisine vazgeçilmez bir yer edinmiş ve bu gelirlere bağlı olarak idarecilerin konumu da oldukça iyileşmiştir. Ancak çok geçmeden *nepotizm* ve *rüşvet* gibi bozulmalar başlayınca pek çok ülkede 19.yüzyılın sonlarında kamu hizmetleri reformları yapılmıştır.

Weber, 20 yüzyılın başlarından itibaren, bütün bu reform çabaları sonucunda ortaya çıkmış olan yeni yapının geçirdiği evreleri tarihsel süreç içerisinde inceleyerek kendi bürokrasi kuramını oluşturmuştur. Weber'in (2006:49-50) bürokrasi üzerine getirdiği görüş ve değerlendirmelerin temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

1. Kurum içerisinde yapılacak olan işler, resmi görevler olarak belirli mevkidekiler (positions) arasında paylaştırılır. Bu paylaşım, kendiliğinden bir iş bölümü doğurur ve bu iş bölümüne bağlı olarak da bir konuda özelleşme (specialization) oluşur. Dar bir alanda derinleşmeyi mümkün kılan bu türden bir özelleşme ise bürokratik yapılar için son derece önemli olan uzmanlaşmayı getirir. Bu şekilde, kurumların işleri, küçük uzmanlıklara ayrılan görevlere bölünmüştür ve bu durumun bir başka yansıması olarak da işe alınacak insanlarda o uzmanlığın gerektirdiği teknik vasıflar aranmaya başlanır. Bürokratik kurumlarda, herkesin yeri bellidir ve yapacağı iş yazılı olarak tanımlanmıştır. Kişiler, kime nasıl

davranacaklarını ve hangi işlerden sorumlu olduklarını önceden bilerek hareket ederler.

2. Makam ve mevkiler, hiyerarşik bir otorite yapısı içerisinde düzenlenmiştir. Hiyerarşik yapı piramite benzer bir örgütlenme biçimini doğurur. Piramitsel yapılarda, bir mevkideki kişi, piramitte kendi altında bulunanlara; kendisine ait karar, iş ve faaliyetlerden de bir üsttekine karşı sorumludur ve aynı şekilde kendi altındakiler üzerinde de belirli bir otoriteye sahiptir. Ancak üstlerin astları üzerindeki otoritesinin sınırları çizilmiştir.

3. Resmi alandaki her türlü iş, işlem ve kararları belirleyen 'müesses (yerleşik)' bir biçimsel kurallar ve düzenlemeler sistemi mevcuttur. Yani bir kurum içerisindeki her türlü uygulamalar, bu kural ve düzenlemelere göre yapılır ve karşılaşılan her yeni duruma bu genel ilkeler çerçevesinden bakılır. Bu düzenlemeler, çok çeşitli faaliyetlerin tek elden koordine edilebilmesini ve her yerde tektip bir yaklaşımın oluşmasını sağlayıcıdır. Bu türden kural, düzenleme ve ilkelerin olması yapılan işleri kişilere bağlı olmaktan çıkararak kurumsal bir yapının oluşmasını ve böylelikle de istikrarlı ve uzun süreli bir örgütlenmeyi mümkün kılmaktadır.

4. Bir kurumun sürekliliğinin sağlanabilmesi için mekân ve zaman olarak birbirinden çok ayrı yerlerdeki insanlar arasında bir aktarımın ve iletişimin olması ve yazılı kayıtlardan oluşan bir arşivin tutulması gereklidir. Bunu sağlayan, yazı ve büro işlerinden ve kayıt tutmaktan soumlu, kendi alanlarında uzmanlaşmış memurlar vardır. Tıpkı bunlar gibi personelin her türlü tayin, atama, özlük hakları, sosyal

faaliyetleri gibi kurumun amacına doğrudan dönük olmayan ancak dolaylı anlamda kurumsallığın sürdürülebilmesi için vazgeçilmez nitelikte idari birimlerin olması şarttır. Bir kurumdaki herkes, muharip asker, hastalarla ilgilenen bir hemşire veya doktor, suçlu kovalayan polis, vergi memuru, araç üreten bir işçi değildir. Bunun yanı sıra örneğin insan kaynakları bölümlerinde, sosyal hizmetler dairelerinde, evrak arşiv bürolarında, eğitim hizmetlerinde çalışan çok sayıda uzmanlaşmış çalışan söz konusudur.

5. Bürokratik kurumlarda çalışanlardan, hizmet verdikleri insanlara ve kurum içerisindeki çalışma arkadaşlarına karşı kişiselleştirilmemiş bir davranış biçimi beklenir. Hizmet verilen insanların kişisel özellikleri, sahip oldukları toplumsal konum, mevki ve mesleklerine karşı tarafsız bir tutum takınılması ve aslolan işle ilgili nesnel bir yaklaşım benimsenmesi istenir. Bu anlamda kurumlar ile hizmet alanlar arasında duygusal bir mesafe bulunmalıdır ve bütün bunlar aynı şekilde kurum içerisindeki üst ast ilişkileri için de geçerlidir. Bu şekilde hiyerarşik katmanlar; çalışanlar ve çalışanlar ile hizmet alanlar arasındaki sosyal mesafe, resmiyeti besleyici bir etki yapar. Burada, işlerin kişiselleştirilmemesi, belli bir mesafenin korunması ve 'resmi' bir ilişki biçiminin olması, görevlerin yapılması sırasında duygusal bir zaaf oluşarak rasyonel karar verememe riskini önlemeye dönüktür.

6. Bürokratik kurumlarda çalışmak, belirli bir kariyer vaat edicidir. Genel olarak buralarda çalışan kişiler tam-zamanlı olarak istihdam edilirler ve bütün meslek yaşamları boyunca aynı kurumda başlayıp bitirmeye dönük bir tavır içerisindedirler.

İşe alımlar, siyasal sebepler, aile bağları, gelinen köken, memleket, etnik bağlılık veya bu gibi vasıflara göre değil teknik niteliklere göre yapılır. Bu teknik nitelikler genellikle, bir üniversite diploması, sertifikalar, yabancı dil test sonuçları ve benzeri belgelerle nesnel olarak kanıtlanabilir özelliktedir. Ancak Blau'nun (1983;31) belirttiği gibi bu şekildeki şartlar, belirli bir fırsat eşitsizliği yaratmakta ve alt sınıftan ailelerin çocuklarının önünü daha baştan kapatmakta ve dolayısıyla belirli bir homojenlik sağlayıcı olmaktadır. Bürokratik kurumlarda çalışan kişiler, seçilerek değil atanarak göreve gelirler dolayısıyla kendileri altında ya da birlikte çalışanlara değil kendisini atayanlara ve üstlerine karşı bağımlı olmaktadırlar. Bu gibi kurumlarda çalışanların keyfi olarak işten çıkarılmaları söz konusu değildir, önemli yasal güvenceler vardır ve yargıya gitme yolu her zaman açıktır. Verilen hizmet karşılığı ödenen para, maaş şeklindedir, bunun yanı sıra emeklilik maaşı ve tazminatlar söz konusudur. Son olarak, kariyer ilerlemesi, tecrübeye veya başarıya ya da bunların her ikisine birden bağlı olarak yapılabilmektedir.

Weber'in kuramında bürokratik yönetim biçimi, görüldüğü gibi kişilerden bağımsız bir kurumsallaşmayı öngörmektedir. Kişilerden bağımsız olması, karar alma ve uygulama süreçlerinde öznellikleri bertaraf eden ve onun yerine rasyonel ilkeleri hâkim kılan bir amaç taşımaktadır. Simpson (1972:2), modern dönemin geçmiş dönemlerden farkının tam da bu "öznellikler yerine rasyonelliğin ve ortak aklın egemen kılınması olduğunu, yaşamın modernleşmesinin ise kişi-temelli bir örgütlenmeden rol-temelli bir sosyal örgütlenmeye geçişle yaşandığını" belirtmektedir. Ona göre kişiler yerine tanımlanmış rollere dayanan bir yapı, kişilerin ve bütün olarak sistemin daha rasyonel hareket etmesini sağlayıcıdır. Simpson

(1972:2) modern anlamda rayonelliğin köken olarak kişisel girişimciliği ifade ettiğini fakat Sanayi Devrimi'nden sonra bir makine gibi sosyal eylemlerden oluşmuş bir sistem olarak bürokratik yapıyla içiçe bir kullanıma dönüştüğünü belirtmektedir. Weber'deki bürokratik rasyonellik, sınırlı imkân ve kaynaklarla en yüksek ürünü elde edebilmeyi yani verimliliği sağlayıcı bir sistemin işleyişidir. Bürokrasi, kurumsallaşmış rasyonelliktir. Görüldüğü gibi Weber'deki rasyonellik anlayışı, aslında ekonomik gelişmelerle ilişkilidir. Onun bu görüşlerini dile getirdiği eserinin adının 'Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı' olması bu anlamda ışık tutucudur. Weber, bu eserini kaleme alırken tarihsel süreçlerden ve ekonomik verilerden hareket ettiği, deneyimsel verilere fazlaca yer vermediği temelinde eleştirilmiştir.

3.1.3. Weber'in Bürokrasi Kuramı'nın Eleştirisi

Weber'in bürokrasi kuramı aslında onun tarih felsefesiyle ilişkili olarak oluşmuştur. Keyes (2002:235), Weber'in tarih felsefesinin, tıpkı Marx'ta olduğu gibi ilerleme düşüncesine dayandığını ileri sürer. Ancak Marx bu ilerlemeyi, insanların üretim araçlarıyla olan ilişkisi üzerinden açıklarken Weber, insanların, dünyayı ve eylemlerini anlamlandırma biçimlerine odaklanmıştır. Weber'in görüşlerinde esas olan, insanların dünyayı ve kendi yapıp ettiklerini anlamlandırma biçimlerinin giderek rasyonelleştiği ve entellektüelleştiği ve buna bağlı olarak da büyüden ve sihirden uzaklaştığı temeline dayanır. Burada Weber'in büyü ve sihir ile ne kastettiğini ya da hangi amaçla bu kavramlara yer verdiğini açıklamakta yarar vardır.

Weber, büyü ve sihri, somut dünyada olan bitene açıklama getiren ve onu belirleyen ancak bu olan bitenle uyumlu bir 'nedensellik bağı' olmayan düşünüş biçiminin sonuçları olarak görür (Morrison, 2006:439). Weber'e göre Çin gibi erken dönem toplumlarında sihre ve büyüye dayanan bir ruhban sınıfı, bilgi-temelli, ruhsal ve ticari kaynaklar üzerinde bir tekel oluşturmuş ve bu sayede 'deneyimsel realitenin algılanış biçimini' kontrol etmişlerdir (Morrison, 2006: 439). Bu kontrol edişe bağlı olarak gündelik yaşam büyü ve sihrin etkisi altına girmiş ve sosyal tecrübelerin yorumlanmasında din, baskın bir konum kazanmıştır. Bu durum, bilimin, tıppın, ticaretin ve öğrenmenin önüne pek çok dini engel çıkmasına neden olmuştur. Buradan hareketle denilebilir ki Weber, rasyonelleşme ve entelektüelleşme ile, somut dünyanın realitelerini açıklarken tutarlı 'nedensellik bağı' oluşturabilmeyi, aklın ilkelerine uygun bir düşünüş biçimi ile getirilen açıklamaları ve buna bağlı olarak 'değişebilmeyi' ve nesnelliğe ve bilimsel düşünme biçimine geçişi kastetmektedir. Ancak burada belirtmek gerekir ki Keyes, Weber'in bu görüşlerinin, etkili olan diğer rasyonelleşme görüşlerine kıyasla çok daha incelikli olduğunu çünkü onun görüşlerini, materyalist düşüncelerin farkında olarak geliştirdiğini belirtmektedir. Keyes (2002:235), Weber'e göre rasyonelleşmenin, insanların karşılaştıkları maddi koşullarla ilgili olduğunu ve onun bunu "çıkar durumları" diye ifade ettiğini dile getirir. Burada maddi koşullardan kasıt, elbetteki gündelik pratiğin içinde geçtiği fiziki koşullardır.

Weber'in bürokrasi kuramı da, arka planda bütün bu geçişlere ve buna bağlı olarak oluşan yeni sosyal koşullara göre oluşmuştur. Bürokratik yapılanma biçimi, gündelik realitede karşılaşılan olay ve olguların tutarlı 'nedensellik bağı' kurularak

açıklanması sayesinde sihir ve büyü gibi irrasyonel etkilerden giderek kurtulmasıyla birlikte nesnel temelli bir anlamlandırmaya ve örgütlenmeye geçiştir. Tıpkı rasyonelleşmenin, karşılaşılan maddi koşullara ve "çıkar durumlarına" göre oluşması gibi bürokratik yapılanmalarda da rasyonelleşme, kurumun ortak hedefleri ve son kertede kurumsal çıkarlarına göre oluşmaktadır. Ancak bu aynı zamanda toplumun da çıkarınadır çünkü bürokratik yapılanmalar aslında içinden çıktıkları kültürün ve toplumun bir uzantısıdır ve bu yönüyle meşrulaşmış örgütlenmelerdir.

Weber'in gerek tarih felsefesine ve gerekse de bürokrasi kuramına zaman zaman çeşitli eleştiriler yöneltilmiştir. Blau (1983:37), Leo Strauss'un "ister deneyimsel olsun ister akılcı; ister bilimsel olsun ister felsefi, her bilimin ve her bilginin gerçek bir değer sistemi" içerisinde üretildiği sözlerinden hareketle, aslında nesnellik, rasyonel ya da entelektüelleşme olarak nitelenen ve Weber'de sihir ve büyü'den uzaklaşmayla birebir irtibatlandırılan geçişin o kadar açık olamayacağı; 'insan'ın söz konusu olduğu yerde 'öznel' anlamlandırmaların ve 'irrasyonel' davranışların kaçınılmaz olduğu üzerinde durur. Bu nedenledir ki Blau, Weber'in, büyü ve sihir'den uzaklaşmayla, yaşanan sosyal gerçekliklerin daha rasyonel ve nesnel olduğu düşüncesine katılmakla birlikte tavrını 'irrasyonel'den ve 'öznellik'ten yana koymaktadır. Buradan hareketle, Weber'in sunduğu, düşünsel dünyada oluşturulan anlamındaki ideal bir bürokratik yapılanma tipinin gerçek yaşamda ya da deneyimsel dünyada arandığında hiç bir şekilde bulunamayacağını ancak bunun deneyimselin açıklanmasında 'nedensellik bağı' kurmak için gerekli olduğunu kabul etmektedir.

Blau'nun bu düşüncesinde, Özlem'in belirttiği (2001:121), "Weber'in deneyimsel gözlem biriminin, her türlü insan eylemi değil, toplumsal eylem olması"nın etkisi vardır. Weber, sosyolojinin ampirik kaldığı sürece gözlemlenebilir insan eylemlerinin dışında kalan devlet, sendika, okul, üniversite, dernek gibi kurumlar; güzellik, doğruluk gibi ide ve değerler; ceza yasası, trafik kuralları gibi yasal düzenlemeler; sosyalist veya kapitalist ekonomi düzenleri; ve oligarşi, demokrasi gibi politik düzen ve rejimlerin gözlemlenebilir birer nesne olarak ele alınma imkânı yoktur. Çünkü ampirik olarak ele alınabilecek olan yalnız ve yalnız insan eylemleridir. Özlem'in (2001:122) ortaya koyduğu gibi, "Weber için, bireysel eylem, fizikteki 'atomik gözlem birimi" gibidir ve bu nedenle, "onun ampirik gözlem birimi her *türlü insan eylemi* değil, *toplumsal eylem*dir". Bu anlamda, Weber'in bürokrasiyi, ampirik olanın ötesinde düşünülmesi gereken bir eylem alanı olarak düşündüğüni söylemek mümkündür. O nedenle, Blau'nun iddia ettiği gibi Weber'in insan unsurunu göz ardı etmesinden çok, hareket noktası, birey olarak insan eylemleri olmakla birlikte, asıl odağının, toplumsallaşmış olan eylem biçimi olduğunu söylemek gerekir.

Burada belirtmek gerekir ki Weber'deki bürokrasi anlayışı, ideal bir tip arayışı ya da realiteden uzak bir kuramsal model değildir. Onun ideal tip üzerinde durmasının nedeni, tıpkı Mouzelis'in (2003:51) de belirttiği gibi "bürokrasinin anlamı, gerçek dünyada ideal mantıksallığını bozan bütün yabancı öğelerden izole edilmiş bir örgüt hayal edilirse anlaşılabilir" düşüncesine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, gerçek, deneyimsel dünyadaki örgütlenme biçiminin, istenen amaç doğrultusunda olup olmadığının anlaşılabilmesi, zihinsel olarak düşünülen ideal bir

mantıksallıkla mümkündür. Yoksa Weber'in ideal tipi, deneyimsel bir model ya da bir bürokrasi teorisi olma iddiasında değildir. Mouzelis'in (2003:63) güçlü bir biçimde vurguladığı gibi, "o sadece idari davranışın mantıksal yönlerini hesaba katmıştır. Ancak Weber, bürokrasinin içsel yapısının ampirik bir araştırmasını yürütmediğinden ampirik bir temelde analiz etme işi kendinden sonrakilere kalmıştır".

Weber'in ideal tipi, örgütlerin biçimsel olmayan, gündelik işleyiş içerisindeki gayriresmi ilişki ve işleyişler ile işlevsellik taşımayan sonuçları ele almadığı temelinde eleştirilere konu edilmiştir. Ancak Weber aslında etnografik çalışmalarda, uzun betimlemelerden ve arka plan bilgisinden sonra ulaşılan kalıplarda olduğu gibi, yere-özel ya da kendine özgü olandan çok tipik özellikleri ortaya koymaya çalışarak, yani bir anlamda bireysel eylemden hareket ederek toplumsal eylemi ortaya koymaya çalışarak, bu temel üzerinde bir çözümleme imkânı oluşturmaya çalışmıştır. Burada 'ideal' kavramı belki kafa karıştırıcıdır çünkü onun ideal derken kastettiği, olması gereken, en iyi ya da en güzel değil, 'idea' anlamında, algısal olandan çok düşünsel bir alandaki nesnel gerçekliktir. Özlem (2001:140), Weber'in, ideal tip kavramları oluşturmaktaki amacının, "olgulara uygun bir şekilde yaklaşabilmek" ve soyut kavramları akılda tutarak ampirik bir temel üzerinde toplumsal olan olguyu ortaya koyabilmek olduğunu, dile getirir.

Özlem (2001:143), Weber'in ampirik temelde kalındığı sürece "ayrıtürdenliğin sonsuzluğu" içerisinde gerçekliğin bir bilgisine ulaşılamayacağı düşüncesinde

olduğunu belirttikten sonra, onun ideal tip kavramlarını neden yöntemsel bir gereklilik olarak gördüğünü şöyle ortaya koyar:

> Rasyonel olarak kurulmuş ideal tiplerin bilgisel işlevi, işte burada ortaya çıkmaktadır. Weber'e göre, sosyolojinin görevi, her ne kadar ampirik temelde kaldığı sürece bireyin eylemindeki *öznel anlamı* yakalamaya çalışmaksa da; aynı sosyoloji, bu öznel anlamlar çokluğuna naif bir ampirik araştırmanın sonuçları halinde zaten nüfuz edemez. Öyle ki, sosyoloji, bireyin tekil toplumsal eylemindeki öznel anlamı yakalayabilmek için bile, o konuda tüm bireylerin eylemlerini motive eden kültürel anlamları bu eylemlerin yönlendiricileri olarak soyut bir şekilde kavramamızı olanaklı kılacak bir ideal tip kavramı kuracaktır. Bireyin tekil toplumsal eylemini yönlendiren öznel anlam da, bu son derece soyut (bu anlamda ideal) kavramın ışığında yakalanabilir.

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta olarak, Weber'in arayışı, sosyal eylemlerin anlamlarının, yaygın değerler halinde yorumlandığı tarihsel gerçekliği nesnel bir genelleme olarak ortaya koyabilecek bir bilim oluşturmak olmuştur. Dolayısıyla ona göre, sosyolojinin yapması gereken, "tarihsel ve sosyal oluşlara anlamını veren yaygın değer yönelimlerini, soruşturmacının değer yargılarından sıyrılmış olarak yorumlamaya tabi tutmaktır" (Blau, 1983:38). Başka bir deyişle, toplumlardaki karmaşık değer sistemlerini, değer-bağımsız bir biçimde çalışmaktır.

Onun düşünce yapısı içerisinde ekonomik güçler kadar tarihsel süreçler ve sosyal kalıpların yorumlanması da önemli bir yer tutar. Bu anlamda hem Alman idealizminden ve hem de materyalist felsefeden etkilenmiştir. O, toplumun ruhunu, doğa üstü bir güç olarak değil, insanların gözlenebilir inanç ve eylemlerinde görülebilen, ortak değer yönelimlerinde yatan bir gerçeklik olarak görür. Özlem'in (2001:228) belirttiği gibi, Weber'e göre, "tüm kültür bilimlerinin ortak ideali, 'her dönemde ayrı bir renge bulanan' tarihsel gerçekliği aydınlatmak olmalıdır".

Weber'in, sosyolojinin metoduyla ilgili de oldukça tartışılmış olan görüşleri vardır. Ona göre sosyoloji, metod olarak bir yönüyle doğa bilimlerinden farklıdır ve felsefeye yakındır. Ancak bir diğer yönüyle de doğa bilimleriyle paralellik taşımakta ve tarih yönteminden ayrılmaktadır. Sosyoloji temelde genellemeci bir bilimdir. Tarihteki her bir olay özgün bir niteliktedir oysa sosyolog, sosyal olaylardaki özgün tarafları bir tarafa bırakarak, genellemelere ulaşabilmek için genel kategoriler ve tipler oluşturmalıdır. Başka bir deyişle, "Weber'e göre, bir tarihsel olgu, olay veya süreci tüm neden ve sonuçlarıyla bilemeyeceğimize göre, yapabileceğimiz şey, bu olgu, olay ve süreci 'bilincimizde yeniden kurmaktır'" (Özlem, 2001: 329). Ancak bu kurmayı yaparken kendi kültürel gerçekliğimize göre seçimlerde bulunuruz ve bu nedenle yapılan iş, "bize önemli görünen ve başat sayılan neden ve motiflere dayalı bir inşa olacaktır. Tarih biliminde bir olgu, olay veya sürecin tekliğini kavramanın başka bir yolu da yoktur. Onları 'ideal tip' kavramları kılan yön de budur" (Özlem,2001:329). Weber buradan hareketle, özelde kendi toplumu olan Alman toplumu ve genelde de Batılı toplumların tarihsel süreci ve toplumsal bağlamı içerisinde oluşmuş olan modern, bürokratik yapılanma biçiminin özgün taraflarından

hareketle, onun içerisinden nesnel olduğunu düşündüğü yanları almış ve ideal tip anlamında, her toplum için geçerli olabilecek bir genelleme çıkarmıştır. Weber, bu genellemelerin, her dönemde değişeceğini de düşünmektedir, tıpkı ideal tiplerin değişebilir oldukları gibi. Bu genellemelerin, yapılacak ampirik araştırmalarda, her yerde genel geçer olmadıkları, farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebildikleri görülebilir ancak önemli olan, yapılan genellemelerin, ampirik denetlemeye açık bir ideal tip etrafında oluşturulmasıdır.

Weber'in ideal tipi, "gerçekte saf halleriyle değil, içiçe geçmiş ilaveler halinde gözüken bir gerçeklik olarak çeşitli analitik unsurları birleştiren bir soyutlamadır" (Blau, 1983;46). Yoksa gerçekte, bürokrasilerde, çalışanların kişiselleştirmelere gitmediklerini, her yapılan iş ve işlemin yazılı olarak kaydedildiğini, sorumluluk paylaşımının ve yetki dağılımının her zaman kâğıt üzerinde yazdığı gibi olduğunu söylemek mümkün değildir. Blau, bu noktada, ideal tiplerin, deneyimsel vakalara karşılık gelmediklerini belirtir ancak bir kez daha Weber için ideal tipler, tıpkı Blau'nun da bir yerde belirttiği gibi, "tarihsel durumlara dair deneyimsel sorgulamaların yerine bir ikame değil bu türden araştırmalarda üzerinde durulacak etkenlerin incelenmesi ve gözlemlere dayalı olarak ortaya çıkarılan kalıpların, saf haldeki tiplerden ne ölçüde ve ne şekilde farklılık gösterdiğinin anlaşılması için yol gösterici bir çerçeve oluşturma ihtiyacından" doğmuştur (Blau, 1983;47).

Bütün bunlara karşın, Weber'in bürokratik yapılanmalara ilişkin işlevsel nitelikteki analizinin, çeşitli soru işaretleri doğurduğu söylenebilir. Çünkü zaman zaman yapılan çalışmalarda Weber'in ideal tipler kavramının, ampirik olarak varolup olmadığı

anlaşılmaya çalışılmış ve buna bağlı olarak mesela, Weber'in, bürokratik yapıların içerisindeki süreçlerin ve hiyerarşik ilişkilerin öngörüldüğü gibi işlemediği durumlarda ne olacağı sorusuna yanıt aramadığı düşünülmüştür. Bu bağlamda şu tür sorular sorulmuştur: eğer, bu tür yapılardaki hiyerarşik otorite disiplini arttırıcı oluyor ve faaliyetlerin koordinasyonunu mümkün ve kolay kılıyorsa bile aynı zamanda hiyerarşik olarak aşağıda yer alanlar üzerinde sorumluluk üstlenmek konusunda caydırıcı bir etki yaratmaz mı? Veya eğer atamalar kişisel değerlendirmeler ve aile bağlarından ziyade nesnel kriterlere göre olacaksa o takdirde liyakat ve tecrübeli olmanın içi nasıl doldurulacaktır. Ya da örgütlenmelerin ölçeği büyüyüp küçüldükçe yazılı iletişim biçiminde bir farklılık olması gerekir mi?

Bu durumun, Weber'in ampirik bir çalışma için ideal tipleri olmazsa olmaz olarak görmesi ve böylesi bir kaygıyla, bürokrasilerin biçimsel olarak yapılandırılmış yanlarına fazla ağırlık vermiş ve bu türden resmi bürokratik kurumların hepsinin içerisinde varolan, biçimsel olmayan ilişkileri veya gayri-resmi kalıpları göz ardı etmiş gibi görünmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Bunun temel kaynağı aslında Weber'in sosyal ve tarihsel olayların doğrudan gözlemlenemeyeceği ve doğa bilimlerindekine benzer yasaların olamaması nedeniyle tarihsel gelişimi ve sosyal değişimi anlamak ve farklı toplumlar arasında bir karşılaştırma yapabilmek için toplumların ortak karakteristiklerini betimleme anlamında ideal tiplerin kullanışlı birer araç oldukları yönündeki görüşüdür (Morrison, 2006:438). Morrison (2006:438) buna örnek olarak bir feodal toplumdaki 'ideal tip' karakteristiklerini şöyle sıralar: şehir yaşamının olmadığı bir tarım ekonomisi; geleneksel baskınlığa ve ileri gelenlerin idaresine dayanan bir siyasal otorite yapısı; fiilen yetkilere sahip bir

dinsel hukuk düzeni ve dini fetvaların kilisenin tekelinde olduğu bir dini sistem. Daha önce de belirtildiği gibi Weber'de bireysel, özgün eylemden, toplumsala ulaşma vardır. O nedenle, Weber için 'ideal tip' karakteristiklerin yanı sıra, bürokratik kurumlardaki bireylerin, gayri resmi olarak ne yapıp ettikleri, bürokrasiyi kendi öznel bilinçlerinde nasıl benimsedikleri, bu örgütlenme içerisindeki anlam dünyalarını nasıl oluşturdukları da önemlidir.

Gouldner (1954: 24)) de *Patterns of Industrial Bureaucracy'*de otoritenin kaynağı açısından Weber'e eleştiri getirmektedir. O, bir kuruma yeni atanan bir yöneticinin, o kurumun iç işleyişindeki gayri-resmi, gündelik etkileşimleri, güç dengelerini ve anahtar kişileri tanıyıncaya kadar geçen süre içerisinde bütünüyle yazılı kurallara bağlı kalacağını ve tam bir disiplin oluşturmaya çalışacağını belirtmektedir. Ona göre bu durum, Weber'in ideal tip karakteristiğine yakın bir durum oluşturmaktadır ancak Gouldner, burada kullanılan yazılı kurallara ve disipline dayalı otorite ile bilgiye ve teknik uzmanlığa dayalı otorite arasında fark olduğunu ve Weber'in bu anlamda oluşturduğu ideal tip ışığında yapılacak bir çözümlemenin, ampirik düzeydeki durumu yeterince ortaya koyamadığını; bu iki otorite tipi arasındaki önemli farkın gözden kaçırılmasına sebep olabildiğini ileri sürer (Gouldner, 1954:24). Bu noktada da belirtmek gerekir ki, Weber aslında gerçekliğin rasyonalitesinden değil, ancak gerçeklik hakkındaki bilgimizin rasyonalitesinden söz edilmesi gerektiğini ve bilimin, özünde irrasyonel olan gerçekliği rasyonel yoldan *yeniden kurma* etkinliği olduğunu söyleyerek ideal tiplerin, ampirik düzeyde yaşanan gerçekliğin rasyonel bir karşılığı değil, onun rasyonel yoldan yeniden kurulmuş hali olduğunu ve dolayısıyla zımnen, aynı yoldan gidilerek pek çok farklı tip inşa etmenin mümkün olduğunu

belirtmiş olmaktadır (Farazmand,1994:50). Gouldner'in (1954:19-20) de yapmaya çalıştığı şey aslında, Weber'in ideal tip karakteristiklerinden hareketle, 'daha ampirik bir bürokrasi modeli' oluşturmak olmuştur.

Sonuç olarak, aslında Weber'in bürokratik yapılanmalar üzerine olan düşüncelerinde ideal tipler kavramı önemli bir yer tuttuğu için bu yapılar içerisindeki gayri-resmi, biçimsel olmayan, bireysel eylemlerin ikincil bir yeri olduğu gibi bir görüş, zaman zaman çeşitli bilimcilerce ortaya konulmuştur. Bu noktadan hareketle, sıkça, kurumların belirli amaçlar doğrultusunda oluşturdukları yazılı kuralların ve biçimsel prosedürlerin çeşitli açılardan uyuşmazlıklara ve çatışmalara yol açtığı ve bu uyuşmazlık ve çatışmalarla başetme adına, resmi ve biçimsel olmasa da yeni bir yapılanmanın zaman içerisinde oluştuğu ve kurumsal otoriteye karşı yeni bir güç dengesi oluşturduğu, dile getirilmiştir. Bu doğrultuda, ondaki otorite anlayışının, gayriresmi süreçleri ve bu süreçlerin sonucunda oluşan biçimsel olmayan yapılanmayı göz ardı etmese bile ikincil kıldığı ve buna bağlı olarak da güç ile otorite arasındaki ayrımın silikleşmesine neden olan bir nitelik taşıdığı, ileri sürülebilmektedir. Ancak Weber'in kuramı, ideal tipler ve ampirik soruşturma olarak bir bütünsellik içerisinde düşünüldüğünde bu sonucun Weber'in kuramından çok 'güç ile otorite' kavramlarının içeriklerindeki çatışmadan kaynaklandığı görülmektedir. Bu çalışma açısından, bürokratik yapılanmalar içerisindeki biçimsel ve biçimsel olmayan arasındaki ilişki, otorite ve güç üzerinden ele alınacak ve buradan hareketle, otorite ve güç'ü merkeze alan bir örgüt olarak polis bürokrasisinin yapısı irdelenmeye çalışılacaktır.

3.2. Bürokrasi'de Güç ve Otorite Çatışması

Bürokrasilerde kullanılan başlıca yönetim araçlarından olan politikaların ve projelerin doğasında, güce sahip olma ya da varolan bir güce ihtiyaç duyma vardır. Ancak gücün nereden alındığı çeşitlilik gösterir. Gramsci, gücün sadece kuvvete dayanmadığını ilk ortaya atan ve sonraki zamanlarda da siyaset antropolojisi üzerinde Bourdieu ve Foucault kaynaklı olarak önemli bir etkide bulunan düşünürdür (Lewellen, 2003:182). Ona göre güç kullanımının pek çok yolu vardır ve her türlü baskı, bir çeşit güce dayalı olarak yapılır. Gücün olduğu yerde rıza olmasa da içiçe geçmiş bir itaat ve karşı koyma vardır. Gramsci'ye göre gücün kaynağına bağlı olarak farklı baskı türleri olabilir. Bu anlamda, ekonomik, kültürel, Batılı hegemonya türlerinden söz eder.

Gramsci'nin gücün kaynağına ilişkin getirdiği yenilik, özellikle Bourdieu ve Foucault tarafından detaylandırılarak devam ettirilmiştir. Lewellen'in (2003:184) belirttiği gibi, Bourdieu ve Foucault'un her ikisi de "görünürde gayet zararsız ve iyi olan kurumların aslında içlerinde 'gizli' bir güç kullanımı barındırmaları ve bunu çoğu zaman kültürün siyaset dışı yanlarıyla dışa vurmaları" üzerinde durmuşlardır. Her ikisi de değer-bağımsız bir pozitivizme ve materyalizme karşı çıkmış ve tavırlarını sembolik bir yorumlamadan yana koymuşlardır.

Bürokrasinin, kendi işleyişi içinde başvurduğu temel uygulamalardan olan politikaları aslında 'görünürde gayet zararsız ve iyi olan ama içeriğinde gizli bir güç kullanımı barındıran' araçlar olarak görmek mümkündür. Bu doğrultuda, Wedel v.d.

(2005;38)'ne göre "politikalar, polise başvurulmayan güç kullanma biçimi"dir. Her politika ya da proje, oluşma aşamasında belirli bir güç kullanır ve daha sonraki kabul ve uygulanma süreçlerinde de hep güce ihtiyaç duyar çünkü doğası gereği, düzenleyici, değiştirici, yön verici ve biçimlendiricidir. Bir politikanın ya da projenin, güç ilişkilerinden bağımsız olarak ele alınması mümkün değildir ve o nedenle de, her politikanın, toplumda varolan güç ilişkileri açısından ele alınması gerekmektedir. Politikalar ve projeler, siyasetten farklı olarak doğrudan bir iktidara ulaşma aracı değil, bir tür iktidarı kullanma aracı ve yani Foucault'un deyimiyle bir 'siyaset teknolojisi'dir. Foucault'a (1984:428) göre güç, "başkalarının muhtemel eylemlerinin gerçekleşeceği alanı yapılandırma kabiliyetine sahip olma"dır. Bu anlamda, polis ile politika kelimelerinin aynı kökten geliyor olması önemlidir. Polis ve politikalar, birbirlerine çok benzer bir şekilde, 'alan'ı yapılandırıcı birer güç kullanma biçimleridir. Bourdieu ise eylemlerin gerçekleştirildiği bir tür 'alan' yerine habitus ile benzer şekilde, "gerçekleştirilen eylemi belirleyen çerçeve"yi ifade eder (Lewellen, 2003:187).

Bourdieu ve Foucault için bürokratik işleyişin başvurduğu politika ve projeler, bir şekilde itaat edilen ancak her an için karşı konma, reddetme ya da uygulamaya geçişte sorunlar yaşama potansiyeli taşıyan gizli bir güç kullanım araçları iken Weber'de bu, biçimsel bir işleyişe sahip olan bürokrasi'nin doğası gereği sahip olduğu birer uygulama biçimleridir. Buradan hareketle Weber güçten çok otorite üzerinde yoğunlaşmıştır. O, bürokratik yönetim biçimine geçişi, tarihsel süreç içerisinde, babadan oğula geçen ve genellikle karizmatik özelliklere sahip liderlere ihtiyaç duyan patrimonyal yönetim biçiminin, modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan

yeni üretim biçimi ve toplumsal yapıya bağlı olarak evrilmesi ve daha rasyonel, daha kalıcı ve kişilerden bağımsız kurumsal örgütlenmelere gidilmesi ihtiyacına dayandırır. Bu durum ona göre, "karizmatik ve geleneksel otoriteden, kurumsallaşmış otoriteye bir geçiştir" (Weber,2006:49). Rudolp ve Rudolp (1979:196), Weber'in doğrusal bir evrimci tarih görüşüne sahip olduğunu, eski yönetim biçiminin evrilerek modern bir bürokratik yönetim biçimine geçeceğini ve bunun evrensel olduğunu düşündüğünü ancak tarihin 'çoklu' bir gerçeklik barındırdığını ve tek bir ilerleyiş biçimi olmadığını; çoklu kanallardan ilerleyişlerin mümkün ve ortaya çıkan sonuçların da açık-uçlu olduğunu ileri sürmektedir. Yine, yukarıda da değinildiği gibi Weber'de biçimsel bir rasyonalite ile etkinlik özdeş gibidir. Rudolp ve Rudolp (1979:198) Talcott Parsons'a dayanarak, Weber'in bürokrasiyi, insanlar üzerinde zorunlu olarak kurulması gereken kontrolü sağlamada bilinen en rasyonel araç olarak gördüğünü aktarmaktadır. Ona göre bunun böyle olmasındaki en önemli neden, bürokrasinin, diğer örgütlenme biçimlerine kıyasla teknik bir üstünlüğe sahip olmasıdır. Bu anlamda tam anlamıyla bürokratik olan bir mekanizma ile diğer örgütlenme biçimlerinin işleyişleri arasındaki fark makina ile mekanik olmayan diğer üretim biçimleri arasındaki fark gibidir (Rudolp ve Rudolp, 1979:198).

Rudolp ve Rudolp (1979:198), Weber'e ait tüm bu değerlendirmelerin fazla rasyonelci ve teknik olduğunu oysa bürokratik mekanizmaların işleyişinin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için Weber'in yüzeysel ve dolaylı bir şekilde değindiği, çalışanların güdüleri konusunun merkeze çekilmesi ve bu anlamda, idari yapıların en

temel karakteristik özelliklerinin ve etkinlikleri önündeki potansiyel engellerin otorite ve güç arasındaki çatışmada yattığını savunmaktadırlar.

Weber, güç, otorite ve 'daha hafif' bir güç kullanımı anlamında etkiyi birbirinden ayırmaktadır. Ona göre güç: 'bir kimsenin kendi iradesini başkalarının davranışı üzerinde egemen kılma becerisi'dir; yani, bir kimseye kendi isteğiyle yapmayacak olduğu birşeyi yaptırabilme kabiliyeti. Otorite ise: 'doğal karşılanan ve meşrulaştırılma gereği olmayan yaptırım gücüdür'. Yani otorite söz konusu olduğunda gücün özünün sürekli olarak sorgulanması ve savunulması gerekmemektedir.

Rudolp ve Rudolp, (1979:198), güç ve otorite arasında varolan uyuşmazlık ve çatışmanın, onun işleyişi ve sosyal realite alanına etkisini anlamak açısından oldukça önemli olduğunu savunurlar. Onlara göre, Weber'in bürokrasiye dair yapmış olduğu bu rasyonel-meşru bir otorite ve biçimsel bir rasyonalite şeklindeki kavramsallaştırma, kurumların içinde ve dışındaki gücün varlığının ve kullanış biçimlerinin gözardı edilmesine neden olmaktadır (Rudolp ve Rudolp,1979:196). Otorite, "çalışanların, kurumsal çıkarlar ve hedefler doğrultusunda oluşmuş olan biçimsel rasyonaliteye göre belirlenmiş olan rol ve ilişkilere tam bir uyum içerisinde hareket etmelerine ve kendilerinden beklenenleri eksiksiz olarak yerine getirmelerine" dayanmaktadır (Rudolp ve Rudolp, 1979:198). Aksi takdirde, yani çalışanların kendilerinden beklenen bu rol ve ilişkilere uyumlu hareket edemedikleri ve beklenenleri yerine getiremedikleri durumlarda, varolan bütün kurumsal ilişkiler, güç temelinde yeniden düzenlenmekte ve ortaya yeni bir güç ilişkisi çıkmaktadır.

Rudolp ve Rudolp (1979:198), çoğu zaman bunun böyle olduğunu ve bu andan itibaren de bireylerin, çeşitli grup ve birlikteliklerin, kurumsal yapı ile uyuşmazlık gösteren kendi çıkarları, konumları, hedefleri ve değerleri etrafında çok çeşitli stratejilerle açık ya da örtük bir mücadeleye başladıklarını öne sürmektedir. Güç mücadeleleri, hem modern, bürokratik ve hem de daha eski dönemlerin 'babadan-oğula' geçen idari sistemlerinin her ikisinde de varolan temel bir özelliktir. Bu anlamda bir kurumun etkinliği aslında otorite ve güç arasındaki uyuma bağlıdır. İdari yapılar, mekanik birer mekanizma oldukları kadar insani bir karaktere de sahiptirler çünkü çalışanların performansları, kişisel yetenekleri, eğitim düzeyleri, kariyer tecrübeleri, istek ve çıkarları, dünya görüşleri gibi pek çok etkene bağlı olarak değişebilmektedir. Rudolp ve Rudolp (1979:199), biçimsel rasyonalite ve teknolojinin, kurumsal etkinliğe katkı sağlayabildiği gibi çeşitli düzeylerde yabancılaşma yaratması, direnç gösterilmesine sebep olması ve otoriteye karşı güç mücadelesini artırması anlamlarında zararlı da olabileceğini ileri sürmektedir.

Rudolp ve Rudolp (1979)'un, Hindistan'daki bürokratik kurumlar üzerine yaptıkları çalışmalar, buradaki bürokratik örgütlenme biçiminin, Weber'in ileri sürdüğü gibi etkinlik sağlayıcı bir şekilde rasyonel bir işleyişe sahip olmadığı, yine Weber'in geleneksel ve irrasyonel ya da öznel olarak nitelendirdiği pek çok özelliği barındırdığı ve buradaki asıl etkinliğin, bu türden öznel özelliklerin ortak hedefler doğrultusunda etkili bir kullanımı ile mümkün olduğunu göstermektedir.

Bürokratik kurumsal yapılardaki otorite ve güç arasındaki uyuşmazlık ve çatışma çok çeşitli şekillerde kendisini belli eder. Weber, bürokrasiyi ele alırken bu konuya

otorite açısından yaklaşmış ve güç konusunu dışarda bırakmıştır. Ancak özellikle, otoritenin, daha öznel ya da verili bir takım özelliklere dayandığı, geleneksel idari yapının güçlü bir geçmişe sahip olduğu, babadan oğula geçişlerin yaşandığı kültürlerde kurumsal anlamda bir otoriteden söz etmek oldukça zordur. Çünkü kurumsal anlamda otoritenin oluşabilmesi için varolan bir kurumsal hedefe göre ayarlanmış bir rasyonalite içerisinde belirlenmiş olan statü ve rollerin olması ve bu statü ve rolleri kullanan kişilerin de kendilerinden beklenen rolleri oynayabilecek yetkinlikte ve donanımda olmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra, rolün ve statünün gerekleri ile kişinin istek, çıkar, yetenek ve beklentilerinin örtüşmesi ve ahenkli bir şekilde işlemesi şarttır. Bu anlamda kişinin tutum ve davranışları ile kurumun o kişiden bekledikleri arasında bir uyum olması gerekmektedir. Oysaki kurumsal otoriteden farklı olarak güç, değişken ve akışkandır. Kimin ne kadar güce sahip olacağı, zamana, güç veren maddi, sembolik ve yaptırım yetkisine sahip olma gibi kaynakların bölüşümüne bağlıdır.

Alan çalışması sırasında bilgi kaynağı olarak sıklıkla başvurduğum, aslında son derece ‘yetenekli’ – burada yetenekli derken, uzun yıllar personel şubede çalışmış olan emniyet müdürü E.A.’nın tanımlaması olan, “iyi bir bilgisayar bilgisine sahip, oturup kalkmasını ve kime nasıl davranacağını bilen, ağzı laf yapan, efendi ve temiz yüzlü” olma kastedilmiştir- memurların bakış açıları ve anlattıkları göstermektedir ki İçişleri Bakanlığı ve EGM’nin merkezdeki bürokratik birimleri, Weberyen anlamda bir otoriteye sahip değillerdir. Bu memurların neredeyse tamamı merkezde çalışanları ‘torpilli’, ‘adamı/dayısı olanlar’, ‘seçilmişler’, ‘beyaz türkler’ gibi sıfatlarla tanımlamakta ve anlattıkları tecrübeler, bu yerlere atanan memur ve

amirlerde liyakata, bilgi birikimine, eğitim geçmişine bakılmadığı, buralarda işbölümünün olmadığı, bugün bir konuda çalışanın yarın başka bir konuya bakan birime atanabildiği ve uzmanlaşmanın çeşitli sebeplerle oluşamadığını ortaya koymaktadır. Merkezde çalışanlar, şark tayini, hizmet sürelerinin dolması, her yeni kararname döneminde yeni gelen yöneticilere göre yeni düzenlemeler yapılması gibi nedenlerle uzmanlaşamamaktadırlar. Meslek hayatının hiç bir döneminde herhangi bir 'torpil'e ya da 'tavassut'a başvurmadığıyla övünen başkomiser B.Z.'nin, bu duruma ilişkin görüşleri şöyledir: "her yeni gelen emniyet müdürü, yeni bir düzenleme, yeni aşklar, yeni sevdalar demektir. Emniyet teşkilatında uzmanlık yoktur, emniyet müdürlerinin isteklerine uyma vardır. Kim daha iyi uyarsa, o daha uzmandır". Yani bir önceki dönem gözde olan ve önemli addedilen birimlerde çalışanlar bir sonraki yöneticiye bağlı olarak, geçmişteki kariyerinin tamamen tersine bir şekilde yer değiştirebilir ve ya da daha iyi mevkilere getirilebilirler. Bu nedenle, merkezde yapılan her türlü faaliyet, proje, değişim ve dönüşümü, otorite açısından değil diğer güç biçimleri üzerinden okumak ve analize tabi tutmak gerekmektedir. Bu anlamda politikalar, ve kurumsal dönüşüm adına ortaya konulan projeler önemli güç araçlarıdır.

Weber'e göre otorite, yukarıdan aşağıya doğru, kurumsal hedefe bağlı olarak örgütlenmiş, belirli bir hiyerarşik yapı gerektirir. Çünkü hiyerarşik örgütlenme biçiminde, kurumsal hedef ve yön, yukarıdan aşağıya kadar bir şekilde içselleştirilmiş kabul edilir. Ve istenen hedefe ulaşılabilmesi için düzen şarttır ve bütün düzenler, disipline dayanmaktadır. Disiplin demek, "herkesin resmi olarak daha üst statüye sahip olana uymasıyla oluşmuş olan düzen" demektir oysa Rudolp

ve Rudolp (1979:207)'nin gösterdikleri gibi güç, bunun tersine, aşağıdan yukarıya doğru bir seyir izler. Çoğu zaman otorite anlamında yüksek makamlarda bulunanların çok fazla gücü yoktur. Kendi alan çalışmalarım sırasında da çok kere karşılaştığım gibi, bir Daire Başkanı veya Şube Müdürü, belirli bir iş yapılmasını istediğinde ortaya konacak sonuç çoğu zaman uzman ve alt düzeydeki çalışanların o emri veren kişiye olan bakışlarına göre çok büyük bir değişkenlik gösterebilmektedir. Bu noktada, iş yavaşlatma, süzülmüş bilgiye başvurmama ve bilgi kirliliği içerisinde yapılan işin niteliğini bulanıklaştırma ve en alt kalitede iş çıkarma gibi yöntemlere sıkça başvurulmaktadır. Aslında bürokratlar, çalışanlarının, yüksek bir motivasyonla yaratıcı işler yapma ve kurumsal hedefe ulaşma adına en verimli ve etkin yolları bulma uğraşında olmayı sağlama gücüne sahip değillerdir. Bu türden pek çok ilişkide otoriteye bir karşı koyma, gündelik işlerin içerisine yedirilmiş halde bir karşı çıkma ve son kertede bir güç oluşturma söz konusudur. Bu durum, Scott'ın (1987:xvi) Güney-Doğu Asyalı köylüler üzerine yaptığı, *Weapons of the Weak: Everyday Resources of Peasant Resistance* adlı çalışmasında, hükümet politikalarına karşı güçsüz konumdaki köylülerin silah olarak kullandıkları yöntemlere benzemektedir. Scott burada 'güçsüzlerin silahları' olarak şunları kaydeder:

> …ayak sürüme, samimi davranmama, kaypak davranma, uyar gibi gözükme, çalıp çırpma, yapmacık bir yok sayma, karalama, kundakçılık, sabotaj vb…bütün bunlar için çok az ya da hiç bir koordinasyon veya planlama gerekmemektedir; tek lâzım olan şey, üstü kapalı bir anlaşma ve gayriresmi bir ilişki ağı..(Scott, 1985:xvi).

Çalışanların, bu gibi çok çeşitli biçimlerde kendini gösteren yollara başvurarak belirli bir güce kavuşmaya çalışmaları, üst düzey yöneticilerin de sahip oldukları otoritenin yanı sıra güce de başvurmalarını gerektirmektedir. Rudolp ve Rudolp (1979:208)'e göre Weber, bürokratik kurumlarda otoritenin yanı sıra bir gücün varlığını bilmekte ve buna dair değerlendirmelerde bulunmaktadır ancak bu, güç ile otorite arasında bir çatışma şeklinde değil 'otoritenin içerisinde sahip olunan bir güç' şeklindedir. Dolayısıyla Weber, idari yapılardaki ilişkiler açısından oldukça belirleyici olan bu güç mücadelesini, yaptığı analizlerinde göz ardı eden bir tavırla hareket etmiştir denebilir.

Weber'e göre, bürokrasi bilgiye dayanan bir 'uzmanlığı' temsil eder, oysa siyasi makamlar böyle değildir. Bürokrasinin gücü, partizanca bir tutum takınmasından ya da siyasallaşmış olmasından değil işlevinden kaynaklanır ve bu anlamda 'toplumsal' bir karaktere sahiptir. Ona göre bürokratların güçlü olmalarının sebebi, sahip oldukları uzmanlıkları ve özel bilgileri ile bu bilgiyi 'kurumsal gizlilik' içerisinde kontrol edebilmeleri ve yönlendirebilmeleridir. Bürokratik kurumlar, kurumsal bir akılla idare olunurlar ve bürokratlar, güç mücadelesi içerisinde yer almazlar çünkü çıkarları doğrultusunda değil uzmanlıklarının gerektirdiği şekilde hareket ederler. Weber, bürokrasiyi büyük ölçüde, çevresel faktörlerden etkilenmeyen, bağımsız bir teknik birim olarak görmüştür.

Oysaki Rudolp ve Rudolp (1979:209), Weber'in bu görüşlerine karşı çıkarak, bürokratların gerek kurum içerisinde ve gerekse de siyasal alanda güç mücadelesi

içerisinde olduklarını, tek güdülerinin uzmanlıkları olmadığını ve bir şekilde kendi iktidar alanlarını koruduklarını ileri sürmektedirler. Kurumların her kademedeki çalışanları, menfaatlerin ve otoritenin farklılık gösterecek şekildeki bölüşümüne ve makinenin işleyiş mantığındaki bir biçimsel rasyonaliteye karşı çıkmakta ve yeri geldiğinde isyan etmektedirler (Rudolp ve Rudolp, 1979:209). Burada, çalışanların karşı koymaya çalışırlarken kullandıkları stratejiler, kurumun hedefleri ve uygulamaları açısından irrasyonel ve işlevsiz olarak görülmekle birlikte durum çalışanların bakış açısından bunun tam tersidir. Rudolp ve Rudolp (1979:209) bunun sonucunu: "irrasyonalitenin rasyonelliği, işlevsizliğin işlevi" diye ifade ederler.

Güç mücadelesi, çok çeşitli sebeplere bağlı ortaya çıkabilir. Örnek vermek gerekirse, sicil notlarıyla ilgili olarak, dünya görüşleri arasındaki farklılıklar ya da önemli kabul edilen bölümlere yapılan atamalar, projelerle ilgili yapılan görevlendirmeler, harcırahlar, yolluklar, bütçeler vb –kısacası özel çıkarlar. Dünya görüşlerindeki farklılık nedeniyle, kendisine düşük sicil vereceğini bildiği bir daire başkanının bu eylemini engellemek isteyen daha alt kademedeki emniyet amiri S.E. başvurduğu yöntemi şöyle anlattı:

> Aslında benden nefret ediyordu. Bir kaşık suda boğmak istediğini her fırsatta dışavuruyordu. Ben de bu durumu biliyordum ama karşı önlemlerimi aldığım için rahattım. Onun benim üzerimdeki tek gücü aslında sicilimle oynayabilmesiydi. Bu durum beni rahatsız ediyordu gerçekten ama Daire'ye yeni atanmıştı ve ben de bağlı olduğu Genel Müdür Yardımcısını çok

> iyi tanıyordum. Aslında beni Daire'den yollamak istemiş fakat Genel Müdür Yardımcısı buna karşı çıkmıştı. Yani demek istediğim, sicil notu evet önemli bir koz yöneticilerin elindeki ama herşey değil. Ayrıca alt kademelerdekilerin de kendi tuttukları siciller vardır. Not vermezler belki ama not vereceklere ulaştırabilirler. Üsttekilerin açıkları, dost-ahbap ilişkileri, zaafları vs. Alttakilerce tutulan sicillerde hep yer alır. Gerçi şimdi ellerinde yeni bir silahları daha var. Yurt dışı görevleri var bolca. Bunlara göndermezler ya da çalışma ziyaretlerine (ki bana göre bunlar çalışma gezileridir) gidecekler arasına bizi sokmazlar. Ama olsun, bu da herşey demek değildir.

Özellikle son yıllarda Türkiye'nin bürokratik kurumlarının merkezdeki teşkilatlarında (Bakanlıklar, Müsteşarlıklar, Genel Müdürlükler, Daire Başkanlıkları v.b.) Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında oluşturulan yeni birimlere yapılan atamalarda önemli bir güç mücadelesi yaşanmıştır. Bu tür birimlerde çok sayıda AB fonuyla karşılanan projeler başlatılmıştır. Bu projelerin içerisindeki önemli bileşenlerden bazılarını, yabancı dil eğitimleri, yurt dışı çalışma ziyaretleri ve yurt içi ve yurt dışındaki toplantı ve seminerlere katılım oluşturur. Pek çok uzman ve çalışan için bu projeler, yurt dışına çıkış kapısı ya da yabancı dil geliştirme aracı gibi görülmüştür. Projelerin mutfağında çalışan uzmanlar ile idareci konumdaki Şube Müdürleri veya Daire Başkanları arasında bu anlamda çok önemli bir güç mücadelesi söz konusudur. Uzman ve memur düzeyindeki çalışanların büyük çoğunluğu -alan

çalışması yaptığım sırada bu türden önemli bir projenin asıl yüklenicisi konumundaki bir uzmanın ifadesiyle- "işin mutfağında kendilerinin çalıştığını ancak iş ranta geldiğinde, müdür ya da alakasız başkanların herkesten önce yola koyulduğunu" düşünmektedirler. Bu durum kurum içerisinde çok önemli sıkıntılara, çalışanlar arasında büyük bir rekabet yaşanmasına ve son kertede Avrupa Birliği uyumu kapsamında oluşturulması gereken kurumsal hedeflerin, örtük bir biçimde çok başka bir amaca dönmesi ve biçimsel rasyonalitenin tamamen otorite karşıtı bir güce dönüşmesine neden olmaktadır.

Güç konusunda ortaya çıkan uyuşmazlık ve çatışmalar, kurum yöneticilerinin hedefleri, kuralları, işleyişi ve izlediği politikaları üzerinde bir mücadeleye sebep olmaktadır. Genellikle yukarıdan aşağıya doğru yayılan bu mücadelede çoğu zaman dışardan aktörler ve etkiler de dâhil edilmektedir. Örnek vermek gerekirse, AB projeleri kapsamında yurt dışındaki bir çalışma ziyaretine asıl gitmesi gereken uzman düzeyindeki görevliler genellikle kendi şube müdürünü veya daire başkanını ve hatta genel müdür yardımcılarını saf dışı bırakmak için Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Komisyonu Türkiye Delagasyonu ve projelerin paydaşı olan, Avrupa ülkelerinden yetkilileri işin içine dâhil etmektedirler. Bu strateji zaman zaman istenen sonucu verebilmekte ise de bazen de kurum içindeki güç mücadelelerini kızıştırıcı bir etki yapmaktadır. Rudolp ve Rudolp'un (1979;201) belirttiği gibi politikaların ve kurumsal işleyişin ve kurumlarda yaşanan süreçlerin tam olarak anlaşılabilmesi için bu türden güç mücadelelerine merkezi bir yer verilerek ele alınması gerekmektedir.

Burada değinmek gereken bir diğer konu da kurumların hedeflerinin, kanun, yönetmelik ve politikalarla kimi zaman kendilerinin de içerisinde yer aldıkları bir takım süreçlerin sonucunda ve kimi zaman da doğrudan doğruya dışarıdaki siyasal alandan gelmekte olduğudur. Bunun yanı sıra kurumların, içerisinde yer aldıkları bir kültürel bağlam ve toplumsal yapı söz konusudur. Söz konusu olan bu siyasal alan da homojen bir yapıya sahip değildir. Orada da çok çeşitli mücadele ve etkileme, baskın olma ya da yönlendirme süreçleri yaşanmakta, kanun ve politikalar gibi kurumların hedeflerini oluşturan metinler, bu türden bir süreçten süzülüp gelmekte ve bütün bunlar içerisinde kimin etkili ya da güçlü, hangi stratejilerin geçer nitelikte olduğu da dönemden döneme farklılık gösterebilmektedir. Ancak burada önemli olan Rudolp ve Rudolp'un (1979:214) çalışmalarında görüldüğü gibi bütün bu çevresel etkenler ile kurumsal rasyonalitenin birbirine taban tabana zıt bir işleyiş gösterebileceği ve dışarıdan gelen etkilerin kurum içerisindeki iş ve işlemleri belirleyici olabilmesidir.

Burada, dışarıdaki siyasal alan ile herhangi bir kurumun etki alanı bir arada, Bourdieu'nun *alan* kavramından hareketle ele alınmalıdır. Çünkü Bourdieu'da alan, sınırları belirlenmiş somut bir mekân değil, çok çeşitli düzeylerde yaşanan ve fakat birbirleriyle ilişkili olan ve dolayısıyla etkileşimde bulunan güç ilişkilerinin toplamından oluşan soyut bir 'etki alanı'dır. Bourdieu, kurumların, içerisinde yer aldıkları kültürel ve toplumsal bağlam ile siyasal alan ile birlikte düşünülmeleri gerektiğini ve kurum içerisinde yaşananlara, daha geniş bir açıdan ve özellikle de güç temelli ilişkiler açısından yaklaşmak gerektiğini belirtmektedir.

3.3. Bourdieu ve Güç İlişkileri

Emirbayer ve Johnson (2008:6), Bourdieu'nun kavramsallaştırmalarının kurumlar teorisi açısından taşıdığı önem üzerinde durdukları çalışmalarında, Bourdieu'nun, bir önceki bölümde tanımlandığı şekliyle kurumsal bir *alan* içerisinde yer alan bütün kurumsal yapılar arasındaki ilişkiselliğin sürmesini sağlayan etkenlerin, güç ilişkisine dayanan yeni bir yapı oluşturduğu ve bu yeni yapıdaki aktörler arasında sürekli bir baskın olma mücadelesinin yaşandığı görüşüne atıfda bulunurlar. Bu bakış açısı, kurumsal alanlarda, baskın olanlar ile baskı altında kalanlar arasında sürekli bir gerilim olduğu düşüncesini ön planda tutar. Elbette bu mücadelede, siyasal güç, mali kaynakların kullanımı, bölüşümü ve iktidara yakınlık gibi çok çeşitli 'silahlara' başvurulur. Bütün bu ilişkiler ve etkileşimler, hem kurumlar arasındaki ve hem de kurumların kendi içlerindeki güç mücadelesine dayalı olarak oluşan yapıyı anlamak için önemlidir.

Chan (2005:344), polislere dair yapılacak analizler için Bourdieu'daki 'alan, alan içerisindeki 'ilişkiler ağı' ve 'habitus' kavramlarını dayanak noktası olarak alır. Ona göre, Bourdieu'daki alan düşüncesi, "bu alanda yer alan insanların belirli bir güç ve otorite elde etmek için mücadele içerisinde oldukları sosyal bir rekabet ve uyuşmazlık alanıdır ve bu mücadele sırasında alanın yapısı yeniden oluşmaktadır." Chan (2005:344) buradan hareketle, polisin gündelik olarak yaptığı iş düşünüldüğünde alanın, "polis ile çeşitli sosyal gruplar arasında eskiden beri varolan ilişkiyle oluştuğunu ve polise yasaların verdiği güç, yetkisi dahilinde rutin işi sırasında kullandığı takdir yetkisi ile toplumdaki güç ve maddi kaynakların bölüşüm

biçimi" bu alana dahildir. Ona göre habitus ise, kültürel bilgiye oldukça yakın bir anlama gelecek şekilde, "geçmişten getirilen bütün tecrübelerin toplamıyla oluşarak çok çeşitli öngörülemez durumlarla başetmeyi sağlayan bir birikime dayalı bir sistemdir." Chan'ın temel düşüncesi, polisin gündelik uygulamaları sırasında belirleyici olanın, alan yani kurum içerisinde, kurumlar arasında ve toplum içerisindeki güç mücadeleleri ve ortaya çıkan uyuşmazlıklar ile habitus, yani polislerin içinden geldikleri kültürel geçmiş ile bireysel özgeçmişe bağlı olarak oluşmuş birikim arasında sürekli olarak varolan bir ilişki ve etkileşim olduğudur. Chan'a göre bu süreç, pratik hayatta 'rasyonel' bir işleyişe sahip değildir ve olamaz. Bu noktada Bourdieu'nun "pratik hayatta olan bitenin rasyonel olamayacağı" (Chan,2005:344) görüşüne gönderme yaparak şu alıntıya yer verir:

> Pratik hayatta, rasyonel bir hesap yapabilmeye imkân verecek uygun koşullar hiçbir zaman için söz konusu değildir: bunun için ne yeterli zaman ve ne de yeterli kaynak vb. vardır. Ve bir de faillerin yaptıkları iş düzensizlikler barındırıyorsa, 'ancak o an yapmaları gereken şey' neyse onu yapmakla yetinilir. Bu böyledir, çünkü daha önceden benzer durumlarla karşılaşıla karşılaşıla oluşturulmuş olan 'pratiğe dair bir mantık' üzerinde sezgilerle hareket edilir ve o an yapılan şey bir zorunlulukmuş gibi görülür. (Bourdieu, 1990:11).

Jenkins (2002:70), Bourdieu'da gündelik yaşam pratiğinin başlıca iki temel özelliğinden söz eder: bunlardan ilki, olan bitenin zamana bağlı ve dolayısıyla anlık

ya da geçici oluşudur. İkincisi ise, bütünüyle bilinçli, organize ve birbiriyle uyumlu davranışlardan oluşmamasıdır. "Gündelik yaşam içerisinde, olan biten herşey birbiri ardına sıralanarak bir akış içerisinde, kendine ait bir mantık içerisinde yaşanır. Bu mantığın başlıca özelliği, "müphemlik ve zamansızlık içermesidir" (2002:71). Bir rasgelelik söz konusu değildir ama takip edilen kurallar, modeller ya da yapılacaklar listesinden de söz etmek zordur. Bu anlamda kişilerin habitus'ları devereye girer ki latince kökenli habitus kavramı, sözlük anlamı olarak, özellikle "vücudun alışkanlığa bağlı veya tipik olan durumunu, hâlini ve görünüşünü ifade eder" (Jenkins,2002:74). Jenkins, Bourdieu'nun ise habitus ile herşeyden önce kişinin "'kafasının içindekileri' (nitekim kafa da vücudun bir parçasıdır) ve ikinci olarak da gündelik hayat içerisinde aktörlerin pratiklerinde ve diğer kişilerle ve çevreyle olan etkileşimlerinde görülen konuşma, hareket etme, eyleme ve bunun gibi bütün görünüşleri kastettiğini" belirtir. Bu noktada belirtmem gerekir ki polislerle çalıştığım sırada, özellikle sokakta çalışan memurların rutin pratiklerinde, kural, model, mevzuat ya da emir veya kurumsal ilkelerden çok bireysel, fevri ve anlık eylemlerin etkili olduğunu pek çok kez görmüşümdür. Mesela bunlardan birinde, İ.E. adlı trafik polisi, ceza yazdığı sırada bir vatandaşla tartışması sonucu, elindeki telsizle saldırmış ve telsizi adamın başına vurması sonucu kırılmıştı. Bu olay üzerine İ.E. ile epeyce görüştüm. "Neden böyle davrandın?" diye sorduğumda, "bilmem, o anda oluyor ne oluyorsa, bir anda kendimi kaybediyorum" demişti ve bu durum, yaşanan pek çok benzer olaydan sonra polislerin verdikleri ifadenin bariz bir örneğiydi. Pek çoğu, 'o anda oluyor, ne oluyorsa' diye anlatırlar bu tür durumları. Benim bu tür konuşmalarda hissettiğim şey, aslında 'o anda patlak veren eylem'in içerisinde geçmişten ve özel hayattan getirilen sayısız etkenin bir anda hücum ederek, kontrolsüz bir davranışa neden

olduğu şeklindeydi. Nitekim Bourdieu da bir başka yerde habitus ile ilgili olarak "realitenin içselleştirilmesi ve içselliğin dışarıya atılması" (Jenkins, 2002:79) diye bahsetmektedir. Benim bu tür durumlarda hissettiğim tam da yaşanan realitenin içselleştiği anda harekete geçirdiği pek çok öznel etkenin bir anda eyleme geçtiği ve dışarı taştığı şeklinde olmuştur.

Chan (2005:344) bu düşünceden hareketle, Bourdieu'nun teorisinin, polislerin polislik yaptıkları sosyal ve siyasal bağlamda aktif ve onu yorumlamaya tabi tutarak yeniden inşa eden bir role sahip olduklarını desteklediğini, yerel düzeydeki polislerin, bürokratik merkezin emir ve kararlarına salt edilgen bir tepki vermediklerini, onu, içinde yer aldıkları alan ve habitus etkileşimi içerisinde yorumlayarak ve süzerek aldıkları görüşündedir ki bu da yeni bir mücadele biçimi olarak alan içerisine dâhil olur.

Bourdieu, oluşan bu yeni mücadele alanı içerisindeki güç ilişkilerini sistematik bir şekilde soruşturabilmek ve yerine oturtabilmek için alana bağımlı olarak *sermaye* kavramını öne sürer. Burada sermaye, ekonomik anlamına benzer ancak ondan çok daha geniş bir anlama sahiptir. Bourdieu'ya göre sermaye, baskınlık kurma mücadelesinde taraflara güç sağlayan her türlü 'silah' ve araçtır. Sermaye, yasal, ekonomik/mali, kültürel, siyasal, teknik vb. olabilir.

Bu mücadelede, kurumların kendi içlerinde ve kurumlararasında baskın konumda bulunanlar, varolan hiyerarşik yapının aynıyla sürdürülmesine ve bir taraftan da daha üst bir basamağa yükselmeye çalışırlar (Emirbayer ve Johnson, 2008;11). Bu kişiler,

yasal mevzuata, biçimsel ilişkilere ve yazılı kurallara uyulmasına büyük bir önem verirler. Ürettikleri politikalar, onayladıkları projeler ve aldıkları yeni kararlar, mevcut yapıyı koruyucu niteliktedir ve genellikle herhangi bir sarsıntıya uğratıcı etkiye sebep olmayacak türdendir. Büyük bir değişiklikten yana değillerdir ve fakat ancak dönüşümün gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğu durumlarda değişime önayak olabilmektedirler. Mücadelede baskı altında olanlarsa, varolan hiyerarşik yapının ve otoritenin sarsılmasına, bir anlamda kartların yeniden karılarak dağıtılmasına dönük hareket ederler. Bu kişiler de çoğunla, yazılı kuralları, resmi mevkileri ve kurumsal rolleri çok fazla önemsemezler. Genellikle, kuraldışı yollara başvurmayı, otoriteye çeşitli yollarla karşı koymayı ve belirli bir direnç göstermeyi yeğlerler. Barbelet (1985;531), Weber'in teorisinde gücü sorguladığı makalesinde, gücün ve güç ilişkilerinin tam olarak anlaşılabilmesi için 'karşı koyma' ya da 'direnç' kavramlarının işin içerisinde dâhil edilmesi gerektiğini ileri sürer. Çok çeşitli biçimler alabilen karşı koyma, baskın tarafın gücünü kıramasa bile azaltıcı bir etki yapar ve baskınlığı kırıcı bir araç olarak güç ilişkisinde önemli bir yer tutar. Güç, bu bölümün başında tanımlandığı gibi karşı koymaya ve dirence rağmen bir başkası üzerinde kurulan hâkimiyettir ancak karşı koyuş, çoğu zaman baskın taraf ile baskı altındakiler arasında, gündelik işleyişe yansıyan önemli uyuşmazlıklar doğurur. Politikalar ve projeler genellikle baskın taraflarca üretilir ve şekillendirilir. O nedenle bir politikanın ve projenin, görece daha güçsüz olan taraflardaki –genellikle yerel düzeyde ve uygulayıcılar arasında- algılanış biçimi ve hayata geçirilme ya da geçiriliyormuş gibi yaparak geçirmeme biçimi, bir çeşit güce karşı koyuş niteliği taşır. Baskın taraf ile baskın olmayan taraf arasındaki güç mücadelesi ya da çatışması

en çok politikalar, projeler ve yeni eylem planları gibi varolan hiyerarşik yapıyı koruyucu ve zaman zaman pekiştirici nitelik taşıyan uygulamalarda kendini gösterir.

Çalışmada kilit bir bilgi kaynağı olarak zaman zaman görüşlerine başvurduğum, uzun süre çeşitli karakollarda çalışmış olan E.Ç. adlı bir polis memuru, AB projeleriyle ilgili yaptığımız bir konuşmada bana aşağıya alıntıladığım düşünceleri aktarmıştı. E.Ç., görüştüğüm pek çok başka polis memuru gibi, AB sürecinde EGM tarafından sürdürülmekte olan projelerin aslında merkezdeki çalışanların (ki merkez demek ona göre Ankara'da çalışan ve onun tabiriyle 'kodamanlar' demekti), özellikle de amir kesiminin "işgüzarlığından başka birşey olmadığını" ve amir ve müdürlerin aslında projeler sayesinde şark tayinlerine gitmeyerek merkezde kalma sürelerini uzattıklarını ve bu arada da gidememiş oldukları birkaç yurt dışı ülkeyi tamamladıklarını söylemişti. Bunun üzerine, bu projelerin içeriklerinde oldukça önemli yeniliklerin olduğunu düşündüğümü söyleyince, bana:

> İçerikten çok anlamam ama gördüğüm şu. Ara sıra bizim …[birime], yazılar gelir, komserimiz de kendi çapında bize birşeyler anlatır. Mesela, insan ticareti konusunda dikkatli olunması gerektiği ve insan ticareti mağdurlarının kolay anlaşılamadığını, bizlerin sokakta çalışırken uyanık davranmamızı istemişti. Bu konuya Bakanlığın büyük önem verdiğini söylemişti. Ben pek ilgilenmedim açıkçası. Gelen yazılar, hiçbir zaman bana bir anlam ifade etmedi. Bence bu bir güç meselesi. Güçlüysen habire yazı yollarsın, şöyle yapın böyle

> yapın dersin. Oturduğun yerden, dünyayı yönetmek istersin. Kafana göre takılırsın yani. Keyfin yerindedir. Sokaklarda da biz güçlüyüz ve gücün nasıl kullanıldığını iyi biliriz. Polis nasıl ki vatandaşlar üzerinde bir güç uyguluyorsa merkezdekiler de bizim üzerimizde uyguluyorlar. Ama o kadar da değil yani. Sokaklarda devriye gezen, merkezden gönderilen genelgeler değil, bizleriz. Bizim de kendimize göre karşı koyma yollarımız vardır.

Gerçekten de polislik, 'güç kullanımı' üzerine kurulmuş olan bir meslektir. Onu diğer mesleklerden ayırdedici kılan 'zor kullanma gücü'ne sahip oluşudur. Polislik aynı zamanda bir sembol meslektir de; devlet gücünün ve otoritesinin sembolü. Bu anlamda polislik, doğası gereği öteki kamu hizmelerinden biraz farklıdır ve sadece 'hizmet' eksenli bir analiz bu noktada eksik kalacaktır. Sokakta yapılan bütün görevlerin içeriğinde güç kullanımı, buna karşı koyuşlar ve bu karşı koyuşların üstesinden gelme biçimleri söz konusudur. Bu üstesinden gelme, her zaman 'zor kullanma' ile olmaz. Yerine göre, polislerin çok kullandıkları 'sempatik kanallar' devreye sokularak daha meşrulaştırıcı bir yaklaşım benimsenebilmektedir. Ancak her halükarda iş, güç ile içiçedir. Polisler, görevleri gereği çift taraflı bir güç ilişkisi içerisindedirler. Bir tarafta baskın konumda olabilmekte iken diğer taraftan baskın değillerdir. Bu nedenle, güç uygulama yöntem ve stratejilerini iyi bilmekte ve dolayısıyla da karşı koyma konusunda da oldukça katı bir tutum içerisinde olabilmektedirler. Kurumların içerisinde yaşanan güç ve karşı koyma ilişkileri Gouldner'in (1954) çalışmalarında merkezi bir yer tutmuştur. Ona göre (1954;154),

yönetim ile çalışanlar arasında kaçınılmaz bir güç ve karşı koyma ya da çatışma durumu söz konusudur. Bu çatışmanın, uyuşmazlığa dönüşmesi halinde kriz çıkar. O nedenle, kurumsal yapı da bu çatışmayı yatıştırıcı bir nitelikte oluşturulmuştur.

Bourdieu, güç ilişkilerinin yaşandığı kurumsal alanda kullanılan önemli bir güç kaynağı olarak *kültürel ve sembolik sermaye* üzerinde durur. *Kültürel sermaye,* ekonomik ve sosyal diğer sermayelerden farklı olarak uzun bir zaman içerisinde kazanılan, kısa süre içerisinde bir başkasına aktarılamayan, bireysel özgeçmişle ilgilidir. Kültürel sermaye bitirilen okullar, konuşulan yabancı diller, yüksek lisans ve doktora eğitimi, zihinsel kapasite, entelektüel yetkinlik ve her türlü kültürel birikime bağlı olarak oluşur. Örneğin, kişilerin kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, hukuk vb. gibi hangi bölümleri bitirdikleri, hangi yabancı dilleri bildikleri, yurt dışı tecrübeleri kültürel sermaye açısından önemlidir. Bourdieu, kurumların içerisindeki güç ilişkilerini ve bu ilişkilere bağlı olarak oluşmuş olan yapıyı anlamada kültürel sermayenin anahtar bir önem taşıdığı görüşündedir (Emirbayer ve Johnson,2008:25)

Sembolik sermaye ise kültürel sermayeyi kapsar ancak onun ötesinde bir anlama sahiptir. Sembolik sermaye, insanların gözünde onur, şan ve şöhret kazandırıcıdır. Etiketler, olumlu ve bazen de olumsuz anlamda çok önemli birer sembolik sermaye niteliğindedir. Türkiye örneğinde düşünürsek, Robert Koleji, Galatasaray Lisesi, Fransız Lisesi veya ODTÜ, Boğaziçi ve Bilkent gibi üniversitelerinden mezun olanların bu türden bir sembolik sermayeye ve güce sahip oldukları söylenebilir. Aynı şekilde, Siyasal Bilimler Fakültesi (Mülkiye), bir dönem, belirli Bakanlıklar için (Dışişleri, İçişleri ve Mâliye) önemli bir sembolik güç ve seçkinlik kaynağı

olmuştur. Bu okullardan mezun olmuş, çok vasat bir öğrenci bile, okulun sahip olduğu sembolik güç nedeniyle belirli bir güce ve otoriteye sahip olabilmekte, hata yapma payı daha fazla olabilmektedir.

3.4. Polis Bürokrasisi

Rowe (2008:4), 'polislik' kelimesinin etimolojik olarak 'politika' ile ilişkili olduğunu her ikisinin de bir şehri veya şehir devletini yönetmek, daha geniş olarak da sosyal düzeni sağlamak anlamından süzülüp geldiklerini ve aynı eksende bir başka anlamının da bir şehir devletinin prensinin, kendi toprakları üzerindeki otoritesi olduğunu, ortaya koyar. Bu anlamda polislik aslında tarihsel olarak 'polislik etme' anlamında, bir düzen sağlama ve bu sağlanan durumu devam ettirme olarak kullanmış olmakla birlikte on dokuzuncu yüzyılda İngiltere'de ilk polis teşkilatının kurulmasıyla birlikte belirli bir mesleğe atıfla kullanılır olmuştur (Rowe, 2008:4).

Polislik, doktorluk ya da avukatlık gibi bürokratik bağlamın dışında, kendi başına düşünülebilecek bir meslek değil, tam tersine bürokratik yapılanma ile birlikte varolabilen bir meslektir. Tek başına 'bir polis' anlamlı değildir. Polisler emekli olduktan sonra, işlerini yapmak istediklerinde 'polislik' yapmaz, 'güvenlik amiri/müdürü' gibi sıfatlarla anılırlar. Yani işgal ettikleri konuma göre değişkenlik gösteren bir statüye sahiptirler. Oysa bir doktor, ister Sağlık Bakanlığı'nda isterse de özel olarak kendi muayenahesinde çalışsın yaptığı iş, doktorluktur. Polislik, yasalarla verilen zor kullanma gücünün kullanılması koşuluna bağlıdır ve o nedenle hep bir örgüt ya da teşkilat ile birlikte anılır. Polisler, gündelik konuşmalarında

kendilerinden sıkça ‘teşkilat’, ‘teşkilatımız’, ‘emniyet teşkilatı’ gibi ifadelerle bahsederler. Polislik, çok sayıda personel ile birlikte mesleki bir anlam kazanır. Dolayısıyla polislik mesleğinin, yapısı, işleyişi ve işlevi, bürokratik işleyiş ile içiçe geçmiştir. Meslek derken kastedilen temel unsurlar, özel bir bilgiye, ayırdedici bir donanıma ve yetkinliğe, belli yeteneklere sahip olmadır. Meslek, şüphesiz kendi alanında uzmanlığı barındırmakta ancak ondan daha fazla birşeyi içermektedir. Diğer bir deyişle, her meslek sahibi, belirli bir uzmanlığa sahiptir ancak her uzmanlık, bir meslek olmayabilir. Mesleğin İngilizce’deki karşılığı ‘profession’dur. Profesyonelleşme, ise profession’dan gelmektedir ve mesleğe dair gerekleri yapma anlamındadır. Dolayısıyla her meslek, profesyonel bir bağımsızlık taşımakta, kendi gerekleri ve olmazsa olmazları bulunmakta ve profesyonel bir otorite barındırmaktadır. Başta verilen doktorluk ve avukatlık bu türden profesyonel mesleklerdir. Profesyonellik Klockars’ın (2005;442) belirttiği gibi siyasi ve diğer etkilere kapalı olmayı gerektirir. O nedenle, doktorların bağlı oldukları Sağlık Bakanlığı veya hukukçuların çalıştığı Adalet Bakanlığı gibi bürokratik örgütlenmelerde, merkezin etkisi ve profesyoneller üzerindeki hâkimiyeti sınırlıdır. Ericson’un (1994;158) belirttiği gibi polislik bu türden profesyonel bir meslek olmaktan çok bir tür uzmanlık bilgisi ve ya da alanıdır. Yereldeki polisler, mesleki gereklilikleri yerine getirme anlamında bir doktor ya da avukat kadar bağımsız değillerdir ancak bu bağımsız olmama hali, merkezden bir güdümlenmeye de açık değildir çünkü polisler yaptıkları işin doğası gereği, merkezden yönetilmeye uygun değillerdir. Polislik, yerinden yönetilmek zorunluluğu barındırır. Bu nedenledir ki, yerel düzeyde çalışan alt (örn. komiser, başkomiser) ve orta rütbeli (emniyet amiri) yönetici kesimin olabildiğince fazla sokakta, memurlarla birlikte, olay yerinde

olmaları istenir. Bu durumu en iyi anlatan tabir gâliba, 'başında durma'dır. Polis müdürleri, altlarında çalışan komiser ve amirlerinden hep, 'memurlarının başında durmalarını' isterler.

Bürokrasi, hiyerarşik bir örgütlenmeyi gerektirir. Bu hiyerarşik örgütleniş, çoğu zaman profesyonel mesleki bağımsızlık ile bir çatışma içerisindedir. Bürokraside hiyerarşik bir otorite söz konusudur. Toren (1976:37), Weber'in teorisinde bürokratik otorite ile profesyonel otorite arasındaki ayrımın bulunmadığına dikkat çektikten sonra Weber'in bürokrasi anlayışında hiyerarşik bir otorite ve teknik uzmanlığın olduğunu, buradaki teknik uzmanlığın profesyonel bir meslek olmadığını belirtir. Ericson (1994:158), polisliğin bu ikincisine daha yakın olduğu görüşündedir. Talcott Parsons da Weber'in *The Theory of Social and Economic Organization* adlı eserinin önsözünde, aynı konuyu ele alarak, Weber'in, daha fazla bilgiye ve liyakata dayalı otorite (teknik) ile salt yasalarla öngörülmüş mevkilerden kaynaklanan otorite (idari) arasındaki ayrımı görmezden geldiğini dile getirir. Toren (1976:38) bu noktada, bürokratik idare biçiminin, istikrarlı bir çevredeki, rutin işlerin yerine getirilmesine oysa profesyonel anlayışın, belirsizliklerin olduğu koşullardaki karmaşık işlere daha uygun olduğunu ileri sürmektedir. Manning (1999:111) de benzer şekilde, bürokratik örgütlenmelerin, öngörülebilir bir takım sonuçlar için belirli rutin işleri yerine getirmek için rasyonel ilkelerle hareket ettiklerini belirtir. Oysaki polislik, belirsizliğin, bilinmezliğin ve riskin en yüksek olduğu bir meslek niteliği taşır. Diğer taraftan bununla çelişkili olarak, polis kurumu, askeri bir emir komuta zinciri içerisinde, son derece katı kurallara bağlı bir hiyerarşik örgütlenme biçimidir. Sokakta çalışan polis, sayısız durum karşısında, kişisel mesleki bilgisine ve takdir

yetkisine başvurmak zorundadır. Polislik rutin işleyişinde bile, öngörülemez sonuçlar taşır. Manning'in (1999:113) alan çalışmasından hareketle yaptığı tespite göre, polisler gündelik çalışmaları sırasında kendilerini çoğunlukla bürokratik bir yapının parçası gibi görmezler; "Profesyonel bir bağımsızlığa ihtiyaç duyarlar ve cinayet, soygun ve toplumsal ayaklanmalar gibi büyük çaplı olaylarda katı hiyerarşi ve idari işleyiş yerini profesyonel bir bağımsızlığa bırakır".

Weber'in bürokrasi teorisi açısından ele alırsak bir kurum olarak polisin amacı, kanunların uygulanmasını sağlamak, ihlalde bulunanları yakalamak ve suç işlenmesi konusunda caydırıcı bir etki yaparak varolan düzeni korumaktır. Bunun için polis, sınırları belirlenmiş siyasal bir alanda, yasama organı tarafından belirlenen ve adeta bir yapılacaklar ve yapılmayacaklar listesi olan ceza yasalarını uygulamakla –ve hatta yorumlamakla- yetkilidir. İhlal edenlere karşı kanunların kendisine vermiş olduğu zor kullanma yetkisini kullanır. Bu açıdan bakıldığında polisi, geniş anlamda siyasal sistem içerisinde değerlendirmek gereklidir. Ceza yasaları birer sosyal kontrol araçlarıdır. Her yasa gibi, siyasal bir sürece tabidir. Polis de bu siyasal sürecin bir parçası ve önemli bir aktörü konumundadır. Yasaların, toplumda varolan genel ahlak kurallarına, gelenek görenek ve örf adetlere, beklentilere ve genel eğilimlere aykırı olduğu ya da bu beklentileri karşılamakta yetersiz kaldığı durumlarda polisin işi oldukça zorlaşır. Polis, 'kanun adamı'dır. Ancak insanlar, yaşamlarını yasalara göre değil çoğunlukla ahlak kurallarına ve toplumsal düzenleyicilere göre sürdürürler. O nedenle, yasalar ile toplumsal düzenleyiciler arasında ve başka bir deyişle de düzenin sürdürülmesi ve bireysel haklar arasında gergin bir ilişki vardır (Manning, 1999:100).

Polis bürokrasisi denilirken aslında 1829'da ilk olarak polislerin Londra sokaklarında devriye görevine başlamalarından bu yana, bu temel amaç doğrultusunda gelişen ve çoğalan polisiye görevlerin en etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi için oluşturulmuş idari yapılanma kastedilmektedir. Diğer bürokratik yapılanmalarda olduğu gibi hiyerarşik bir otorite yapısı vardır. Uzmanlaşmış bir personeli bulunmaktadır. İşe alımlarda ve atamalarda liyakatın esas alınması öngörülür. Roller, statüler, sorumluluk ve yetkiler tanımlanmıştır. Bu anlamda polis, genel bürokratik yapılanmalara benzer bir nitelik taşır fakat çoğunlukla çok büyük sayıda çalışana sahip örgütlenmeler oldukları için bürokratik birimleri oldukça fazla ve karmaşıktır. Yüksek bir örgütlenmişlik düzeyi söz konusudur. Ki zaten Manning (1999; 100)'in belirttiği gibi düzenin korunması, toplumun karmaşaya ve kaosa sürüklenmemesi için de böylesi bir yüksek örgütlenme ve iyi işleyen bir bürokratik mekanizma şarttır. Sokaktaki insanlar, polislerin her an kendi taleplerine cevap vermesini, bir suç ihbarında bulunduklarında hemen müdahale edilmesini, adeta her an 'hazır ve nazır' olunmasını beklemektedirler. Bu anlamda polis kurumu, her an diri ve 'atalet'ten uzak olmak zorundadır.

Polis bürokrasisi çoğu zaman 'askeri' veya 'yarı-askeri' örgütlenmeler olarak tanımlanır. Gerçekten de polis bürokrasisi, devletin diğer bürokratik kurumlarına oranla oldukça sıkı bir disiplin ve katı bir emir-komuta zinciri içerir. Polisler, tıpkı askerler gibi üniforma giyerler, silah taşırlar ve rütbelerle belirlenmiş bir hiyerarşinin bir parçasıdırlar. Oysa, polisin yaptığı iş askerinkinden çok farklıdır. Bir asker ya da ordu için tek elden komuta ve bir kişinin sayısız askeri tek bir emirle idare etmesi

beklenir ve istenir. Buna karşın sokaktaki polisin yaptığı iş Van Maanen'in (1983:277) belirttiği gibi, "çoğu zaman tanımlanması oldukça zor, düzensiz, rutine indirgenemeyecek, emir-komuta zincirine uymayan, tek elden idaresi mümkün olmayan, o an suçun meydana geldiği ya da düzenin ihlal edildiği esnada, yerinde – yani olay mahallinde- duruma göre bir tavır almayı ve herhangi bir gecikmeye kesinlikle yer bırakmamayı" içerir. Olabildiğince esneklik gerektirir. Dolayısıyla, merkezden kontrol hem zor ve hem de sonuç üzerinde çoğu zaman olumsuz bir etkiye sahiptir. Bürokratik yapının olmazsa olmazı olan, yazılı kurallar, rol ve ilişki tanımları, her zaman işlemeyebilir. Öyle olaylar çıkar ki, yazılı tanımlamalara bağlı kalmak için hem zaman yoktur ve hem de böylesi bir uğraş vakit kaybı ve hantallığa yol açıcıdır. Bu yüzden polisin bürokratik yapılanması içerisinde çok kere ya rol çatışmaları, düzensizlik, zıtlaşma ve güç mücadelesi vardır ya da 'hantal' bir düzen, atalet doğurucu bir disiplin ve tepkisizlik hâli gözlenir. Bu nedenle, polisin bürokratik yapılanması, hem çok katı ve sert kurallara bağlıymış gibi görünüp, hem de çok dağınık ve disiplinsiz bir görüntü oluşturan bir çelişkiyi içerisinde hep barındırır. Dışardan bakıldığında, resmiyetin çok yoğun olduğu, katı kuralların ve hiyerarşinin tavizsiz uygulandığı hissi veren binaların içlerinde, mesela sorgu sırasında ya da en ciddi meselelerin görüşüldüğü toplantılarda oldukça gayri-resmi bir hava estiğine şahit olunabilir. Aslında merkezdeki bürokratik dairelerde çalışan üst düzey polis amir ya da müdürleri, toplantı yapma, bilgi notu, rapor vb. hazırlama, proje önerisi sunma gibi bürokratik faaliyetlerin içerisindeyken bir çeşit rol yapıyormuş gibi hissederler. Herşeyin yazılı olduğu, ilişkilerin resmiyet içerisinde düzenlenmesi gereken, yazılı metinlere dayalı bu türden işler onlar için çoğunlukla sıkıcı ve polislikle alakası olmayan işlerdir.

Uzun süre aktif olarak sokak polisliği yapmış kişilerle konuştuğunuzda size mutlaka okulların, sokakla uyuşmadığını, asıl polisliğin tecrübeyle, yaşayarak, "delik deşik olmuş bir cesetle karşılaşıldığında" öğrenileceğini söyleyecek ve polislikte kâğıt üzerindeki kuralların değil sokağın kurallarının baskın geldiğini ifade edecektir. Moscos (2003), Birleşik Devletler ve Hollanda'daki polislerle yaptığı çalışmalarında da bu durumun böyle olduğunu belirtir. Harvard'lı bir sosyolog olarak, tam beş yılını geçirdiği polisler arasında en çok duyduğu cümlelerden biri olarak, "akademideki eğitimle, bu yaşadıklarımızın ne ilgisi var"ı sık sık öne çıkarır. Gerçekten de Ericson (1994:156), bilimsel yönetim biçiminin polis bürokrasisinde uygulanamayacağına dair akademik çevrelerde yaygın bir kanı olduğunu belirtir. Manning de (1999:111), polisliğin hiç değişmeyen, yasalara rağmen değişmeyen kendi yasaları olduğunu ve yeni gelişmelerin, yeni kullanılan teknolojilerin, bir dönüşüme yol açmayarak varolan geleneksel usul ve işleyişlerin farklı bir biçimde devamını sağladığı görüşündedir. Ki zaten polislerle ilgili yazılı metinler, polislerin nasıl bir görev anlayışı benimsemeleri gerektiğini ya da nasıl hareket etmelerinin daha doğru olacağını göstermekten çok neler yapmamaları ve nasıl davranmamaları gerektiği üzerine kurulmuştur. Diğer bir deyişle, neler yapılacağı, yazılı olmayan bir takım kurallara bağlıdır ve o da sokaktaki polisin kendisine bırakılmıştır.

Manning (1999:396), bürokratik örgütlenmenin modernleşmenin bir ürünü olduğu yolundaki yaygın kanının aksine, Batı demokrasilerinin vazgeçilmez bir parçası olan polisliğin özünde yer alan değerlerin Hristiyanlığın belirleyici olduğu Avrupa'nın Ortaçağ'ındaki şövalyelik, onur ve vazife gibi değerlere dayandığını ve aslında

bugün artık ‘eskil (arkaik)’ bir meslek konumunda olduğunu belirtir. Polis bürokrasisi içerisinde çok çeşitli ritüeller ve semboller söz konusudur (Loader, 1997:6). Örnek vermek gerekirse, şehit polis cenazeleri, polis haftası etkinlikleri, trafik haftası etkinlikleri, önemli ritüellerdir. Üniforma ve üniforma üzerindeki işaret ve bröveler, sirenler ve amblemler de oldukça önemli sembollerdir. Pek çok polis, üniformanın, mesleğinin ‘şanı ve şerefi’ olduğunu söyler. Manning’in eskil bir meslek olduğu şeklindeki tespiti oldukça ilginçtir ancak gerçekten de polisler arasında yaygın olan söylemlere bakıldığında, ‘şan’, ‘şeref’, ‘kahramanlık’, ‘vatan aşkı’, ‘görevin kutsallığı’ gibi geleneksel ya da Weber’in ifadesiyle patrimonyal döneme ait özellikliklerin oldukça etkili bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Bütün bunlardan hareketle, Loader (1997:47) polis bürokrasisinin Weber’in teorisinde yer alan bürokratik otoriteden çok Bourdieu’nun ileri sürdüğü sembolik bir güç barındırdığı görüşündedir. Ona göre, polislik için vazgeçilmez olan bürokratik anlamda sahip olunan otorite, yetki vb. değil, toplumsal anlamda sahip olduğu güçtür. Bu güç, hem somut ve hem de semboliktir. Suç ve düzen söz konusu olduğunda polis de bunlarla birlikte düşünülmektedir. Polisin, yerel düzeyde işini yaparken bürokratik bir yolla verilmiş olan bir otoriteden daha çok insanların kafasında varolan sembolik bir güç kullanmaktadır. Küçük çocukların yaramazlık yaptıklarında annelerinin ‘bak, polis amca şimdi kızacak’ şeklindeki uyarısı aslında polisin, yasaların polise verdiği yetkilerden ve tanımlanmış bir rolden çok bir aksaklık, istenmeyen bir durum ve düzensizlik söz konusu olduğunda bu durumu düzeltecek olan meşru ve sembolik bir güç olarak algılandığını gösterir.

Ianni ve Ianni (2005) de Loader gibi, polisin, genel kabul gören bürokrasi teorisi içerisinde ayrıca ele alınması gereken bir kurum olduğu görüşündedirler. New York Polis Dairesi'ne bağlı iki ayrı polis merkezinde yaptıkları alan çalışması sonucunda, yerel düzeyde çalışan polislerin, merkezden gelen emir, istek ve bilgilendirmelerden çok yerel düzeyde toplumun beklentilerine ve isteklerine göre oluşmuş, kendine özgü ve genel olarak polis bürokrasisinin kurallarına uymayan bir meslek kültürüne sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Ianni ve Ianni (2005:297),ye göre polis, yerel düzeyde insanlarla sürekli olarak birebir bir ilişki içerisindedir ve içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevrenin büyük bir etkisi altında olduğu için diğer bürokratik kurumların taşradaki birimleri gibi, merkezdeki bürokratik yapılanmanın doğal bir uzantısı gibi görülmemesi gerekmektedir ve polis bürokrasisi söz konusu olduğunda merkez ile yerel arasındaki ilişki, alışılmış anlamda rasyonel, biçimsel ve hiyerarşik değil, gayriresmi, yerine göre hiyerarşiyi atlayan ve çoğu zaman sosyal süreçlerin etkisi altında, 'irrasyonel' bir karakterdedir.

Ianni ve Ianni, 1976 yılında yaptıkları bu çalışmayı kitaplaştırıken başlık olarak 'The Two Cultures of Policing: Street Cops and Management Cops' ('İki Farklı Polislik Kültürü: Sokak Polisleri ve Yönetici Polisler) diyerek aslında yerel düzeyde çalışan polisler ile merkezi bürokratik düzeyde çalışanlar arasında birbiriyle rekabet halinde olan ve giderek daha çatışmacı bir karaktere bürünen farklılığı göstermek istemişlerdir. Bu anlamda sokak polisleri, bürokratik polislerin bir uzantısı değil, çoğu kez onun karşıtı, rakibi ve karşı koyucusu konumundadırlar. Bürokrasiler için, merkezdeki kararların ve taleplerin en uçtaki birimlere eksiksiz olarak aktarımı ve uygulanmasına dönük olarak gerekli tedbirlerin tepedeki rasyonel otoritenin amacına

ulaşmasını sağlayıcı şekilde alınması esastır. Oysa Ianni ve Ianni, NewYork polisi için bunun neredeyse imkânsız olduğunu göstermektedir.

3.4.1. AB Sürecinde Polis Bürokrasisinde Meydana Gelen Değişiklikler

Polis kurumu üzerine yapılan reformlara ve getirilen yeniliklere karşı öteki kurumlardan çok daha fazla bir direnç gösterilmesinin sebeplerini sorguladığı çalışmasında Chan (2005:338), bu alanda çalışma yapan araştırmacı ve uygulamacıların önündeki en önemli sorulardan birinin, "Polisin uygulamalarında değişiklik yapmak neden bu kadar zordur?" olduğunu belirtir ve bu soruya verilen en yaygın ve şu ana kadar ki en güçlü cevap olarak da, bu durumun, "kendine has bir polis kültürü'nün varlığı" ile açıklandığını dile getirir. O, polis kültürünün çoğu zaman, polisler arasında varolan ve daha çok olumsuz çağrışım yapan değer, tutum ve uygulama biçimlerini ifade eder şekilde kullanıldığını ancak bunun yetersiz bir tanımlama olduğunu ileri sürer. Polisle ilgili yapılan reformların ve getirilen yeniliklerin hayata geçirilememesinin en önemli nedeni olarak da polisliğin, gündelik çalışma şekli içerisinde muazzam bir takdir yetkisi barındırdığını ve yerel düzeydeki uygulamada çalışan polislerin, günlük çalışma saatlerinin büyük kısmında gayrıresmi süreçlere ve etkileşimlere tabi oldukları fikrini eksik bulur. Chan (2005:339), analizinde, Bourdieu'nun 'alan' ve 'habitus' kavramlarından hareket eder ve Sackman'ın kurumların kültürel bilgisi anlayışına dayanır.

Ianni ve Ianni (2005:297), NewYork'ta, polisin yeniden yapılandırılması uğraşlarının merkezi, bürokratik bir kanaldan gerçekleştirilmeye çalışıldığını, polisi daha etkin

hale getirmek için büyük ölçüde sanayi ve iş sektörlerinde verimlilik ve üretkenliği artırmak için tasarlanmış, rasyonel ve mantıksal olduğu kabul edilen bir takım programların benimsenerek polisliği bir tür 'iş-müşteri' bağlamı içerisinde ele alan yaklaşımların eyleme konulduğunu ve bu süreçte, 'bilimsel yönetim'in egemen kılınmak istendiğini belirtirler. Buna karşın, kurumlar üzerine yapılan çalışmalar, çalışanların motivasyonları ve başarıları üzerinde asıl etkili olanın, bürokratik işleyiş değil gündelik ilişkiler ve birbirleri arasındaki etkileşimler olduğunu, polis söz konusu olduğunda ise bu ilk-düzeyde yaşananların diğer kurumlardakinden çok daha etkili bir role sahip olduğunu ancak buna rağmen yeniden yapılandırma çalışmalarında rol alan karar-alıcıların ve planlamacıların en az dikkati sokaktaki polisliğe gösterdiklerini ve bu nedenle de başarısızlığa uğradığını ortaya koymaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak da polis yöneticilerinin sık sık, kurumsal iç iletişimde yaşanan aksaklıkları düzeltmek, yaşadıkları güç ve otorite kaybının nedenlerini ve getirilen yeniliklerin neden hayata geçirilemediğini anlamak için toplantılar yaptıklarını belirtmektedirler (Ianni ve Ianni, 2005:298).

Ianni ve Ianni, işte bütün bu süreçlerin sonucunda NewYork polisi arasında 'sokak polisleri' ve 'yönetici polisler' diye bir bölünmenin ve giderek arası açılan bir çatışmanın yaşandığını, iki ayrı, paralel kültür oluştuğunu belirtmektedirler. Bir tarafta, iyi eğitimli ama mesleki tecrübesi çok fazla olmayan, polis dairelerinin dışında da iş bulabilen, sık sık da bu türden geçişlerin yaşandığı ve buna bağlı olarak mesleğe olan bağımlılığı ve bağlılığı oldukça zayıf, sokakta çalışanlara yukarıdan bakan, onları salt verdikleri kararları uygulamakla yükümlü, bürokratik bir 'uzantı' gibi gören ve yeni projeler oluştururken, sürekli olarak özel sektör ve ya da iş

dünyasındaki gelişmeleri hareket noktası kabul eden, deyim yerindeyse 'mektepli' bir kültür; diğer taraftaysa, mesleki tecrübesi oldukça fazla, 'çekirdekten yetişmiş', mesleğe olan bağımlılığı ve bağlılığı oldukça yüksek, merkeze ve tepe yöneticilere güvenini kaybetmiş, onları 'okullu ama işi bilmeyen' ve dışarıdan gelen siyasal ve sosyal baskılara çok açık olarak kabul eden, yeniliklere şüpheli yaklaşan, daha muhafazakâr değerlere sahip, 'eski güzel günler'deki aile gibi olan iş ortamlarını özleyen, ironik bir dille bir zamanlar aile gibi çalışırken artık bir 'fabrikaya' dönüştüklerini ifade eden, tüm bu yeni gelişmelere bağlı olarak halkın polise olan saygı ve güveninin azaldığını, iç çekişmeler nedeniyle polisin artık o kadar güçlü olmadığını düşünen 'alaylı' bir kültür (Ianni ve Ianni, 2005; 298-299). Gerçi, Manning (1999) ve Chan (2005), yerel düzeydeki uygulayıcılar, orta düzey yöneticiler ve tepe-yöneticiler olmak üzere üç ayrı alt-kültürden sözederler. Chan (2005;340), alt düzeyde çalışanlar ile orta ve tepe yöneticilerin görüşleri ve içinde yer aldıkları alt-kültür anlamında ciddi farklılıklar olduğunu belirtir. Mesela tepe-yöneticiler kurumlarına karşı daha olumlu düşünürlerken alt kesim ve orta düzey amirler daha olumsuzdurlar. Bununla birlikte, farklı şubelere bağlı olarak çalışanların görüşleri ve davranış biçimleri arasında da farklılıklar söz konusudur ki bu görüş, benim alan çalışmamda elde ettiğim, 6.Bölüm'de yer alan bulgularla da oldukça uyumludur. Chan (2005:341), polisin, getirilen yeniliklere ve yeni projelere neden direnç gösterdiğinin tam olarak anlaşılabilmesi için polisin gündelik kültürünün iyi irdelenmesi gerektiğini ileri sürer ve getirdiği kavramsallaştırma önerisinde, yerel düzeydeki polisleri, edilgen birer 'emir-kulu' olarak değil, kültürü inşa eden aktif birer aktör olarak görerek, yerel düzeydeki uygulamaları, habitus (kültürel durum) ile alan (yapısal durum) arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak ele alarak, kültürü,

polisliğin içinde geçtiği sosyal ve siyasal bir bağlama oturtur. Buna ek olarak Chan, ilk etapta, merkez-kaynaklı yeniliklerin –politika ve projelerin- yerel düzeyde hayata geçirilememesini, bürokratik yapının rasyonel ve biçimselliği ile yereldeki uygulayıcıların, gayri-resmiliği ve biçimsel olmayışı arasındaki çatışmaya odaklanmaktan çok bu yeni politika ve projelerin kendi içindeki rasyonelliği ve tutarlılığını sorgulayarak işe başlamaktan yanadır.

İçişleri Bakanlığı ve Türk Polis Teşkilatı'nda da özellikle 2000 yılından itibaren, AB uyum sürecinin katâlizör etkisi yaptığı bu tür bir yeniden yapılanma süreci yaşanmıştır. Bu yapılanma sürecinde, Avrupa Birliği normlarının temel alındığı, merkezden yönetilen yoğun bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmıştır. Bu dönemde, pek çok yenilik getiren yeni politikalar bimsenerek hayata geçirilmeye çalışılmış, artan bir bürokratikleşme süreci yaşanmış, birçok yeni Daire Başkanlığı ve birim kurulmuş (örn. Dış İlişkiler ve AB Daireleri, Proje Müdürlükleri, Tanık Koruma Dairesi vb.) ve pek çok büyük çaplı proje başlatılarak bunların çoğu sonuçlanmıştır. Bu yeni politikaların ve projelerin ağırlıklı olarak yoğunlaştığı başlıklar şöyledir:

- İnsan hakları,
- Polisin yeniden yapılandırılması ve kapasiteninin arttırımı,
- Kaçakçılık ve organize suçlarla mücadele,
- İnsan ticaretiyle mücadele,
- Sınır güvenliği,
- Trafik güvenliği,

- Yasadışı göçle mücadele,
- Vize ve iltica polikası,
- Suç ve suçlularla mücadele,
- Yolsuzlukla mücadele,
- Kriminal kapasitenin arttırımı,
- Uyuşturucu ile mücadele,
- Polis şikâyet mekanizması ve şeffaflığın arttırılması.

Bu başlıklardan birini örnek olarak ele almak gerekirse, sınır güvenliği başlığında 4 ayrı proje uygulamaya konulmuş ve yeni bir politika hayata sokulmuştur. Bu kapsamda yürütülen projelerden ikisinin başlığı, 'Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı –Aşama I' ve 'Entegre Sınır Yönetimi Eylem Planı –Aşama II'dir. Bu projelerin ilkinin amaç bölümünde şu yazılıdır: "AB'nin Entegre Sınır Yönetimi (ESY) politikalarıyla uyumu sağlamak için Türkiye'nin yasal, kurumsal ve teknik kapasitesinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi yoluyla AB'nin açık ve güvenli sınır genel stratejisine ulaşmak." İkincisinde ise: "Eylem Planını, Eylem Planında tanımlanan Yol Haritası şeklinde detaylandırarak ve üst düzey sınır yönetimi ve sınır gözetimi mimarisini ve standartlarını AB'nin ESY politikaları ve stratejileri doğrultusunda daha da geliştirerek Türk Hükümetini hâlihazırdaki sınır yönetimini bütünleşmiş hale dönüştürme konusunda desteklemek." Aynı kapsamda bir başka proje olan "Biyometrik Kimlik Tespit Sistemi Oluşturulması" projesinin amacı ise: " Entegre Sınır Yönetimi çerçevesinde, Türkiye sınır kapılarının kimlik ve eşkal tespit yönünden AB standartlarına uyumlu hale getirilmesi amacıyla gerekli donanım ve ek eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi. Bilimsel metotlarla kimlik ve eşkal tespiti yapılıp,

suç soruşturması ve yargılama sürecinin desteklenmesi." Bir başka proje olan uyuşturucu ile mücadele kapsamında yürütülen, "Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezinin Güçlendirilmesi" projesinin amacı: "Türkiye'nin uyuşturucu ile mücadeleye karşı yasal, "kurumsal ve teknik kapasitesini geliştirmek." Tamamlanmış olan projelerden "Polisin Adli Kapasitesinin Güçlendirilmesi (1)" projesinin amaç bölümünde ise şöyle yazmaktadır: "Delil destekli kovuşturmalar için bir politika geliştirmek ve uygulamak ve soruşturmaları bilimsel yöntemlerle desteklemek."

Tüm bu alanlarda eyleme sokulan ya da sokulmakta olan politika ve projeler, tıpkı Ianni ve Ianni'nin New York polisi için belirttikleri gibi, yerel düzeyde işler hale getirilememiş ve uygulamaya sokulamamıştır. Görüldüğü gibi, proje ve politikaların arka planında, polisin durumunu AB standartlarına yükseltmek, bilimsel bir anlayış getirmek, etkinliği, verimliliği ve üretkenliği desteklemek gibi son derece Weberyen yaklaşımlara uyan ve Türkiye'nin batılışama sürecinde bürokratik anlamda yaşanan değişim ve dönüşümlerle uyumlu bir bakış açısı söz konusudur. Ancak gelinen noktada bu amaçların yaşama geçirilmesi büyük ölçüde başarısız olmuştur. Bunun nedenleri tespit edilmeye çalışılırken de temel alınan, gerçekte polisliğin ne olduğu, ne gibi sorunlar ile karşılaşıldığı, gündelik etkileşimlerin ve polislik yapılan yerel bağlamın ne tür bir etkisinin olduğuna dair yerel-düzeyde yapılacak çalışmalar yerine yeni AB destekli projelerin oluşturulması yoluna gidilmiş ve bu amaçla mesela 'AB Reform ve Projelerinin Uygulanmasına Destek Projesi' adıyla ayrı bir proje başlatılmıştır. Bu projenin gerekçesi olarak, AB sürecinde oluşturulan yeni politika

ve projeler ile hedeflenen gelişmelerin kaydedilememesi ve uygulamaya geçirilememesi gösterilmiştir.

Polis teşkilatı içerisinde, daha önceden varolan merkez-taşra karşıtlığı, AB sürecinin tetiklemesiyle, 'yereldekiler ve merkezdekiler' çatışmasına dönüşmüş ve gelinen noktada, aynı bürokratik teşkilat içerisinde paralel iki mesleki kültürün oluşum süreci yaşanmaya başlamıştır. Alan çalışması yaptığım sırada, yerel düzeyde -ki bunun adı 'kadroda çalışmak'tır-, çalışan amir ya da memurlarla ne zaman merkezde çalışanlar hakkında konuşmaya kalksam, gördüğüm şey önce bir kızgınlık ve öfke, daha sonra alaylı bir dille, 'orada masa başından işlerin yönetilemeyeceğine' dair görüşler ve en sonunda da 'teşkilatı bunlar bitirdi' yollu bitirişler olmuştur. Bu durumu en iyi yansıtan belki de, meslek yaşamı boyunca Marmaris'te, her türden suç ve suçluyla karşılaşmış, hakkında ulusal basında haberler yapılmış, çeşitli cezalar almış, bir kısmından aklanmış ve bir kısmı halen devam etmekte olan emniyet amiri P.S.'nin elinde şarap kadehi tutar gibi, odasındaki pencerenin önüne giderek, sanki boğaz manzarası izliyormuş gibi yapıp söylediği şu cümlelerde gizli sanırım:

> Röbdoşambr giymiş, elinde şarap yudumlayıp, güneşin batışını izlerken üfürüp duran, bugün ne kursak? Hmm POL-NET [polis birimleri arasındaki Intranet] kuralım hadi..ya da yok yok onu beğenmedim bugün MOBESE [kamera-takip sistemi] kuralım. Gelin de görün bakalım işliyor mu sistemleriniz. Hergün Pol-Net bozuk, Mobese yaptıracağınıza, önce bir çay ocağı yaptırın. Biz amele gibi çalışalım siz orada klimalı odalarınızda, proje

> filan ayağıyla gidin gezin Avrupa'yı, takılın. Polislik sokakta öğrenilir kardeşim, görmüşler mi sokağı? Hayır. Bunların hiçbiri karakolların ne iş yaptıklarını bilmezler, o kurs senin bu kurs benim gezip dururlar. Bellemişler bir toplum destekli polislik, bilgi-temelli yöneticilik falan filan..bunların hepsi uydurma şeyler. Hepsi de kadroya çıktığında maskara oluyorlar..olmak zorundalar..adam, hiç polislik yapmadan, polis müdürü olmuş..tutanak tutmaktan aciz, telsizle konuşmaktan aciz, nasıl emir verilmesi gerektiğini bile bilmeyen büyük polis şefleri (!). "Çekilin FBI modu". Hoolywood filmi izlerler bunlar, sonra bir gün kadroya çıktıklarında acı gerçeklerle karşılaşırlar. O filmlerdeki cinayetler, heyecanlı soygunlar, sıcak takipler yoktur burada. Birbirinin kuyusunu kazma, ayak kaydırma, karısını baltayla doğrama, bayat çaylar, yaka bağır açık tipler vardır.

Bu konuşma sırasında "çekilin FBI modu" nedir diye sordum. Şöyle açıkladı:

> Çekilin FBI modu, özellikle kaçakçılık ve organize suçlar ile istihbarat şubelerinde çalışanların tarzıdır. Hani vardır ya Amerikan filmlerinde, bilmem hangi eyalette bir suç işlenir ama konu önemlidir ve federaller işin içerisine dahil olurlar. Özel bir ekip uçağa atlayıp olay yerine giderler. Oradaki polis şeflerinden bilgi alırlar. Olay yeri girilmez şeridinden kimse geçemez onların dışında. Derken oradaki polisler güya 'salak' oldukları

için FBI ajanları olayı çözer ve giderler. Genel Müdürlükte çalışanlar da bizim FBI'cılarımızdır. Bunlar, kadroda çalışanları, niteliksiz, birşey bilmeyen, yaka bağır açık, göbekli polisler olarak görürler. Yurt dışı da görmüşlerse hepten yandınız. Artık ağzınızla kuş tutsanız, FBI'cı olamazsınız. Her konu, o kişilerin gidip görükleri yurt dışı ülkelerinde çözülmüştür, oralara baksak herşeyi öğreniriz. Tek sorun oralara bakmaktır. Bunun adı da vizyondur, misyondur, bilmem nedir…halbuki bu arkadaşlar, çalıştıkları bu birimlere alınmak için olmadık torpiller yaptırırlar, gitmedik milletvekili ve siyasetçi bırakmazlar..el etek öperler ama bir geçince de bir anda yürüyüşleri, tavırları, oturup kalkmaları ve konuşmalarına kadar herşeyleri değişir. Giyim kuşamları değişir bir defa..manşetli gömlekler görürsünüz bolca ve parlak ayakkabılar. Gerçi ben bu parlak ayakkabılılara pek papuç bırakmadım çalıştığım yerlerde. Kendini birşey sanan tiplere katlanamam. Bu yüzden Genel Müdürlük'te çalışmayı hiç düşünmedim..okul gibi..öğle yemeğinden sonra bahçede volta atan, güya büyük politikalar belirleyen "kadınsı" tipler..ve bunlar, yarının polis müdürleri. Vay Be!

Eskiden bir bekçi elinde düdüğüyle [bu polisler arasında oldukça sık verilen bir örnektir] bütün bir mahallede hâkimdi, güven oluştururdu, saygı görürdü, bugün koca bir teşkilat, sayısız uzmanı, aracı, gereci, parası ve bütçesiyle, bunca yıllık

geçmişiyle ayaklar altında.. siyasilerin eteğine yapışmış.. kurumlararasında horlanan bir yerde.. işte görüyoruz burada nüfus müdürü bile, polise afra tafra yapmaya çalışır..savcısı kaymakamı zaten haydi haydi öyledir..güya AB yasaları öyle mi, cebiniz dolsun da nasıl dolarsa dolsun..işiniz yürüsün de kime ne olursa olsun..gece gündüz demeden koşturan 12-12 [hergün sabah 7 akşam 7 çalışma biçimi] çalışan insanlar peki? Onlar neci? Amele takımı, bir an önce değiştirilmesi ve AB standartlarına çıkarılması gereken tipler..habire üniforma değiştirin bakalım..Amerika polisinde ne varsa, filmlerde ne gördüyseniz alın getirin bakalım adamın yakasını bağrını kapattırabilecek misiniz? Ne oluyorsa? Bunlar hep "çekilin FBI tavrı"dır işte..görüntü var, gösteriş var ama içi boş ve kof. Son zamanlarda hep duyurorum sağdan soldan polis şöyle değişiyormuş, böyle gelişiyormuş falan filan..bu sahte bir değişme bana göre..içi boş..görüntüde öyle ama içinde sayısız arızalar var. Bir defa kendi personelinin çoğunluğunu küstürmüş, memnun edemeyen bir teşkilat artık bu. Kimsenin kimseye güvenmediği, nasıl ayağını kaydırsam da yerine geçsem diye düşündüğü bir yer. Eğitimli denilen, Amerika'ya göderilenlerin de nasıl gönderildiği belli..adam doktora yapmaya gönderilecek yani bilim adamı olacak güya..komisyonda sorulan sorular "ananın adı ne?" "babanın adı ne?". Ama esas olan kimin oğlu, kimin torpili. Aslında bu soru asıl zihniyetin

> göstergesi. Tek soru bu çünkü gönderme kriteri kimin oğlu ya da yakını olman. Komisyondakilerden birinin aynı anda hem kızı ve hem de damadı kazandı. Anasının ve babasının adları aynıydı diye herhalde. Hiç İngizilizcesi olmayıp zar zor TOEFL'dan 520 alanlar gönderildi. O insanlar, gitmediler, gönderildiler. Bu yolla gidenler yarın nasıl bilim yapabilirler? Soruyorum size. Kazanamayanlar, neyi yapamadılar da kazananlar neyi daha iyi yaptılar? Ben söyleyeyim size, gidip onun bunun kıçını yaladılar, el etek öptüler. Alın size yetişmiş eleman. Yarınki Türkiye'nin kurtarıcıları!

Bu anlatılanlar elbette ki öznel görüşleri yansıtmaktadır ancak benim konuştuğum onlarca başka polisin genel eğilimlerini en çarpıcı ve canlı bir biçimde yansıtma kabiliyetine sahip bir örnek olması bakımından önemlidir. Görüldüğü gibi Ianni ve Ianni'nin 1976 yılında NewYork Polis Dairesi tarafından hayata geçirilmeye çalışan yeni politika ve projelerin yol açtığına benzer sorunlar 2000'li yıllardan sonra Türk Polis Teşkilatı için söz konusudur. Aslında, bu türden projelerin uygulanamaması sorunu, kısmen politikaların doğasından ve rasyonalite ile yerel bağlam arasındaki çatışmadan kaynaklansa bile aslolarak kurumun kendi içerisindeki sıkıntılardan ve iç çekişmelerden kaynaklanmakta gibi görünmektedir. Çünkü yerel düzeydeki uygulayıcı polisler, yeni politika ve projelerin hepsine aynı gözle, 'merkezden gönderilen, tepeden inme ve birilerinin işine yarayacak' birşey olarak bakmaktadırlar.

Chan (2005) da benzer şekilde, Avustralya'da yaşayan yerli halk olan Aborjinler'e karşı polisin sergilediği, yanlı ve şiddet içeren tutum ve davranışları engellemeye dönük olarak 80'li yılların başlarından itibaren uygulanan yeni politikaların, yerel düzeye ne düzeyde yansıdığını sorguladığı çalışmasında, yeni uygulamaya konulan Etnik Ayrımcılığı Önleme Politikası'nın, bürokratik mekanizma içerisinde yukarıdan aşağıya doğru gelirken, ara kademedeki amirlerce negatif bir elemeye tabi tutulduğunu ve bu süzgeçten geçtikten sonra yereldeki polislere etkisi azalmış olarak ulaştığını, yereldeki polislerin de pek önemser bir tavır sergilemediklerini ortaya koymaktadır. Avustralya polisinin iki farklı görüntüsü vardır: bir tarafta, olumlu ve iyimser olma eğilimi gösteren yüksek kademe yönetici/müdürler ve diğer tarafta gündelik çalışma şartları içerisindeki koşulların etkisi altında, tepkiselliğe ve kötümserliğe yatkın yerel düzeydeki polisler. Chan, yerel düzeydeki uygulayıcı polislerin kültürü 'değişime direnç' gösteren bir kültür gibi gözükse ve genellikle yeni politikaların bu direnç nedeniyle başarısızlığa uğradığı ileri sürülse de polis kültürünün, polisin içinde bulunduğu mesleki ve kurumsal şartlar (alan) ile sosyal ve kültürel bağlamdan bağımsız olmadığı ve bütün bunlar içerisindeki uygulayıcı aktörlerce sürekli olarak yeniden inşa edilen, dinamik bir yapıya sahip olduğu sonucuna varır. Dolayısıyla ona göre, alanda meydana gelen değişiklikler, mesela kuralların sıkılaştırılması, hataların daha sert yaptırımlara bağlanması, polis şikâyet mekanizması kurulması vs. habitus üzerinde bir etkide bulunacaktır çünkü bu ikisi arasında kaçınılmaz bir ilişkisellik ve etkileşim söz konusudur ancak, son noktada istenen değişimin oluşması için yeterli değildir. Tersine olarak habitus'da yaşanan değişiklikler de alanı etkileyecektir ancak bunun için bu ikisinin aynı anda

değişmesi, birbiriyle tutarlılık göstermesi ve alandaki rasyonallikle habitusdaki rasyonalliğin uyum içerisinde olması gerekmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE'DE BÜROKRATİK YAPIDAKİ DEĞİŞİM ve DÖNÜŞÜM

4.1. Osmanlı'nın Son Dönemlerindeki Bürokratik Değişim

Bilindiği gibi, on yedinci yüzyılın sonlarında, Osmanlı Devleti'nin genişlemesi Viyana yenilgisiyle son bulmuş ve bu tarihten itibaren imparatorluk önce duraklama ve arkasından da gerileme dönemi içerisine girmiştir. Bu duraklama ve gerileme döneminin içerden ve dışardan ve dönemsel olmak üzere çok çeşitli ve tartışmalı bir dizi nedeni olmakla birlikte, üzerinde uzlaşılan konu, imparatorluğun yeniden canlandırılmasının acil bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmış olması ve modernleşme süreci içerisinde, ekonomisi gittikçe daha fazla olarak sanayileşmeye dayanan ve yönetimde yeni kurumlar oluşturan Batılı ülkelerdeki gelişmelere kayıtsız kalınamayacağı gerçeğidir.

Bu gerçekten hareketle, 1826 ve 1877 yılları arasında İstanbul'daki Osmanlı yönetimi, Batı'dan bir dizi siyasal, sosyal ve teknolojik kurumu alarak ülkeye getirme, bu çerçevede imparatorluğu modernleştirme ve böylelikle de Batı'nın ve dönemin gerisinde kalmama adına yoğun bir çaba içerisine girmiştir. Weiker'in (1968:452) belirttiği gibi, bu yeni dönemde hayata geçirilmesi düşünülen kritik önemdeki reformların uygulayıcısı ve İmparatorluk'un canlandırılması anlamında kilit aktör olarak öncelikle 'modernleştirilmiş' sivil ve askeri bürokrasi düşünülmüştür.

Bu öngörüden hareketle onyıllar süren değişim ve dönüşüm çabaları, imparatorluğun çökmesini bir yüzyıl daha geciktirse ve bu süreci yirminci yüzyıla taşısa da başarıya ulaştığını söylemek zordur. Bu başarısızlığın ardında yatan en önemli neden olarak geleneksel bir toplumda modern bürokratik kurumların oluşturulmaya çalışılmasından kaynaklanan nedenler; modern ile geleneksel arasındaki çatışmanın her aşamada kendini göstermesi ve değişimin, dönüştürücü bir etki yapamaması olmuştur (Weiker, 1968; Karpat, 1972).

Weiker (1968:452), öncelikle modernleştirilecek olan ve kilit rolü oynaması beklenen bürokratik kurumlarda yapılmaya çalışılanları dört ana başlıkta şöyle sıralar: (i) sonuç odaklı bir yönetim biçimi (ii) liyakat temelli işe alma ve yükselme (iii) rasyonel bir örgütlenme biçimi (iiii) otoritenin rasyonelleştirilmesi. Bir de bunların siyasal uzantısı ve ya da siyasal destekleyicisi denebilecek, 'eşit vatandaşlık' temelinde bir bakış açısı.

Weiker (1968:452), Osmanlı Bürokrasisi'ndeki modernleşme ve reform çalışmalarını ele alan makalesinde temel tez olarak, "reformcuların, modernleşmenin gerekliliğini ve kaçınılmazlığını görmelerine karşın reformdan öteye geçememeleri" üzerinde durur. Oysa ona göre, bürokratik yapının dönüşebilmesi ve Batı karşısında başedebilmesi için reformların ötesine geçilmesi ve temel siyasal ve sosyal bir dönüşüm sürecine girilmesi gereklidir. Diğer bir ifadeyle, her ne kadar gerçekten dönüşümü savunan ve bu yolda önemli çabalar sarfeden istisnai devlet adamları olsa

da yapılanlar, kurumların yapısal açıdan yeniden düzenlenmesi ve varolan uygulamaların iyileştirilmesinden öteye gidememiştir.

Bunun neden böyle olduğu, günümüzdeki AB sürecinde, bürokratik kurumlarda yaşanan gelişmelere veya değişmelere de ışık tutucu niteliktedir. Herşeyden önce, reformların öncüsü konumundaki bürokratlar, o noktaya gelmek için ve geldikten sonra, Osmanlı değerlerine olan bağlılıklarını sürdürmüşler, yeni döneme ve dışardan gelene karşı oldukça şüpheli davranmışlar, kısacası muhafazakâr bir konum benimsemişlerdir. Akyıldız (2004:15) bunda, "İslam'ın dış unsurlara karşı kendisini mükemmel görme ve İslami olmayandan geleni şüpheyle karşılama anlayışının da önemli ölçüde etkili olduğu"nu söylemektedir. Weiker ise (1968:452), üst düzey bürokratların değişimden yana tavır almalarının, bir anlamda eski yapıdan kaynaklanan avantajlarını kaybetmeleri ve ellerindeki gücü belki de 'rasyonel'e terk etmeleri anlamına geleceğini ve o nedenle gelenekçi bir konumun benimsendiği, görüşündedir. Heper (1977:58) de bu noktada Weiker'e yaklaşmakta ve Türk kamu bürokrasisinin yönetim geleneğinin, patrimonyal karakterini hiç terketmediğini, bu sayede belirli bir ayrıcalıklı konumunu hep sürdürdüğünü, dile getirmektedir.

Weiker (1968:452) bu durumun bir diğer nedeni olarak, imparatorluğun geleneksel anlamdaki seçkinci yapısı nedeniyle, "hizmet alan bir halk ve hizmet sunan yöneticiler" şeklindeyken bu durumun, "hizmet eden bir bürokrasi ve hizmet verilen bir halk" olarak değişmesi gerektiği ancak bunun bir zihniyet değişimi gerektirdiğini dile getirir. Weiker (1968:453), kimi bürokratlar, bu rolü benimsemekte zorlanmasalar ve 'halka hizmet verme' anlayışına yakın bir çizgide faaliyet

gösterseler bile bu durumun öteki bürokratlar tarafından bir horgörü konusu yapıldığını, bu kişilerle alay edildiğini, garipsendiklerini ve köylülükle itham edildiklerini belirtmektedir.

Üçüncü bir nedense, köklü bir yenileşme için gerekli olan temel sosyal ve siyasal dönüşüm gibi bir amacın oldukça uzun vadeli ve soyut nitelikli oluşu, belki reformcuların hayatını aşan bir süre gerektirmesi nedeniyle onların görüp, tatmin olabilecekleri bir kesinlik taşımamasıdır, denebilir. Çünkü siyasal sistemin yeniden düzenlenerek, kurumların ve otoritenin rasyonelleşmesi, vatandaşlık hakları temelinde bir sosyal düzene geçilmesi, geleneksel yönetim ve yaşam biçiminin sorgulama konusu yapılarak yeni bir yaşam biçiminin benimsenmesi gerçekten de oldukça uzun vadeli düşünülmesi gereken hedeflerdir. Weiker'e (1968:453) göre bu durum, söz konusu bu sürece yön veren bürokratların nereden başlayıp nereye geldiklerini görmelerini engelleyici bir nitelik taşıdığı içindir ki köklü bir dönüşüm yerine varolan yapının yeniden ele alınması yeğlenmiştir.

Sonuçta, bu üç ana nedene ve Akyıldız'ın (2004: 16) değindiği gibi, Osmanlı toplumunun geleneksel yapısından kaynaklanan, değişime ihtiyaç duymama ya da referans noktası olarak geçmişte yaşanan dönemleri temel alma gibi toplumsal yapıyla ve kültürel özelliklerle ilişkili pek çok başka nedene bağlı olarak, Osmanlı bürokrasisinin modernleşmesi için uğraş verenler, radikal siyasal ve sosyal dönüşümlere kalkışmayarak, bürokratik yapıda önemli sayılabilecek bazı iyileşmelere gitmişler ve bu doğrultuda ciddi reformlar gerçekleştirmişlerdir. Heper (1977:95) bu çabalar sonucunda "Osmanlı bürokrasisinin kuvvetli patrimonyal

özelliklerine rağmen, gerek otorite gerekse liyakat boyutlarında hukuki-rasyonellik özelliklerin belirli ölçüde hâkimiyet kazandığına" vurgu yapar. Ancak ne var ki başta da belirtildiği gibi bürokrasiye toplumu dönüştürmek ve İmparatorluk'un yeniden canlanmasını sağlamak gibi son derece ağır bir görev yüklenmiştir ve dolayısıyla kökten bir dönüşümü öngörmeyen değişim hareketleri de ancak sınırlı bir etki yapabilmiştir.

4.2. Tarihsel Süreç

Osmanlı'da değişim ve dönüşüm hareketlerinin III. Selim'le başladığı bilinmektedir. Ancak Karpat (1972:245) bu dönemin, toplumsal ve ekonomik ihtiyacı karşılamadığı, askeri yenileşmelerle sınırlı olduğu ve genel Batılılaşma sürecinin bir ilk devresi gibi ele alınmaması gerektiği üzerinde durur. Çünkü ona göre (1972:244), Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine girmesi ile birlikte kendi iç yapısında üzerinde durulması gereken bir siyasal, sosyal ve ekonomik değişim zaten yaşanmaktaydı. Bu dönemde özellikle Osmanlı'nın Orta Doğu ve Balkanlar'daki topraklarında, sosyal, siyasal ve ekonomik yapıda parçalanmalar yaşanmaktaydı ve kültürel sistemlerdeki dönüşüm, Batı'dakinden çok farklı bir seyir izlemekteydi.

Karpat'a (1972:244) göre daha önceden öngörülebilir olan sosyal yapıdaki değişim on altıncı yüzyıldan başlamak üzere farklı bir kanala girmiş ve bu yeni dönemde ticaretle uğraşanlar, zanaatkârlar ve üreticiler (köylüler ve hayvancılıkla uğraşanlar), geleneksel düzenden ayrılarak öngörülebilir dönüşüm döngüsünün dışına çıkmışlardır. Ona göre bu gelişme, 'kılıcın ve kelemin efendileri' sınıfının sosyo-

ekonomik temellerini zedelemiş ve bu sınıfın eskiden beri süregelen siyasal-kültürel işlevlerini yeniden şekillendirmiştir. Ve buna bağlı olarak da bu dönemde ortaya yeni bir toplumsal öncü sınıf çıkmıştır ki Karpat (1972:244), genellikle göz ardı bu gelişmenin aslında on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı'sındaki değişim ve dönüşümün anlaşılabilmesine imkân veren en önemli bilgiyi barındırdığını savunmaktadır.

Müslüman orta sınıftan oluşan bu yeni sınıf genellikle 'ayan' diye ifade edilir. Gerçi on dokuzuncu yüzyıla doğru 'eşraf' diye adlandırıldığı da olmuştur. Bu yeni sınıfın temel özelliği, kalemin ve kılıcın yani sivil ve askeri bürokrasinin kontrolünden hızla uzaklaşması ve tam tersine, bunları etkileyen bir konuma gelmesidir. Bu yeni gelişme, belirli dengeler üzerine kurulmuş olan Osmanlı siyasal sistemini değişmeye zorlamıştır. Karpat'a göre (1972:244-245), III. Selim ile başlayan değişim ve dönüşüm hareketi aslında daha çok bu ihtiyaca ve tehdite bir cevap olarak, yani iç dinamiklerin etkisiyle başlamış ve bürokratik yapıda bir takım değişikliklere gitmeye zorlayıcı olmuştur. Buna bağlı olarak, merkezi otoritenin güçlendirilmesi, sistemdeki parçalanmanın engellenmesi için çeşitli tedbirler alınması ve yeni sınıfın ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gibi bazı yollara başvurulmuştur. Bütün bunların sonucunda, bu dönemde mesleklerde, mal sahipliği tiplerinde, gelir seviyesinde ve kültürel ve siyasal değerlerde bir dizi değişiklik yaşanmıştır.

Bu iç tehditlerin yanı sıra elbette ki bir de dış tehdit söz konusudur. Bu dış tehdit özünde, ileri bir teknolojiye sahip olan, ekonomisi gittikçe daha fazla olarak sanayileşmeye dayanan, yönetim ve bürokrasi alanında yeni teknikler kullanmaya

başlayan Batılı ülkelere karşı koymak ya da onların arkasında kalmamak olarak özetlenebilir. Buna karşın, Osmanlı'nın Batıyla temas kurması ve oradaki gelişmelere uzak kalmayarak, kendisini değiştirip dönüştürmesi askeri alandaki yenileşmelerle başlar. Çünkü herşeyden önce imparatorluğun uzak bölgelerindeki özerk yönetimlerin başkaldırısı ve sistemde parçalanmalar söz konusudur ve Osmanlı Devleti'nin omurgasını askeri güç dik tutmaktadır. III. Mustafa (1757-74) ve I. Abdülhamit (1774-89) ile başlayan bu askeri alandaki yenileşmeler, III. Selim (1789-1807) döneminde Nizam-ı Cedit (yeni bir düzen) fikriyle sürdürülmüştür. III. Selim'in askeri konular dışında yapmak istedikleri temelde eski siyasal sistemin yeniden canladırılmasına yönelik bazı reformları hayata geçirmek şeklindeydi. Mesela Karpat'ın (1972:252) belirttiğine göre, bu anlamda Osmanlı sosyo-politik sisteminin belkemiğini oluşturduğunu düşündüğü tımar sistemini ele almayı ve reforma tabi tutmayı çok istemiştir. Findley (1980:42), her ne kadar III. Selim döneminde bazı eski kurumların canlandırılması ya da geleneksel usullerin yeniden ele alınması gibi uygulamalar görülebilmekte ise de bu dönemi gelenekselden moderne geçiş süreci olarak görmek gerektiğini düşünmektedir. O, bu dönemin yenilikçi karakterini, merkezi hükümetin rolünün değiştirilmesi yönündeki çabaları ve bu yenileşme hareketlerinin kapsamlı oluşunu önemli görmektedir. Findley (1980:43), bu dönemin Weberyen anlamda geleneksel yönetim biçiminden hukuki-rasyonel bir düzene geçisi simgeledini söyler. Bu dönemde, rasyonelleşmenin bir parçası olarak işlevsel yönetim konusu üzerinde de bir hayli durulmuştur. Bu arada Paris, Londra, Berlin ve Viyana'ya büyükelçiler gönderilmiş, Avrupa'dan getirilen öğretmenlerle modern okullar açılmıştır.

II. Selim'den sonra da aynı doğrultuda devam edilmiştir. II. Mahmut (1808-1839) ile de bürokrasinin diğer alanlarında, işlevsel bir yönetim oluşturma yönünde ortaya konulan çabalar sürdürülmüş, merkezileşme doğrultusunda adımlar atılmış; bu kapsamda yeni bir ordu oluşturularak Yeniçeri lağvedilmiştir. Yeni bir bürokratik anlayış oluşturulmaya çalışılmış ve kamu hizmeti merkeze alınarak yönetenlerle yönetilenler arasındaki bölünme ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ne var ki o dönemdeki hükümetlerin temel karakteristik yapısının, hâkim ve merkezi bir bürokrasiye sahip olmak, hükümetin kendisini devletle özdeş görmesi, otoriter bir geleneğe sahip olmak ve yeni dönemin doğurduğu problemleri doğru şekilde anlayıp, işlevsel çözümler üretememek olarak sıralanabilir. Bununla birlikte Karpat (1972:246) bürokrasinin, II Mahmut döneminde, işlevsel yönetim anlamında bir ilk adım olarak kendi kendisini eğitme girişiminde olduğunu, Batı'yla kurulan sık fakat yüzeysel temaslar sonucunda kendine göre bir modernleşme planı oluşturulduğunu ve toplumun da bu doğrultuda oluşturulan kalıba sokulmaya çalışıldığını, dile getirir.

Oysa ki bu dönemde hem müslümanlardan ve hem de gayri-müslimlerden oluşmuş olan, yükselen yeni, öncü toplumsal sınıf, büyük ölçüde ekonomik gücüne ve toplumdan aldığı desteğe dayanarak hükümetin de kendi istek ve çıkarları doğrultusunda yeniden şekillenmesi yönünde baskı kurmaya başlar. Böylelikle denebilir ki sonraki aşamalarda, Cumhuriyet'e kadar Osmanlı Devleti'nin en fazla karşılaşacağı temel problemlerden biri olan yönetenlerle yönetilenlerin katşıtlığı ve buna bağlı olarak da hükümetler ile yönetilenler arasında bir uyum ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde Askeri ve Sivil bürokraside önemli bazı değişimler yaşanmış olmakla birlikte polis bürokrasisindeki bazı yenilikler, bu dönemlerin hemen arkasından gelmiştir. II. Mahmut'tan sonra onun lağvettiği Yeniçeri Ağası 'nın yerine, Askerin başı ve merkezde de polis şefi olan Serasker makamı oluşturulmuştur. Burada belirtmek gereken bir nokta olarak Fergut (2007:145) bu dönemde ayrı bir polis teşkilatından söz edilemeyeceğini, polisin ordudan ayrışmasının Abdülhamit dönemi ile olduğunu ileri sürer. Abdülhamit Balkanlar'da yaşanan iç güvenlik sorunlarını ele almak amacıyla ordu içerisinden bir kolluk gücü belirlemiş ve bu güç, Jandarma'nın temelini oluşturmuştur ancak bu oluşturulan kolluk tipi, modern anlamda 'polislik'ten çok askeri bir zaptiye özelliği göstermektedir.

Seraskerlik makamının gelmesinden sonra 1837 yılında İçişleri Bakanlığı yapılandırılmış ve 1845 yılında da polisle alakalı işler ayrı bir bürokratik yapıya büründürülerek, yeni kurulan Zaptiye Nezareti'ne devredilmiştir. Bu dönemde Başvezir, Başvekile dönüşmüştür. Ancak Findley'in (1980:179) belirttiği gibi, 1837 ile 1868 arasında bugünkü anlamıyla bir İçişleri Bakanı'ndan söz etmek mümkün değildir.

II. Mahmut döneminde yeni açılan okullarla amaçlanan şey hükümete memur yetiştirmek ve yeni bir bürokrasi için yeni bir anlayışı tesis etmektir. Burada amaçlanan ne sekülerleşme yönünde bir eğitim oluşturmak ve ne de geniş kitleleri eğitimden geçirmek değildir. II.Mahmut'un 1926 yılında Yeniçeri Ocağı'nı lağvetmesi, Tanzimat'ın da önünü açmıştır. Yenilenme anlamına gelen 'tanzimat',

1839 yılında ilan edilmiştir. Bütün bunlarla birlikte II. Mahmut, reformcu isteklerinde zaman zaman tereddütler yaşasa da peşinden gelen Sultan Abdülmecit (1839-1861) ve Abdülaziz (1861-1876), Karpat'ın ifadesiyle, "bazen reformcu bazen muhafazakâr ve çoğunlukla kafaları karışık bir şekilde" bir iki küçük kopukluk dışında ta ki II. Abdülhamit'in 1876'da anayasayı askıya almasına kadar reformlara öyle veya böyle devam etmişlerdir. Bu tarihten itibaren de bilindiği gibi, II. Abdülhamit'in 30 yıllık 'istibdat' idaresi başlamıştır.

Fergut (2007:145), ordudan ayrışmış, modern anlamda polis teşkilatının aslolarak İttihat ve Terakki iktidarının hüküm sürdüğü II.Meşrutiyet sırasında olduğunu dile getirir. İttihat ve Terakki, oldukça karmaşık bir dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk 'siyasal' rejimi olarak ortaya çıkmıştır ve "bu karmaşık ortamda iktidar, özellikle eski dönemin siyasal elitleriyle yürüttüğü pazarlıklarda elini güçlendirmek için polisin denetimini tümüyle ele geçirmek zorundadır" (Ergut, 2007:146). İttihat ve Terakki'nin yaptığı ilk işlerden birisi, Zaptiye Nezareti'nin başındaki Nazır'ı değiştirmek olmuş ve Ergut'a göre 'gerçek iktidar'a, polis teşkilatının ordudan ayrıştırılması ve büyük ölçüde denetim altına alınmasıyla, ancak 1913'te ulaşabilmişlerdir.

Bu noktada bürokratik değişim ve dönüşümler açısından üzerinde durulması gerekli olan bir nokta olarak, gerek Sultanlarla işbirliği yaparak ve gerekse de onları harekete geçmeye zorlayarak reformların hayata geçirilmesinde önemli bir pay sahibi olan, sadrazamlık makamlarında bulunmuş, dört bürokrattan bahsetmek gerekir. Bunlar sırasıyla; adı Tanzimat Fermanıyla anılan ve bir dizi idari yeniliğin

gelmesinde ve siyasal istikrarın sağlanması açısından ilk defa olarak müslümanlar ile gayri-müslümlerin eşit vatandaşlık fikrinin ortaya çıkmasında etkili olan Mustafa Reşit Paşa; taşra yönetimi ile hukuk ve eğitim alanlarında kökten reformlar yapmaya çalışmış olan ve 1856 ile 1871 yılları arasında uzun bir süre yönetimde bulunmuş olan Fuad ve Ali Paşalar ile oldukça önemli bir sima olan, imparatorluğun en becerikli devlet adamlarından biri olarak kabul edilen Mithat Paşa'dır. Mithat Paşa 1861-1876 yılları arasında iki kez Sadrazamlık yapmış, döneminde savunduğu reform politikalarıyla tanınmış ve 1876'da Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ve ölümüyle sonuçlanan ihtilalin liderlerinden biri olmuştur.

Bunların dışında, idari reformlar söz kousu olduğunda, Genç Osmanlılar diye bilinen ve Şerif Mardin'in 'bürokratik entelijensiya' diye ifade ettiği grubun ayrı bir yeri vardır. Bu grubun içinde yer alan kişiler, Tanzimat döneminin büyük bölümünü, ya Padişah'ın tolere edemeyeceği kadar radikal oldukları için sürgünde veya daha çok gazeteci, yazar ya da özel sektörde çalışmayı tercih ettiklerinden bürokrasi dışında geçirmişlerdir. Bu grup içerisinde entelektüel olarak öne çıkan, son derece yetenekli kişiler bulunmasına karşın, pek fazla idari bir tecrübeye sahip olmamaları ve siyasal problemleri anlamaktaki başarısızlıkları nedeniyle çok güçlü reformcu ya da muhalif olduğu söylenemez. Bununla birlikte, Weiker (1968:455) bu grubun, siyasal açıdan kışkırtıcı olduğunu ve halk arasında reform fikirlerinin yayılması için propaganda yaptıkları ve bunda da etkili oldukları görüşündedir.

4.3. Osmanlı Toplumunda Bürokrasinin Yeri

Osmanlı toplumunda yaşanan reform hareketlerinin öncülüğünü bürokrasi ve onun içinden çıkmış olan bürokratlar yapmıştır. Bunun en önemli nedenleri; Osmanlı'nın idaresi ile siyasal gücü arasındaki tarihsel ilişki, bürokratların Batı ile temas eden kişiler olmaları ve bu yöndeki tecrübeleri ve toplumsal yapı içerisinde reformcu nitelikte diğer unsurların olmayışıdır. Osmanlı toplumunda en önemli güç odakları asker ve din adamı demek olan olan ülema'da toplanmıştır. Bununla birlikte, bürokrasi padişahların gücü gibidir. Dolayısıyla padişaha göre şekillenen bir bürokrasi söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, merkeziyetçi, güçlü ve etkili padişahların iktidarda oldukları dönemlerde bürokrasi ve bürokratlar da oldukça güçlü ve diğer iki güç odağına karşı da dengeleyicidir. Weiker (1968:455-456), bunun tersi durumlarda, bürokrasiye dâhil olan personelin kalitesinin düştüğünü, keyfiliğin hüküm sürdüğünü ve bunun bir uzantısı olarak da tanınmış aile çocuklarına işe alımlarda öncelik tanındığını belirttikten sonra bu anlamda, bürokrasinin en güçlü olduğu zamanın Kanuni dönemi olduğunu ve II. Mahmut'a kadar ki arada büyük bir gerileme içerisine girdiğini, dile getirmektedir.

II. Mahmut döneminde yapılan reformlar, Yeniçeri'nin kaldırılması ve aşama aşama seküler bir hukuk, yargı ve eğitim sisteminin getirilerek, Şeyhülislamlık makamının bürokrasinin içerisine dâhil edilmesiyle, Ulema sınıfının gücü kırılmış ve bürokrasi yeniden güçlü bir konum kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde bürokratlar, genel olarak reformcu bir eğilime sahip olmuşlardır çünkü reformlar temelde merkezi iktidarın güçlenmesini ve dolayısıyla bürokrasinin ve bürokratların toplum içerisindeki yerlerinin daha da güçlü hale gelmesini sağlayıcı olmuştur.

Bunun yanı sıra bürokrasinin üst kesimi, Avrupa ülkelerinde uzun yıllar görev yapmış ve bu sebeple oralarda yaşanan sanayi, siyasal, sosyal ve ekonomik devrimlere tanık olmuş kişilerden seçilmiştir; dolayısıyla oralarda bu süreçlerin sonucunda benimsenen halk egemenliği ve parlementer yönetim gibi konuların savunucuları olmuşlardır. On dokuzuncu yüzyılda Batı'daki kurumlar birbiri ardına aktarılmaya başlandığında, Avrupa dillerinden birini konuşabilme ve oralara dair deneyime sahip olma bürokraside yükselmenin başlıca nitelikleri haline gelmiştir. Bütün bunlara karşın, Weiker (1968:456-457) söz konusu bu bürokratların batı'da yaşanan gelişmelerin sosyal bağlamını, tam olarak anlayabilmiş olmaktan uzak olduklarını söyler. Ona göre, bürokratik kurumların işlevlerinin, faaliyet biçimlerinin ve yapısal işleyişlerinin anlaşılabilmesi açısından hayati bir önemi olan sosyal ve kültürel bağlamın yeterince irdelenmemesinin kökenleri de aslında Osmanlı toplumu içerisinde aranmalıdır.

Reformların yapılmasına destek veren ekonomik ve sosyal grupların çoğunluğunu rumlar, ermeniler ve yahudiler oluşturmuştur. Ticaret, sanayi ve serbest meslekler, genellikle bu grupların egemenliğindedir. Buna karşın osmanlı halkı da gücü elinde bulunduran bir konumdadır. Askeri ve sivil bürokrasi bu anlamda güce ulaşma kanallarıdır ve diğer azınlıklara olukça kapalıdır. Her ne kadar ekonomik ve sosyal gruplar reformlara destek vermekteyseler de başta Yunanlı Rumlar olmak üzere hemen hepsinin, ayrılıkçı tavırları nedeniyle Osmanlı yönetimleri genellikle bu taleplere kulağını tıkamıştır. Bu noktada devreye, belirli bir korunma içgüdüsü

girmiş ve bu da, içe kapanmayı ve belirli bir muhafazakârlaşmayı beraberinde getirmiştir.

Sonuç olarak denebilir ki her ne kadar reformcu bürokratlardan söz etmek mümkün ise de genel anlamda Weiker'in (1968:456-457) ileri sürdüğü gibi bürokratların padişahla olan yakın ilişkileri ve korunma içgüdüsüne kapılmaları gibi sebeplerle gücü ellerine geçirinceye kadar yenilikçi ve dışarıya açık olsalar bile güce ulaştıktan sonra muhafazakârlaşmışlardır. Bunun yanı sıra Findley (1980:203) bu dönem bürokrasisi içerisinde, "çıkarları nedeniyle olmayıp, dünya görüşüne bağlı olarak yeniliğe karşı konum alan, önemli bir müslüman-gelenekçi kesimin olduğunu" belirtmektedir.

4.4. Osmanlı Bürokrasisi'nin İç Yapısı

Bürokrasi ve onun içerisindeki egemen kesim, üst düzey politikaların belirlenmesinde ve idari sistemin kontrolünde önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde çok hızlı yükselişler ve görevden alınmalar söz konusudur. Bir kimse bir anda tepe noktalara kadar yükselebilmekte ve çok kısa bir zaman sonra sıradan bir memuriyete irca edilebilmektedir. Findley (1980:197), kullanılan rütbeler ve statü adları gibi bazı unsurların dışında hukuki-rasyonel bir bürokratik işleyişin gerektirdiği teknik niteliklerin olduğu bir personel politikasından söz etmenin çok zor olduğunu, geleneksel kalıpların hükmünü devam ettirdiğini, belirtitr. Dolayısıyla bu dönemde, kişisel niteliklere, yeteneğe ve çalışmaya bağlı olmayan bir atama-terfi sistemi söz konusudur.

Weiker (1968:457-458), ağırlıklı olarak tanzimat dönemi boyunca bürokrasiye getirilen yenilikler belki başka bir toplumda ilerleme sağlayabilecekken Osmanlı'da bunun böyle olmadığı fikrindedir. Bu dönemde getirilen bir yenilik ve Batı bürokrasilerinin temel bir ilkesi olarak uygulamaya sokulan 'iş güvencesi' prensibinin, 'aktiflik yerine atalet' doğurucu olduğunu savunur. Bunun gibi profesyonelleşme ve uzmanlaşma, temel fonksiyonların daha iyi işlemesine değil parçalanmalara sebebiyet vermiştir. Otoritenin rasyonelleşmesi, eyleme geçmek için sorumluluk almak konusunda daha istekli olmayı sağlamaktan çok azaltıcı olmuştur. Heper'e (1976:6) göre de Osmanlı'nın batıdan adapte ettiği dinamik değil 'statik bir rasyonelite' olmuştur.

Aslında o dönemde imparatorluğun yeniden canlandırılması için gerekli olan, bürokrasinin, organizasyon ve otorite anlamında rasyonelleşmesidir. Bunun için Sadrazam'ın, uygulanan politikaları denetleyebileceği ve koordinasyonu ve politika planlamasını iyileştirebileceği şekilde bürokrasi içerisindeki dairelerin, işlevlerine göre ayrılması şarttı. Bu durum uzunca bir süre, imparatorluğa yeni bir toprak eklendikçe gelişigüzel büroların ve birimlerin eklenmesiyle sağlanmıştı ve bunun doğal bir sonucu olarak işlevsel anlamda bütüncüllük göstermeyen, kendi başına işleyen bir yapı oluşmuştu. Bu yapıda, tepedeki yönetim, ne kadar güçlü olsa ve politikaları belirlese de, iş uygulamaya geldiğinde etkisiz kalabiliyordu.

Yine, Batı bürokrasilerinin en önemli ilkelerinden biri olan 'liyakat', Osmanlı bürüokrasisinde hayata geçirilememiştir. Weiker (1968:458-459), bunun en önemli

nedeninin, Osmanlı toplumsal yapısının 'eş-dost ilişkisi' temeline dayanması olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde idari yapı temelde üçe bölünmüştür: asker, din alimleri sınıfı ve bürokrasi. Bu üç sınıfın her biri sıkı denetimleri altında tuttukları ayrı, kendilerine has eğitim sistemlerine sahiptirler. 1839 yılında Mekteb-i Maarifi Adliye, 1859'da Mekteb-i Mülkiye bu amaçlarla kurulmuştur. Bunların yanı sıra 1933 yılında Tercüme Odası kurulmuştur ki burası, belli başlı yabancı kaynakların çevirisini üstlenmenin yanı sıra bürokraside üst düzeye gelecek pek çok kişinin yabancı dil, tarih, aritmetik gibi geleneksel konuların dışında donanımlara sahip olmalarını sağlayıcı olmuştur. Nitekim bürokrasideki reformcu çizgiye mensup kişilerin neredeyse tamamının, bu odanın eğitiminden geçen kişiler olduğu bilinmektedir.

Netice itibariyle, bir çeşit alt-kültürler ya da adacıklar oluşmuştur denebilir. Bu dönemde bir erkek çocuğunun baba mesleğinin dışında bir işle uğraşması ve bürokraside babasının izinden gitmemesi ender görülen bir durum olmuştur. Bu anlamda, her sınıfın kendi kontrolündeki okullar dışarıdan gelenlere açıkmış gibi dursa da aslında kendine hizmet eder bir hale gelmiştir.

Heper'e (1976:6) göre, on dokuzuncu yüzyılın ortalarında imparatorluğun idari yapısı içerisinde ortaya çıkan iktidar boşluğu, vakum etkisi yaratmış ve bu sırada sivil bürokrasi, güç merkezi konumuna geçmiştir. "O sıralarda iyiden iyiye hissedilen 'merkez-taşra' ya da 'seküler-İslamcı' çatışmalarında, sivil bürokrasi, kurumlara dair seküler formülasyonların savunucusu konumunu seçmiştir".

Bu dönemde işe alımlardaki temel kıstas, 'okur-yazarlık'tır ki bu da uzun süre küçük bir elit sınıfın tekelinde olmuştur. Gerçi imparatorluğun sonlarına doğru bu okur-yazarlık geniş kitlelere yayılmıştır ancak buna rağmen bu grup, atamalardaki ayrıcalıklı konumunu, büyük ölçüde korumuştur. Bu grup, Osmanlıcılık çizgisinde, devlete hizmetin Hakk'a ve Osmanlı'nın baki kalmasına hizmet olduğunu, bir anlamda 'şiar' edinmiştir. O dönemin okulları daha çok meslek-eğitimi verir nitelikte ve aynı zamanda Osmanlılık kültürünün aktarıldığı yerlerdir.

Aslında bütün bu yaşananlar çok önemli bir konuya dikkatimizi çekmektedir. Görülen o ki rasyonel, işlevsel ve kurumsal diye getirilen bir yenilik, buna izin vermeyen bir sosyal ve kültürel bağlam içerisinde kendi amacından çok farklı sonuçlar üretebilmekte ve ya da rasyonel ve işlevsel olduğu genel kabul gören uygulamaların içerik olarak rasyonel ve işlevsel olmayabileceklerini düşündürmektedir. Buna ilaveten, bürokratik kurumların içinde yer aldıkları kültürel düzenle olan ilişkiselliğinin, sanıldığından çok daha güçlü ve belirleyici olduğu da düşünülmesi gereken bir başka önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Weber, bürokrasinin rasyonelleşmesiyle, ekonomik sistemin gereksinimleri, özellikle de kapitalizm arasında yakın bir ilişki olduğunu belirtir. Ona göre rasyonellik ekonomik çıkara ve kâra ulaşma adına vazgeçilemeyecek bir ilkedir ve kapitalist ekonomi, 'istikrarlı, tutarlı, hesap verebilen, ekonomik sistemin sağlıklı şekilde işleyebilmesini sağlayabilen ve kendi kendisini yenileyebilen' bir bürokrasiye ihtiyaç duyar. Osmanlı'da yeni bir ekonomik ve bürokratik sisteme geçiş, eski sosyal düzenin tasfiyesine ve getirilen yeni farklılaşmış sosyal ve siyasal yapılara ve yeni

oluşan güç merkezlerine dayanmaktadır. Karpat (1972:257) "bu tür durumlarda -ister iç dinamiklere isterse de dış etkilerle meydana gelen siyasal değişikliklere bağlı olsun- Sömürge ülkelerinde olduğu gibi, belli grupların bir araya gelerek birleşmeleri ve bu sayede sistemin ekonomik ve idari anlamda birbirine entegre olmasının sağlandığı görülebilmekte ise de Osmanlı'da bu böyle olmamış ve bütün sosyal değişimlere karşın eski siyasal düzenin temelleri korunmuştur" demektedir.

Osmanlı bürokrasisi içerisindeki entelektüel kesim, henüz Türk Milliyetçiliği ortaya çıkmadan önce buna oldukça zıt bir çizgide, kendilerine has bir devlet ideolojisi geliştirmiş ve ideolojiyi toplumun tamamına empoze etme yoluna gitmişlerdir. Karpat (1972:257), bu dönemdeki bürokrasinin temel ideolojisinin, "geleneksel Osmanlı toplumunun ruhuyla çelişmeyen bir şekilde, devletin asıl sahibinin bürokrasi ve onun yöneticileri olduğu şeklinde" olduğunu belirtir.

Bütün bunlara bakarak, Osmanlı'daki modernleşme girişimlerinin, Batı'dakine benzer bir köklü dünüşüm faaliyeti olmadığını ve daha çok bürokratik kurumların değişmesiyle sağlanabilecek reformlardan ibaret görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu yönüyle, Osmanlı'da modernleşme hareketleri, yüzeyde kalmış ve biçimsel bir çizgide ilerlemiştir. O nedenle, önemli bazı gelişmeler yaşanmış olmasına rağmen aslolarak yapılan iş, içerikten çok şekilsel bir yenileşme süreci getirmiştir, denebilir. Nitekim Heper de (1976:6) böylesi bir yargıya varmış ve Osmanlı'da modernleşme olgusunun, "kültürel bir difüzyon etkisinde oluştuğu ve dolayısıyla yapısal ve işlevsel bir işbölümü yaratmadığı" görüşünü benimsemiştir.

4.5. İdari Yapıdaki Reformlar

Osmanlı'nın son döneminde idari ve bürokratik anlamda yapılan reformların üç temel amacı vardır: (1) milliyetçilik akımlarına karşı Osmanlıcılığı canlandırmak (2) taşra teşkilatını yenilemek (3) bir Anayasa hazırlamak. Bunlardan ikincisi, bu çalışmanın konusuna ışık tutması açısından özellikle önemlidir.

Tanzimat dönemi boyunca devlet yönetiminde hissedilen temel kaygılardan biri, taşra ve yerel üzerinde merkezin denetiminin nasıl sağlanabileceği ve ayrılıkçı akımlara karşı nasıl bir idari anlayışın uygun olacağıdır. Bu anlamda yeni bir yapılanmaya gidilerek taşra/mahalli yönetimlerine daha fazla yetki ve imkân verilmesi ve bu sayede, hem yerel grupların vergilerini vermeleri ve merkeze bağlı kalmaları koşuluyla kendi kültürlerini yaşamalarına izin verilmesi ve hem de merkezin gelirlerinin daha etkin bir şekilde toplanabilmesi amaçlanmıştır. Murphey (1993:28), gelirlerin merkezileştirilmesi konusunda yaşanan iyileştirmelerin çevre eyaletlerden gelen baskılarla tıkandığı ve bu durumun da genel anlamdaki reform çalışmalarına olumsuz bir etki yaptığı üzerinde durur.

Bu çerçevede, 1864 yılında Vilayetler Yasası çıkartılmış ve taşra idarelerinin sınırları yeniden çizilerek, hiyerarşik bir yapı oluşturulmuştur. Fransız *Prefet* modelinden esinlenerek oluşturulan bu yapı, sancaklardan, kazalardan, nahiyelerden, beldelerden ve köylerden oluşturulmuştur. Valilikler, kamu hizmetleri, mali işler, polis, siyasal ve adli işler olarak yeniden yapılandırılmıştır. Valiler, diğer bütün kamu görevlileri üzerinde tam yetkili kılınmıştır. Gerçi Sancak ve kazalara atanacak yöneticilerin

merkezden belirlenmesi belirli bir karmaşa yaratmıştır ama bütün yöneticiler aynı anda hem merkezdeki Bakanlıklarına ve hem de yerelde Vali'ye karşı sorumlu tutularak bunun önlenmesine çalışılmıştır. Bu sistem sonradan Cumhuriyet döneminde de, belirli biçimsel farklılıklarla birlikte, korunmuştur. Weiker (1968:465), bu konuda, "o günlerde de bürokratlar, bugün olduğu gibi, taşraya atanmak istememekte ve ya da atansalar bile gidince karşılaştıkları problemler merkezde uğraştıkları işlerden çok farklı niteliklerde olmaktaydı" demektedir.

Tanzimat dönemi boyunca reformist bürokratların temel kaygılarından biri de otokrasinin, yani keyfiliğin ve baskının kırılması olmuştur. Bu noktada Mithat Paşa öncülüğünde girişilen Anayasa'nın ilanı sürecine de değinmekte fayda var. Mithat Paşa öncülüğündeki reformcu grup, Batı'nın siyasal ve idari yapısına ulaşmada anayasanın ve halkın yönetim süreçlerine katılmasının şart olduğunu düşünse de Osmanlı'nın değerlerine sonuna kadar bağlı kalan ve İslam dininin her türlü sorunun çözümü için yeterli çareleri barındırdığını düşünen bir kesim ile içine düşülen siyasal anlaşmazlık, reformcuların galibiyetiyle sonuçlanmış ve bunun üzerine 1876 yılında anayasa ilan edilmiştir. Ancak anayasa, çok geçmeden II. Abdülhamit tarafından askıya alınmış ve 1908'deki Jöntürk hareketine kadar da yeniden hayata geçirilememiştir.

Bütün başarısız ve çelişik yanlarıyla birlikte Osmanlı'nın son dönemlerindeki bu çabaların yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsal yapılanması anlamında temel bir model oluşturduğu söylenebilir. Ne var ki modernleşme yerine reformların yapılması yoluna gidilmiş olmasının, eski yapıyı dönüştürme yerine varolan

kalıpların daha derinlere inerek, kökleşmesine sebep olduğu da bir gerçektir. Geleneksel uygulamalar Cumhuriyet'le birlikte ortadan kalkmamış, bürokraside modern özelliklerle, geleneksel uygulamalar yanyana süregelmiştir. Nitekim Heper (1977:146), Cumhuriyet sonrası Türk Bürokrasisi'ni 'hukuki-patrimonyal' olarak nitelemektedir.

4.6. Cumhuriyet Dönemi Türk Bürokrasisi

Cumhuriyet dönemiyle birlikte genel anlamda bürokrasi, özelde de sivil bürokrasi daha önemli bir hale gelmiştir. Herşeyden önce bu dönem, eskiden beri süregelen "'seküler-İslamcı' çatışmasında, bir 'değerler devrimi' gerçekleştirmeyi başarmış ve bu sayede temelde milliyetçilik, halkçılık ve devletçilik ilkeleriyle ifade edilen yeni bir sistem oluşturabilmiştir" (Heper, 1976:7). Cumhuriyetin ilk yıllarında sivil bürokrasinin, kamu politikalarını belirleme ve uygulama anlamında çok büyük bir ağırlığı vardır ya da şöylede denebilir ki bürokrasi büyük bir ağırlık kazanma peşinde olmuştur. Heper'e göre (1976:7), bu rolünde her ne kadar ilk başlarda 'devrimci' sayılabilecek politikalara öncülük etmişse de çok geçmeden bu özelliği statik bir karaktere dönüşecektir.

Belirli kurumlara ağırlık verilerek kendine özgü bir şekilde gerçekleştirilen modernleşme sürecinde reformculuk çok geçmeden sosyal ve siyasal yapı içerisinde bir kazanım olarak elde edilebilmiş kurumsal dönüşümlerin korunmasına ve sürdürülmesine dönüşmüştür. Heper (1976:7), bu kurumsal dönüşümün, tek araç olarak görülmesi nedeniyle, bir süre sonra araç olmaktan çıkıp bir amaç haline

geldiğini dile getirmektedir. Yani ilk başta asıl değişim ve dönüşümün motoru olarak kurgulanan kurumsal adaptasyonlar, bir süre sonra salt amaç olarak garip bir çatışmanın tarafı haline gelmiştir.

Bu süreçte sivil bürokrasi tarafından Batı'dan alınan ve tepeden inme bir şekilde toplumun da uyması istenilen ama topluma ve kültüre yabancı olan normlar, sivil bürokrasinin bir çeşit kültürel gardiyan haline gelmesine sebep olmuştur. Ve bu gardiyan rolüne bağlı olarak, toplumda yeni ve alternatif sosyal ve siyasal toplulukların ortaya çıkması, oluşması ve gelişmesi önlenmek istenmiştir. Buna karşın, 1930'lara gelindiğinde, temelde o döneme kadar uygulanan devletçi politikaların açıkça gözükmeyen bir sonucu olarak iş ve özel sektör çevrelerindeki kişilerden oluşan yeni bir siyasal hareket ortaya çıkmıştır ki bu gelişme, sivil bürokrasi ile yeni siyasal elit arasında çok önemli bir gerginlik sebebi olmuştur (Heper, 1976: 8). Ne var ki bu yeni siyasal elit, sivil bürokrasiye alternatif yaratma ve onlarla başa çıkma konusunda başarısız olmuştur. Heper (1976:8), bu yeterince-gelişememiş olan burjuvazi ile geleneksel olarak varolan 'entelektüel-bürokratik elit' arasındaki bu çatışmayı 60 darbesinin ana sebebi olarak görür.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında siyasal elit, Türk toplumunu Batılı bir toplum yapmak amacıyla, laiklik, siyasal demokrasi, modern ölçü birimleri ve kılık kıyafet gibi alanlarda önemli değişiklikler yapmış; gelenekçiliğin, getirilen yeniliklerin hayata geçmesinin önünde engel olmaması için çeşitli tedbirler alınmıştır. Bunların başında dinin, bürokrasi içerisine alınması, din adamlarının, devlet görevlisi yapılması, medreselerin kapatılarak Şeyhilüslamlık makamına son verilmesi gelmektedir. Bu

dönemde geleneksel otoriter bürokrasi yerine hukuki-rasyonel bir idari yapının tesis edilmesi amaçlanmıştır. Heper (1977:98-99), bu noktada istenen amacın gerçekleşmediğini çünkü, "girişimci orta sınıfların siyasal güçsüzlüğünün devam etmesi karşısında otoritenin kaynağının bir başka görünüm altında yine merkez'i temsil eden siyasal elit" olduğunu ve bu siyasal elitin, toplumu istediği gibi değiştirme amacıyla bürokrasiyi, kendine göre yeniden düzenlediğini ileri sürer. Ne var ki bürokrasiye egemen bir resmi ideolojinin ağırlığını belirgin bir şekilde hissettirmesi, bürokratik boyutun, rasyonalite'ye ağır basmasına yol açmıştır.

Buna karşın yine de 1923-1940 dönemini incelemiş olan Kalkandelen (1972:47-48), bu dönemde liyakat ilkesinin içtenlikle istendiğini ve yerleştirilmeye çalışıldığını belirtir. Aynı şekilde adaletli bir ücret sistemi de oluşturulmaya ve işe alımlar, açık bir yarışma usulüne göre yapılmaya çalışılmıştır.

Çok partili döneme geçildikten sonra da bürokrasiye hukuki-rasyonel özellikler kazandıracak gelişmeler ve çabalar devam etmiştir. 1950'lerde yabancı uzmanlar davet edilmiş ve idareyi daha etkin ve verimli kılmak için çeşitli raporlar hazırlamaları istenmiştir. 1953'te, personel konuları masaya yatırılmış ve aynı yıl Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü kurulmuştur.

Ne var ki bütün bu gelişmelere karşın yeni burjuvazinin ve onun içinden çıkan siyasal elitin, bürokraside etkili olma ve onu kontrolüne alma arzusu altan alta hep sürmüştür. 60'lı yıllarda bunun doğurduğu çatışma ve gerginlik giderek daha yumuşak bir ilişki biçimine doğru evrilmiş ve bürokrasi kesimleri artık yeni siyasal

elitler ile daha kabullenici ve barışık bir ilişki geliştirme yoluna gitmişlerdir. Ancak belirtmek gerekir ki bu da oldukça sancılı bir süreç olmuş ve bir kez daha 1971 Mart'ında asker, siyasete müdahale etmiştir. Gerçi bu müdahale bir darbeden çok dolaylı olarak hükümetin oluşumunu ve üretip uygulayacağı politikaları kontrol ve maniple etme şeklinde olmuştur.

Antropolojik açıdan bakıldığında, Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1971 yılına kadarki döneme ilişkin olarak aslında bir siyaset bilimci olan Heper'in çalışmları son derece önemlidir çünkü o, belki de ilk defa olarak bürokrasiyi ampirik veriler ışında ele almış, bürokratik yapıyı ve geleneksel bürokrasi işleyişini, ilk elden görmeye çalışmıştır. Gerçi, çalışmalarında klasik anlamda 'katılımlı-gözlem'den çok anketlere yer vermiş, ölçekler kullanmış ve zaman zaman varolan hipotezlerini test etme yoluna gitmiştir ama yine de tarihsel birikimle yetinmeyerek, o anki yaşayan, canlı realiteyi, bizatihi o resmi oluşturan aktörler üzerinden görmeye çalışması ve karşılaştırmalara başvurması bakımından, oldukça önemlidir.

Heper, bu çalışmalardan birinde, 1945 sonrası dönemi, içlerinde İçişleri Bakanlığı'ndan üst düzey bürokratların da bulunduğu tepe yöneticilerle yaptığı anketler ve kişisel gözlemleri ile soruşturmaya tabi tutmuş, bürokratik yönetim geleneğini içerden verilere dayanarak anlamaya çalışmıştır. Her ne kadar temel araştırma tekniği olarak anketle yetinmiş ve İçişleri Bakanlığı'ndan kıyaslama yapmaya izin verecek miktarda bir veri toplayamamışsa da genel anlamda ortaya çıkan sonuçlar dönemin bürokratik yapısını ve bürokratların hem halka ve hem de ortaya çıkan yeni siyasal sınıfa bakış açılarını göstermesi bakımından önemlidir.

Bu araştırmadan çıkan önemli sonuçlardan bazıları, (i) 1945-1960 arasındaki dönemin bürokratik yapı ve işleyişinin 'otoriter bir bürokrasi' anlayışına göre oluştuğu (ii) aslında İslami temeller yerine Batılı ve seküler ilkelerin esas alınmasına karşın, realitedeki işleyişin ve genel bürokratik zihniyetin Osmanlı-Türk bürokratik yapısının bir uzantısı gibi gözüktüğü (iii) bürokratların demokrasiye olan bağlılıklarının halkın tam anlamıyla yönetim süreçlerine ve karar alma mekanizmalarına katılımına izin verir bir nitelik taşımadığı ve demokrasinin 'kalabalıkların yönetimi' olarak görüldüğü; bu nedenle bürokrasi ve bürokratların bir anlamda demokrasinin olabilecek kötü sonuçlarına karşı koruyucu rolünde görüldüğü (iv) o dönemde üretilen kamu politikalarının, siyasetçilerin nitelik olarak yeterli eğitime, tecrübeye, bilgi ve birikime sahip olmamaları, ayrıca bunlara ilaveten varolması gereken vatanperverlik ve dürüstlüğü taşımamaları nedeniyle 'malul' olduğu, dolayısıyla tutulan yolun ve gidişatın tasvip edilmediği, şeklindedir.

1970'lerden sonraki önemli bir kırılma noktası, geleneksel olarak hep birbirini desteklemiş olan askeri ve sivil bürokrasi arasındaki bu birlikteliğin bozulması, bir anlamda bu 'kutsal ittifakın' çatırdamaya başlamasıdır. O döneme kadar askeri bürokrasi hep sivil bürokrasinin arkasında olarak, DPT'nin, TRT'nin ve bazı üniversiteler ile pek çok yeni kurumun kurulmasına destek vermiş ve öncülük etmiştir. Bu sayede bir anlamda devleti de sivil bürokrasi üzerinden halka karşı korumuştur. Tabi bunun doğal bir başka sonucu da sivil bürokrasinin giderek daha da güçlü bir hale gelmesidir. Burada karşılıklı bir kazanç söz konusu olmuştur. Ancak yetmişli yıllarla birlikte, ortaya çıkan yeni ekonomik problemler, Türkiye'de artık sahnede varolan yeni ekonomik sınıfın bürokratik mekanizmaların geleneksel

işleyişine karşı olmaları gibi nedenlerle sivil bürokrasi kutsal ittifaktan çekilmeye başlamıştır.

1980 askeri darbesi yolların iyice ayrılmasına sebep olmuş ve Özal dönemi olarak adlandırılan daha sonraki yıllarda, bürokrasideki homojenlik kırılarak, yeni ekonomik sınıftan insanlar da artık bürokraside önemli görevler almaya başlamışlardır. O dönemin liberal ekonomik politikaları, dışa açılma, özel sektörün önünü açma ya da güçlendirmeye çalışma gibi etkenlerle bürokratik mekanizmanın işleyişi de bir hayli değişmiştir. Bütün bu gelişmeler doğrultusunda denebilir ki geleneksel bürokratik yönetim biçimi önemli ölçüde değişmiş ve yine Heper'in tabiriyle, artık 'statü'ye bağlı elitlerden, 'işlevsel elitler' çizgisine doğru bir yola girilmiştir. Bu dönemde, sivil bürokrasi, etkin ve rasyonel bir işleyişe sahip olamadığını bir anlamda kabul ederek yerini, ekonomide yükselen yeni burjuvaziye bırakmıştır.

90'lı yıllar bürokrasideki hâkim kalıpların bir hayli değişim gösterdiği, alt-orta sınıftan insanların önemli karar-alıcı konumlara gelebildikleri bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemde askeri bürokrasi ile ara oldukça açılmış, bununla da kalmayarak su yüzüne çıkmayan bir çatışma, örtük bir biçimde kendini hissettirmiştir. Bu noktada, dönemin siyasal iktidarlarıyla uyumlu bir sivil bürokrasi bir kez daha özgürlüklerden, dışa açılmadan, demokrasiden, halkın yönetime katılmasından, askerin siyasetten çekilmesinden yana olmuştur ve bu durum, üretilen politikaların da ana belirleyicisi haline gelmiştir. Bu anlamda Avrupa Birliği süreci de aslında sivil bürokrasi'nin istekleri için iyi bir model sunar gözükmüştür. Elbette

ki bu durum, askeri bürokrasi tarafından kolay kabul edilmemiştir. Buna bağlı olarak sürtüşmelerin zirve yaptığı dönemlerde askeri bürokrasinin meselelere müdâhil olma tavrı kendini göstermiş ve ara ara bu müdâhillik, belirleyiciliğe dönüşmüştür.

4.6.1. 2000 Sonrası Dönem

Ancak 2000 yıllar Avrupa Birliği sürecinde çok önemli bir kırılma noktası oluşturur. Bundan sonraki bürokratik değişim ve dönüşümün AB sürecinden bağımsız olarak ele alınması neredeyse mümkün değildir.

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesinde, Türkiye'nin adaylık statüsünün teyit edilmesi ve genişleme sürecine dâhil edilmesi kararı alınmıştır. Helsinki Zirvesi'ni takiben başlayan adaylık sürecinde diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de İlerleme Raporları hazırlanmıştır. 1999 yılında açıklanan İlerleme Raporu'nda yer alan değerlendirmeler ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'nin de temelini hazırlamıştır.

AB Komisyonu'nun genişleme politikası çerçevesinde oluşturduğu en önemli araç olan Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), Türkiye'nin Kopenag Kriterlerini ve topluluk mevzuatını üstlenmesini sağlamaya dönük olarak hazırlanmış ve bunun peşinden, Türkiye için hazırlanan ilk KOB, 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiştir. KOB, aday ülkelerin üyeliğinin tamamlanmasına kadar geçerliliğini korumakta ancak ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara, yeni gerekliliklere göre gözden geçirilerek yenilenebilmektedir. Bu anlamda, Türkiye için hazırlanmış olan KOB da 13 Mayıs 2003'te yenilenerek kabul edilmiştir. Türkiye tarafından hazırlanan ve ilk KOB'da

yer alan önceliklerin ne tür önlemlerle ve hangi takvim çerçevesinde gerçekleştirileceğini belirten ilk Ulusal Program, 24 Temmuz 2003 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Birliği üyelik sürecindeki bir diğer önemli dönüm noktası, 12-13 Aralık 2002 tarihinde gerçekleşen Kopenhag Zirvesi'dir. Zirve'de, 10 aday ülkenin katılım müzakerelerinin tamamlandığı ilan edilmiş ve Türkiye ile ilgili olarak, 2004 yılında yayınlanacak İlerleme Raporu ve Kopenag Siyasi Kriterleri'nin yeterli derecede karşılandığının belirlenmesi halinde gecikmeksizin katılım müzakerelerine başlanacağı ifade edilmiştir. Türkiye, Helsinki Zirvesi'ni takip eden dönemde yoğun bir reform sürecine girerek, AB siyasi kriterlerini karşılamak amacıyla çok sayıda yasa ve mevzuat düzenlemesini içeren 8 uyum ve 2 Anayasa Değişiklik paketini kabul etmiştir.

AB üyelik sürecinde, aday ülkeler, Kopenhag siyasi kriterlerinin yanı sıra Kopenhag ekonomik kriterleri, AB'nin genel politikaları ve şart koştuğu ilkeleri doğrultusunda üyelik gerçekleştikten sonraki yapıyı oluşturmaya, sisteme katıldıktan sonra sürüdürülebilir bir üye haline gelmek için gerekli önlemleri almaya, eğitim ihtiyacını karşılamaya ve teknik kapasitesini arttırmaya çalışmaktadırlar. Bütün bunlar Türkiye gibi ülkeler açısından son derece önemli bürokratik değişimleri ve dönüşümleri ya da değişememeleri, 'ayak uyduramamaları' ve dönüşememeleri içermektedir. O günden itibaren, Türk bürokrasisinin, AB eksenli yeni bir döneme girdiği söylenebilir. Bu dönemde, getirilen yasal düzenlemeler ve yeni politikalar, bürokratik kurumların kendilerini adapte etmeye çalıştıkları ve alınan politikaları yeniden inşa ederek

hayata geçirmeye çalıştıkları başlıca faaliyet konularıdır. Bu faaliyet alanının en önemli sorunlarından birisi olarak, bir kez daha ‘istenen sonuçlara ulaşamama’ ve yani, ‘uygulama’ konusu gündemde çok önemli bir yer tutar olmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ANTROPOLOJİ VE POLİTİKALAR İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE BAĞLAMSAL ÇERÇEVE

5.1. Antropoloji ve Politikalar İlişkisi

Özellikle Amerikan ve İngiliz geleneğinden gelenler başta olmak üzere pek çok antropolog, uzunca bir süreden beri antropolojinin geleneksel çalışma konuları ile politikalar arasında karşılıklı bir ilişki olduğunun farkında olmuşlardır. Stocking (1968:xxii), Amerika Birleşik Devletleri'nde, antropolojinin kurucusu kabul edilen Franz Boas ve onun döneminde isim yapmış diğer pek çok antropologun, ırk ve cinsiyet üzerine oluşturulan politikalarla yakından ilgilendiklerini belirtir. Onların ele aldıkları konular, ırk ve cinsiyet gibi özelliklerin, biyolojik mi yoksa toplumdan topluma ve kültürden kültüre değişkenlik gösteren bir olgu mu olduğudur. Hatta Boas'nın, göç politikalarını belirleyen Amerikan Göç Komisyonu adına, Amerika'ya gelen göçmenlerle ilgili çeşitli çalışmalar yaptığı da bilinmektedir (Wedel v.d., 2005:31).

Öte yandan, İngiliz antropologların politikalarla her zaman ilişkili ve bağlantılı oldukları söylenebilir zira bilindiği gibi İngiliz antropolojisi ile sömürge yönetimi arasında hep bir ilişki olagelmiştir. Mesela, Avustralya'daki sömürge idaresinde yöneticilik de yapmış olan Cyril Belshaw, *The Sorcerer's Apprentice: An Anthropology of Public Policy* (1976) adlı çalışmasında, antropolojinin öteden beri - belki bilinçli olmamakla birlikte- her zaman için politikalar konusuna ilgi duyduğunu ve bu konuları çalışageldiğini ileri sürmektedir. Disiplinin sömürgecilik ile yan yana ilerlemesine bağlı olarak, İngiliz antropoloji geleneği içerisinde, sömürge yönetimi

süreçlerinin, sosyal gruplar ve kurumlar üzerindeki etkileri bir hayli çalışılmıştır. Edward E. Evans-Pritchard ve Max Gluckman ile bu gelenekte yetişen Raymond Firth ve Frederik Barth gibi pek çok İngiliz asıllı sosyal antropolog, sosyal kurumlar ile politikaların nasıl düzenlendiği, nasıl işlediği ve değiştiği ile bunun sosyal aktörler, sosyal sınırlar ve sosyal kimliklerin inşası üzerinde ne gibi etkileri olduğunu çalışmışlardır. Belshaw, antropologların sosyal etkileşimlere, ilişkiselliklere ve milliyetçilik, kalkınma gibi süreçlere hem yerel düzeyde ve hem de iktidardaki sömürge yönetimi ile ilişki içerisinde bakmaları gerektiğini ileri sürmüştür; ona göre, "bu ilişkileri ve bütün bu dağınık süreçleri anlamamız halinde erkeklerin ve kadınların, toplumu oluşturma biçimlerini de yakalamamız mümkündür ve son tahlilde toplumun kendisi, bir politika-yapma sürecinin ürünüdür" (Belshaw, 1976:xv).

The Sorcerer's Apprentice: An Anthropology of Public Policy'nin basımından bu yana pek çok bilimci, antropoloji için yeni yollar önermekle birlikte, belki de antropolojinin doğası nedeniyle, sömürgecilik ile geçmişte olan ilişkisine bağlı olarak bir takım sınırlılıklardan da söz etmişler, belirli bir çekince göstermişlerdir. Sömürge-sonrası dönemde, geçmişteki sömürge yönetimlerine bir tepki olarak ortaya çıkan siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri çalışan bilim insanları, yaşanan kültürel gelişmelere eleştiri getiren antropologların bu konumlarının, kısmen kendi sosyal durumlarından kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir (Marcus ve Fisher, 1999).

Wedel'in (2005:32) belirttiği gibi özellikle küreselleşme, devlet ve kurumlar, siyaset, kalkınma ve seçkinler gibi konularda çalışma yapan antropologlar, çok geçmeden

politikaların, araştırmalarında tuttuğu merkezi yerin farkına varmaktadırlar. Bunun bir sonucu olarak bugün pek çok antropolog, antropolojinin öteden beri çalıştığı konular ile çeşitli alanlardaki politikaların içiçe geçtiklerinin farkında olarak, günümüzdeki küresel süreçler ile bu süreçlerin ve uluslararası düzeydeki etkilerin, devletlerle, uluslarla ve yerel gruplarla nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunu, çalışmaktadır. Lutz, (2002) ve Feldman (2003) gibi, askeri alanda yapılan uygulamalar ile ulusal ve iç güvenlik politikalarını çalışan pek çok antropolog/araştırmacı vardır. Bu konuların yanı sıra, yardım kuruluşlarının siyasal yönlerini, iç ve dış yardımları (Wedel, 2001), araştırma fonlarını ve politikalarını (Brenneis 1999) ve antropologlar ile insan hakları avukatları ve gazeteciler arasında yaşanan gerilimleri (Merry 2003) çalışan antropologlar da söz konusudur. Bu antropologlar, disiplinde, uzun bir süre içerisinde oluşmuş olan bir birikime yaslanmakta ve bu birikim sayesinde çalıştıkları konulara farklı bir bakış açısı ve yaklaşım getirebilmektedirler. Örnek vermek gerekirse, Nader (1974, 1980), 80'li yılların başında, antropolojinin geleneksel olarak fakirlere, sömürge yönetimi altındakilere ve 'marjinal' olarak görülen insan topluluklarına yoğunlaşmasına karşı çıkarak gücü elinde bulunduran ve kullanan kurumların ve karmaşık toplumlardaki elitlerin, yani bir anlamda 'yukarıdakiler'in de analiz konusu yapılabileceğini ve antropolojinin yöntemleriyle çalışılabileceğini öne sürmüştür. Nader, bu noktadan hareketle, antropolojinin, Amerika'da yaşayan insanların ve geleneksel çalışma konusu olan 'marjinal' insan topluluklarının yaşamlarına etki etme gücüne sahip olan kurumlar ile bürokratik yapıları ve bu yapıların oluşturduğu ilişkiler ağını çalışmanın bir gereklilik olduğunu kendi yaptığı çalışmalarda göstermiştir. Benzer şekilde Wolf da (1974:261) antropologların, günümüzdeki kültürel sistemler ve bunlar arasındaki

ilişkilerin ana belirleyicisi olan güç süreçlerini açığa çıkartmaları gerektiğini belirtmektedir. Bunların yanı sıra, bir de Marietta Baba gibi, hızla insanların gündelik yaşam koşulları üzerinde artan bir belirleyiciliğe sahip olmakta olan sağlık, hukuk, eğitim ve sanayi gibi alanlarda faaliyet gösteren, profesyonel kurum ve kuruluşların çalışılmaları gerektiğini savunanların olduğunu da belirtmek gerekir (Baba, 2000:38).

Nader'in üzerinde durduğu, 'gücü elinde bulunduran kurumlar' bugün geçmişte olduğundan çok daha fazla ise de günümüz antropologlarının, bu kurumların, gündelik yaşama olan etkileri ve yerel düzeydeki algılanma biçimlerinden çok küreselleşme ve bununla bağlantılı olarak, küresel düzeydeki süreçlerin, yerel toplulukları nasıl etkilediği üzerine yoğunlaşmak eğilimde oldukları söylenebilir. Bu noktada Appadurai'nin (2005) çalışmaları, yereldeki insanların küresel süreçlerden nasıl etkilendiklerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Ancak bu eğilime rağmen belirtmek gerekir ki, bu tür küresel düzeydeki kurumların ve buralarda alınan ve yerel üzerinde önemli etkileri olan kararları etkileyen ilişkiler ağının içerisinde yer aldığı politika oluşturma süreçleriyle ilgili olarak; küresel elitler, karar alıcılar ve kararları etkileyen diğer aktörler üzerine de çok fazla antropolojik çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu noktada iki istisnai çalışmadan bahsetmek gerekir. Bu anlamda Lutz (2005) ve Gill'in (2004) askeri yapılar üzerine olan çalışmaları önemlidir. Lutz, Amerika'nın Asya-Pasifik'teki askeri varlığı konusunda etnografik bir araştırma yapmıştır ve bu araştırmasında askeri varlığa yönelik yerel tepkileri ve uluslararası bir düzeyde ortaya konulan sosyal hareketleri incelemiştir. Onun çalışması, yerel eylemciler (aktivistler), askeri üssün bulunduğu bölgede yaşayanlar, ABD askerleri ve diplomatik personel ile yapılan mülakatlara

dayanmaktadır. Benzer şekilde Gill'in, Amerikan okulları üzerine olan çalışması da bu okulların bulunduğu yerlerde, onlara gösterilen yerel tepkilere odaklanmaktadır.

5.1.1. Yeni Bir Alt-Dal Olarak Politikalar Antropolojisi

Politikalar antropolojisi, siyaset antropolojisi'nin içerisinde bir alt-dal olarak, bugüne kadarki birikimin billurlaşmasıyla ve içinde bulunduğumuz zaman diliminde ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevap aranmasıyla birlikte belirginlik kazanmış ya da kazanmakta olan yeni bir alandır. Bu yeni alanın ortaya çıkmasında etkili olan temel kaygılar; gelişen ve gelişmekte olan ülkelerdeki vatandaşların, "'sıradan' kitlelerin politika üretim süreçlerinden giderek daha fazla bir şekilde uzaklaşmaları, dâhil olma araçlarına sahip olamamaları, işler haldeki mekanizmaları bulamamaları ve bunun sonucu olarak de pasif ve edilgen bir role mecbur olmalarıdır" (Shore ve Wright, 1997:5). Oysa antropoloji, kültüre mensup olan her bireyi -ister modern değerlendirmelere göre 'eğitimli', 'kültürlü', 'ileri', 'uygar' kabul edilsin veya isterse 'geri', 'ilkel', 'cahil', 'az-gelişmiş', 'kültürsüz' vb. denilsin- aktif bir özne olarak kabul etmekte, kültürün taşıyıcısı olma bakımından diğer herkesle eşit ve aynı derecede değerli görmekte ve tam da bu nedenle, "bu kişilere, sürekli olarak yeniden inşa olunan kültürün yaratılmasında, önemli bir rol biçmektedir" (Eriksen,2009;11). Buradan hareketle antropoloji, rasyonel ya da bilimsel iddialarla yüklü, yukarıdan inmeci söylemlere karşı çıkmakta, bu söylemlerle desteklenen politikaların, aktif ve yaratıcı birer özne olan bireylerin tamamının üretimi ve ortak malı denebilecek olan "kültürün dinamik sürecine tabi olmadığı durumlarda ortaya çıkan görünümleri ortaya çıkarma/koyma ve karanlıkta bırakmayarak iç gerçekliği ele verme anlamında, son derece özgün bir konumda bulunmaktadır" (Eriksen, 2009:13).

Politikalar antropolojisi, aslında büyük ölçüde siyaset bilimi ve ekonomi disiplinlerinin etkisi altında faaliyet göstermekte olan politikalara ya da zaman zaman 'kamu politikaları' ve 'sosyal politikalar' olarak da ifade edilebilen çalışmalara, eleştirel açıdan yaklaşarak, bugün gerek sosyal bilimler, gerek modern devlet yapıları, kuruluşlar ve gündelik hayatta, Weberyen anlamda 'biçimsel bürokratik bakış' ve 'rasyonel tercih teorisi' gibi konuların egemen olmasına karşın 'politika'yı, meşru ve rasyonel bir iş yapma ve sonuca ulaşma biçimi olarak kabul eden varsayımları sorgulayan bir hareket noktasından işe koyulmaktadır. Çeşitli politikalara konu edilen problemlerin ele alındığı bağlamı, içinde şekillendiği çerçeveyi ve çözüm olarak sunulan önerilerin önündeki perdeyi kaldırmaya çalışan antropolojik yaklaşım, politika kararlarını, bu politikaların uygulanma biçimlerini ve ortaya çıkan sonuçları şekillendiren, belirli bir etkiye sahip olan aktörler, faaliyetler ve etkenler üzerine yoğunlaşmaktadır.

Bunun yanı sıra, içinde yaşadığımız zamanda, antropolojinin ampirik ve etnografik yöntemleri, günümüz insanlarının çeşitli kategorilere ayrılarak yönetilmeye uygun hale nasıl getirildiklerini ve bu anlamda nasıl yeni kategoriler oluşturulduğunu ortaya koyabilecek bir imkân sunmaktadır (Shore ve Wright, 1997:7). Ayrıca, geçmişi oldukça gerilere giden ve son derece yerleşik bir yapı gösteren 'devlet' ve 'özel', 'yerel', 'ulusal' ve 'küresel', 'makro' ve 'mikro', 'yukardan aşağıya' ve 'aşağıdan yukarıya', 'merkezi' ve 'merkezi-olmayan' gibi çatışmalar veya farklı bakış açıları sunan karşıtlıklar, yalnızca günümüz dünyasının dinamiklerini kavramakta başarısız olmakla kalmamakta fakat aynı zamanda pek çok politika sürecine dair anlamalarımızı ve algılarımızı kirletici bir etki de yapmaktadır (Shore ve Wright, 1997:7).

Politikalar antropolojisi her ne kadar antropoloji içerisinde yeni bir çalışma alanı gibi gözükse de aslında, politikalara konu edilen konular, meseleler ve problemler, antropolojinin tam merkezinde yer aldığından pek çok antropolog, dolaylı olmakla birlikte uzunca bir zamandan beri bu tür politikalar ile ilgilenmektedir. Shore ve Wright'ın (1997:8) belirttiği gibi bu konular arasında ilk etapta, kurumlar ve iktidar; yorum ve anlam; ideoloji, retorik ve söylem; kültürün siyasallaşması, etnisite, kimlik ve bir de küresel ile ulusal ve yerel arasındaki etkileşim, sayılabilir.

Gittikçe birbiriyle iç içe geçen, birbirine bağımlı ve bağlantılı hale gelen günümüzün dünyasında politikalar -ister hükümetlerden, isterse de özel sektörden, ulus-üstü (supra-national) kuruluşlardan, birliklerden, sivil toplum örgütlerinden üretilmiş olsun- günümüz toplumunun şekillenmesinde, kendi kendini değiştirmesi ve dönüştürmesinde, gittikçe daha merkezi bir role sahip olmaktadır. Politikalar, birbirine hiç benzemeyen aktörleri, karmaşık bir güç ve kaynak ilişkisi içerisinde birbirine bağlamakta ve toplumun şekillenmesinde, çoğu zaman dolaylı olmakla birlikte önemli bir rol oynamaktadır.

Günümüzde antropologlar, diğer pek çok konu içerisinde küreselleşme, devlet, siyaset, kalkınma, elitler gibi konuları çalışmakta ve bu konuları çalışırken, politikaların, araştırmalarında tuttuğu merkezi konumun farkına varmakta (Wedel v.d., 2005:31) ve bu gelişmelere paralel olarak denebilir ki politikalar antropolojisi kendine özgü bir alt-alan olarak içten içe ve kendi kendine şekillenmekte ve vücut bulmaktadır. Altını çizmek gerekirse bu yeni alanın çalışma konusu, politikaların içerisinde yer alan konu ve süreçler ile tüm bu süreçlerin eleştirel bir analizi olarak saptanabilir. Bu alanın içerisinde antropolojinin cevabını aradığı temel sorular:

politikalar, birer yönetim aracı olarak nasıl işlemektedir ve neden kimi zaman istenildiği gibi bir işlev görememektedir? Siyasi meşruiyet kazandırmak için politikaların etrafını sembollerle ve süslemelerle sarıp sarmalamış olan metaforlar ve linguistik araçlar nelerdir? Politikalar, birer güç nesnesi olarak öznelerini nasıl inşa etmektedir ve modern dünyada öznellikler ve kimlikler nasıl oluşturulmaktadır? Söylemi güçlü kılmak için başvurulan yöntemler nelerdir? Bir probleme veya onun çözümününe dair, kimi düşünme ve konuşma biçimlerinin susturulup, diğer bazılarının güçlü gösterilerek, sanki tek yolmuş gibi, belirli bir tanımlamayla sunulmaya çalışılırken ne gibi normatif iddialar ileri sürülmektedir?

Politikalar, günümüz toplumlarının gündelik yaşamlarında oldukça etkili bir role sahip olarak insanın, özellikle kamusal ve sosyal alana adım atmasından itibaren, onu içine alan ya da kuşatan ve hareketlerini kontrol etmeye ve belirli bir biçim vermeye çalışan araçlar haline gelmiştir. Hatta denilebilir ki, politikalar kişilerin kendi kendilerini birer özne olarak inşa ediş biçimlerini de giderek daha fazla şekillendirir olmaktadır. Politikalar aracılığıyla bireyler çeşitli kategorilere ayrılmakta ve onlara 'özne', 'vatandaş', 'profesyonel', 'milli', 'suçlu', 'sapkın' gibi roller verilmektedir. İnsanlar beşikten mezara kadar çok çeşitli politikalara göre sınıflandırılmakta, şekillendirilmekte ve düzene sokulmaktadırlar fakat bu insanlar, bütün bu olup biten süreçlerle ilgili bir bilince ve bu politikalar üzerinde herhangi bir kontrole sahip olamamaktadırlar. Bu nedenle politikalara dair yapılacak çalışmalar doğrudan doğruya bizi antropolojinin merkezinde yer alan, normlar ve kurumlar; ideoloji ve bilinç; bilgi ve güç; retorik ve söylem; anlam ve yorum; küresel ve yerel gibi konulara götürecektir. Dolayısıyla politikaların birer dil ve güç, kültür üreticisi ve 'siyaset teknolojisi' (Susan ve Wright, 1997:9) olarak ele alınması gerekmektedir.

Politikalar bugün artık üniversitelerden okullara, kamu kurumlarından büyük kuruluşlara kadar uzanan bir alanda etkili olmakta, gittikçe daha fazla başvurulan bir enstrüman halini almakta, kitlelere mal olmakta ve işçisinden yöneticisine, velisinden müşterisine kadar insanların olup bitenleri meşrulaştırmak için başvurdukları adeta bir kılavuz niteliğine bürünmektedir. Arthur Koestler'in benzetmesiyle politika, aksi takdirde ölü bir bürokrasiden ibaret kalacak olan yönetim makinesine hayat veren, onu işler kılan, 'makinenin içindeki hayalettir' (Shore ve Wright, 1997:4). Ne var ki politikaların bu harekete geçirme ve işler kılma güçleri, büyük ölçüde 'nesnelleştirilmiş' olmalarından kaynaklanmaktadır ki bu süreçle politikalar, belirli bir somutluk ve meşruluk kazanır. Buna karşın bu nesnelleştirme süreci genellikle politikalara konu olan kişilerin de nesnelleştirilme sürecine tabi tutulmalarıyla yanyana gider. Buna göre nesnelleştirilmiş olan bir kimse, "görülebilen fakat göremeyen bir varlık kazanır; bilginin nesnesidir fakat asla iletişimin bir öznesi değildir" (Foucault, 1977:200).

Bununla birlikte yakından bakıldığında, politikaların çok parçalı ve çok katmanlı oldukları görülür. Bu durum politikaları oluşturan bileşenlerin hep bir bütünlük içerisinde ve doğru şekilde algılanmasını zorlaştırıcıdır. Politikaları oluşturan bileşenler dilin, retoriğin ve parti programları ile politik konuşmalardaki kavramların içerisinde midirler? Politika denen şey hükümet ya da bir şirketin çalışanları tarafından hazırlanmış bir şey midir? Kurumsal mekanizmalar içerisindeki karar-alma süreçlerinde ya da sağlanan hizmetlerde mi saklıdır? Yoksa sokaktaki vatandaşın kurumlar ve şirketler ile ilk olarak temas ettiği andaki etkileşimde mi aranmalıdır? Bir politika, bütün bu alanlarda farklılık gösteren bir yapıya sahiptir. O nedenle, Shore ve Wright'ın da yukarıda belirttikleri gibi bu çok parçalı ve çok

katmanlı yapıyı anlamak için her bir parçayı ve katmanı, doğru şekilde ortaya çıkarıp, ayrı ayrı ele aldıktan ve anladıktan sonra belirli bir bütünlük içerisinde bütün yapıyı analize konu etmek gerekmektedir. Aksi takdirde politikaların, "nesnelleştirilmiş ve dolayısıyla somut ve meşru bir hale getirilmiş söylemlerden, retorikten, sanal bir gerçeklikten" ibaret kalması kaçınılmazdır (Foucault, 1977: 214).

Politikalar, her şeyden önce siyasal birer olgu iken arkasına gizlendikleri nesnellik, yansızlık, akılcılık gibi maskeler sayesinde, salt etkin olma amacında olan, masum birer araç görünümüyle karşımıza çıkarlar. Bu maske ardına gizlenme biçimi aslında bir anlamda modern gücün de en önemli özelliklerinden biridir. Bu anlamda Foucault, 'siyasetin teknolojisi' kavramını, gücün, kendisini gizleyerek işlediği durumlar için kullanmaktadır (Foucault, 1977: 230). Aslında bir anlamda bu durumun bir başka yansıması da kurumsal faaliyetleri 'uzman' bilgisine başvurarak yürütmek veya kurumları, uzmanlık bilgilerine dayalı olarak faaliyet gösteren, teknik cihazlar olarak göstermektir. 'Toplum mühendisliği' olarak ifade edilen ve topluma belirli bir yön vermeyi ve bu doğrultuda biçimlendirmeyi içeren yaklaşım biçimine de bu açıdan bakmak gerekir. Zira mühendislik, rakamların kesinliğiyle yaptığı hesaplamalarla, herkesin üzerinde uzlaştığı bir takım nesnel, genel-geçer ve rasyonel olduğu tartışma götürmez sonuçlara ulaşmaktadır. Politikalarda da bu 'mühendisci' bakış söz konusudur ve bunu yaparken yukarıda Foucault'un ifade ettiği 'siyasetin teknolojisi' olmak gibi bir işleve sahiptir.

Politikalar, kendilerini oluşturan karar alıcıların kimliklerini gizleme aracı olarak da işlev görürler. Tıpkı bürokrasi gibi, işin öznel, ahlaki, ideolojik ve denebilir ki

‘irrasyonel’ olan kısımlarını gizler ya da farklı bir biçime büründürülmüş olarak sunarlar. Burada ‘irrasyonel’ kısımlar derken kastedilen, politikalar aracılığıyla, bir kurumun veya kuruluşun hareket tarzını ve yakın süreçte ortaya koyacağı faaliyetleri belirleyen kişilerin –yönetici, uzman ve bürokratların- kendi bağlamı içerisinde düşünüldüğünde rasyonel olabilen ancak “mümkün olan en az kaynakla, en yüksek verimi elde etme” olarak ifade edilebilecek olan temel ilkeden sapmalarına sebep olan etkenlerdir. Bu etkenler, kimi zaman bu kişilerin ideolojik bağlılıkları ve dünya görüşleri nedeniyle, ortaya çıkacak olan sonucun veya elde edilecek ürünün kendi ideolojisine hizmet etmesi isteği olabilmektedir. Siyasetçiler, çoğu zaman, oy kaygısı, bağlı oldukları parti isteklerinin öncelikli olması gibi nedenlerle böylesi bir irrasyonellik gösterirler. Örnek vermek gerekirse, çok maliyetli bir yolun, geçeceği güzergâhın, ticari faaliyeti en yüksek ve en yoğun nüfusun olduğu bir yerden geçirilmesi yerine çeşitli dolambaçlı açıklamalarla daha ikincil konumda bulunan ancak belirli bir partiye oy verme oranının yüksek olduğu bir yerden geçmesini sağlamak gibi. Burada, kendi içerisinde bir rasyonellik vardır ancak dışarıdan bakıldığında ve nesnel kriterler uygulandığında genel çıkar açısından ortaya çıkacak sonuç, hiç de rasyonel olmayabilmektedir. Bu noktada yapılan şey, alınan kararları toplumun geniş kesimlerine ve halka maletmeye çalışarak meşrulaştırıcı bir rol oynamaya çalışmaktır ve bunu yaparken, oldukça evrensel yani söz konusu bağlamın dışında, genel-geçer olduğu yönünde tartışmanın yaşanmadığı, dünyanın her yerinde artık kabul görmüş olan nesnel bir dile başvurulmaktadır. Bunu yapmak için, ‘bilimsel’, ‘teknik’ ve ya da ‘uzmanlık’ dili, oldukça etkili olarak kullanılan bir yoldur. Burada, üzerinde durulması gerekli olan bir başka nokta da, politikalar ile amaçlanan hedeflerin ve elde edilecek sonuçların ölçülebilmesi için, bu hedeflerin

olabildiğince, net ve dolambaçsız olması gerektiği düşüncesidir. Zald'ın (1993:522) belirttiği gibi, hedefler konusunda herhangi bir "kuralsızlığa ya da irrasyonaliteye yer yoktur". Ya da şöyle de denebilir ki rasyonellik, somut ve net hedeflere en kısa ve ekonomik yoldan ulaşma çabasına bağlı olarak oluşmaktadır. Hedeflerdeki bulanıklık ya da karmaşıklık, doğrudan doğruya politikaların oluşturulması ve uygulanması süreçlerine irrasyonellik olarak etki edecektir. Ancak buna karşın, politika yapıcılar, çoğu zaman çok çeşitli yerlerden gelen birbiriyle çelişik, pek çok baskı altında hareket etmek zorundadırlar (Zald, 1993:522).

Wedel'e göre (2005:32), politikalar, birbiriyle ilişkisi olmayan çok farklı aktörleri, karmaşık bir güç ve alışveriş ilişkisi içerisinde birbirleriyle bağlantılı hale getirmekte ve bu yolla dolaylı ve örtük bir biçimde toplum üzerinde biçimlendirici bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu yüzden, polikaların doğasının anlaşılabilmesi ve buna bağlı olarak nasıl işlediği ve ne tür sonuçlar doğurduğunun doğru şekilde kavranabilmesi için çok-düzeyli bir analize gereksinim vardır. Bu çok düzeyli analiz aynı anda hem geleneksel antropolojinin öteden beri çalışageldiği 'kenarda kalmış' ya da uzak diyarlarda yaşayan ve 'yerel' ya da 'yerli' olarak ifade edilen periferideki kesimlerin algılama, deneyimleme ve yorumlamaya tabi tutarak yeniden inşa ediş biçimlerine yoğunlaşmayı; diğer taraftan 1980'li yılların başlarında Nader'in (1974) gündeme getirdiği, aldıkları kararlar ve ürettikleri politikalarla bütün bu süreçlere etki eden, belirleyici ve biçimlendirici rol oynayan seçkinlerin karar alma mekanizmalarını, çalışma koşullarını ve belirleyici güdülerinin neler olduğuna bakmayı ve hem de bu iki düzey arasında yer alan ilişki ağlarını, taşıyıcı kanalları ve aracıları irdelemeyi gerektirmektedir. Aslında burada yerel ya da yerli olarak ifade edilen kavram da Camaroffların (1991:294) belirttikleri gibi bazen bir aile, bir köy ya da kasaba ve

hatta bir bölge ve ülke bile olabilmektedir. Burada yerelin ne olduğunu belirleyici olan, kastedilen düzeydeki insanların yaşam alanıdır.

Politikalar antropolojisi, yukarıda ele alınan farklı düzeyler olarak, politika yapıcıların ve karar alıcıların tüm öznel özelliklerinin, oluşturdukları politikalara veya aldıklara kararlara nasıl etki ettiğini; bunların yereldeki görünüşlerini ve yerele ulaşma süreçlerini anlamaya çalışır. Bu nedenle bu açıdan bakıldığında politikalar antropolojisi için, bir holdingin yönetim kurulu toplantısında kararlar alınırken yaşananlar veya bir bakanlığın müşteşarlık makamında, yeni bir politika oluşturulurken yapılan tartışmalar, o holdinge bağlı bir fabrikadaki işçilerin neler yaşadıklarından ya da o bakanlığın taşra teşkilatındaki memurlar ile o kurumdan hizmet alan vatandaşlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklardan daha az önemli değildir (Wedel v.d. 2005:34). Bu türden, çok-düzeyli bir çözümleme söz konusu olduğu için, bütün bu düzeylerde olan bitenin bütünlükçü bir bakışla birleştirilmesi önemlidir. Bu noktada, yerelden deneyimsel veri toplama anlamında önemli bir birikime ve aynı zamanda bütünlükçü (holistik) bir yaklaşıma sahip olan antropolojinin, kendine özgü bir konumda olduğunu söylemek gerekir.

İşlevselci yönetim anlayışı politikayı, bir takım ödüllendirme ve yaptırımlar kullanarak, yukarıdan aşağıya bir tarzda, toplumu biçimlendirici bir cihaz gibi görmekte ve bu doğrultuda bir kavramsallaştırmaya gitmektedir. Bu kavramsallaştırmaya göre politika, doğası gereği karar-vericilerin problemleri çözmek ve değişim yaratmak için kullandıkları bir teknik, rasyonel bir mekanizma ve eyleme geçirme aracıdır. Titmuss'un (1974:23) belirttiği gibi politika, "belirli sonuçlara yönelik eylemleri yöneten prensiplere işaret eder". Politikalar, toplumunda

kullanılan simge ve metaforları kullandıklarında toplumun üyelerinin özgür bireyler olarak kendi kendilerini, davranış biçimlerini ve sosyal ilişkilerini şekillendirme anlamında daha yaygın bir etkiye sahiptirler. Politikaların, sadece 'tepeden' ya da 'yukarıdan' bir takım kurallar dayatmakla kalmayıp, insanların zaten kullandıkları yerli kurallara dayandıkları daha karmaşık süreçleri ifade etmek için 'yönetişim' terimi kullanılmaktadır. Bir anlamda, 'yönetişim' de yeni bir 'siyasi teknoloji'dir ve yerel anlam dünyasını işin içine dâhil ederek ya da yerel kodların tepki vermeyeceği bir politika üretme biçimiyle hareket etmeyi ima etmektedir ve bu model başta Dünya Bankası ve OECD olmak üzere pek çok uluslararası kuruluşun desteklediği bir model olarak hızla yaygınlık kazanmış, yönetici ve bürokratların söylemlerinde ve yazılı metinlerde kendisine önemli bir konum kazanmıştır.

5.2. Politika Nedir? Politika Sorunları Nasıl Oluşur?

Politikanın, yaygın kullanımına rağmen üzerinde uzlaşılan, genel-kabul gören bir tanımının olduğunu söylemek zordur. Bununla birlikte antropoloji, politikanın soyut ve sabit, değişmez bir tanımından çok toplumun şekillenmesinde nasıl bir işlev gördüğü ve nasıl bir etki yaptığı ile ilgilenmektedir. Diğer bir deyişle, politikalar antropolojisi açısından anahtar soru: politikanın ne olduğu/neliğinden çok insanların, politika adına neler yapıp ettikleridir. Bu anlamda politika kelimesinin etimolojik kökenlerine bakmak onun nasıl bir sosyal işleve sahip olduğu, nasıl işlediği hakkında bazı fikirler verebilir.

Politika kelimesi, belirli bir amaca dönük olarak (örn. Avrupa Birliği'nin sağlık, güvenlik, enerji, tarım vb. pek çok alanda oluşturduğu politikalar gibi) yapılan bir faaliyet alanını kısa yoldan ifade etmek (örneğin 'ekonomi politikası' veya 'dış

politika'gibi) veya hükümet programlarının bir kısmını belirtmek için kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, genel bir programı veya devlet kurumlarının isteklerini anlatmak veya hükümetlerin ulaştıkları hedefleri ifade etmek için başvurulan bir etiket olarak da kullanılabilir. Bütün bu kullanımlar, politikanın bir kavram olarak, standart bir anlamı barındırır nitelikte, 'bir hükümet, parti, yönetici, siyasetçi, bürokrat vb. kişiler tarafından benimsenen ve takip edilen bir hareket tarzı' veya birbiriyle uyumlu olarak gerçekleştirilen faaliyetler toplamı olarak anlaşıldığını göstermektedir. Antropolojik okuma açısından bu tanımlama, Malinowski'nin kullandığı "eylem planı anlamındaki mit ile veya nasıl yaşanacağı hakkındaki varsayımları, değerleri ve anlamları taşıyan bir plan" ile önemli benzerlikler taşımaktadır (Wedel v.d., 2005:35).

Bununla birlikte, politika kelimesinin tarihsel kökenlerine ve zaman içerisinde ne gibi anlam değişikliklerine uğradığına bakmak da bu kavramın diğer yönlerine ışık tutacak önemli anlam öbekleri ortaya çıkarmaktadır. Politika kelimesinin Ortaçağ Fransa'sındaki kökenine bakıldığında, ilginç bir şekilde yönetmek (management) ve hükmetmek (governing) anlamına gelen 'polislik' (policie) ile cilalamak (polishing) kelimeleriyle yakın bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Gerçi bu kullanım biçimi artık geride kalmış ise de 16. Yüzyıldaki, politikanın polislik ile ilişkili bir kullanıma sahip olması veya daha somut olarak 'iç-düzenin organize edilmesi ve toplumun düzene sokulması' şeklindeki anlamı, bugün belki bu haliyle kullanılmamaktadır fakat satır arasında bu türden göndermeler taşımakta ve zaman zaman da bu yönüyle belirginlik kazanmaktadır. Buna ek olarak, İngilizce'de cilalamak anlamına gelen 'polish' kelimesi de aynı kökenden gelmektedir ve bu durum, günümüzdeki politikaların, dışardan bakıldığında alımlı ve 'parlak'

göründüğü ancak kendi içinde farklı amaçlar ve imalar taşıdığına, dolayısıyla görünen yüz ile arka taraftaki içerik arasında bir uyumsuzluk olduğuna işaret etmektedir. Politika kavramının, tarihsel kökenlerinde barındırdığı anlamlar, bugün pek çok antropologun devletle ilgili eleştirel bakış açılarıyla benzerlik taşımaktadır. Bu bize, politikalar antropolojisinin kritik önemdeki bir niteliği olan, politikaların, 'yönetmek (management), hükmetmek (governing) ve polislik (policie)' anlamlarında şekillendirici, düzenleyici, kontrol edici ve yönetici özelliklerini ve bu anlamda devlet kurumlarının işleyişinde idare edici bir cihaz olarak sahip olduğu işlev hakkında önemli bir fikir vermektedir.

Wedel, politika kavramının çağrıştırdığı bütün bu anlamlara bir başka anlamı daha ilave eder. Ona göre 'sigorta sözleşmesi' anlamına gelen İngilizce 'insurance policy' kelimesi de Eski Yunanca'da 'to demonstrate' yani göstermek ve 'proof' yani kanıttan gelmektedir (Wedel v.d.,2005:36). Wedel, buna işaret ederek aslında politika kavramının, bünyesinde 'güvenilirlik' ve 'şeffaflık' anlamlarını barındırdığını örtük bir şekilde belirterek, yönetenlerin, yönettikleri insanlara açık ve saydam bir yönetim tarzı benimsemeleri gerektiğini; yönetilenlerin de yöneticilerine karşı güven duyarak, arka tarafta 'gizli kapaklı işler çevirmediklerine' inanmalarına olan ihtiyacı açığa vurmuş olmaktadır. Bu aynı zamanda bir kez daha politikanın bir kavram olarak, devlet kurumlarının iç işleyişlerinde ve halka kapalı olan alanlarda yapılıp edilenleri dışarıya yani hizmet alan konumundaki halka sunarken iyi bir görüntü oluşturma ve aksaklık ve eksikliklere iyi bir kılıf bulma anlamında kullanışlı bir işleve sahip olabileceğini de göstermektedir. Bir anlamda yapılıp edilen herşey bir güvenceye bağlanmakta ve sigortalanmaktadır.

Shore ve Wright (1997:14), politika kavramının, on beşinci ve on altıncı yüzyıl İngiltere'sinde genellikle siyasetteki bilgelik, sağduyu veya devlet idaresindeki beceri gibi anlamları çağrıştıracak şekilde kullanıldığını ancak bunun yanı sıra yine aynı dönemlerde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı anlamı da barındırdığını belirtmektedirler. Bu yönüyle, bir tarafta, 'diplomasi'yi, 'sağ-duyuyu' ve belirli bir 'beklentiyi' çağrıştırırken diğer tarafta 'kurnazlık', 'hilekârlık', 'tilkilik', 'ikiyüzlülük' gibi olumsuz anlamlara gelecek şekilde kullanılmıştır. Wedel v.d. (2005:36) de bu farklı anlamlar üzerinde durduktan sonra, bütün bu olumlu ve olumsuz anlamlardan süzülüp gelen çağrışımların, politika kavramının bugünkü kullanım ve anlaşılma biçimlerine ışık tutabilecek çıkarımlar yapılabilmemizi sağlayabileceği ve her iki anlam öbeği bir arada düşünüldüğünde; toplumsal düzenin sağlanması ve güvence altına alınması ve toplumun yönetilerek yeri geldiğinde halka hükmedilebilmesi için gerektiğinde toplumda kabul görmeyecek bir takım yollara başvurma ve şeffaflığı bulanıklaştırarak istenmeyen kısımları saklama ama buna karşın dışarıya yani yönetilenlere olumlu bir görüntü vermeyi de mümkün kıldığı üzerinde durur. Bu yönüyle politikalar, 'siyaseten doğru' olabilmenin en önemli araçları haline gelebilme özelliği taşımaktadır.

Görüldüğü gibi, tarihsel kökenlerinden hareketle bakıldığında ortaya çıkan sonuç, 'politika'nın bir kavram olarak birbiriyle çelişik olan pek çok karşıtlığı birarada barındıran anlamlarla yüklü olduğu ve pek çok muğlak mesaj içerdiğidir. Aslında bu çelişiklik, uyuşmazlık veya muğlaklık ihtiyaç duyulduğunda kuralsızlığın, nesnelliği olmayan davranışların ve son kertede kendi bağlamı içerisinde rasyonelliği sorgulanabilir olabilecek uygulamaların gizlenebileceği ancak buna karşın işlerin yine de bir şeffaflık içerisinde yürütüldüğü görüntüsü verilebileceği bir

meşrulaştırma aracı sağlamaktadır. Meşruluk ise zor kullanma ve vergi toplama gücüne ve tekeline sahip olan devletin, olmazsa olmaz bir özelliği olması gerektiğinden, politikalar, devlet aygıtı için vazgeçilmez bir yere ve işleve sahiptir.

Çoğunluk çalışmalarda olduğu gibi, politikalara yönelik antropolojik yaklaşımın başlangıç noktası da öncelikle mevcut varsayımları incelemeye tabi tutmak ve politika tartışmalarını belirli bir çerçeveye oturtmaktır. Politikalar belirli bağlamların ürünleridirler ve pek çok açıdan, "kendilerini oluşturan, üreten ve ortaya çıkaran toplumun tarihine ve kültürüne göre şekillenirler" (Shore ve Wright, 1997:7). Her ne kadar politikalar, nihai amaç olarak etkinliğin ve verimliliğin artırılması anlamında olabildiğince değer-bağımsız bir dil içerisinde yansıtılmaktalarsa da temelde, siyasi bir niteliği de hep barındırırlar ve değer-yüklü olmaktan kurtulamazlar. Bu noktada, Shore ve Wright (1997:8-9), aslında "modern iktidarların kilit önemdeki bir özelliğinin, siyasi olanı, değer-bağımsız ve tarafsız bir görünüm altında gizlemesi" olduğunu ileri sürerler.

Politikalar antropolojisi içerisinde analize tabi tutulan konu, yalnızca politikalarla ortaya konulan yeni uygulamalar veya varılmak istenen hedefler değil doğrudan doğruya politikaların kendisidir. Çözümlenmek istenen şey, politikaların, nasıl ve ne şekilde, hangi süreçler içerisinde oluşturulduğudur. O nedenle burada, ele alınan politikalar, araştırma içerisinde sorgulanmaksızın kabul edilen birer öncül değil ana odakta masaya yatırılan çalışma konusudur. Antropoloji içerisinde, pek çok topluluğun siyasal ve yönetim sisteminden elde edilerek bugüne kadar oluşmuş olan etnografik birikim ve onun uygulama düzeyinden içgörüler elde etmeye dönük, yerele dayalı yöntemsel yaklaşımının, politikalarda içkin olarak bulunan kültürel ve

felsefi yanları, bu anlamda başvurulan söylemleri ve metaforları, ideolojik vurguları ve bütün bunların kullanımda kazandıkları ya da değişime uğradıkları anlamları ortaya çıkarmak bakımından katkı yapıcı nitelikte olduğu düşünülmektedir. Bu katkıya dayanıldığı takdirde, politikalarla ilgili genel kabul gören varsayımların aslında yönlendirici bir niteliğe sahip olduklarının, politikalara konu edilen problemlerin saptanmasında baskın olan öznel süreçlerin ve hedef gruplarla ilgili başvurulan sınıflandırmaların anlaşılmasının mümkün olduğu değerlendirilmektedir. Yine aynı şekilde, saf dışı bırakılan ile meşru kılınan politika çözümlerinin de bu gözle ele alınması gerekmektedir.

5.2.1.Politikalar Antropolojisi'ndeki Temel Sorular

Politikalar antropolojisinin arayışında olduğu katkıyı, yalın bir şekilde, yerel, yerli ve 'marjinal' kültürleri, politika-yapıcılara, devlet kurumlarına ve sivil toplum kuruluşlarına 'doğru' şekilde yansıtmak, onların ne olup ne olmadıklarını ya da bir başka deyişle, doğalarını kendi kavramları ile ortaya koyarak, dışarıya karşı bilinir ve anlaşılır kılmak olarak açıklamak eksiktir. Belki böylesi bir işlevi olduğu doğrudur ancak burada öz olarak yapılmak istenen şey, ulusal, uluslararası ve küresel düzeyde yaşanan süreçlerin nasıl yerelleştirildiğini, bu esnada ne gibi sorunlar yaşandığını, kültürel açıdan yaşanan değişimleri ve uyuşmazlıkları çok-boyutlu bir açıdan ortaya koymaktır. Bunu yapmak için de yerel düzeyde etkili olan ancak kaynağı yerel-dışı ile olan ilişkide yatan çoklu, çakışan ve uyuşmazlık gösteren güç ilişkilerine büyük önem vermektedir. İşte bu noktada 'politikalar' bütün bu süreçlerin ve etkileşimlerin çözümlemeye tabi tutulmasında önemli bir kavramsal araçtır. Politikalar, içerisinde, yerel ve yerel-dışı düzeylerde yaşanan süreçlerin tamamının etkileri ve özelliklerini

barındıran bir niteliktedir. Bu nedenle, bir taraftan devletin, yani devlet adına hareket etme yetkisine sahip politika-yapıcılarla profesyonellerin yereldeki insanlarla nasıl bir ilişki içerisinde olduklarını, yerel kodlardan ne şekilde faydalandıklarını ve bu kişilerle yerel düzeydeki insanlar arasında ne gibi 'aracı' süreçlerin yaşandığını ortaya koymaya çalışır. Diğer bir taraftan, yerele inen alan çalışmasına dayanan etnografik yöntemden faydalanarak da devlet kaynaklı üretilen politikaların ve politikalar içerisindeki tüm karmaşık süreç ve etki eden dinamiklerin, yerel düzeydeki insanlar tarafından nasıl algılandığını, yaşandığını, nasıl yeniden yorumlanıp üretildiğini ve antropologların, değişken gerçeklikleri yakalamak için 'yerel'i veya 'topluluğu' nasıl yeniden düzenlediklerini akılda tutarak anlama çabası şeklindeki bir amacı öncelikli kılmaktadır. Örneğin Comaroff ve Comaroff'un (1991:294) kastettiği anlamda 'yerel' olarak ifade edilen, aslında somut bir bölgeye ya da alana gönderme yapmayıp, bütün bu süreçlerin yaşandığı 'yer'e yani politikaların üretildiği, uygulandığı ve hedef kitle tarafından algılanarak yeniden inşa edildiği süreçlerin geçtiği yere ve kişilere atıfta bulunmaktadır.

Politikalar antropolojisi açısından bir diğer uğraş alanı da, aldıkları kararlar ve ortaya koydukları politikalar ile kendi dünya görüşlerini hayata geçirme arayışında olan politika-üreticisi profesyonellerin ve karar-vericilerin kültürlerini ve dünyaya bakışlarını anlama çabasıdır. Bu nedenle, yönetim kurulu ve bakanlar kurulu toplantılarında veya yöneticilerin haftalık, aylık ve yıllık toplantılarında neler olup bittiğine antropolojik bir açıdan yaklaşmak, yerelde, alt-düzeyde gündelik hayatta neler olup bittiğine bakmak kadar önemlidir. Böylece, politikaların antropolojik açıdan çalışılması, bir başka deyişle antropolojik bir yaklaşımla çalışılması, politika-yapıcılar ve onların stratejik ortaklarından değişken bir şekilde politikaları

yorumlayan ve eyleme geçiren yerellere kadar politikaların üretilmesi aşamasındaki bütün süreçlere ve bütün ilişkiler ağına bakmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda politikalar antropolojisi şu soruları sormaktadır:

- 'Politika' gerçekte tam olarak nedir?

- Belirli bir tipte 'politika toplumu' yaratma eğiliminde olan, politikayı şekillendiren belirli aktörler, faaliyetler ve etkilerden oluşan politika süreçlerini nasıl kavramsallaştırmalıyız?

- Politikalar, birer özne olarak toplumun üyelerini ve bu kişilerin fikirlerini şekillendirme anlamında nasıl bir etkiye sahiptirler?

- Politikayı bir 'siyaset teknolojisi' olarak görmek veya politikayı devletin yönetim kuralları, yasaları ve yargı hükümleri üzerinden düşünmek ne kadar faydalıdır? Politikayı 'kişinin tekniği' veya toplumun kendisini, başkalarını ve dünyayı anlamlandırmasında anlamlı bir projeksiyon olarak görmek kullanışlı bir yol mudur? Ve yönetici organlar tarafından dayatılan belirli kısıtlamaların farkındalığını engelleyen sınırlar nelerdir? (Foucault, 1977; Rabinow,1984).

- Son olarak, politika süreçlerini antropolojik açıdan nasıl çalışabiliriz ve antropolojik açıdan çalışmaktaki ayırt edici özellikler nelerdir?

5.2.2. Bir Söylem ve Güç Alanı Olarak 'Politika'

Grillo (1989:22), politikacıların, kitleleri ikna etmek ve kontrol altında tutmak için kullandıkları retorik araçlara ve başvurdukları metaforlara odaklanmış olan, özellikle 70'li yıllarda etkili olmuş antropolojik çalışmalardan bu güne dair önemli

çıkarımlarda bulunmaktadır. Ona göre bütün bu çalışmalar, ayrı bir siyasal dilin varolduğunu ve çeşitli türden politika metinlerinde de böylesi bir dilin ve söylem biçiminin hâkim olduğunu göstermektedir. Her ne kadar 'söylem' kavramı, sözlülüğe dair bir çağrışım taşımakta ise de Grillo, bu anlamda mevcut birikimin yazılı metinlere de uygulanabileceği ve bunun politikaların anlaşılması açısından oldukça katkı sağlayıcı olduğunu dile getirmektedir. Shore ve Wright (1997:18), söylemi, "ideolojiyle sarılı düşünüş biçimleri sunan, yapılandırılmış düşünceler" olarak tanımlamaktadırlar. Bu tanımlama, kullanılan dilin sosyal bir inşa olduğunun ve toplumsal süreçlerden ayrı ve bağımsız bir alana sahip olmadığının altını çizmektedir. Bu noktada Grillo (1989:17), siyasal anlamda yaşanan süreçlerin tam olarak anlaşılabilmesi için 'söylemsel uygulamaların politikası' üzerine yoğunlaşılması gerektiğini belirtir. Burada kilit önemdeki bir husus, 'tanımlama gücüne' kimin sahip olduğudur. Çünkü baskın söylem, temel alınan referansları belirleyerek ve ya da oluşturarak, istemediği pek çok alternatifi dışarıda bırakma ve hatta marjinal kılma gücüne de sahip olmaktadır. Bu noktada politikalar da, kimi söylemleri öne çıkararak veya kimilerini marjinal ve kullanışsız kılarak, siyasal nitelikli önceliklere kurumsal bir otorite yükleyebilme gücüne sahiptirler. Bu gibi durumlarda Raymond Williams'ın belirttiği gibi 'anahtar kavramlar'ın taşıdıkları anlamlarda bir takım kaymalar yaşanabilmektedir; örnek olarak, kültür kavramı onsekizinci yüzyılda tarımsal faaliyetlerle (ekin) ilişkiliyken daha sonradan 'sanat', 'uygarlık', 'kalkınma' ve 'bilim' gibi anlamlara kaymış, İkinci Dünya Savaşı sonrasında da kültürü ve toplumu yeniden biçimlendirme mücadelesinin bir parçası olarak kültür kavramı yeni düzenlerde, yeni bir takım anlamlar yüklenerek, yeni bir tarz ve yaklaşımla kullanılmaya başlanmıştır (1985:12). Shore ve Wright (1997:19),

kültür kavramında yaşanan bu ana kaymalar ile Foucault'un modern gücün ortaya çıkması dönemleri arasında bir rastlantı olduğu savını ileri sürmektedirler. Görünen o ki söylem düzeyinde yaşanan anlam kaymaları birer ipucu niteliği taşımaktadır.

Anlam kaymasıyla ilgili üzerinde durulması gereken nokta, bir kavram birbiriyle ilişkili birden fazla anlama gelmekteyken zaman içerisinde bunlardan biri baskın çıkarak, öteki anlamları silikleştirse ve temel kullanım haline gelse de bu silikleşen ikincil anlamların yok olmayarak ilerleyen zamanlarda bir biçimde kendisini görünür kıldığıdır (Shore ve Wright, 1997; 19). Bu durum, politika (policy) kavramı için de böyle olmuştur. Politika kavramının, eski Yunanca'daki *polis* (şehir) ve onun sakinleri yani *polities* (vatandaşlar)'den ve Latince'deki *politia*'dan süzülüp gelen, birbiriyle ilişkili iki temel anlamı vardır: (i) sivil organizasyon, siyasal yönetim biçimi ve anayasal devlet anlamlarında 'polity' ve yönetim sanatı, yöntemi ve taktikleri ile iç düzeni düzenleme anlamında 'politika (policy)' (Partridge 1958:509). Polislik, 1829 İngiltere'sinde, politika (policy) kelimesinin işte bu ikinci anlam öbeğinden esinlenilerek ortaya çıkmış olan bir kavramdır o nedenle politika kavramı ile dolaylı da olsa kökensel olarak hep bir ilişki içerisinde olmuştur.

Söylem konusunda bir diğer nokta da politikaların biçimlendirilmesinde kullanılan dil ve yazım şekliyle ilgilidir. Apthorpe'ye (1997:43) göre, politika metinleri, bilgilendirmek ya da ortak çıkar doğrultusunda en iyi çözümü aramaya dönük olmak yerine 'memnun ve ikna etmek' üzere kaleme alınmaktadırlar. Burada dikkat çekilen konu, içerik kadar yazım şekli üzerinde de durulmasının önemli olduğudur. Ona göre, politikaların kolay kabul edilirliğinde kullanılan kelimelerden çok yazım tarzı etkili olmaktadır. Tartışmaya, müzakereye yer bırakmayacak bir inandırıcılıkla

kaleme alınması, yerel sembollere büyük önem vermesi ve ortak çıkara dayalı hissi yaratması, politikaların yazımında kullanılan dilin önemli özellikleridir. Bu anlamda, politikalarda 'reâlist' bir dilin hâkim olduğu söylenebilir. Öyle ki saptanan sorunlar, varolan bilgi açığının, yeni ve nesnel verilerle doldurulmasıyla çözülecek gibidir. Oysa ki bu bir tür söylemdir ve söylem, Seidel ve Vidal'a (1997: 59) göre, "bir takım etiketleme ve sınıflandırmaları barındıran ve pek çok alternatif düşünüş biçimini dışlayan belirli bir düşünme ve savlama biçimidir".

Apthorpe (1997:55) politikalardaki bu ikna ediciliğin ve eleştiriye yer bırakmayan yazım dilinin kullanılan metnin tarzı kadar kullanılan kelimelerle de ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre politikalarda sıkça 'işbirliği', 'katılım', 'yönetişim' gibi genel anlamda önem verilen ve desteklenen kelimelere yer verilmektedir. Buna ek olarak, politikalarda baskın olan dil, saptanan sorunların ve buna karşılık olarak sunulan çözüm önerilerinin arka planında hep veri-temelli bir yaklaşım olduğu hissi uyandıracak şekilde kaleme alınır ya da zaman zaman yeterli verinin bulunmadığından şikâyet eden bir üslup kullanılır. Demek istenen şey bir anlamda, ihtiyaç duyulan şey, yeterli miktarda yeni, nesnel ve uygun verinin elde edilmesidir. Başka bir deyişle, "bir bilgi açığı vardır ve bu açığı kapatacak olan, 'bilim'dir" (Apthorpe, 1997:55).

Wedel, 'politika'nın terim olarak bugün Batı'da hızla hem seçkinlerin dilinde ve hem de gündelik yaşam içerisinde sıklıkla kullanılan bir kelime haline geldiğini, bütün devlet işlerinde, bürokrasinin her türlü işlem, eylem ve söylemlerinde; ifade ederken doğrudan ya da dolaylı olarak sürekli başvurulan bir referans halini aldığı üzerinde durmaktadır. Shore ve Wright, politikanın çağdaş toplumlarda, tıpkı 'toplum',

'topluluk' ve 'ulus' gibi hızla temel düzenleyici bir prensip haline geldiğini ileri sürmektedir. Her ne kadar, kullanım şekline ve amacına bağlı olarak ulus, toplum, topluluk gibi kavramların, masum ya da siyasi olarak yansız olduğu düşünülmemekte ise de aynı şeyin politika için söz konusu olduğunu söylemek zordur. Açmak gerekirse, 'Türk toplumu' veya 'Ermeni topluluğu' gibi ifadelerle kastedilen şeyin tartışmasız kabulü o kadar kolay değilken örneğin 'sağlık politikası' adıyla sunulan çözümler için bu tür bir tartışma genellikle görülmemekte, genel olarak politika terimine ve politikalara karşı çoğu zaman böylesi bir eleştirel tutum ve duyarlılık gösterilmemektedir. Onun yerine 'politika' tipik bir şekilde hem yansız ve hem de rasyonel bir şey olarak yansıtılmaktadır: araçlar ile amaçları bir arada düşünmeyi ifade eden salt birer cihaz veya hedefler ile o hedeflere ulaşma arasındaki açıklığı kapatma aracı, yani kısacası işleri yapmanın 'meşru ve akılcı' yolu olarak düşünülmektedir.

Bu noktada Wedel (2005:37), rasyonellik de dahil olmak üzere bütün bu varsayımların genel-geçer bir halde kabul edilmesi yerine sorgulanması gerektiğini; politikaların nasıl anlaşılırsa anlaşılsın aynı zamanda bir 'güç aracı ve biçimi' olarak da anlaşılması gerektiğini ileri sürmektedir. Gerçekten de siyaset biliminin içerisinde değerlendirilen politikalara ilişkin çalışmalar, politikalar sunulurken 'akla', 'bilim diline' ve 'sağduyu'nun nasıl birer söylem aracı olarak kullanıldığına dair gelen eleştirileri çoğunlukla görmezden gelmektedirler. Bir politika, siyaset-dışı bir şey olarak sunulabilir çünkü yansız, bilimsel bir dil kullanmakta veya insan doğasıyla ilgili uzlaşılmış görüşlere başvurmaktadır. 2008 yılı içerisinde 'AB Politikaları ve Türkiye' konulu bir konferans sırasında AB Türkiye Delagasyonu, Siyasi İşler Temsilcisi ile uzun bir görüşme yapma fırsatı bulmuştum. İngiliz kökenli olduğunu

sandığım D.M.'nin, "politikaların aslında 'ortak akıl'dan ve onun hayata geçirilmesinden başka birşey olmadığı"'nı dile getirmesi üzerine, "Peki ama bu ortak aklın ne olduğuna veya nasıl bir dünya öngördüğüne kim karar veriyor?" diye sordum. Sanırım görüşmemizin uzun sürmesi biraz da bu sorunun 'kışkırtıcı' olmasıyla ilgiliydi ve kendisiyle aramızda şöyle bir konuşma geçti:

> *Etnograf*: Peki ama bu ortak aklın ne olduğuna ya da nasıl bir dünya öngördüğüne kim karar veriyor?
>
> *D.M.*: Hmmm. Yani evet bu ciddi bir tartışma konusu. Batı'da da uzun uzun tartışıldı. Özellikle 60'larda ve 70'lerde son derece hararetli savunucuları ve muhâlifleri vardı.
>
> *Etnograf*: Yani geçmişte kalmış bir tartışma olarak mı görüyorsunuz?
>
> *D.M.*: Hayır tam olarak öyle değil. Yani bir dönem yoğunlaşılan bir konuydu ve kesin bir çözüme varılamadı elbette. Bu konuda kesin bir çözüm olabilir mi? Politikalar dediğiniz şey son kertede insanlar tarafından, insanlar için tasarlanan araçlardır ve üzerinde tam bir uzlaşı olması beklenmemelidir.
>
> *Etnograf*: Şüphesiz öyle ama benim asıl merak ettiğim nokta, politikaların içeriğindeki siyasallığın ne düzeyde olduğu. Ya da şöyle de diyebilirim ki, politikaların uygulanmasından uygulamaya sokulmasına ve sonuçlar doğrultusunda yeni

> adımlar atılmasına karar verenler kimler? Politikaların amacı olan insanların karar mekanizmasındaki yeri nedir?
>
> *D.M.*: Sonuç olarak bu politikalar pek çok bilimcinin ve bugüne kadar ki yeni gelişmelerin bir sonucu. Ve bütün bunlar o sözünü ettiğiniz insan kitlesinden etkilenen süreçlere tabii. Ortak akıl da buradan süzülüp geliyor zaten.

Görüldüğü gibi politika yapan ve uygulayan konumdakiler aslında başkaları adına karar almaktadırlar. Bu kararlarını alırken, yansız ve bilimsel-temelde iş yaptıklarına inanmak durumundırlar. Çoğu zaman bu tür kişilerde politikaların, nesnelliğine, yansızlığına ve aklın yolu olduğuna dair güçlü bir inanç vardır. İçişleri Bakanlığı'nın merkez birimlerinde çalışan ve bir anlamda Bakanlık'ın politika-yapıcıları konumundaki Mülki İdare sınıfından olan kişilerle konuştuğunuzda, yaptıkları işlerde bilimselliğe, yeni teknolojilere ne denli önem verdiklerini söylerler. 'Herşey vatandaşlar içindir' söylemleri kullanılır ve yapılanlar da 'aklın yolu'dur. Daire Başkanı A.E. buna çok tipik bir örnek çizer. Bir keresinde, "Neden en ufacık işlerde bile 'vatandaşın faydasına' tabirine yer veriyorsunuz? Yoksa bu bir tür, herşeyi meşrulaştıran bir gerekçelendirme mi?" diye sorduğumda, "Hayır, bir gerekçelendirme değil. Vatandaş bizim varlık nedenimiz. Olmazsa olmazımız. Biz, bir bakıma onların tecessüm etmiş iradesiyiz. Yapıp ettiğimiz şeyler de o yüzden onların arzularına uygun olmalı. Benim yönetim anlayışım o yüzden 'herşey vatandaş içindir.'" diye cevaplamıştı. Politika yapıcılar, aslında bu gibi yollarla bir taraftan da karşıt görüş ve düşünceleri 'irrrasyonel', 'pratik olmayan' gibi etiketlerle de yaftalarlar. Buradan, politikalar antropolojisi'nin kilit önemdeki bir görevi ya da

işlevi ortaya çıkmaktadır ki bu işlev, Wedel'e göre (2005;37) "gerçeklik hakkında yansız olduğu iddia edilen ifadelerin siyasal etkilerini ortaya koymaktır".

Antropolojik açıdan bakıldığında artık gündelik hayatın rutin işleri politikalar tarafından şekillendirilmekte, politika öyle veya böyle bütün var oluşun koşulları üzerinde belirleyici ve düzenleyici bir hale gelmektedir. Modern insan, doğumundan ölümüne kadar, kamu sağlığı, işsizlik, ulusal güvenlik, vergi rejimi, 'iyi yönetim', eşit haklar, cinsiyet ya da ırk gibi konularda, belirli politikalar tarafından yönetilmekte ve belirlenmektedir. Gerçekten de modern yaşamın neredeyse bütün yönleri, politikaların veya daha doğrusu politika-yapıcıların hedef alanındadır. Yaşlıların problemleri, trafik sorunu, polislerin davranışları, işkence ve kötü muamele, insan hakları ihlalleri, öğretim üyelerinin maaşları, ilköğretim müfredatı, okul öncesi eğitim, ilaç giderlerinin karşılanması gibi çok çeşitli konular hep belirli politikaların belirlediği ve düzenlediği hedef alanlardır.

Politikalar, insanları ve problemleri çeşitli sınıflandırmalara tabi tutarak 'vatandaşlar', 'vergi-mükellefleri', 'mülteciler' ve 'işçi sınıfı' gibi yeni kategoriler oluştururlar. Daha sonra ise, oluşturdukları bu yeni kategorilerdeki bireylerin davranışları, yaşam biçimleri, hareket tarzları üzerinde şekillendirici bir etkiye sahiptir olurlar. Bu tür sınıflandırmalar ve kategorilere ayırma, büyük ölçüde baskın söylem ile desteklenir. Kullanılan kavramlar, söyleme temel teşkil eden varsayımlar ve ileri sürülen savlar, bu sınıflandırmaları meşru kılacak niteliktedir.

Martin (1997:240), politikaların, yapılacak olanlar konusunda bir kılavuz niteliğinde ve genel nitelikteki amaçları, belirli bir plana dönüştüren bir özelliğe sahip olduğunu belirttikten sonra "politikalar, yasaların ve polisin sahip olduğu somut ve maddi zor

kullanma gücü olmayan düzenleyicilerdir" demektedir. Ona göre politikalar, kamu kurumları, mahkemelerden, anaokullarına kadar her türden kuruluş, vakıf, dernek, sivil toplum örgütleri, aileler ve hatta kişilerce de oluşturulabilen şeylerdir. Bu anlamda mesela bir üniversite öğrencisinin, kaldığı yurt odasında sigara içilmesine izin vermeyen bir politikası olabilir ve bunu uygulayabilir. Burada o öğrencinin uyguladığı bu politikanın ihlâli halinde herhangi bir ceza ya da polis gücü söz konusu değildir ama buna rağmen belirleyici bir güce ve etkiye sahiptir. Bu güç, kamu kurumlarında daha resmi bir nitelik ve yaptırım gücü taşır. Çoğu yerde, kurumların yıllık bütçe ve kurumsal hedef belgelerine girer.

Politikalar, doğası gereği ve kendiliklerinden antropolojik olgulardır. Herşeyden önce, içinde oluşturuldukları bağlamın ve kültürün ürünüdürler. Politikalar, onları oluşturan, ortaya çıkaran toplumun tarihsel ve kültürel özelliklerini kodlanmış halde bünyelerinde barındırırlar. Bu yönüyle birer kültürel metin olma özelliği taşırlar. Bu metinleri anlamak için politikanın oluştuğu kültürü anlamak gerekir. Diğer taraftan politikalar, antropolojik açıdan birer sınıflandırma ve kategoriler oluşturma araçları olarak da görülebilirler (Shore ve Write, 1997:7). Nitekim yukarıda da değinildiği gibi, insanlar bir takım politikalarla ayrı değerlendirmelere tabi tutulurlar. Bu anlamda bir yüceltme ve yerme veya bazı kişileri güçlendirip bazılarınıysa zayıflatan bir söylemsel retorik aracı olarak kullanılabilirler. Mesela bir hükümetin sağlık politikasında uyguladığı yeni bir politika, eskiden önemli kabul edilen ve bu yüzden ilaç desteği verilen bir takım hastalıkları önemli görmeyebilir ve bu hastalara verilen desteği kesebilir. Bir diğer nokta, politikaların siyasal bir sürece tabi olmaları ve içerisinde çok çeşitli güç ilişkileri barındırmalarıdır. Antropologlar açısından tüm bu süreçlerin yerele yansıması, yereldeki algılanış, yorumlanış ve yeniden inşa edilme

biçimleri, meydana gelen kültürel ve toplumsal değişimi anlayabilme adına oldukça önemlidir. Politikalar sadece bir takım sosyal kurallar ve değerler tesis edip, toplumun temel düzenleyici ilkelerini ayrıntılandırmakla kalmaz; bunun yanı sıra, zaman zaman doğrudan ama genellikle dolaylı bir toplum modeli de sunarlar. Tıpkı Malinowski'nin (1926;15) üzerinde durduğu 'mit'in Trobriand toplumundaki işlevinde olduğu gibi bir politika, insanların hal ve tavırları, hareket ve davranışlarında bir rehber işlevi görebilir. İnsanlar hangi yöne, nasıl gideceklerini belirlerken politikalar, doğal gibi görünen bir şekilde devreye girerek tabi bir fonksiyona bürünebilir. Son olarak politikalar, bireylerin ve toplumun metaforlarını kullandıklarında, insanların, özgür bireyler olarak kendi kendilerini inşa ediş biçimlerini, davranış şekillerini ve birbirleri arasındaki sosyal ilişkiler üzerinde belirli bir etkiye sahiptir (Shore ve Wright, 1997: 5).

Bir görüşe göre, modern anlamda güç ve iktidar sadece devletin zor kullanma gücüyle değil fakat aynı zamanda politikalar yardımıyla insanların zor kullanılmadan istenilen kanala sokulması, gösterilen hedefe yönlendirilmesi, bazı tercihleri rasyonel kılarak ya da öyle göstererek diğer tercihlerin saf dışı bırakılmasını sağlayıcı bir söylemle istenen sonucun oluşturulmasında yatmaktadır (Wedel v.d., 2005: 38).

Bugün, politikaların bünyesinde bulunan bütün bu boyutlar arasından seçilen kimi özellikler veya bir bütün halinde tüm bu bağlantılı süreçler, etnografik bir tarzda çalışmaktadırlar. Örneğin Les Field (1999), gerek Amerika'da ve gerekse de Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde; ayrıca eski sömürge yönetimi altında bulunup da sonradan bağımsızlığını kazanan ülkelerde çok çeşitli, birbirinden çok başka konulardaki çok çeşitli politikaların oluşma, şekillenme ve uygulanma biçimlerini ve

ortaya çıkan sonuca ilişkin süreçleri etnografik bir yöntemle alanda çalışmış, bu sayede ortaya önemli içgörüler koymuştur.

5.2.3. Analiz Konusu Olarak Politika

Wedel ve arkadaşları (1997:39) tarafından, politikalar konusunda antropolojinin gündeme taşıdığı yeni bakış açıları, politikaları oluşturan çeşitli düzeylerdeki karmaşık süreçleri ve çoğu zaman birbiriyle çatışma içerisinde olan güç ilişkilerini analiz etme adına oldukça gereksinim duyulan bir katkıyı sağlayıcı niteliktedir. Bir politikanın yerel düzeydeki etkisinin anlaşılabilmesi için ona eleştirel bir gözle bakmak gerekmektedir. Eleştirel bir yaklaşım ise bütünü oluşturan parçaların ayrı ayrı çözümlenebilir olmasını ve aynı zamanda bir bütün halindeki yapısal özelliklerini irdelemeyi şart koşmaktadır. Oysa ki politika çalışmalarında genel olarak yaşanan problem, bu alanın büyük ölçüde politikaları, kesine yakın ve analiz edilmeksizin doğru olarak kabul eden pozitivist paradigma üzerinde hareket ediyor olması ve buna bağlı olarak da kökenlerinde var olan kavramsal ve kültürel temellerin nadiren bir soruşturma konusu edilmesidir. Çoğu zaman, bu pozitivist paradigmaya bağlı olarak, eleşrirel bir yaklaşıma karşı durağan bir yerleşiklik ve kabul edilmiş bir gerçeklik olarak karşı çıkılmaktadır. Stone'un (1988) belirttiği gibi, politikaları doğrusal bir süreç değilse bile yerli yerinde, mantıksal, düzenli, akılcı ve sitematik bir bütün olarak görme yönünde bir eğilim hâkimdir.

Başka bir deyişle, politikalar çoğu zaman bir iş bölümü veya işlerin sistematik ve düzenli bir şekilde yapılmasını sağlayan bir mekanizma gibi algılanırlar. Fakat politikaların oluşturulması ve uygulanmasının önceden belli olan sonuçlar ile birlikte doğrusal bir süreç olduğunu söylemek oldukça zordur. Tam tersine politika süreçleri,

içerisinde genellikle öngörülememiş olan bir takım değişkenler barındırırlar. Başlangıçta saptanan sorunlar ve sunulan çözümler, uygulamaya geçildiğinde çok çeşitli baskı ve etkenlerin güdümüne ve saptırıcı etkisine maruz kalabilirler ve bu durum, politikaların analiz edilmesi için sürecin içerisine katılmayı, değişkenliği görmeye çalışmayı mecbur kılar. Burada analiz konusu, bizatihi politikaların kendisi yani başlangıçtan yerel düzeydeki yansımasına kadar bütün bir sürecin kendisidir. Politikaların kâğıt üzerindeki tasarımları ile işleme konulduklarında alacakları görünüm, kültürel bir işleyişe tabidir ve çoğu zaman teori ve pratik içiçe geçmiş haldedir. Örneğin Wedel, Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ülkelerine aktardığı yardım fonuyla ilgili yaptığı çalışmasında, yardım politikalarının, veren tarafın öncelikleriyle başladığını fakat çeşitli gündemler ve çıkarlar ile uygulama ve ara aşamalardaki veren ve alan arasındaki etkileşimlerle dönüşüme ve değişime uğradığını; süreç içerisinde, Doğu Avrupa ülkelerinin her birinin kendi içindeki siyasal etkenlerin, çıkar çatışmalarının ve farklı gündemlerin etkisiyle farklılaştığını, adeta 'kimyasal bir tepkime' verdiğini yazmaktadır (1997:39). Sonuç itibariyle, rasyonel tercih teorisi ile etnografik anlatılar arasında bir uyuşmazlık ve hatta çatışma söz konusudur. Bunun başlıca nedeni, rasyonel tercih teorisinin, politikaların doğasına rasyonalitenin hâkim olduğunu ancak yerel düzeyde yaşanan sorunların ya da beklenmedik, değişik tepkilerin irrasyonalite olarak kabul etmesidir. Oysa ki bütün bu süreçlerin, birbiriyle ilişki içerisinde, bütünlükçü bir yaklaşımla analiz konusu yapılması halinde, rasyonel görünenin irrasyonel ve irrasyonel görünenin de kendi bağlamında oldukça rasyonel olduğunu görmek olasıdır. O nedenle politika çalışmaları'nda rasyonel tercih modelinin bir takım sınırlılıkları kabul edilmelidir. Bu noktada antropoloji özgün bir katkı sağlamaktadır çünkü Geilhufe'nin (1979:577)

belirttiği gibi, antropologlar öteden beri, çoklu gerçekliklere ve bakış açılarına duyarlı olmuşlar; tek bir doğrudan ve tektip bir bakış açısından uzak durmuşlardır.

Politikalar konusundaki antropolojik yaklaşım, politikaların içerisinde varolan süreçleri anlamaya çalışırken, karar merciinde, merkezde, ara bölgede ve yereldeki aktörlerin bütün bu süreçleri nasıl alımladığı ve nasıl bir aktarıma tabi tuttuğuna odaklanmaktadır. Antropolojik bir yaklaşım, politika oluşum süreçlerini şekillendiren oyuncu, faaliyet ve etki kümeleri ile bunların uygulanması, etkileri ve ortaya çıkış biçimleri üzerindeki örtüyü kaldırmaya çalışır. Bu nedenle antropoloji, politika kararlarının ve bu kararların uygulanmasının çalışılmasının deneyim temelli, etnografik bir bağlama oturtulması gerektiği fikrine özel bir vurgu yapar; yoksa bu türden konuların soyut bir model içerisinde değerlendirilmesi, analiz imkânını elimizden alarak bizi sonuca ulaştırmaz. Politikalar, bir anlamda bütün bir kültürel etkileşim ve inşa sürecini anlamada, odaklanma imkânı veren bir analiz alanı sağlar. Shore ve Wright, politikaların, Turner'in 'hâkim semboller', Schneider'in ise 'merkezi semboller' diye adlandırdığı kültürel sistemi, içerisindeki tüm temel unsur ve dinamikleriyle anlamanın politikanın sahip olduğu analitik bir anahtar işleviyle mümkün olabileceğini ileri sürmektedirler (1997: 8).

Bir diğer konu da Geilhufe'nin (1979:577) belirttiği gibi, politikaların analizinde genellikle nicel verilere önem verilmesi ve nitel verilerin bu anlamda dâhil edilmemesidir. Politikalarla amaçlanan hedeflerin belirlenmesinde temel alınan ve sonuçların ölçülmesinde kullanılan veriler genellikle istatistikler, harcama çizelgeleri ve piyasa verileri olmakta oysa süreç içerisinde fazlasıyla etkili olan güç ilişkileri, değerler ve öznel nitelikler kenarda bırakılmaktadır. Ayrıca nicel veriler ile analiz

yapılması oldukça hızlı olabilmekte oysaki nitel veriler elde etme ve katılımlı-gözleme dayalı bir çalışma ortaya koymak için çok daha uzun bir süre gerekmektedir. Politikalar söz konusu olduğunda genellikle bu kadar uzun süreler söz konusu değildir (Geilhufe, 1979:577).

5.3. Alanı Yeniden Düşünmek

'Alan' kelimesi antropoloji içerisinde, öteden beri sınırları belli olan bir (Gupta ve Ferguson, 1997:37) çalışma ya da araştırma yerini ifade etmiştir. Ancak politikaların, antropolojik bir yaklaşımla ele alınabilmesi için bu kavramın yeniden ele alınması gerekmektedir (Wedel v.d.,2005:39). Politikalar antropolojisi içerisinde 'alan', yerel bir topluluk ya da sınırları belli bir coğrafi bölge veya yerli bir halk değil, çeşitli güç ve yönetim süreçleri içerisinde gerçekleşen ve pek çok karmaşık ilişkiyle belirginlik kazanan bir sosyal ve siyasal alanı ifade etmektedir. Diğer bir deyişle burada alan, coğrafik olarak kesin bir şekilde konumlandırılamayan, değişik düzeylerde kurumsal bir ilişki içerisinde olmakla birlikte birbirleriyle çok sıkı bir bağlantı içerisinde olmayan aktörleri içerisine alacak şekilde kullanılmaktadır. Bu demektir ki politikalar antropolojisi içerisinde alan kavramı, somut bir 'yer'den çok soyut bir 'ortam'a gönderme yapmaktadır.

Diğer bir nokta, antropologların çalıştıkları insanlar kendi geçmişlerine kıyasla daha güçsüz topluluklar olmuşlardır. Böyle olmasının en önemli nedenleri, bu tür toplulukların içine nüfuz edilmesinin daha kolay olması ve buralarda antropologların kendilerine 'avantajlı' bir konum edinebilmeleridir. Nader (1972:13), öteden beri yapılagelen 'yukarından aşağıya' çalışmaların yeterince olduğunu artık 'aşağıdan yukarıya' da çalışmalar yapılması gerektiğini çünkü 'aşağıdakiler'in yaşam tarzı

üzerinde belirleyici olan etkenlerin tam olarak anlaşılabilmesinin ancak böyle mümkün olacağını belirtmiştir. Reinhold (1994:478), bu temel üzerinde, zamanda ve mekanda aktörler, kurumlar ve söylemler arasında belirli ilişki ağları kuran güç biçimlerinin izinin sürülmesi anlamında 'tüm katmanlar boyunca' bir çalışma biçimi önermiş ve böylelikle alanı da belirli bir merkezi olmayan, 'yukarı' ve 'aşağı' dâhil olmak üzere aradaki bütün katmanları içine alan soyut bir yere çekmiştir. Bu bize, Shore ve Wright'ın (1997:14) belirttikleri gibi klasik anlamda yüzyüze bir katılımcı-gözlemin yapılmasının zor olacağını ima etmektedir ancak buradaki anahtar, politika süreçleri içerisinde farklı yer veya düzeyler arasındaki etkileşimlerin ve ayrışmaların elde edilmesidir. Dolayısıyla, 'tüm katmanlar boyunca' çalışmak, üzerinde durulan politika açısından, farklı kurumsal ve gündelik yaşamlar arasındaki bağlantıların izini süren çok-yerli bir etnografya gerekmektedir. Ancak Shore ve Wright'nın (1997:15) dikkat çektikleri gibi, bu yapılırken, bu farklı yerlerden elde edilen etnografik anlatıların, her zaman birbirini tamamlayıcı olmadığı ve çoğu zaman birbiriyle çatışan ve çelişik özellikler gösteren bir nitelik gösterdiğini akılda tutmak da önemlidir. Bu bakış açısıyla, burada cevabı aranacak olan temel sorular, Wright'ın (1995:79) ortaya koyduğu gibi, "Kimin sesi baskındır?" ve "Bu baskın sese ait söylemler nasıl otorite kazanmaktadır?"dır.

Shore ve Wright'a göre (1997:15), politikalara odaklanmanın beraberinde yeni bir çalışma alanı getirmesi aynı zamanda kullanılan yeni malzemeler anlamını da içermektedir. Burada yeni malzemelerden kasıt temelde politikaların yazılı metinleri, kurumsal yazışmalar, toplantı tutanakları, çıkarılan genelgeler ve bu gibi her türden belgelerdir. Bu anlamda politika metinleri, bir tür 'kültürel metin' olarak önemli bir etnografik veri kaynağı sağlamaktadır.

Antropoloji, politikaların zeminini oluşturan, düzenleyen ve yön veren yapıları ve süreçleri ortaya koyan sosyal organizasyon merkezli bir yaklaşım önermektedir. Etnograf, bireylerin, organizasyonların ve kurumların nasıl birbiriyle bağlantılı olduklarını ortaya çıkarma ve politika söylemlerinin, dâhil olan aktörler yüzyüze ilişkiler kurmamış olsalar bile, söz konusu bağlantıların sürdürülmesine nasıl yardımcı olduklarını sorgulama arayışındadır. Aslında politikalardan etkilenenler üzerinden politikaları oluşturan süreçleri –söylemleri, reçeteleri ve programları- çalışarak yapılan da bundan başka birşey değildir. Bu tür çalışmalara örnek olarak Shore ve Wright (1999,2000)'ın İngiliz hükümetlerinin 1980'lerden itibaren yüksek öğrenim alanında yaptıkları reform çalışmalarının kültürel sonuçlarını ve ortaya çıkardığı yeni durumları inceledikleri araştırmaları gösterilebilir. Benzer şekilde Wedel (2001) de bağışta bulunanlar ile bağıştan faydalananlar arasındaki etkileşim süreçlerini çalışmıştır.

Yukarıda da değinildiği gibi antropologlar, birbirleriyle içiçe geçmiş ancak zaman zaman uyuşmazlık gösteren, çatışmalı çoklu güç yapıları ve dinamiklerin yerel olmakla ve öyle görünmekle birlikte yerel olmayan ya da yerel-dışı olanla ilişkisini anlama açısından farklı bir konuma sahiptirler. Bugün politika yapma ulus-devletlerin tekelinden çıkarak çok çeşitli uluslararası kuruluşlara, STK'lara ve yardım organizasyonlarına yayılmış durumdadır. O nedenle, Scott'ın (1985:27) üzerinde durduğu gibi, politikalar üzerine odaklanacak bir bakış, günümüz dünyasındaki küresel olguların yerelleşmesi sürecini anlama adına yeni imkânlar ve yeni kanallar açmaktadır.

Bir diğer nokta da, politikaların, hükümetlerin aldıkları kararlar ve uygulamalar ile sorunları nasıl saptadıklarını ve çözümleri nasıl ürettiklerini analiz etmede güçlü bir kavramsal araç olmasıdır. Politikalar, içerisinde çok boyutlu ve çok düzeyli bir ilişki ağı barındırmaktadır ve içkin olarak bütün bu ilişkilerden ve birbirinden çok farklı alanlarda geçirdiği süreçlerden süzülüp gelen özellikler taşımaktadır. Politika kavram olarak, dinamik ve değişken, yani soyut anlamından çok geçirdiği süreçlerle biçimlenen bir anlama sahiptir ama tam da bu nedenle, hem antropolojik bir yaklaşımla deneyimin etkisini görmeyi ve hem de maniple edilmeyi mümkün kılmaktadır.

5.4. İlişkiler Ağı Analizinin Önemi

İlişkiler ağı analizi, adından da anlaşıldığı gibi, politikaların alanı içerisinde, birbirinden nitelik olarak çok farklı olabilen çeşitli düzeylerdeki aktörlerin birbirleriyle olan bağlantılanış şekillerini ve ilişkili olma hallerini analiz konusu yapmaktadır. Yerel ile bölgeselin ve onun da ötesinde yerel ile ulusal ve uluslararası olanın bağlantılanış şekillerini, bütün bu düzeylerdeki kilit aktörler üzerinden ele almakta ve söz konusu bu aktörlerin karakteristik taraflarından çok sosyal ilişkilerine odaklanmak suretiyle, Scott'ın (1991:37) da gösterdiği gibi salt bir metot olmanın ötesinde, kuramsal açıdan önemli içgörüler sağlamaktadır. İlişkiler ağı analizi, aktörleri birbirlerine bağlayarak yerel ve bölgesel düzeyde olanın nasıl da ulusal olanla veya yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde olanların nasıl uluslararası düzeyde olanlar ile bağlantılı olduğunu gösterme imkânı sağlamaktadır.

Etnograf, ilişkiler ağı analizine başvurarak, bireyler, gruplar, kurum ve organizasyonlar ile bunlar içerisindeki aktörlerin oynayabilecekleri değişken, zaman

zaman birbirleriyle çakışan ve çoklu rolleri inceleme olanağı bulabilir. Sosyal analizciler, ilişkiler ağı yapılarını, kolektif süreçlere bağlamışlardır. Örneğin, Dezalay ve Garth (2002:10) belirli bazı kişilerin kişisel kariyer çizgilerini inceleyerek çeşitli vakıflar ile insan hakları STK'larının nasıl bir ilişkisellik içerisinde olduklarını başarıyla göstermişler ve bu sayede, Dünya Bankası'nın yerel ile kurduğu ilişkiyi ortaya koymuşlardır.

İlişkiler ağı analizi – ve onun ima ettiği sosyal örgütlenme odaklı çerçeve- 'devlet' ve 'özel', 'makro' ve 'mikro', 'yerel' ve 'ulusal' ve 'küresel', 'aşağıdan yukarıya' ve 'yukarıdan aşağıya', 'merkezileşme' ve 'merkezileşmeme' gibi bugünün pek çok sınır aşan politika süreçlerini belirleyen kavramların açıklanması açısından önemlidir. Bu nedenle antropologlar, politikalar ile özel çıkarlar arasındaki etkileşimlerin ve giderek dünya genelinde daha hâkim hale gelen devlet, STK ve iş dünyasının içiçe geçmesinden oluşan yapının izini sürmek açılarından oldukça önemli bir konumdadırlar.

Bourdieu, kurumlar üzerine yapılacak çalışmaların mutlaka ilişkiler ağı bağlamına oturtulması gerektiğini savunur. Onun üzerinde durduğu *habitus* kavramı, bir aktörün geçmişteki yaşantısı ve tecrübeleri toplamından oluşan ve sonraki yaşamı boyunca bazen küçük ve bazen de büyük ölçüde değişikliklere uğrayan nispeten yerleşik ilke ve hükümler toplamını ifade eder. Bunun yanı sıra habitus, kurumsal teoride, bireysel eylemler ile makro düzeydeki süreçleri birbiriyle birleştiren bir mekanizmadır. Bourdieu bu kavram sayesinde, makro ve mikro ile geçmiş ve şimdiyi birleşik olarak düşünmekten yanadır ve kurumsal yapıların da ancak böyle yani aynı anda her iki

düzeyin incelenmesi ve bir arada bir bütünlük içerisinde düşünülmesiyle anlaşılacağını savunmaktadır (Emirbayer ve Johnson, 2008:4).

Bourdieu, bir kurumda işe başlayan her bir çalışanın beraberinde geçmişte belirli sosyal ve ekonomik koşullar altında şekillenmiş olan bir habitus ile birlikte geldiğini ve bu habitus ile diğer kişilerin habituslarından bazılarıyla ortak yönler ve benzerlikler olabilirken diğer bazılarıyla ise karşıtlık olduğunu belirtmektedir. Farklı habitus yapıları, kişilerin uygulamalarını ve hükümlerini belirleyici olduğundan ve kurumsal yapılanmadaki işbölümü dolayısıyla farklı habituslar kaçınılmaz olarak bir etkileşim oluşturmaktadırlar ve bu nedenle, bir kurumu anlamada bireysel özelliklere dair mikro-düzeydeki süreçlerin kurumsal yapı üzerindeki şekillendirici etkisini anlamak adına habituslara bakmak önemlidir (Emirbayer ve Johnson, 2008:4). Bourdieu, micro-makro düzey ayrımındansa bir bütünlük içerisinde ilişkiselliği inceleme taraftarıdır. Onun kurumlara dair yaptığı analizlerinde, kullandığı bir diğer anahtar kavram olan *alan*, bir işle ilgili olarak, ortak bir amaç etrafında birbirleriyle ilişkili olan bütün kurumsal yapıları içermektedir. Yani mesela, araba üretimi söz konusu olduğunda, araba fabrikaları, çelik üretici firmalar, reklam sektöründeki şirketler, yetkili satıcıların tamamı alana dâhildir. Dolayısıyla Bourdieu'da alan kavramı, somut bir yer olarak gözükmez. Daha çok, ilişkiler üzerinden birbirine bağlantılanan farklı somutlukların soyut bir bileşkesi gibidir (Emirbayer ve Johnson, 2008:6). Bourdieu'nun alan kavramını, Türkiye'nin polis teşkilatına uyarladığımızda, EGM'nin ve İçişleri Bakanlığı'nın pek çok Genel Müdürlüğü (İller İdaresi Genel Müdürlüğü), Daire Başkanlıkları (Dış İlişkiler ve AB Dairesi, Kaçakçılık ve Organize Suçlar Dairesi, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Trafik Daireleri gibi.), İl ve İlçe Emniyet Müdürlükleri, polisin çalışma alanıyla ilgili diğer kurum ve kuruluşlar

(Belediyeler, Kaymakamlıklar, Adli kurumlar gibi) alana dâhil olacaktır. Bütün bu kurumlar arasındaki ilişkisellik yerel açısından önem taşımaktadır.

(Yerel ve küresel gibi) düzeyler ile (devlet ve özel gibi) alanları hem birbirinden ayırıp hem de birbirleriyle birleştirebilen teorik ve metodolojik çerçeveyi oluşturmak bugünün hızla değişen, çok katmanlı dünyasında çok kolay olmayan ancak en sonunda önemli içgörüler sağlayabilen bir yaklaşım biçimi olarak görülmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

6. ALAN BULGULARI: ETNOGRAFYA

6.1. Polis Bürokrasisi

Türkiye'de polis bürokrasisi, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir Genel Müdürlük olarak yapılanmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) bu anlamda, polis bürokrasisinin en tepesindeki organdır. Ona bağlı olarak ülke genelinde, 81 ilde faaliyet gösteren İl Emniyet Müdürlükleri vardır. İl Emniyet Müdürlükleri'nin başında bulunan İl Emniyet Müdürleri, görev yönünden İl Valiliklerine bağlı olmakla birlikte, atama, tayin, terfi, taltif ve tecziye (disiplin cezaları) yönünden EGM'ye bağlıdırlar. İl Emniyet Müdürlükleri, EGM'nin taşra teşkilatını oluştururlar. Bunun yanı sıra, merkezde de genel müdürlük bünyesinde 34 tane daire başkanlığı vardır. İllerde ise, bu daire başkanlıkların uzantısı sayılabilecek şube müdürlükleri şeklinde bir yapılanma söz konusudur ve her ilde sayıları değişmekle birlikte yirminin üzerinde şube söz konusudur. Merkezdeki bazı dairelerin illerde şubeleri bulunmayabilmektedir. Örneğin merkezdeki Dışilişkiler Dairesi'nin veya İnterpol Dairesi'nin illerde şubeleri yoktur. Bunun yanı sıra her ilde, ilin nüfusuna ve suç yoğunluğuna bağlı olarak sayısı 1'den 100'lere kadar çıkan Karakollar ya da daha büyük karakollar için kullanılan adıyla Polis Merkezleri vardır. Bunların tamamı merkezdeki Asayiş Dairesi Başkanlığı'na bağlıdır. Taşra teşkilatında, karakol ya da polis merkezlerinin yanı sıra asayiş şubeleri de vardır.

Taşra teşkilatında, il emniyet müdürlüklerine bağlı şubeler, il emniyet müdürüne bağlı olarak faaliyet göstermekle birlikte, uyguladıkları politikalar, stratejiler,

personelin eğitimi, yıllık raporlar hazırlanması, gerekli istatistiklerin tutulması gibi pek çok açıdan merkezdeki ilgili dairenin eşgüdümünde hareket ederler. Bu noktada son yıllarda, uzmanlaşma ve branşlaşma eğilimlerine bağlı olarak merkezdeki dairelerin, taşradaki şubeler üzerinde giderek artan bir etki alanı oluşturmaya çalıştıkları ve bu durumun bir sonucu olarak merkez ve taşra teşkilatları arasında zaman zaman bir uyumsuzluk ve hatta yer yer çatışmaların yaşandığı gözlenebilmektedir. Bu durumun en görünür şekilde hissedildiği alanlardan biri AB üyelik sürecinde yaşanan kurumsal değişimle olmuştur. Çünkü AB üyelik süreci pek çok yeni politika ve uygulama ile yeni yasal düzenlemeler getirmiş ve her yeni durum merkezin taşra üzerinde artırmak istediği nüfuza katkı yapıcı bir nitelik göstermiş ve yaşanan bu süreç karşısında taşra teşkilatı da kendi savunmasını oluşturmuştur.

Uzun yıllar hem merkezde ve hem de taşrada, çeşitli illerde çalışmış, şimdilerde ise emekli emniyet müdürlerince çıkartılan Çağın Polisi dergisinde tecrübelerini yazıya döken, eski bir emniyet müdürü K.Ç. bu süreci şöyle yorumlamaktadır:

> Bizim teşkilatta herkes [her emniyet müdürü] kendisini 'büyük polis' zanneder. Bunun nedeni, 'büyük polis' olmanın, en fazla söz sahibi kılmasıdır. Yani, eğer polisliği gerçekten biliyorsanız, uzun yıllar sokaklarda suçlu kovalamışsanız, söylediklerini dinlenir ve daha bir önemlidir. Ama son zamanlarda bakıyorum, sözü dinlenenler, büyük polisler değil Avrupa Birliği ağzı kullananlar olmuş. Hiç hayatında kadroya çıkmadan müdür

olmuş adamlar, suçluyla nasıl mücadele edilmesi gerektiği konusunda ahkâm kesiyorlar. Hem de tam bir 'büyük polis' edasıyla. Onların bu gücü nereden geliyor peki? Ben söyleyeyim, Avrupa Birliği'nden. Ama taşra bundan fena halde rahatsız. Birileri, sokakta hiç çalışmamış olmanın eksikliğini, bu yeni AB eğitimleriyle, projeleriyle, Avrupa ülkelerine yaptıkları gezilerde, görüp duydukları ve öğrendikleriyle kapatmaya çalışıyorlar ama bence bu işlemeyecek. Şu anda işliyormuş gibi görünse bile bu fırtınalı dönem geçtiğinde işlemez hale gelecek çünkü biri gerçek öteki taklit. Yani, söyleyin bana, hiç ameliyat yapmadan, sadece kitaptan okuyarak cerrah olabilir misiniz? Veya hiçbir davaya girmeden, hâkim önünde savunma yapmadan avukat? Olamazsınız, olunmaz. Bizim mesleğimiz, yazılı bilgiye fazla iltifat etmez. Sokağın dili, ayrıdır. Onun, kendi kanunları vardır. Yeri geldiğinde, adam öldürürsünüz. Polislik işi, şakaya gelmez. Yaşanmadan da öğrenilmez. Sokakta çalışanlar, yeri geldiğinde adam öldürürler, yaralarlar. Bu efendiler ne yapar peki? Proje yapar, gezi yapar. Genel müdürlük giderek, bu tür gezginlerle ve projeci arkadaşlarla doldu. Kadroysa hala kadro çünkü sokak hala aynı sokak. Ve bir adamın hayatına son vermek hala aynı şekilde 'çok büyük bir iş'. Hadi diyelim böyle olsun sorun yok ama bu ağalar bir de kadroyu da ellerinde oynatmak istiyorlar ama ben şöyle

> söyleyeyim: acı gerçek, sanal gerçekliği çarpar. Nitekim görceksiniz yakın bir gelecekte çarpacak..

Bu yorumda da görüldüğü üzere, polis teşkilatı içerisinde merkez ile taşra ya da teşkilat içerisinde kullanıldığı şekliyle genel müdürlük ile kadro arasında büyük bir çekişme ve nüfuz mücadelesi vardır. Bu durum durmaksızın süren bir güç mücadelesi şeklinde kendini gösterir ve her türlü politika, strateji ve projelerin hazırlanması ve uygulanma aşamasında bu çekişmenin izlerini görmek mümkündür. Genel müdürlük, resmi amaçları, kâğıt üzerindeki hareket tarzını ve biçimsel kararları belirleyen konumundadır. Kadro ise gayri-resmi süreçlerin hâkimi, gündelik olayların belirleyicisi ve biçimselliğe uymayan bir çalışma düzeninin ve insan ilişkilerinin yeridir. Taşra'da, şubelerde çalışan polislerin ve özellikle de rütbelilerin genel müdürlüğe olan bu soğuk tutumlarının kırılması yönünde merkezin, çeşitli faaliyetlerde bulunduğu söylenebilir. Bir anlamda kendisini buna mecbur hissetmektedir de denebilir çünkü son tahlilde alınan kararları, getirilen yenilikleri hayata geçirecek olan uygulayıcılar, kadro polisleridir. Bu amaçla, özellikle 2000'li yıllardan sonra merkezde verilen hiçmet-içi eğitimlerin sayısı artırılmış, önemli toplantılara taşradaki uzmanlar dâhil edilmeye başlanmış ve karar alma ve mevzuat düzenlemeleri süreçlerine kadroda çalışanlar dâhil edilmeye çalışılmıştır. Ancak bazı şubeler istisna olmak üzere, kadronun direnci ve merkeze muhâlif bir tutum takınması hep kalmıştır.

Bu durumun istisnası olan şubeler, kaçakçılık ve organize suçlar (KOM), istihbarat ve kısmen terör şubeleridir denebilir. Bu şubeler, ötekilerine kıyasla çok daha önemli

şubeler olarak kabul edilir ve resmi düzeyde açıkça olmasa bile tahsis edilen ödeneklerle, çeşitli ödüllendirmelerle, verilen önemle bunun böyle olduğu hep hissettirilir. Bu şubeler de kâğıt üzerinde öteki şubeler gibi taşra teşkilatının bir parçası ve bu nedenle il emniyet müdürüne bağlı faaliyet gösterirler ancak ondan daha çok merkezle ilişki içerisinde ve aslolarak oraya bağlı olduklarını hissettirir tarzda hareket ederler. Bunun böyle olmasında, uyuşturucu kaçakçılığı, terör ve organize suç örgütleriyle yapılan mücadelenin tek bir şehirle sınırlı kalmayarak, ülke genelinde sürdürülmesinin kaçınılmazlığı kuşkusuz oldukça etkilidir. İstihbarat şube ise tüm bu operasyonlardaki bilgi akış süreçlerinde vardır ve o nedenle, aynı şekilde ülke genelinde bir bütün olarak düşünülmesi gereken bir faaliyet alanı olarak görülür. Bunun yanında bir de bazı istihbari bilgilerin, 'devlet sırrı' olarak kabul edilmesi ve taşra teşkilatıyla paylaşılamayacak kadar önemli addedilmesi de bunda etkili olan bir başka etkendir. İstihbaratçı polisler, genellikle 'ketum' davranma eğilimi gösterirler ve böyle davranmayı sevdiklerini de belli eden bir tutum içerisinde hareket ederler. Aslında taşradan çok merkeze bağlı olan şubelerde çalışanlar, açıkça kendilerini ayrıcalıklı göstermeye çalışırlar. Davranışlarında, konuşmalarında, üst ve amirleriyle ilişki kurma biçimlerinde hep bir daha rahat olma hâli, daha önemli bir iş yapıyor olmaktan kaynaklandığı hissettirilen bir gizemli konuşma biçimi, karakol, trafik ve diğer idari hizmetlerde çalışanlarla olan ilişkilerinde getirmeye çalıştıkları mesafeli bir tutum gözlemek mümkündür. Onlar bir çeşit Amerika'daki 'Federallerdir'. FBI polisi imgesinden etkilendikleri, kullandıkları yeleklerde, üzerinde KOM yazan tişörtlerde, kalemlerde, şapkalarda, giyim tarzlarında kendini gösterir. Onların bu tavırlar ve davranışlarından hoşlanmayan bir emniyet amiri bu durumu, "Hollywood filmlerinin FBI modu" olarak adlandırmıştı.

Gerçekten de Amerika'nın meşhur FBI Teşkilatı binasına giderseniz, devasa bir binayla ve o binanın en üst katında hediyelik eşya bölümüyle karşılaşırsınız. Toplantı, kurs, eğitim vb. sebeplerle yolu FBI binasına düşenler –hele ki bir de başka ülkelerdense- mutlaka en üst kattaki bu bölüme getirilirler. Orada, tıpkı, turistik bölgelerdeki hediye dükkanlarındakine benzer şekilde üzerinde FBI yazısının ya da baskısının olduğu kalemler, anahtarlıklar, cüzdanlar, tişörtler, eşofmanlar ve yağmurluklar hiç de sembolik olmayan fiyatlarla satışa sunulmaktadır ve ciddi bir alıcı kitlesi de bulunmaktadır. Benzer durumu Ankara, Konur sokaktaki KOM Dairesi'ne gittiğinizde de görürsünüz. Gerçi bu bina pek devasa değildir ama yine de binanın içerisinde FBI ajanlarına benzer, uzun saçlı, top-sakallı, resmiyete çok fazla tabi olunmadığı hissi veren yarı spor yarı resmi giyimli çalışanlar görmek mümkündür. Bir de tabi ki üzerinde KOM yazı ve baskılarının olduğu hediye edilecek (hediyelik değil yani) ürünlerin olduğu camekânlı bölmeler ve standlar. Henüz ayrı bir kat ayrılmış durumda değildir ve ticari getirisi FBI'ınki kadar olmadığı için bu ürünler para karşılığı satılmamakta, sadece oradan etkilenen ya da etkilenmesi istenen meslektaş ve diğer misafirlere hediye edilmektedir. Özellikle, Birleşmiş Milletler ile işbirliği içerisinde kurularak KOM'a bağlı faaliyet gösteren uluslararası eğitim akademisi TADOC (Turkiye, Organize Suçlarla ve Uyuşturucuyla Mücadele Akademisi)'a üçüncü dünyadan gelen polislere bu hediyelerden bolca verilerek bir çeşit FBI etkisi yaratılmaya çalışılır.

Yani, her kurumda olduğu gibi polis bürokrasisi içerisinde de 'önemli' ve 'önemsiz' daireler, şubeler ve bürolar vardır. Çalışanların, meslek kimliği ile olan ilişkileri,

aidiyet kurma biçimleri, memnuniyetleri ve performansları çalıştıkları yerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Mesela aynı kişi toplumsal olaylardan sorumlu çevik kuvvet şubesinde çalışırken halka karşı son derece acımasız ve sertlik yanlısı olabilirken, KOM veya İstihbarat şube gibi önemsenen bir şubeye geçtiğinde, 'salon polisi' görüntüsü çizebilir. Burada kullandığım 'salon polisi' tabiri uzun yıllar haksızlıklara uğramış, üstüste pek çok kez sürgün gönderilmiş ama polisliği çok iyi bildiği herkesçe kabul edilen bir polis müdürünün merkezdekileri ve merkezin uzantısı gibi gördüğü KOM ve İstihbarat şubedekileri tarif ederken kullandığı bir tabirdir. Bu polis müdürün Ö.A.'ya göre, bu tür, merkezin uzantısı olan şubeler, çok çeşitli resmi ve gayriresmi biçimlerde desteklenerek (onun tabiriyle "beslenerek") merkezin politika ve kararlarının, bütün taşrada uygulanmasının sağlanmasında birer 'ajan' rolü görürler. Bahsettiğim müdürle bu konuları sıkça konuşmuşuzdur. Onlardan birinde aramızda şu konuşma geçti:

> Aslında bu bir ideolojik savaştır. AB süreci ya da başka dinamikler hep ideolojik bir süçgeçten geçirilir ve seçici bir biçimde alınırlar. Burada esas amaç, bir ideolojiye hayat vermek, güç kazanmasını sağlamak ve her yerde hâkim kılmaktır. EGM'nin kadroları bütünüyle ideolojik bir seçimle oralara gelirler. Aralarda tek tük başkaları olabilir ama aslolarak bu böyledir. Özellikle istihbarat, terör ve kaçakçılık gibi dairelerdeki etkili şubelerin tamamında belli ideolojiden adamlar vardır. Bu adamlar, bu tür daireleri birer üs olarak kullanarak

önce bütün teşkilata ve daha sonrasında da topluma egemen olmaya, kendi ideolojilerini hâkim kılmaya çalışırlar.

.....

Tabi bunun tersi de söz konusudur. Yani, bir şekilde işlerine gelmeyen bir politika, proje veya bir karar söz konusu olduğunda, son derece ince yöntemler kullanarak devreye girer ve öteki şubeler üzerindeki güçlerini kullanarak uygulamayı etkisiz hale getirmeye çalışırlar. Pek çok insan zaten istihbarat şube tarafından kendisine zarar verecek bir biçimde 'mimlenmek'ten korkar. Ayrıca, bir polis, rüşvet, yolsuzluk vb. bir suça karıştığında bu tür konulara KOM şube bakar. Bu nedenle, bunlar aslında diğer şubeler üzerindeki güç ve nüfuzlarını kırmamak için hep belirli bir mesafeyi korumaya çalışırlar. Çoğu yerde bu şubelere, öteki şubeden memurlar ve hatta amirler giremez. Yüz göz olmazlar yani ama olan biteni mutlaka izler, hiçbirşeyin kontrolden çıkmasını istemezler. Bu şubeler, teşkilat dışı için harcadıkları enerji kadar bu işlere kaynak ayırırlar. Ve işte bunun bir sonucu olarak da benim gibi, bütün bu olan biteni anladığınızda, sürgünler, yıpratmalar, lekelemeler, yaftalamalar başlar ve ne yaparsanız yapın bir daha asla eski hâlinize dönemezsiniz. Benim de hatalarım olmuştur tabi ama asıl bu noktaya gelmemde yaşadığım bu süreç çok daha etkilidir.

Burada ilginç olan polis bürokrasisi içerisinde kimi şubelerin, genel politikaların uygulanmasında meşru olmayan bir güç kullanır nitelikte olmasıdır. Açıkçası bu durum, literatürde hiç karşılaşmadığım yeni bir durum olarak fazlasıyla ilgimi çekmiştir. Yani, nasıl oluyor da aynı bürokratik yapı içerisinde belirli bazı daireler bir 'emniyet sübabı' ya da asıl yön verici merkez olarak ötekilerine karşı kullanılıyordu? Bu sorunun peşinden gitmeyi, AB sürecindeki getirilen yeniliklerin uygulamaya geçirilmesi ya da geçirilememesiyle son derece ilgili olduğunu düşündüğümden bu şubelerden birilerine bu konudaki görüşlerini uygun bir dille sormaya çalıştım. Bunlardan biri, yakından tanıdığım mezuniyetinden beri KOM dairede çalışmış olan bir başkomiser arkadaşımla aramızda şöyle bir konuşma geçti:

> *Etnograf*: Sence KOM ve İstihbarat gibi şubelerin öteki şubeler üzerinde bir yaptırım gücü var mı?
>
> *Başkomiser E.B.*: Yaptırım gücü! Var bence evet. Yani belki buna yaptırım diyemeyiz ama belirli bir nüfuzu var. Olmak zorunda, yoksa biz işimizi yapamayız. Bizim bütün işimiz, aslında öteki şubelerin iyi çalışmasına ve bize bilgi akışı sağlamasına bağlı. Onlar olayı tespit eder, duyduklarını aktarırlar, yerine göre istihbarat sağlarlar ama belirli bir noktadan ötesine geçemezler. Bunun için büyük resmi görebilen bir merkezden yapılacak koordinasyon ve her konunun uzmanlarının işe dâhil olması lazım. Bir de tabi bizim gibi dairelerin kullandığı kaynaklar ötekilerinden çok fazladır. Başbakanlık örtülü ödenekten bize para aktarır mesela. Taşrada

bizim şube müdürlerinin odaları çoğu yerde il emniyet müdürününkinden daha havalıdır. Bütün bunlar ötekiler üzerinde ister istemez bir etki yaratıyor tabi. Emniyet müdürleri ve valiler istihbarat ve kom müdürlerine biraz daha farklı davranırlar. Yerine göre bu iki şube emniyet müdürünü ya da valiyi götürür, getirir. E tabi, yani EGM'nin lokomotifidir bu tür birimler. Öyle olunca lokomotif de gidilecek istikameti ister istemez belirler.

Etnograf: Sence AB sürecinde de istikameti belirleyen buralar mı oldu?

Başkomiser E.B.: Evet denebilir. Asayiş, Terör ve Dış İlişkiler gibi birkaç daireyi daha sayarsak evet ama asıl buradaki bizim dairenin ve istihbaratın tavrı, yön vermekten çok, yoldan çıkılmasını engellemek şeklindeydi. Yani, AB sürecinde pek çok daire bu sürece aktif bir şekilde katılarak güç kazanmak ve mevcut konumunu yükseltme arayışında oldu. Biz açıkçası böyle bir ihtiyacı çok hissetmedik. Asayiş ve terör, bir de yabancılar daireleri biraz böyleydi galiba. Yani kendilerini önemli addediyorlardı ama o kadar da değillerdi. Bu süreçte, hakettikleri konumu elde edebileceklerini düşündüler. Bizim daireler daha çok bu süreci izleyen ve olan bitenin kontrol altında olmasını sağlayan yerler oldu. Gerektiğinde bizden sorumlu genel müdür yardımcısı devreye girerek projelerde bizim istemediğimiz kısımların çıkarılmasını sağlıyordu mesela.

> Hem zaten bizden sorumlu genel müdür yardımcısı aynı zamanda EGM'nin tüm AB projelerinden de sorumlu olan kişidir genellikle ve Emniyet Genel Müdürü'nden sonraki en etkili kişi.

Çalışılan birimden başka önemli bir diğer ayrıcalık kaynağı da çalışılan şehirle ilgilir. Bu bağlamda, büyük şehirlerde çalışmak, ötekilere kıyasla daha önem getirici olarak kabul edilir çünkü buralarda yaşanan deneyim yoğunluğu ile öteki yerler bir değildir. Ancak Istanbul, bütün bunların ötesinde, kendisini çok farklı bir yere koyar. İstanbul'da çalışan polisler, diğer şehirlerde çalışanlara ve hatta EGM'dekilere bile tepeden bakarlar. Onlara göre, ülkenin resmi olmasa bile gerçek merkezi İstanbul'dur ve hiçbir yerdeki çalışma ve deneyimin İstanbul'la ölçülebilmesi mümkün değildir. 'İstanbul polisi' diye bir tabir vardır ve bu, bir polis için olabilecek en pis olaylara girmiş çıkmışlık, her türlü insan tipiyle karşılaşmışlık, pek çok badire atlatmışlık ve polisliğin her şeyini –pisliğini, 'puştluğunu' ve iyi yanlarını- bilmişlik anlamına gelecek şekilde kullanılır. Merkez ve taşra arasındakine benzer bir çekişmeden İstanbul ve geriye kalanlar arasında da bahsetmek gerekir. Nitekim İstanbul'da çalışanlar 'İstanbul polisi' tabirini, olumlu anlamlar çağrıştıracak şekilde yani çok tecrübeli olma, mesleği çok iyi bilme anlamına gelecek biçimde kullanırlarken, diğer yerde çalışanlar daha çok olumsuz çağrışımlı olarak kullanırlar. 'İstanbul polisi bu fazla güven olmaz!' denir mesela çoğu kez. Ancak, polis bürokrasisi'nin yönünü tayin etme adına İstanbul'un etkisi o kadar güçlü değildir. İstanbul'un önemli bir şubesinin müdürü olan A.Y. bu durumu şöyle ifade etmişti. "İstanbul'un çok birşey yapmasına gerek yoktur. Merkezdekiler, İstanbul'a göre hiza almak zorundadırlar.

Değilse, İstanbul, bu şey herneyse onu uygulamaz ve Türkiye'nin geri kalanı o uygulamaya sıkı sıkıya sarılsa bile o konu hayat bulmaz, ölür ve gider". Bu ayrıcalık temelli çekişmeli durumların yanı sıra elbetteki kâğıt üzerinde, resmi bir işbölümü ve statü paylaşımı mevcuttur.

Bir diğer konu, genel olarak yerel düzeyde, uygulamada ve yani kadro'da çalışanlar, ağır mesailere uymak zorunda kalırlar. Genellikle akşam kaçta eve gideceklerinden emin olamazlar. Mesainin bitmesine yakın olarak bir anda bir hadise, toplumsal bir olay vb. patlak verebilir ve 'çıkış verilmesi' bilinmeyen bir saate kadar gecikebilir. Pek çok yerde, il emniyet müdürü ya da daire başkanı, 'çıkış zili' çalarak, mesainin bittiğini ve herkesin çıkabileceğini bildirirler. Değilse, mesai bitse bile kurumdan ayrılmak söz konusu değildir. Buna ek olarak bir de 'ek görevler' vardır. Büyük futbol takımlarının maçları ve toplumsal olaylar gibi durumlarda varolan görevler yapıldıktan sonra, ek görev adı altında mesai devam eder. Bir keresinde çevik kuvvette çalışan bir memur, CHP genel kongresinde 38 saat aralıksız görev yaptığını anlatmıştı. Bu anlamda da İstanbul, en yoğun mesai yapan ve en çok tehlikeye maruz kalan yer olarak kendisini ayrıcalıklı görür ve merkezde ya da başka şehirlerde çalışanların 'rahat oldukları' ve hatta 'yan gelip yattıkları' yönünde göndermelerde bulunur. Yakın bir zamanda EGM bünyesinde tanık korumayla ilgili yeni bir Daire Başkanlığı kurulması gündeme geldiğinde, bu konuyla ilgili basında çıkan bir haberin altındaki yorum bölümünde iki polis memurunun görüşleri vardı. Her ikisi de benzer bir içerik ve merkeze kızgınlık taşıyordu. Her ikisinde de mesai ve haklardan yararlanma adına adaletsizlikten yakınılıyordu. Bunlardan birincisi şöyle idi:

> *Polis memuru x*: Arkadaşlar bizde bu adaletsizlik olduğu sürece hangi birim kurulursa kurulsun, siyasi adamı olan ve müdürlerimize yakın olan yalaka arkadaşlarımız olduğu sürece adamı olmayan arkadaşlarımız on iki saat çalışmaya ve ek görevlere gelmeye ve gece çalışmaya devam edecektir. Bu idare, herkese aynı parayı ödediği sürece, teşkilatın üçte biri [burada kastedilen genel müdürlüktekiler] çalışmadan bu parayı almaya devam edecektir. Niçin gece nöbet parası uygulama sistemine geçmiyorlar? Yirmi senedir bir gün gece çalışmamış olan arkadaşlarımız var.

İkincisi de şöyleydi:

> *Polis memuru y*: Bu teşkilat düzelmez demişlerdi seneler evvel. İdari yapılanma düzelmedi ama biraz yol katettik arkadaşlar. Hiç olmazsa buna sevinelim. Müdürlerin babasının fabrikasında çalışan işçi değiliz. Hizmetimiz, milletimizedir. Angarya görevler istemiyoruz ya bırakın bu işleri 11 senedir tayin dilekçeme bile cevap vermiyorlar. İnşallah iyi olacak. Ümitvarım ne yapayım. Saygılar.

Aslında her iki yorumun da kurulacak olan dairenin yapacağı işle ya da neden kurulduğuyla hiç bir ilgisi yoktu. Kurulan dairenin kâğıt üzerindeki amacı ne olursa olsun, memurlar için merkezde yeni bir ‘yatış yeri’ oluşturuluyordu ve bu ayrıcalıklı durumdan, ‘her zaman olduğu gibi torpilliler’ faydalanacaktı.

Polis bürokrasisi bir anlamda, olan biteni merkezden izleyen, gözleyen ve takibini yapan bir işleve sahiptir. Yerel düzeydeki birimlerin istenen çizgiden sapmamasını sağlamaya çalışır. Ericson (1994:161), bürokrasinin kendisinin bir tür "takip ve gözetme sistemi" olduğunu olduğunu belirtir. Polis bürokrasisi, her ne kadar planlayıcı, kuralları belirleyici olsa ve geniş bir alanda, çok farklı coğrafik ve kültürel koşullarda hizmet yürüten birimleri tek elden koordine edip yönetse de aslolarak gözetim ve denetim işleviyle sınırlı gibidir. Ericson (1994:161) Giddens'dan alıntılayarak, "modernizm sadece örgütler demek değil örgütlenme, yani, bilinmeyen bir zaman-mekân aralığındaki sosyal ilişkilerin düzenlenmiş bir kontrol mekanizması" olduğu görüşüne yer verir. Buradaki 'gözetme', zaman zaman yerelin ve taşranın her türlü iş ve işlemlerine müdahale etmeye dönüşebilir ki bu durum, çoğu zaman uygulayıcı düzeydeki polislerin tepkisine neden olur. Polisler, belki de en çok denetim altında çalışan memurlardır. Komiserleri denetler, amirleri denetler, müdürler denetler, savcılar denetler, hâkimler denetler, kaymakam denetler, vali yardımcıları ve vali denetler; küçük kusurlar için bile merkezden polis müfettişleri görevlendirilir, o da yetmez, mülkiye müfettişleri tayin edilir. Bütün bu denetim ve gözetim, polislerin reaktif bir çalışma kültürü oluşturmasına ve yeni stratejiler geliştirerek rahatlık kazanmasına sebep olur. Aslında bir bütün olarak da polis, toplumu gözeten konumundadır ki bu gözetimin fazlaca denetime ve müdahaleye dönüştüğü zamanlarda 'polis devleti' olma korkusu seslendirilir ve baskıcı bir yönetim modeline doğru gidildiği uyarıları yapılır.

6.2. İnsan Kaynağı

Polisler, gündelik çalışma düzenleri içerisinde ve özel konuşmalarında polis bürokrasisi yerine genellikle 'emniyet teşkilatı', 'polis teşkilatı' ya da kısaca 'teşkilat' tabirini kullanırlar. Yaptıkları işi ve içinde bulundukları kurumu, öteki meslek ve kurumlardan farklı görme eğilimi gösterirler. Silah taşıyor olmaları, üniforma giymeleri, yeri geldiğinde öteki meslek grupları üzerinde operasyon yapmaları, kanunları uygulama gücüne sahip olmaları ve en önemlisi de adam öldürme yetkisi kullanabilmeleri, kendilerini farklı ve 'güçlü' görmelerine yol açar. Van Maanen (2007:148) de Amerika'daki polisler üzerine yapılan araştırmalarda benzer bir kalıbın varlığından söz eder. Ona göre, polisler kendilerini öteki meslek mensuplarından oldukça farklı görmekte ve hatta taban tabana zıt bir iş yaptıklarını düşünmektedirler. Bu anlamda, polis bürokrasisini öteki biçimsel örgütlenmelerle benzerlikler taşıdığı kadar farklı özellikleriyle de düşünmek gerekir.

Bu farklılığın oluşmasında, teşkilat'ın kendi insan kaynağını belirleme, eğitim verme ve istenen tipte bireyler haline getirme yetkisine ve gücüne sahip oluşunun önemli bir payı vardır. Polis bürokrasisi açısından bakıldığında, açık bir istihdam politikasının bulunmadığı görülür. Bunun nedeni, emniyet teşkilatı'nda istihdam edilen insan kaynağının, EGM'nin bütçesinden karşılanan ve onun kontrolü altında olan meslek okullarından yetişip gelmeleridir. Dolayısıyla aslında istihdam politikasından çok, polis koleji/akademisi ve diğer polis meslek okullarının öğrenci alım politikalarının teşkilatın insan kaynağı açısından belirleyici olduğu söylenebilir.

Polisler, temel olarak rütbeli ve rütbesiz olanlar diye ikiye ayrılırlar: rütbeli polis amirleri (yukarıdan aşağıya, emniyet müdürü, emniyet amiri, başkomiser, komiser ve komiser yardımcısı) ve rütbesiz memurlar (polis memurları ve diğer sivil çalışanlar). Polis amirleri, lise düzeyinde dört yıllık eğitim veren polis koleji ve üniversite düzeyinde yine dört yıl süren polis akademisi'nden mezun olurlar. Bunun yanı sıra, geçtiğimiz yıllar içerisinde, azınlıkta kalmakla birlikte, üniversitelerin değişik bölümlerini bitirdikten sonra mesleğe girerek polis amiri ve müdürü olmuş kişiler de bugün hala üst rütbelerde bulunmaktadırlar. Polis memurları, polis akademisi'ne bağlı iki yıllık polis meslek okulları veya altı aylık polis okulları'ndan mezun olarak işe başlarlar. Her ne kadar Polis Akademisi, üniversite statüsünde olsa ve ağırlıklı olarak hukuk derslerinden oluşan bir fakülte gibi faaliyet gösterse de bütün bu okulların aslında özünde birer meslek okulu özelliği gösterdiği söylenebilir. Bu okulların tamamı, üniformalı ve yatılı okullardır.

Polis meslek yüksek okulları ve polis meslek okulları, Polis Akademisi'ne bağlı olarak, değişik şehirlerde faaliyet gösterirler. Bu anlamda, toplam 25 tane polis okulu vardır. Polis meslek yüksek okullarına üniversiteden, polis okullarına ise liseden sonra öğrenci alınmaktadır. Öğrenci alımlarında, ÖSS'den çok yüksek olmayan bir puan almış olmak önkoşuldur. Daha sonra yazılı, sözlü ve beden eğitimi sınavları yapılır. Bu okullardan mezun olanlar, mesleğe polis memuru olarak başlarlar. İçlerinden üniversite mezunu olmuş olanlar veya daha sonradan açık öğretim ile dört yıllık bir fakülte diploması almaya hak kazananlar, açılan komiser yardımcılığı sınavına girebilirler. Bu yolla, emniyet müdürlüğüne kadar yükselmiş pek çok örnek vardır.

Özellikle son yılda, polis okullarına yoğun bir talep yaşandığı görülmektedir. Bunda, artan işsizlik oranlarına bağlı olarak 'kolay memuriyet' algısı ile polisliğin ve bir kurum olarak da emniyet teşkilatının giderek daha 'prestijli' bir konuma gelmesinin önemli rolü vardır. Bugün bu okullarda, üniversitelerin, fen-edebiyat, kamu yönetimi, sosyoloji ve psikoloji gibi bölümlerinden mezun olmuş pek çok öğrenci polislik eğitimi almaktadır. Buna bağlı olarak yolda aracınızı durdurup, sürücü belgenizi kontrol eden bir polis memurunun, aslında bir ilkokul öğretmeni olduğunu; ücra köylerde çalışmak istemediği için sonradan polis okullarına gittiğini öğrenebilirsiniz. Bu okullar, akademik bir iddia taşımamakta ve tam bir meslek okulu özelliği göstermektedirler.

1938 yılında Atatürk'ün emriyle kurulmuş olan polis koleji ise bugün, Ankara ve Bursa olmak üzere iki ilde, lise düzeyinde faaliyet göstermekte ve ortaokuldan sonra açılan özel bir sınavla öğrenci alımı yapmaktadır. Polis koleji, anadolu lisesi statüsünde, anadolu liseleriyle aynı müfredatı uygulayan bir okuldur. Giriş sınavı, yazılı-sözlü ve beden eğitimi olmak üzere üç bölümden oluşur. Zorluk derecesi oldukça yüksek olan yazılı sınav, diğer lise ve askeri okul sınavlarında olduğu gibi ÖKS ile yapılır. Yazılı sınavı başarıyla geçen adaylar, sözlü sınava tabi tutulurlar. Bu aşamada genellikle sınav komitesinde, okulun üst düzey idarecileri, birer sivil öğretmen ve zaman zaman da EGM eğitim dairesinden bürokratlar yer alır. Temel olarak bakılan özellikler, genel anlamda bu türden sözlü sınavlarda olduğu gibi, kendini ifade edebilme ve iletişim kurma becerisi ile anlama ve düşünce çizgisi oluşturabilme kabiliyetidir. Bunun yanı sıra yüzde ve görünür yerlerde belirgin bir

kalıcı iz ya da ağız ve çene yapısında bir bozukluk olup olmadığına da dikkat edilir. Bunun yanı sıra elbette ki kâğıt üzerinde yazılı olmayan fakat kafaların arkasında yer etmiş bazı siyasai kriterler ve zaman içerisinde mesleğin olmazsa olmaz gereklilikleri gibi görülen özellikler de aranır. Burada en önemli kriter, 'Atatürk ilke ve inkılaplarına, vatanına ve devletine bağlı, ailesini ve milletini seven, çağdaş değerleri benimsemiş olma'dır. Tüm bu kriterlerin uygulamadaki karşılığı, herhangi bir aşırılığı olmayan, dini, etnik ve siyasi görüş açısından marjinal bir kesimden gelmeyen, tipik ve 'ortalama' bir aileden geliyor olmadır. Aslında bütün bu kriterler, pek çok polis koleji mezununun onaylayacağı gibi 'ortalama anadolu ailesinden gelmek' diye özetlenebilir. Polis kolejinin amacı, Emniyet Teşkilatı'nın orta ve üst kademe yöneticilerini yetiştiren Polis Akademisi'ne öğrenci hazırlamaktır. Polis koleji başvuru kılavuzunda okulun amaçları arasında, "Emniyet Teşkilatı'nın orta ve üst kademe amir ve yöneticilerini yetiştirmek amacıyla kurulan Polis Akademisi'nin öğrenci kaynağını oluşturmak üzere, meslek terbiye ve disiplin anlayışına küçük yaşlardan itibaren alıştırılması" yazmaktadır. Burada aslında 'ağaç yaşken eğilir' sözündeki anlamdan hareketle, Emniyet Teşkilatı'nın mevcut ileyişini bozmadan ve istikameti değiştirmeden devam ettirecek olan yöneticilerin, küçük yaşlardan itibaren bu amaca dönük olarak yetiştirilmesi ve belirli bir kimlik kazanmalarının sağlanmasıdır esas olan. Kuruluş tarihinin oldukça gerilere gitmesine bağlı olarak zaman içerisinde, 'devletçi' bir çizgide oldukça köklü bir gelenek oluşmuştur.

Üniversite düzeyinde, hukuk ağırlıklı bir eğitim verilen Polis Akademisi liseden sonra dört yıldır. Ağırlıklı olarak polis kolejlerinden mezun olmuş ve %25 oranında da ÖSS sınavında belirli bir puanın üzerine çıkmış olan öğrencileri alır. Polis

Akademisi, adından anlaşılabileceği gibi ‘polislik’le ilgili akademik bir faaliyet göstermesi amacıyla kurulmuştur.

Resmi olarak yazılı olan amacı: “bilimsel özerkliğe sahip, bünyesinde fakülte, enstitü ve meslek yüksekokulları bulunan bir yüksek öğretim kurumu olarak Emniyet Teşkilatı'nın memur, amir ve yönetici ihtiyacını karşılamak, ön lisans, lisans ve lisans üstü eğitim-öğretim yapma, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmaktır. Bu amaçlar yerine getirilirken; (i) öğrencilere Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda Atatürk milliyetçiliği, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerine bağlı hizmet bilincinin ve mesleki değerlerin kazandırılması sağlanır. (ii) milli kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere milli birlik ve beraberliği güçlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.” denmektedir. Görüldüğü gibi aslında yetiştirilmeye çalışılan öğrenci tipi ya da yapılmaya çalışan şey, eskiden beri söylenegelerek bir klişeye dönüşmüş olan ‘kendi kültürümüzü koruyarak batının ilmini alma’ uğraşıdır. Bunun yanı sıra, ‘milli birlik ve beraberliği güçlendirici ruh ve irade gücü kazandırmak’ bir amaç olarak benimsenmiştir ki bu, ister istemez bu okulu, muhafazakâr bir çizgiye çekmekte, ‘resmi ideoloji’ ya da ‘devletin isteklerine’ bağlı olarak hareket eden bir misyon birimi haline getirmektedir. Çağlar (2004:361), bu noktada, çeşitli zamanlarda kendi yaptığı araştırmalara gönderme yaparak, polis okullarına alınan öğrencilerin çoğunlukla, sağ partilerin güçlü oldukları bölgelerden olduklarını, ortaya koymaktadır. Çağlar (2004:361), buna ilaveten, genel olarak polis okullarına yapılan alımlarda izlenen politikanın, etnik, dinsel ve cinsiyete bağlı ayrımcılıklar taşıdığına ve belirli bir siyasla görüş, etnik köken ve dinsel eğilimdeki adayların örtük bir şekilde avantajlı kılındığına işaret ettikten sonra 1990’lı yıllarda Nokta dergisince

yapılan küçük-çaplı bir soruşturmada polis okullarına yapılan alımlarda ve meslek içindeki yükselmelerde dinin en önemli etken olduğunun ortaya çıktığını belirtmektedir.

Bunun yanı sıra yine resmi olarak belirtilen misyonu ise: 'Emniyet Teşkilatına güvenlik alanında dünyadaki gelişmeleri yakından takip edebilecek, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, toplumun huzur ve güvenliğini sağlamada yeterli donanıma sahip, yüksek verimlilik seviyesinde çalışan ve çalıştırabilen amir ve memur yetiştirmek, Güvenlik Bilimleri alanında lisansüstü eğitim ve öğretim vermek, Polis Yükseköğretim Kurumları olarak çağdaş ve bilimsel araştırmalar yapmak, bilgi üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda güvenlik hizmetinin gelişmesine ve kalkınmasına destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır'. Görüldüğü gibi bir akademik birim mi yoksa bir meslek ya da yönetici okulu mu olduğu çok net olmayıp bu ikisinin içiçe geçirilmesiyle oluşturulmuş bir amaç ve misyon benimsenmiştir.

Polis Akademisi'nde derslere giren hocaların büyük bölümü kendi öğretim üyelerinden oluşmakla birlikte, çeşitli dersler için alanlarında söz sahibi diğer üniversitelerden öğretim üyelerinin davet edildiği de olur. Çoğu zaman bu hocalar, geldikleri üniversitelerde ve hatta tüm Türkiye'de bilinen ve saygı duyulan isimler arasından seçilirler. Bunun yanında, 'polise yakın olmak' da aranan bir kriterdir. Kendi öğretim üyelerinin birçoğu yüksek lisans ve doktoralarını yurt dışında (ağırlıklı olarak İngiltere'de) yapmışlardır. Bu hocalar, akademiye, bir üniversite nosyonu kazandırmak için özellikle 2000 yılı sonrasında yoğun çaba sarfetmişler ve bunun bir sonucu olarak 2006 yılında akademinin başına sivil bir rektör atanmasını

sağlayabilmişlerdir. 2009 yılında ise ikinci kez sivil bir rektör yönetimin başındadır. Akdeminin yapılanması içerisinde, akademik birimler ve öğretim üyeleri, rektöre; geri kalan idari ve mesleki konular, okulun işleyişi, öğrencilerin disiplini vb. gibi konular ise rektörün altında yer alan emniyet yöneticilerine bağlıdır. Polis Akademisi de polis koleji gibi yatılı ve resmi, üniformalı bir okuldur.

Akademinin üniversite olması yönünde son zamanlarda önemli çabalar gösterilmesine ve ciddi bir kaynak ayrılmasına karşın hem okulun amacında ve misyonunda da açıkça yazılı olduğu gibi doğasından ve hem de öğrencilerin, burayı belirli bir mesleğe dâhil olma yeri olarak görmeleri bu amacın önündeki en büyük engellerdir. Akademi öğrencisi, her ne kadar zor sınavlardan geçse ve belirli bir donanıma sahip olarak gelse de mezun olduktan sonra işinin hazır olduğu düşüncesiyle çoğu zaman dersleri birer formaliteden ibaret görebilmektedir. Bunun yanı sıra polislik mesleğinin, okulda öğrenilemeyeceğine dair yaygın bir kanı vardır. Bu durumu anlatmak için sıkça 'kadro bildiğiniz gibi değil' tabiri kullanılır. Kullanım şekliyle, kadro, 'gerçek dünyayı', okul ise 'sanal bir yeri' ifade eder. Akademi'de, derslerini fazla ciddiye alan, bir konuda araştırma yapmaya çalışan, bilimsel bilgiye dayalı olarak konuşan, kütüphaneye sıkça gidip gelen öğrenciler, diğer öğrenciler tarafından belirli bir horgörüye maruz kalırlar. Bu öğrencilere sadece kendi arkadaşlarından değil, okulun idari işlerinden sorumlu komiser, başkomiser, amir ve müdür gibi yöneticilerden bile 'Polis mi olacaksın bilim adamı mı! Bir karar ver! Biz sizden disiplin bekliyoruz, bilimsel makale yazmanızı değil' şeklindeki cümleler çok sık söylenir. Kadro ile akademi arasında oldukça önemli bir çatışma hep vardır.

6.3. Kadro ve Okul Çatışması: 'Kadro Bildiğiniz Gibi Değil!'

Hem Polis Akademisi öğrencileri ve hem de aktif olarak çalışan polisler arasında, 'kadro bildiğiniz gibi değil!' diye bir tabir çok sık olarak ve birbirine benzemeyen çok farklı durumlar için kullanılır. Burada kadro tabiri okul sonrası çıkılacak olan meslek hayatını, asıl gerçeklikleri ve teori ile pratik ya da kurgu ile realite arasındaki açıklığı belirtmek için kullanılır. Kadro, gündelik hayatın, asıl gerçekliğin karşılığıdır. Akademi ise adı üstünde belirli bir konuya yönelik uzmanlık ve bilimsel bir yöntemle teorik bilginin üretildiği yerdir. Bu tabir, denebilir ki Polis Akademisi öğrencilerinin ağzına pelesenk olmuş ve öğrenciler, gerekli gereksiz her yerde 'kadro bildiğiniz gibi değil!, diyerek eğlenceli ve sembolik bir kullanım oluşturmuşlardır. Sözgelimi, derste hocanın anlattığı konunun Türkiye şartlarında uygulanabilir olmadığı düşünüldüğünde hemen bir öğrenci kalkabilir ve "hocam ama kadro bildiğiniz gibi değil!" diyebilir ya da kütüphaneye sık giden bir öğrencinin, bu yolla mesleğe geçtiğinde fazla başarı şansının olmadığı belirtilmek istendiğinde, 'Bu işler kütüphanede öğrenilmez. Kadro bildiğin gibi değil!' denebilir. Ve hatta çay ocağındaki çaycı, bir öğrenciye, o hafta Fenerbahçe'nin neden yenildiğini sorduğunda, öğrenci eğer muhabbeti kısa yoldan kesmek isterse, "kadro bildiğin gibi değil Veysel dayı, Fener ne yapsın" cümlesi duyulabilir. Tıpkı bilim insanları arasında, akademik ve uygulamalı olanlar ayrımında olduğu gibi Polis Akademisi öğrencileri arasında da 'kadrocu' ve 'akademik' olanlar olmak üzere iki ayrı yönelimden söz edilebilir. Akademik yönelimli olanların mesleki anlamda pek başarılı olamayacakları da yaygın olarak kabul edilen bir durumdur. Hatta ve hatta, tecrübeli polis amir ve müdürleri, çoğu kez akademide alınan notlarla meslekteki

başarı arasında ters bir orantıdan söz eder, akademiden yeni mezun olmuş komiser yardımcılarına 'hiçbirşey bilmeyen' gözüyle baktıklarını söylerler.

Benim akademide okuduğum yıllarda (1996-2000) daha önceki dönemlerde mezun olup, kadroya çıkanların başlarına gelenler, nelerle karşılaştıkları ve başarılı olanların ne gibi yollardan geçtikleri birer şehir efsanesi gibi anlatılır ve bu anlatılar, kuşaktan kuşağa aktarılan birer efsaneye dönüştürülürdü. Anlatıla anlatıla artık herkesin bildiği hikâyeler vardır; mesela, "85'li bir abi (astlar, üstlerine abi ya da abla derler), sorguda adamı, ağlatmış" ya da "ünlü mafya babası Sedat Peker'i yakalayan komiser abi, akademide az kalsın derslerden atılıyormuş" gibi. Bütün bunlarla anlardınız ki hayat ile akademi ya da realite ile ideal başka başka şeylerdir ve kitap okumak ya da araştırma yapmak polis olmak için gerekli ve o kadar da yararlı şeyler değildir. Ülkenin hemen her şehrinde ve ilçesinde polis komiserliği/amirliği yapmış önceki mezunların başlarına gelenler, kıdemli ve 'kaşar' olmuş memurlarla yaşadıkları, ne gibi zor durumlarda kaldıkları, vatandaşa nasıl davrandıkları, sorumluluk alanlarında bulunan bir cafe, bar ya da gece kulübüne gittiklerinde nasıl da büyük bir saygıyla karşılandıkları birer efsanevi hikâye olarak anlatılır; bütün bu hikâyelerde, 'kötü kadınlardan', hırsızlara, yan kesicilerden dolandırıcılara, yalancılara, dayak yemiş ev kadınlarına, arabası bozulduğu için yolda kalmışlara, kimsesiz çocuklara, parası bittiği için borç almaya gelenlere, terk eden sevgilisini bulmak isteyenlere, intihara kalkışıp başaramayanlara, hayvan sevicilere, gaylere ve transseksüellere, tecavüze uğrayanından, henüz bıçaklanmış olanına, sarhoşuna, kadın satıcısına, şikâyetçisi ve esnafına kadar, yani hayatın 'gerçek' yanlarına dair öyküler duyardınız. Bu anlatılanlar karşısında öyle hissederdik ki biz akademi öğrencileri bir çeşit 'temiz

yüzlü, iyi aile çocuklarını' temsil ederdik ve gerçek hayat sanki hiç de bize göre bir yer değildi.

Öğrenciler, polis kolejleri ve Polis Akademisi'ne büyük statü beklentileriyle, oldukça zor sınavları geçerek gelirken kadro diye bir duvara çarparlardı sanki ve bu duvar, onların olmak istedikleri ile realite arasına aşılmaz bir set çeker gibi olurdu. Ya da şöyle de denebilir ki kafalarında kurdukları, fantezi dünyalarında oluşturdukları gelecekleri ile aslında olan arasında çok sert bir karşıtlık hâli ortaya çıkar, öğrenciler kendilerini bir seçim yapmak zorunda hissederlerdi. Bu seçimde, öğrenci ya kendisini kadroya göre hazırlayacak ve dersleri salt geçer nottan ibaret bir formalite olarak görüp, aslolarak kadrocu abilerinin yanına sık gidip gelerek, kendisini hafta sonları gece kulüplerine 'attırır' (kendi bölgesinde bar ya da gece kulübü bulunan bir karakolda çalışan eski mezunlardan genellikle bu kelimeyle gece bir yerlere gitme isteği belirtilir) ve bu sayede, gerçek hayatı tanımaya çalışacak ya da hiçbir zaman kadroya çıkmamak üzerine kurulu bir planla, mezun olduğunda genel müdürlüğün merkez daireleri, polis okulları/koleji/akademisi ve sosyal tesisler gibi görece pasif ve öteki memuriyetlerden pek fazla farkı olmayan bir yerde çalışmak düşünülürdü. Ne olursa olsun bu durum, öğrencilerin kafasını oldukça fazla meşgul eden bir ikilem olmuştur hep ve pek çok öğrencinin kafasında kadro, belalı, insanın ayağını kısa zamanda kaydıracak, ahlaken çöküntüye uğratacak ve kendine ayıracak hiç zaman bırakmayacak bir yer olarak korku duyulan ve uzak durulmaya çalışılan bir şey olarak kodlanmıştır. Kadrodan uzak durmayı seçen öğrenciler için o yıllarda bir teselli, pek çok öğretim üyesinin yüksek lisans ve doktora için gittikleri yurt dışından henüz dönmüş hocalar olarak, okulu ve bilimi, uygulamaya ve kadroya üstün tutan, idealist yaklaşımlarının okuldaki öteki sesleri bastırmış olmasıdır. Bu hocalarla ilk

defa olarak, okulun hayattan o kadar da uzak olmadığı, bizim kadro diye bildiğimiz olup bitenlerin aslında birer analiz konusu olduğu, polisliğin bunlarsız olamayacağı ama düşünmeden, bilimsel bilgiye başvurulmadan da ilerletilemeyeceği gibi düşünceler, en kadrocular için bile kafalarda soru işaretleri doğurucu olmuştu. Bana öyle geliyor ki o dönemde, geçmiş dönemlerde olmayan bir şekilde, akademi kadroya; okul hayatın içinde olana baskın gelir gibi olmuş ancak bu hocaların anlattıklarının, çok ilgi çekici ve önemli olmasına karşın yetrince 'bizden' olmayışı, verilen örneklerin ya da araştırmaların dayanak olduğu verilerin Türkiye'den olmayıp daha çok 'çeviri' üzerinden aktarılması yeterince etki oluşmasını engelledi.

'Operasyon Taktikleri' diye bir derste hocanın anlattıklarını hatırlıyorum mesela. Hoca, birebir çevirip anlatıyordu biz bunu anlayamasak da. Şöyle dediğini hiç unutmam: "polisler telsizlere dikkat kesilirler, New York'un rüzgârlı havalarında ve Manhattan'ın gürültülü sokaklarında dahi kendileri anons edildiğinde anonsu kaçırmaz ve hatta ekip arabalarında, uyurken uyanır anonsu cevaplar ve tekrar uykularına devam edebilirler." Holywood filmlerinde, yol kenarındaki McDonalds'tan hamburger, kola ve patates kızartmasını alarak ekip aracına gelen ve bir taraftan bunları yerken diğer taraftan gelen geçenler hakkında kendine özgü bir polis jargonuyla konuşan resme uygun bir anlatış. İlk bakışta ne var bunda, bizdeki polisler de böyle diyen pek çok kişi çıkabilir ama hocanın anlatış biçimi, sanki ezberden ödev anlatan bir talebe gibi olunca, kadrocular, hemen uzaklaşırlar ve 'yok yok, biz yine bildiğimiz yoldan gitsek daha iyi galiba' derlerdi. Çünkü bilirlerdi ki bizde, öyle telsiz konuşmaları, öyle telsiz cambazlıkları ve 'rüzgar yapmalar'

yaşanırdı ki, Manhattan'ın gürültülü sokaklarında yaşananlardansa galiba önce bunu bilmek gerekirdi.

Yatılı okulların kendine göre bir takım kuralları vardır. Bu kurallardan biri de zorunlu etüt saatleridir. Bu etütler sabah dersler başlamadan önce, akşam yemeğinden ve yat saatinden önce olmak üzere toplam üç saattir. İşte bu etütlerde öğrencilerin her şeyden önce sessiz olmaları, olabildiğince dersleriyle ilgili çalışmaları değilse de bir kitap veya dergi okumaları istenir ara sıra yapılan teftişlere gelen yüksek rütbeli yöneticilere karşı öğrencilerin ne kadar sessiz ve çalışkan oldukları 'kendine özgü yöntemlerle' gösterilirdi. Bu teftişlerden birisinde sırf öğrencilerin önünde hiç bir şey yokmuş gibi bir görüntü verilmemesi için 'sınıf komiseri' diye adlandırılan ilk kademede, öğrencilerden sorumlu idarecinin, odasından bilim teknik dergileri getirtip her sıraya birer tane dağıttırdığını hatırlıyorum. Teftişe gelen Akademi başkanı da –ki o yıllarda henüz sivil değildi- ilginçtir, neden herkesin aynı dergiyi okuduğunu merak edip sormamıştı. Yıllar sonra bu hatırayı gülerek konuştuğumuzda, birkaç yıl önce meslekten ayrılarak üniversiteye geçen bir dönem arkadaşım V.D., "Gâliba üniformizm böyle birşey!" demişti.

Sosyal bir araştırmaya yakından ilk temas etmem ve araştırmanın nasıl yapıldığını ve nasıl bir şey olduğunu öğrenmem de ilk olarak bu tür etütlerden birinde olmuştur; yurt dışından dönmüş bir hoca etüt saatinde gelerek araştırmasının amacını anlatmış ve dağıtacağı anket formlarını doldurmamızı istemişti. Araştırma konusunu ilginç bulduğumuzu hatırlıyorum ama formların doldurulus biçimi o akşamki etüt

eğlencesinin bütün malzemesini oluşturmaya yetmiş ve de artmıştı bile. Sonra bu etütlerde anket formu doldurulması sayısız kez tekrarlanmıştı ve galiba ankete ve sair resmi kaynaklara dayalı araştırmaları fazla ciddiye alamamamın ve bu gibi düzenlerde yapılacak araştırmalarda alan çalışması yönteminin benimsenmesinin fazlaca önemli olduğunu düşünmemin temelinde o etüt saatlerinde olanların önemli bir etkisi vardır.

Özetlemek gerekirse, kadroculuk, gerçek polislik anlamına geliyordu ve bunun da akademide öğretildiği düşünülmüyordu. Akademinin önemli bir yer olduğunu ileri süren hoca ve yöneticiler de aslında buna pek inanıyormuşlar gibi gözükmüyorlardı. Dolayısıyla kadro ile okul arasındaki çatışma o gün bugün hep böyle sürmektedir. Polisliğin, bir büro işi olmadığı, dolayısıyla polis bürokrasisinin, kadrodan korkan, 'pısırık' ve güçsüz kişilerce tutulduğu; kadrocu olarak adlandırılan kesimin sürekli olarak dillendirdiği bir durum haline gelmiştir. Emniyet teşkilatında merkez ile taşra ve İstanbul arasındaki çatışmanın asıl kökenleri belki de daha okul yıllarında kadro ile okul arasında yaşanmaya başlamaktadır. Tıpkı bunun gibi, 'gerçek' polislik ile 'sıradan işler' ve 'iyi polis' ile 'iyi insan' ve hatta amirler ile memurlar arasında da benzer bir uzlaşmazlık ya da çatışma hâli, hep vardır.

6.4. 'Gerçek' Polislik

Carswell (1966:11), gerçekte kamu hizmetlileri (civil servants) kimlerdir dedikten sonra, "devletin herhangi bir biriminde müzisyen olarak çalışan bir kişi de kamu hizmetlisi midir mesela?", diye sorar. Kamu hizmetlisi olmak ayrı bir meslek midir yoksa her mesleği aslında bir kamu hizmeti kabul etmek mi gerekir? Yerine göre bir

öğretmen, bir doktor, bir avukat da kamuda çalıştığına göre, o halde kimlere kamu hizmetlisi demek gerekir? Müze memurları mı? Halk kütüphanelerinde çalışanlar mı? Bu bağlamda, gündelik işleyişi içerisinde halkla hiçbir ilişkisi olmayan dışişleri çalışanlarını nereye koymak gerekir? Ya da kamuya bağlı yurt dışı teşkilatlarında çalışanları. Carswell, bütün bu sorulardan sonra, kamu hizmetlisinden çok kamu hizmetini tarif etmek gerektiği üzerinde durur. Ona göre genel anlamda kamu hizmeti, "halka hizmet verilen ve halkın bir ihtiyacını karşılayan bir iştir". Mesela posta hizmetleri, sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri vb. bu tür bir kamu hizmetidir. Kamu hizmetinde, devlet ve devlet memurları, 'buyurgan' değillerdir. Halkın taleplerine duyarlı olmak ve yerine göre ona hesap vermekle yükümlüdürler. Kamu hizmetlileri, kendilerini halka göre ayarlarlar. Halkı, kendisine uydurmaya çalışmazlar. İhtiyaçlara, eleştirilere, taleplere ve şikâyetlere cevap verecek bir anlayış benimserler. Kamu hizmetlileri, devletten maaş alan ve devlet için çalışanlarmış gibi gözükse de zamanla, devlet mekanizmasının bir parçası ve 'işleticisi' olurlar. Carswell (1966:8), devletin kamu hizmetlileri olmadan yönetilemeyeceğini ancak bunun devleti, kamu hizmetlilerinin yönetmesi demek olmadığını dile getirir "tıpkı bir restoranın garsonsuz yönetilemeyeceği ama bunun o restoranı garsonların yönetmesi anlamına gelmemesi" gibi.

Carswell (1966:12), bu çerçevede, yargıçlar ile polislerin genel anlamdaki kamu hizmetlilerinden farklı düşünülmeleri gerektiğini söyler. Polisler, kanunları uygulamakla ve düzenin devam etmesini sağlamakla görevlidirler. Yargıçlar da, benzer şekilde kanunları ihlal edenlerin gerekli cezayı görmelerini sağlarlar. Aynı kapsamda Carswell, dış işleri çalışanları gibi klasik anlamda halka hizmet verme işi

üstlenmeyen yerleri de ayrı ele alır. Gerçekten de polisler, her zaman halkın taleplerine ve ihtiyaçlarına cevap vermek zorunda hissetmezler kendilerini. Daha 'buyurgan' bir tavır içerisindedirler. Aslolan, devletin, düzenin ve kanunların işlemesidir, halkın verilen hizmetten memnun kalması değil. Polislerin çalışma biçimlerine bakıldığında bu savı doğrulayacak bir tutumla karşılaşılır. Polisler, aldıkları hizmetle ilgili olarak vatandaşlardan gelen şikâyet ve yakınmalara karşı çoğu zaman oldukça sert tepki gösterirler çünkü 'kanun öyle emretmektedir' ve şikâyete herhangi bir yer ve tahammül yoktur.

Her ne kadar 'kanun emretse' de, insanlarla daha yoğun bir ilişki içerisinde olmayı gerektiren şubelerde çalışacak amir ve memurların daha konuşkan, daha hoşgörülü, insanların derdini dinleyen ve bir biçimde çözüm bulan kimseler arasından seçilmesine özen gösterilir. Pasaport, trafik, havalimanı gibi şubeler böyledir örneğin. Ancak herşeye rağmen tek bir tutumdan söz etmek zordur. Pasaport şubesinde, vatandaşlarla ilişkisi problemli olan iki memurla şöyle bir konuşma geçmişti aramızda:

> *Etnograf*: Daha çok ne gibi konularda sürtüşme yaşıyorsunuz?
>
> *Polis memuru C.E.*: Her konuda. Sürtüşmenin nedeni konu değil, şahıs oluyor çoğunlukla.
>
> *Polis memuru S.B.*: Evet, kesinlikle öyle. Konuyu ne kadar açık anlatırsan anlat anlamıyor adam. Kanunlar, değişsin istiyor.
>
> *Etnograf*: Biraz açar mısın? Kanunlar değişsin istiyor derken?

Polis memuru S.B.: Mesela pasaport harcı yatırması gerekiyor, ben bu kadar harç yatırmam diyebiliyor kimisi. Bağırabiliryor. Görevli memura sert çıkıyor. Ters cevaplar veriyor. Seni, kendi hizmetçisiymiş gibi gördüğünü hissettirmeye çalışıyor.

Etnograf: Konu farklı bir yere gidecek belki ama, bunu da biraz açar mısın rica etsem. Yani son söylediğini, nasıl kendi hizmetçisiymiş gibi hissettiriyor?

S.B.: Şöyle: diyelim ki adamın işini yaparken o ara çay geldi veya telefonunuz çaldı ve bir süre dikkatiniz oraya gitti, hemen oflamalar, puflamalar, vergi veriyorum demeler başlıyor. Bir de sen ne kadar güler yüz gösterirsen göster, asık suratını hiz bozmayarak seni ezen tipler oluyor. Yani, sen ne yaparsan yap, ben seni sevmiyorumu hissediyor insan.

Etnograf: Niye sevmiyor peki sence?

S.B.: Kimbilir ne..bilemem ki. Ben kendi tavrımı o yüzden mesafeli tutuyorum. Şikâyetçilere de kanun maddelerini şak diye açıyorum önlerine.

Bütün kamu hizmetlileri, belirli bir kamu gücü kullanırlar ama polisler, kamu otoritesine ve ayrı olarak zor kullanma gücü ve yaptırımına da sahiptirler. Buradan hareketle, bir postacı, kamu hizmetlisi iken, bir polis memurunun, kamu görevlisi olduğu söylenebilir. Birisi hizmet verenken öteki kendisine verilen görevi yapandır. Bu demek değildir ki polisler, keyfi davranabilir ve halka kaba bir tavır sergileyebilirler. Polisler, kendilerini halka göre ayarlamakta zorluk çekerler ve bu

durum, yeri geldiğinde halkın yardımına ihtiyaç duyulduğunda problem doğurucu bir etki yapar.

Polislerin, kendilerine verilen görev ve yetkileri, harfiyen uygulamak zorunda olmaları yaptıkları işin doğası gereğidir. Nasıl ki kanunların keyfiliği ya da kişiye göre farklı uygulanması düşünülemezse bir polis memurunun da kişiye göre uygulamada bulunması düşünülemez. Örneğin, aynı suçu işleyen iki çok farklı insan arasında polisler açısından hiçbir fark yoktur. Daha somut olarak, çok aç olduğu için bir dükkandan ekmek çalan bir adam ile cebinde çok parası olmasına rağmen aynı eylemde bulunan bir başkasına aynı şekilde davranılır. Polisin, üniformalı olması ve tektipçi bir görüntü vermesi bu gibi nedenlerle gerekli olduğu içindir. Polis, bu anlamda devlet için çalışan değil devletin ta kendisi gibi bir konuma gelmektedir. Devletin zor kullanma gücünü kullanan, yerine göre halkı düzene uyduran, asayişin sürmesini sağlayan birer 'aracı' ya da 'ajan'. Bu yüzden, posta hizmetleri açısından, halk neredeyse bir 'müşteri' gibi görülebilecekken emniyet hizmetlerinde, 'müşteri-bakış açısı' pek geçerli değildir. Polisler için 'müşteri, her zaman haklıdır' diye birşey olamaz. En fazla, 'müşteri, benim kurallarıma uyduğu sürece haklıdır' diyebilirler. Nitekim, EGM'nin 2000'li yılların başlarında başlattığı Toplam Kalite Uygulaması sırasında polislere verilen eğitimlerde, çok sık olarak 'iç müşteri', 'dış müşteri' gibi tabirler kullanıldığında, polislerin buna her defasında tepki verdiklerini ve bunun 'çocukça' ve 'uygulamada işlemeyecek' bir bakış tarzı olduğunu dile getirdiklerine şahit olmuşumdur. Nitekim Toplam Kalite Uygulamalarıyla öngörülen sonuçların hiçbiri elde edilememiş ve bu proje bugün rafa kaldırılmış durumdadır.

Carswell'in kamu hizmetlileri için sorduğu soruyu polisler için de sormak gereklidir. Çünkü, polis memuru sıfatıyla, polis bandosunda 'saksafoncu' olarak çalışan kişilerden, polisevinde resepsiyon görevlisi, yemekhane sorumlusu, bütçe işleri yapan bir muhasebeci, x-ray cihazının bakım sorumlusu ve hatta helikopter teknisyeni olarak çalışan memurlar vardır. Bu memurların yaptığı iş, hiçbir şekilde polislik olmadığına göre, o halde 'gerçek polisler' kimlerdir? Ya da gerçek polislik neye denmektedir. Polisler, gerçek polislikten ne anlamakta ve bunu nasıl kullanmaktadırlar?

Bu noktada belirtmek gerekir ki Türkiye'de gerçek polislik olarak sokaklarda yapılan polislik kastedilir. Polislik, asla büroda yapılacak bir iş değildir. O nedenle, polisliğin en iyi öğrenilebileceği birimin 'karakol' olduğu kabul edilir. Karakolda uzun yıllar çalışmış olan polis memur ve amirlerinin artık hırsızlık, cinayet, gasp, teör, istihbarat, narkotik, mali şube gibi istedikleri birimlerde rahatlıkla çalışabilecekleri kabul edilir. Karakol, özellikle eski kuşak emniyet müdürlerinin gözünde, bir labaratuvar ve küçük bir emniyet müdürlüğü gibidir. Bir emniyet müdürlüğü, hangi işlere bakarsa, karakol da onun küçük bir örneği olarak aynı işlere bakmak zorundadır. Karakollar, bir yıl içerisinde baktıkları olay sayısına göre farklı tecrübe imkânları sunarlar. Mesela, Ankara Ulus'taki Anafartalar Karakolu veya İstanbul'daki Beyoğlu Karakolu, oldukça yoğun yerlerdir ve buralarda çalışmış olan memur ve amirlere olan güven oldukça yüksektir.

Karakolda çalışan memurlar, çoğu zaman olay yerine ilk gidenler ve her türlü olayı ilk elden tecrübe edenlerdir. Her adli olay önce o mıntıkaya bakan karakolda ele

alınır ve ortada işlenen bir suç varsa bu suça el konulur. Daha sonra gerekli işlemler yapıldıktan ve ilgili savcıya gerekli bilgilendirme yapıldıktan sonra olayın türüne göre ilgili şube ya da şubelere haber verilerek karakola çağrılır. İlgili şubeler, karakola gelerek olayı üstlenir ve derinlemesine bir soruşturmaya başlarlar. Bu soruşturmalarda da karakolun vereceği bilgi, son derece kritik bir önem taşır ve soruşturmanın gidişatını yönlendirici bir görev görür. Çünkü, çoğu zaman işlenen suçlar, işlendikleri bölgeyle irtibatlı vakalardır ve o bölgenin herşeyini, en iyi oradaki karakolda çalışanlar bilir. Örnek vermek gerekirse, eğer ki karakolun mıntıkası içerisinde bir hırsızlık olayı meydana gelmişse, hırsızlığın yapıldığı sokağı duyan karakol memurlarının daha olay yerine gitmeden ve herhangi bir araştırmaya başlamadan bu suçu kimin işlediğini söyleyebilir ve yapılan soruşturma sonucunda bu tahmin çoğu zaman doğru çıkabilir.

Karakol kelimesi, belirli bir toprak parçası anlamındaki ‘kara’ ve kollamak, kolaçan etmek fiillerinin kökeni olan ‘kol’ kelimelerinin yanyana gelmesiyle oluşmuş bir birleşik isimdir (Tutkun, 2008:24). Bu anlamda, Karakol, bir bölgeyi, kollayan, gözeten, koruyan ve olan bitene karşı hep uyanık davranan merkezin adıdır. Ortalama büyüklükteki bir karakolda 30 ile 50 kişi arasında memur ve 3-5 amir çalışır. Bu tür karakolların başında karakol amiri sıfatıyla bir başkomiser ve onun altında karakol amir yardımcısı olarak bir komiser ve gruplardan sorumlu komiser yardımcıları vardır. Karakollar, 7 gün, 24 saat kesintisiz hizmet verilen birimlerdir ve bu kesintisiz hizmetin sağlanabilmesi için 12-12, 12-24 ve 12-36 olmak üzere farklı çalışma düzenleri oluşturulmuştur. Genellikle uygulanan çalışma biçimi, 12-24 esasına göredir. 12-24 esasına göre çalışmak demek, karakoldaki bütün çalışanların 3

gruba ayrılması ve her bir grubun 12'şer saatlik mesai yaptıktan sonra 24 saat dinlenmeleri anlamına gelir. Ayrıca bir hafta sonu tatili vs. söz konusu değildir. 12-12 çalışma düzeni, genellikle istisnai hal ve zamanlarda uygulanır. 12-12 çalışmada, 12 saatlik mesaiden sonra 12 saatlik bir dinlenme aralığı vardır ve sonra yeniden mesaiye gelmek gereklidir. Yani bu, hergün sabah 8 akşam 8 olmak üzere haftalık 84 saatlik bir çalışma demektir ki bu oran, devlet dairesinde çalışan herhangi bir memurun çalışma süresinin yaklaşık iki katına denk gelir. 12-36 da seyrek görülen bir çalışma düzenidir. Daha çok yalnızca gece çalışan amir ya da memurlar için söz konusu olabilmektedir. Yani 12 saat gece mesaisi yapan bir amir/memur bir sonraki gece mesaisine 36 saat sonra gelmektedir. Dolayısıyla iki günde bir gece mesaisi yapılır.

Gece çalışmak, gündüz çalışmaya kıyasla oldukça farklılık arzeder. Polislerin kafasında polisliğin, fedekârlık gerektiren ve öteki mesleklerden çok daha ağır bir meslek olduğu en çok gece mesailerinde hissedilir. Bir saatten sonra bütün şehir uykuya gömülmüştür ama polisler, ya karakol kapısında veya etraftaki önemli bazı binaların giriş kapılarında nöbet tutmakta ya da ekip arabasında 'devriye atmak'tadırlar. Hele bir de kışsa ve ekip arabasının içi bile titretici bir soğukluktaysa işte o zaman yaptıkları işin 'büyük bir iş' olduğunu düşünür ve bu duruma pek kızgın olmayarak, şaşırtıcı bir biçimde kendilerinden memnun bir tavır gösterirler. Bir de gece, sıradan işler ile az uğraşılması, ya gerçekten bir suç durumuna müdahale edilmesi veya kendi başlarına kalmaları söz konusudur. Ben bu gibi kendi başlarına olunan durumlarda da polislerin, keyifli ve kendilerinden memnun olduklarını çok kere gözlemişimdir. Bu bize neyi göstermektedir diye de pek çok kez sormuşumdur

kendi kendime. Bana göre, polisler, gerçek polislik dışındaki zamanlarda vatandaşlarla ne kadar az ilişki kurar ve ne kadar az karşılaşırsa o kadar az kızgın ve kendisini sorgular bir hale bürünmekteler. Diğer bir deyişle, polisler, işini yapmadıkları zamanlarda ve kendilerine ihtiyaç duyulmadığı durumlarda, sivil halkla olan karşılaşmalarında, kendilerini önemsenmiş, değerli ve toplum için fedakârlıkta bulunan insanlar olarak hissedememekte ve hatta çoğu zaman, 'gereksiz', 'niteliksiz' ve 'işlevsiz' olduklarını düşünmekteler ve bu durum, ağır çalışma şartlarına ve uzun gece mesailerine maruz kalan bu insanların kabul edemeyeceği bir tavır olarak kızgınlık doğurucu olmaktadır. 'Güç' ve 'güçsüzlük' konusu bağlamında saldırganlığı ve şiddeti psikolojik açıdan ele alan May (1972:23), "şiddetin kökenlerinin, yetersizlikte ve hissizlikte yattığını; bu hissizliğe ise bir kimsenin güçsüzlük hâlinin neden olduğunu ve bu durumun önce saldırganlığa ve arkasından da şiddete dönüştüğünü" yazar. Ve buna bağlı olarak da, "insanın, kendisini güçsüz hissettikçe yıkıcılaştığını" (May,1972:102) söyler. Bence polisler, rutin yani 'gerçek polislik' olarak adlandırdıkları durumlar dışında kalan zamanlardaki halkla kurdukları ilişkilerde güçsüz bir konumdadırlar ve bu durum onları hırçın ve yıkıcı kılmaktadır. Pek çok polis, bu tür zamanlarda büyük bir olayın patlak vermesini, ortalığın toz duman olup karışmasını ve insanların kendisine ihtiyaç duyarak, kahramanvari bir yere koymasını ister. Gücünü ve motivasyonunu buradan almaktadırlar ve bunun tersine olan durumlarda, yığılmakta ve giderek daha kızgın olmaktadırlar.

Uzun gece mesailerinde, uzun uzun sohbetler olur, yemekler yapılır, çaylar demlenir ve kimi zaman mangal partileri bile verilir. Çoğu kez karakolların mutfak bölümünde

çoğu zaman akşamdan kalma bulaşıklar görmek mümkündür. Gece mesaisi, pek çok memur için ayrı bir keyif ve huzur hâlidir. Bu esnada dostluklar daha samimi, ilişkiler daha gerçek ve birbirlerine karşı olan tutumları da daha saygılıdır. Neler konuşulmaz ki sabaha kadar? Bitirilemeyen ev taksitlerinden, çocukların okullarından, memleketde geçen çocukluk yıllarından, polis okulundaki sert komiserden, daha önce çalışılan illerden ve gelecekte çalışılmak istenen birimlerden, şehirlerden, hangi arabanın daha az yaktığından, hayattan...

Aslında, gün içerisinde ve gece mesailerinde konuşulan konular benzerdir. Genel olarak daha çok geçim kaygısı ile ilgili, çocukların okul sorunları, hangi okulun daha iyi olduğu, hangi hastanede hangi doktora gidilmesi gerektiği, hükümetin maaş zamları ve ya da yeni ortaya koyduğu politikalar, bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler gibi konulardan bahsedilir. Benim zaman zaman katıldığım bu tür konuşmalardan edindiğim izlenin, konu bir şekilde, entelektüel ya da düşünsel denebilecek bir alana geldiğinde polislerin bundan hemen sıkılarak konuyu değiştirdikleri veya esprili bir dille bu durumu bir gülme vesilesi yaptıkları, şeklinde olmuştur. Polislerin konuştukları bütün konular, genellikle kendi tecrübelerine dayanır. Kendi tecrübeleriyle yaşanmayan hiçbir konu fazla ilgilerini çekmez niteliktedir. Sanki yaşam alanlarının sınırları bellidir ve olan biten herşey kendilerine verilen bu alanda yaşanmakta gibidir. Özellikle kadın memurlarda yaptıkları işe karşı olabildiğince bir yabancılaşma durumu gözlenir. Polisliğin toplum içindeki görece, fazla önemli kılınmayan özelliği nedeniyle bazı memurlar bundan bir korunma yolu olarak yaptıkları işe karşı yabancılaşmayı seçerler. Kimisi, kendisini bütün gün bilgisayarına kaptırır ve dış dünyadan gelecek bütün uyarıcılara kapalıdır; kimisi, at

yarışı veya borsaya vermiştir kendisini; ve kimisi de alışveriş yapmak, gezip eğlenmekten ibaret görür hayatı. Mesleğin ilk başlarında polisin toplumsal konumu bir sıkıntı vesilesi olsa da zamanla buna karşı bir yabancılaşma yolu bulunarak iyi kötü bir çözüm getirilir ama sorun bir dip akıntı olarak hep yoluna devam etmektedir. Tıpkı gece mesaisi gibi ekip arkadaşlığı da samimiyetin doruk noktasına çıktığı bir birliktelik biçimidir. Bir ekip en az ve genellikle iki memurdan oluşur. Eğer ki bu iki memur birbiriyle uyumsuzsa, bu başlarına gelebilecek en kötü şeylerden biridir ve ister yaşlı, tecürbeli ve olgun ya da isterse mesleğin başında, acemi ve havai olsun hiçbir memur, uyum gösteremediği bir ekip arkadaşına bir kaç günden fazla dayanamaz. Sonucu ne olursa olsun amirine gider ve kendisini ya da ekipteki arkadaşını değiştirmesini ister. Eğer ki amir, ekip arkadaşlığının nasıl birşey olduğunu bilmiyor ve ya da 'her memurun her memurla çalışabilir olması gerektiğini' düşünüyorsa bu isteğe duyarlı davranmaz ve bu da kesinlikle amirle her iki memurun ilişkisinin kesilmesiyle sonuçlanır. Ekip memurluğu böylesine önemlidir çünkü küçük bir arabanın içerisinde bazen onlarca saat birarada geçirilmek durumundadır. Ekip arkadaşlığı demek, birbiriyle tam bir uyum içerisinde, neredeyse bir bütün hâlinde çalışma demektir. Aynı ekipte çalışanlar, yerine göre birbirlerinin hayatını kurtarırlar. Birbirlerinin açığını ele vermezler. Zamanla, çok başka türlü bir samimiyet gelişir. Bir çeşit kader arkadaşlığı gibidir. Ekip arkadaşları, birbirleriyle o kadar çok konuşurlar ki birbirlerine anlatmadık en ufak bir ayrıntı bile kalmaz. Birbirlerinin hayatlarını, ta çocukluktan itibaren bütün detaylarıyla öğrenirler. En sulu şakalardan, cinsel tecrübelerine kadar herşeyi birbirleriyle paylaştıkları olur. Bir çeşit ortaklık hâlidir ve bu mesleki ortaklık, bazen ortak ev ya da arsa almaya, birbirlerine arabalarını satmaya kadar uzanır. Aralarında çeşitli şakalar yaparak

geçen zamanı daha az sıkıcı ve çekilir kılmaya çalışırlar. Genellikle aynı yerde ve aynı şeyleri yerler ve bazen de durup dururken heyecan yaratmak için olay çıkardıkları veya küçük bir olayın büyümesine vesile oldukları ve sonra da bu durumla kendi aralarında eğlendikleri olur. Birbiriyle uyumsuz bir ekibin, küçük bir olaydan bir facia çıkarması da mümkündür ve böyle zamanlarda bazen hiçten sebeplerle insanların ölümüyle sonuçlanan olayların yaşandığı olur. Ekip ve ekip arkadaşlığı, gerçek polisliğin en önemli unsurlarından biri olarak algılanır. Polislerin genel olarak da iş yaparken çok konuşkan kimseler oldukları gözlenir. Konuşmak, şakalaşmak adeta işin bir parçasıdır. Bir devlet dairesine gittiğinizde, masalarda evraklara dalmış ya da işi için gelen insanlarla ilgilenen memurlar görürüsünüz. Bu insanlar ancak çay aralarında veya işleri gereği birbirlerinden birşeyler istediklerinde konuşabilmektedirler. Oysa, emniyet birimlerine gittiğinizde polislerin sürekli olarak birbirleriyle konuştuklarını görürsünüz. Durmaksızın bir konuşma ve şakalaşma hâli vardır.

Karakollara benzer ama çalışan sayısı ve sorumluluk bölgesi karakollara kıyasla daha fazla ve geniş olan birimler, yakın bir zamanda, ‘Polis Merkezi’ olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bunda, başkomiserliğin üstündeki emniyet amirliği rütbesinde yaşanan yığılmanın da etkisi olmuştur. Polis merkezlerinin, yapılanması, yaptığı iş, ve çalışma düzeni tamamiyle karakolunkine benzer. Sadece daha üst ve sayıca fazla rütbeli ve memurdan oluşan bir personel söz konusudur. Ayrıca, karakol kelimesindeki, ‘kara’ kökü ilk planda, ‘kötü’, ‘acı’, ‘kasvetli’ ve renk olarak ‘siyah’ gibi anlamlar çağrıştırmaktadır ve buradan hareketle bundan yaklaşık 10 yıl önce bir ilde il emniyet müdürü, karakolları pembeye boyatarak ismini, karakoldan,

pembekol'a çevirmiş ancak bu uygulama diğer illerce ve Genel Müdürlük politikası düzeyinde kabul görmemiştir. İşte polis merkezi, bu olumsuz çağrışımları bertaraf eden nötr bir anlama sahip olması yönüyle de istenerek benimsenen bir değişiklik olmuştur.

Polis merkezleri ve karakollar, 'sokak' demektir. Bu nedenle buralarda çalışan polisler, gündelik hayatın akışı içerisine dâhil olur ve gündelik işleyiş biçiminden herkesle birlikte etkilenirler. Bunun yanı sıra sokak, fiziki bir çevre demektir ve imkânlar, sınırlılıklar ve her türlü olan biten o fiziki çevrenin sunduğu imkânlar ölçüsündedir. Burada belirtmek gerekir ki sokağın ya da gündelik hayatın işleyiş biçimi Bourdieu'nun belirttiği gibi, "belirli bir akış içerisinde ve kendine ait bir mantıkla' olmaktadır ve bu mantığın başlıca özelliği "müphemlik ve zamansızlık" içermesidir (Jenkins, 2002:70). Bourdieu, gündelik hayat pratiği içerisinde bir rasgelelik yoktur belki ama bir sistematikten ve yapılacaklar listesinden de söz edilemeyeceği görüşündedir. Ona göre gündelik hayat içerisinde rasyonellik aramak da doğru değildir. Bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder:

> Pratik hayatta, rasyonel bir hesap yapabilmeye imkân verecek uygun koşullar hiçbir zaman söz konusu değildir: bunun için ne yeterli zaman ve ne de yeterli kaynak vb. vardır. Ve bir de faillerin (eyleyen) yaptıkları iş düzensizlikler barındırıyorsa, 'ancak o an yapmaları gereken şey' neyse onu yapmakla yetinilir. Bu böyledir çünkü, daha önceden benzer durumlarla karşılaşıla karşılaşıla oluşturulmuş olan 'pratiğe dair bir mantık'

> üzerinde sezgilerle hareket edilir ve o an yapılan şey bir zorunlulukmuş gibi görülür (Bourdieu, 1990:11).

Gerçekten de polislerin sokaktaki gündelik faaliyetleri esansında karşılaştıkları olay ve hadiselerde durup düşünecek ve hesap yapacak zamanı bulamaz; daha önceden benzer olaylardaki tecrübelerine ve bir de yine bu tecrübelerden hareketle geliştirdikleri önsezi ve sezgilerine dayanarak eylemde bulunurlar. Bu durum, polisliğin bütünüyle bir tecrübe mesleği olduğu fikrini doğurur ve kitaplarda söylenenlerin sokakta asla kullanılamayacağı gibi bir düşüncenin de oluşmasına zemin hazırlar. Buradan hareketle, 'polislik, polisleri yaptığı şey herneyse odur' düşüncesi de yaygın bir kabul alanı bulmaktadır. Bir polise, polislik nedir anlatırmısın diye sorduğunuzda, bunu bu kelimelerle ifade edemese dahi, size mutlaka 'ne olduğunu bilmek istiyorsan bir gece bizimle birlikte sabaha kadar devriye görevine gelir, ekip arabasında takılırsın. Ancak o zaman ne olduğunu görebilirsin' diyecektir. Özetle, gerçek polislik, uzun düşünsel faaliyetler sonucunda oluşturulacak kuramsal ilkeler ışığında yapılan bir iş değil, pratik hayatın belirlemelerine ve kendi içsel döngüsündeki mantığa göre verilen anlık tepkilerin zaman içerisindeki birikimiyle oluşmuş bir meslektir ve asla gündelik hayatın pratiğinden başka bir bağlamda düşünülmemelidir.

Polisler, sokakların kollayıcısıdırlar ve bu kollama faaliyetinin içerisinde polislerin gerçek anlamda polislik olarak kabul ettikleri bir hırsızın peşinden koşmak, çalıntı bir aracı bulmaya çalışmak ve bıçaklı sladırıda bulunan bir adama kelepçe takarak karakola getirmek gibi eylemlerin yanı sıra gerçek polislikle alakasız olduğu

düşünülen pek çok durum da yaşanır. Mesela, karşıdan karşıya geçmekte zorlanan yaşlı bir kadının koluna girilerek geçmesi sağlanır. Bazen marketten aldıklarını taşımakta zorlanan yaşlı bir adamın, ekip arabasıyla evine bırakıldığı olur. Bazen, çocuğuna kazağını giydirmekte zorlanan bir anne polislerden yardım isteyerek çocuğunun yanına getirir ve 'polis gözetimi'nde kazağı giydirir. Ve hatta –ben böylesine şahit olmasam da- Wertheimer (1974:59), uzun saçlı bir kadının, saçlarını toplayıp, toka takma sırasında oğlunun elinden tutmaları için polislerden yardım istediğini yazar. Bunun gibi, evinde müziği fazla açmış bir gencin uyarılması, birbirini sevmeyen iki komuşunun hemen her gün tekrarlanan kavgasında 'hakemlik yapılması', kız arkadaşıyla sokak ortasında tartışan bir gence, 'evlilik üzerine' dersler evrilmesi, adres soranlara cevap yetiştirilmesi gibi sayısız durum söz konusu olabilir. Bunun yanı sıra polisler arasında yaygın bir görüş, diğer kurumların eksiğini ve açığını hep polisin kapattığı, şeklindedir. Mesela yollara kar yağsa gerekli tuzlama çalışmalarını yapmaktan sorumlu kurum belediyelerdir ama eğer yollar açılmazsa hesap sorulacak adres polistir. Ya da çoğu kez savcıların hazırlamaları gereken hazırlık soruşturmalarını polis hazırlar. Futbol maçları da diğer bir yakınma alanıdır. Kulüpler, özel güvenlik elemanı kiralayıp para harcamamak için polisi adeta kendi işlerinde kullanmaktadırlar. Ericson (1994: 151-152) polislerin zamanlarının çok az bir kısmında polislik yaptıklarını belirttikten sonra "peki o halde geriye kalan kısımlarda ne yapmaktadırlar?" diye sorar ve bu soruya cevap olarak: "diğer kurumlara bilgi sağlamak, onların angarya işlerini yapmak, açıklarını kapatmak, kırtasiye işlerini görmek, sekreteryalarını yürütmek" diye sayar. Polisler, yaptıkları işin çoğu zaman bir 'hamallık' olduğunu düşünürler.

Dolayısıyla sokakta çalışan polisler, vakitlerinin büyük bölümünü, rutin, tekdüze ve sıkıcı işlerle geçirirler. Kimi araştırmacılara göre bu oran % 85'lere kadar çıkar (Van Maanen,2005:286). Ericson (1994: 150), Kanada'da, polisin gerçek bir suç ile ortalama haftada bir kez karşılaştığını, bu suçlardan tutuklamayla sonuçlanmanın üç haftada bir ve hüküm giymenin ise dokuz ayda bir olduğunu belirttikten sonra suç oranı çok yüksek olarak bilinen NewYork'ta bile polislerin zamanalarının çok küçük bir kısmını suç ve suçlular ile mücadeleye harcadıklarını belirtir. Bu küçük zaman aralığında, 'gerçek polislik' olarak sayılan kovalamacalar, sıcak takipler, ihbar üzerine şüpheli arayışına çıkmalar, tepe lambası ve siren sesi ile hızla dar sokaklardan, kestirme yollardan geçmeler, trafiği durdurmalar, kırmızı ışığa uymamaların kavşakta önünü kesmeler, çalıntı otoları denk getirmeye çalışmalar ve bu türden, heyecan düzeyi oldukça yüksek koşturmacalar vardır. Uzun, sıkıcı saatler boyunca, yukarıda da değinildiği gibi yaşlıları karşıdan karşıya geçirmek, kaybolduğunu söyleyen küçük bir çocukla ilgilenmek, insanların hemen her konuda - adres, kanun, yönetmelik, hükümetteki değişiklik, Ankara'da olanlar, devlet içindeki yaşananlar vb.- sordukları sorulara cevap vermek gibi bir dolu şeyle uğraşırlar. Bunlar oldukça keyifsiz işlerdir. Bu gibi sıkıcılığın arttığı durumlarda merkezden gelecek 'gerçek bir anons'a daha fazla ihtiyaç duyarlar. Can sıkıntısıyla başetmek oldukça zordur. Bazen saatlerce aynı yerde hareket etmeksizin beklemeleri gerekir. Bu tür durumlarda, ekip arabasında bulmaca çözmek, etraftaki insanlarla konuşup, sohbet etmek, akli dengesi yerinde olmayan birileriyle şakalaşmak, bir yerlerde çay içmek vb. gibi şeyler yaparlar. İşin bu tarafları, 'polis bandosunda saksafon çalmak'tan çok farklı görülmez. Bu sıkıntılı anlar nedeniyle polisler, devriye görevlerini daha çok, kendi sorumluluk alanlarındaki en canlı, en hareketli ve

eğlenceli yerlerde yoğunlaştırırlar. Bu yüzden, suçun en çok yaşandığı yerler, genellikle devriyenin en az dolaştığı 'arka sokaklar'dır (Wertheimer, 1974:53). Skolnick ve Woodworth (1967: 129), polislerin rutin ve polislikle ilgili olmadığını düşündükleri işlerin arasında gerçek bir polislik işi yapmaları gerektiğinde, mesela, bir ihbar nedeniyle birini aradıklarında, kaçan birini kovaladıklarında ve sıcak takip durumu söz konusu olduğunda morallerinin arttığını belirtmektedirler. Oysa polislerin 'gerçek polislik' yaptıkları zaman oldukça az olduğundan çoğu zaman, moralsiz ve bunalmış bir görüntüleri vardır. Ben çoğu kez, bu sıkıcı sürenin çok uzadığı durumların arkasından gelen ihbarlara çok sert ve heyecanlı müdahaleler olduğunu gözlemişimdir. Diğer bir deyişle, 'gerçek polislik' sayılan işler arasında geçen zamanın uzunluğu ya da kısalığı polislerin işe olan yaklaşımları üzerinde ciddi bir etki yapmaktadır. Bir de tabii bütün bunlar, işini yapmakla ilgilenen, bütün bu can sıkıntısından kaynaklanan öfkesini bir şekilde bastırabilen memurlar için geçerlidir. Bir de bunu başaramayanlar, deyim yerindeyse kendilerine bir meşgale bulamayanlar vardır. Bunların bazen, yoldan geçen bir kadını, cinselliğin ön planda olduğunu düşündükleri kıyafeti nedeniyle ve ya da bir adamı sakalını, yürüyüşünü, bakışını, konuşmasını, tarzını, tavrını beğenmedikleri için durdurup kimlik kontrolü yaptıkları ve gereksiz bir sertlikte davrandıkları olur. Van Maanen (2005:287), gündelik yaşam içerisinde polisin Leviathan'ı temsil ettiğini söyler. Polisler, rasgele birilerini sırf yürüyüşünü beğenmediği için durdurup bir takım keyfi davranışlarda bulunurlarken bile devletin gücünü kullandığını hissettiren bir tarz benimserler ve insanların bir şekilde boyun eğmelerini isterler. Toplumun özellikle, korunaksız, görece güçsüz kesimlerinden insanlar bu duruma karşı oldukça savunmasız bir konumda kalırlar. Van Maanen (2005:287), gündelik karşılaşmalarda polisle yüzyüze gelen insanların,

devletin otoritesine dair bir sorgulama yaparak bunu kabul, red ya da çekinceli kıldıklarını söyler.

Gündelik karşılaşmalarda, polislerin kendi dünya görüşlerine uygun görüntüdeki insanlar, yakınlarına benzeyen kişiler, yaşadığı çevredeki gibi giyinen, konuşan, yürüyen, davranan ve kısacası aşinalık hissi veren görüntüler, herhangi bir şüphe çekmez ve daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olurlar. Polisler, bu kişilere daha cana yakın, sempatik ve 'aynı mahalleden' olmanın sıcaklığını duyuracak şekilde davranırlar. Şüphe duymak, bir polis için olmazsa olmaz bir eylemdir. Çünkü polis, sokakta iken temel olarak düzenin olduğu gibi devam etmesini, bunu bozmaya yeltenilmemesini ve eğer buna rağmen böylesi bir bozucu davranış sergilenirse -ki bunun kriminolojideki adı 'suç'tur- bu kişileri bulup devletin adalet birimlerine teslim etmek ve doğru bir sonuca ulaşılabilmesi için de gerekli olan bütün veri ve delilleri iyi bir soruşturma ile toplayarak sorumlulara teslim etmektir. Dolayısıyla, polis, düzenin bozulabileceği, birilerinin kanunları ihlal ederek bir takım eylemlere kalkışabilecekleri, çeşitli suçlar işleyebilecekleri ihtimaline karşı beklemededir. Polis sokakta, sıradışının, patlak verecek bir olayın, aniden çıkabilecek bir kavganın, kapkaçın veya yaralamalı bir saldırının kollayıcısıdır. Pek çok insana olağan görünebilen olaylar, kişiler ve durumlar polisler için sıradışı olabilir veya bazı ipuçları taşıyabilir. O nedenle polisler, şüpheci gözlerle izlerler olan biteni ve insanları. İçyüzünü görme, aslında neler olduğunu bilme ihtiyacı içerisindedirler. Şüpheci olmak aslında, kendisinden ve yaşamından memnun insanların zorlukla edinebilecekleri bir yetidir. En şüpheciler, çoğu zaman kendisinden fazla memnun olmayan, yaşamında önemli sorunlar yaşayan, özel ilişkileri problemli olan

polislerdir. Bir anlamda, etrafta olan bitenden en çok şüphe duyanlar, kendisiyle barışık olmayan ve kendisinden en çok şüphe edenlerdir. Bu durum ortaya ilginç bir çelişki doğurur. Buradaki asıl çelişki aslında 'iyi insan' ile 'iyi polis'e dair kafalarda varolan nitelik, bilgi ve becerilerin birbiriyle uyuşmazlığında yatmaktadır.

6.5. İyi İnsan, İyi Polis?

Her meslek ya da kurumda olduğu gibi bir takım kişiler yüceltilerek mesleğin 'duayenleri', 'yol açıcıları' ve 'örnek kişilikleri' olarak görülürler. Polis tarihinde büyük efsaneler vardır. Bu efsaneler, dilden dile dolaşan, 'ağır abilerdir', 'racon adamlardır', serttirler, eğilip, bükülmeye pek gelmezler. Bir de bunun yanında 'çok iyi adam', 'çok düzgün adam' ya da 'çok efendi adam' diye anılanlar vardır. Bunlar ise çoğu zaman, daha 'silik', kendi halinde, sessizce işini yapan, insanlara faydalı olmaya çalışan, öfkesi daha az bir insan profili çizerler. Sonuç olarak, 'iyi' diye anılanlar ile 'iyi polis' diye anılanlar çok nadir olarak aynı kişilerdir. Diğer bir deyişle, iyi insan olmak, iyi polis olmayı sağlayamaya yetmediği gibi çoğu zaman bu ikisi arasında uzlaşmaz bir çatışma vardır. İyi polis olmak için ne gibi özellikler gerektiğini sorduğunuzda çoğu polis memuru ya da amir ve müdürünün üzerinde uzlaştıkları bazı özellikler vardır. Ben bu özellikleri 7 yıllık karakol tecrübesinden sonra asayiş şubenin çeşitli masalarında çalışmış olan ve etrafında oldukça iyi bir polis olarak tanınan H.Y.'nin anlatıklarında temsil edildiğini düşündüm:

Etnograf: Sana göre iyi poliste ne gibi özellikler olması gerekir?

Polis memuru: Bir kere iyi bir polis olmak çok farklı birşeydir. Pısırık olmamalıdır [burada pısırıklıktan kasıt, kendi halinde, sessiz olmaktır], gözü açık olmalıdır, nerden ne gelecek iyi sezmelidir –yırtık olmalıdır yani. İnsanlara fazla güvenmemelidir. Eş dost ilişkisine fazla girmemeli, oturup kalktığı kimseleri iyi seçmelidir. Hangi sokakta kim sevilir, kim sevilmez, kimin kiminle ne gibi bir ilişkisi vardır, bunları bilmelidir. Mütevazi bir muhitte, süslü püslü bir kadın yaşıyorsa, bu kadının neden orada yaşadığını merak etmeli, pavyon da mı çalışır, dost hayatı mı yaşar? Örgüt üyesi midir? Parayı nasıl kazanır? Yarın bir gün ne gibi bir pislikle karşına çıkar, bunları önceden düşünmelidir. Bir polis, asla bürosunda, karakolda, masanın başında oturmaz, onun çalışma yeri sokaktır. Sokağa hâkim olamayan, orda ne olup bittiğini anlayamayan polis, önüne gelen olayların hiçbirini çözemez. Polislik, elinde kalkan, öyle heykel gibi beklemek demek değildir.

Etnograf: Ama işi beklemek, kaba bir güç kullanarak çıkan olayları bastırmak olan pek çok polis var. Mesela çevik kuvvet polisleri böyle değiller mi?

Polis memuru: Çevik kuvvet şubeleri, polis meslek okullarından farklı yerler olarak görülmezler bizde. Orada, yapılan şeyin adı polislik değildir. Bir defa oradaki çocuklar, [mesleğe yeni başlamış polis memurları] henüz daha suçlu denilen adam nasıl birşeydir, bunu görmemişlerdir. Sabah gelir, şubede spor yapar,

halı saha maçı oynar, biraz eğitim filan diye dersler yapar, sonra da mesai dolunca çekip giderler. Oysa polisin mesaisi yoktur. Buna şimdilerde arkadaşlar çok kızıyorlar. Bizim diğer memurlardan ne farkımız var? Neden bu kadar çok çalışıyoruz diye ama ben onlar gibi düşünmüyorum. Ne zaman ne olacağı belli olmaz. Her an herşey olabilir ve bir suç olduğunda, onu çözmeden mesai bitmez. Yani polisin mesaisi, mesainin değil, polisliğin [gerçek polislik işi] bittiği anda biter. Polis, elindeki gücünü kullanmasını bilmelidir. Öyle elinde jop, kalkanların arkasında beklemek polislik değildir. Çevik kuvvette benim de çalışan arkadaşlarım var ama onlar polisliği pek bilmezler.

Etnograf: İyi insan olmak hakkında ne düşünüyorsun peki? Dürüst, çalışkan, ahlaki zaafları olmayan, düzgün ve efendi olarak bilinen bir insan, iyi bir polis olabilir mi sence?

Polis memuru: Hmm..zor. Bu işi temiz yüzlü, iyi huylulara göre bir iş değil. Polis olmak için biraz kire pasa, pisliğe bulaşmak lazımdır. Pavyonu bilmek, gerekirse kadınlarla düşüp kalkmak, ibneliği puştluğu biraz bilmek gerekir. Hayatında pavyona, gece kulübüne ya da arka mahalle otellerde hiç bulunmamış bir insan, orada işlerin nasıl döndüğünü anlayabilir mi? Anlayamaz. İçine girmeden oraları bilemezsiniz. Yeri geldiğinde alkol almayı bilmeli, yerine göre esrar bile içmelisiniz. Yoksa, onlar gibi düşünemezsiniz. Bütün bunlardan sonra da öyle temiz, düzgün filan pek kalınmaz açıkçası. Benim çok arkadaşım var, mesleğe

> bağladıklarında çok efendi falanlardı ama sonradan dağıttılar. Bu meslek dağıtmak isteyenler ya da dağılma ihtimâli olanlar için birebirdir. Öyle bir dağıtır ki bir daha kimse sizi toparlayamaz.

Bu çelişkili durum, oldukça stresli ve yorucudur. Normalde, geldiği ailesi, sosyal çevresi ve Bourdieu'nun deyimiyle habitus'u çok farklı, sözgelimi muhafazakâr değerlerin belirleyici olduğu bir kişi belki hayatı boyunca bir gece kulübüne, bara ya da sair yerlere gitmeyi düşünmeyecekken polis olduktan sonra illa ki bir sebeple buralara uğrayacaktır. Konuştuğum pek çok polis, özellikle orta düzey amirler, çalışılan yere bağlı olarak 'iyi insan' olarak kalabilmenin daha kolay ya da daha zor olduğunu, örneğin bütün meslek yaşamı boyunca Genel Müdürlüğün çeşitli dairelerinde çalışmış bir kişiyle Antalya'nın Kemer ya da Alanya ilçelerinde, İstanbul Etiler, Beyoğlu, Bebek ve sair yerlerde çalışmış olanlar, başlangıçta benzer dünya görüşlerine ve değerlere sahip olsalar bile belirli bir zaman sonra ortaya çıkan sonuç birbirinden çok farklı olacağını ısrarla belirttiler. Burada, bunları anlatırken iyi insan olarak kalmanın asıl mesele olduğunu ve polislik mesleğinin, doğası gereği, insanı 'bozan' bir nitelik taşıdığı üzerinde durdurlar genellikle. Ancak, bir taraftan da hiç bu tür ortamlarla karşılaşmamış, bu tür durumlarda ne yapacağı bilinmeyen 'iyi insanlar'ın da aslında yapay bir iyilik taşıdıklarını, hayatın gerçekleriyle hiç karşılaşmadıkları için iyiyi oynadıklarını ama gerçekte böyle olmadıklarını da eklediler. Bu görüş aslında etrafca 'çok iyi polis' olduğu üzerinde büyük bir uzlaşı olan polis müdürü A.Ö.'in İstanbul'da yakın dönemlerde yaşananlara dair bir hayli öfkeli bir şekilde anlattıklarıyla örtüşüyordu. A.Ö., İstanbul'da bir iki yıl önce, bütün

meslek yaşamı boyunca Genel Müdürlük'te, yani bürokratik merkezde, çalışmış, "buralarda el bebek gül bebek çalıştırılmış, korunmuş, hep kol kanat gerilerek, hiç ceza almadan büyütülmüş ve sonra müdürlük rütbesine geldiklerinde bir anda önemli pozisyonlara getirilerek, her biri İstanbul'un ilçelerinin ve en önemli şubelerinin başına getirilmiş" kişilerin hemen çoğunu tanıdığını ve bu insanların güya bozulmamış olarak geldikleri İstanbul'da çok kısa bir süre içerisinde "kadına kıza düştüklerini, rüşvete bulaştıklarını ve bir daha toparlanamamacasına savrulduklarını" anlattı. Gerçi, öfkesinden, kendisinin hakkının yendiği gibi bir hisse kapılıyordum ve orada çalışması gereken kişinin asıl kendisi olduğunu düşündüğü için anlattıklarına belirli bir çekinceyle yaklaşıyordum ama bu bilgiyi daha sonradan daha tarafsız olduklarını düşündüğüm başkalarıyla da teyit ettim. Sonuç olarak ortaya çıkan şu ki polislik, ortalama düzgün, ahlaklı ve iyi denilen bir insandan âlemci, kadın düşkünü ve hatta esrarkeş ve kumarcı bir kişi çıkarabilme kapasitesine sahip bir meslekti ve iyi insanın nerede bitip iyi polisin nerede başladığı ve bu ikisi arasında nasıl bir ayrışma ya da kesişme olduğu oldukça bulanıktı.

Muir (1977), toplumun verdiği yetkiye dayanarak sokakta güç kullanan polisler ile iktidarı kullanan siyasetçiler arasında kişilik yapısı, içine düştükleri açmazlar, çelişkiler, çatışmalar ve yoldan çıkmamaya çalışma mücadeleleri bakımından önemli benzerlikler ve paralellikler olduğu düşüncesinden hareketle yazdığı, *Police: Street Corner Politicians* adlı çalışmasına Lord Acton'un şu sözlerine yer vererek başlar:

> Her zaman için güç, yoldan çıkarma eğilimi taşır ve mutlak güç, mutlaka yoldan çıkarır. Bu yüzden büyük diye anılan adamlar,

> neredeyse her zaman, sahip oldukları otoriteye başvurmayarak sadece etkide bulunsalar ve yoldan çıkmamış gibi davransalar dahi aynı zamanda kötü adamlardır da.

Muir, Lord Acton'dan alıntıladığı bu cümlelerden sonra iyi bir polisin nasıl biri olduğunu, iyi polisi kötü polisten ayıran özelliklerin neler olduğunu, polislik işinin yoldan çıkarıcı bir nitelik taşıyıp taşımadığını, polisliğin, polislerin ufkunu açıp açmadığını, onların ruhlarını ve karakterlerini aşındırıp aşındırmadığını ve o insanları pohpohlayıcı olup olmadığını sorarak işe başlar (Muir, 1977:3). Bu soruların cevabını verebilmek için çeşitli birimlerden 28 polis ile derinlemesine görüşmeler yapar ve bu görüşmeler sonucunda Muir (1977:4), polislerin anladığı anlamın ötesinde, felsefi açıdan iyi bir polis olabilmek için iki erdeme sahip olmak gerektiği sonucuna varır: Birincisi, polis, insanların duydukları acıların doğasını kavrayabilecek bir entelektüel yeterliliğe ve ikincisi de zor kullanma gücüne sahip olarak adil sonuçlar çıkmasını sağlama arasında kaçınılmaz olarak varolan çelişkili durumla başa çıkabilecek bir ahlaki bakışa sahip olmalıdır. Ancak, Muir'e (1977:4) göre, zor kullanma gücünün içerisinde varolan çelişkili durumlar, polislerin insan doğası ve geleneksel olarak bellemiş oldukları doğru yanlış ayrımları görüşleri üzerinde olumsuz ve bozucu bir etki yapar. Polisler, "zor kullanma gücünün doğasından gelen çelişkilerle başetmek" ve "başkalarının acılarını hissedebilmek" ile birlikte bir de bütün bunları sokakta işini yaparken yani yalnız ya da en fazla iki kişi bir aradayken, o anda olayın sıcaklığı içerisinde, itidâlini koruyarak, duygularına kapılmayarak yapmak zorundadır. Muir (1977:5), zor kullanma gücünün dört tür çelişki barındırdığını öne süre. Bunlar: kuvvet uygulama, tarafsızlığı koruma,

küstahlaşma ve irrasyonellik. Zor kullanma gücü, kuvvet uygulamayı gerktirir ancak bu, tarafsızlığı bir tarafa bırakma ya da küstahlaşma hakkını vermemelidir ve bütün bu süreç aslında irrasyoneldir. Görüldüğü gibi Muir'in iyi polisin nasıl olması gerektiğine dair önerdikleri ile yukarıda yer verilen polis memurunun görüşleri taban tabana zıttır. Elbette bu zıtlık aynı zamanda felsefi bir düzlemde yapılan düşünsel çıkarımlar ile gerçek hayatta yaşanan deneyime dayalı uygulamaların örtüşmezliğine de dayalıdır ancak yine de bir tarafta algılanan ile öteki tarafta önerilen, aslında polisliğin doğasında varolan uyuşmaz nitelikteki özelliklerin bir arada olması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Başkalarına fazla güvenmemek, sürekli şüpheci yaklaşmak, elindeki gücü kullanmasını bilmekle kastedilen o gücü mutlaka kullanmak ile zor kullanımına maruz kalacak kişilerin acılarını hissedebilmeyi mümkün kılacak, empatik bir kavrayışa sahip olma ya da elindeki gücün boyunduruğuna girmeye engel olan bir eleştirel mesafeyi koruyarak, gerektiğinde elindeki gücü kullanmayarak yaptırım sahibi olabilme arasındaki zıtlık oldukça çarpıcıdır.

Muir (1977:5), bu çelişkilerin polisler üzerinde olumsuz anlamda çok büyük etkiler yaptığını ve felsefi olarak bakıldığında, sahip oldukları zor kullanma gücünün asıl mağdurlarının polislerin kendileri olduklarını ileri sürer. Dolayısıyla iyi polis olmak, bütün bu çelişkiler içerisinde ama o çelişkilerin çatışmalarını bertaraf edebilecek bir düşünsel birikime ve ahlaki yetkinliğe sahip olmayı gerektiren oldukça zor bir iştir. Yalnız burada belirtmek gerekir ki Muir'in önerileri arasında varolan 'zor kullanılanların acısının doğasını kavrayabilme' demek, duygusal olarak o insanların acılarına kapılmak demek değil, o acıyı hissederek ona uygun bir güce ve kuvvete

başvurma demektir. Yani empatik bir yaklaşım gerektirmektedir. Yani eleştirel bakmayı sekteye uğratmayacak bir mesafeli empati. Muir'in önerdiği erdemler, bürokratik merkezlerde yazılan meslek nitelikleri ya da akademik analizlerden sonra kaleme alınan 'polis etiği'nde yer alabilse bile gerçek hayata yansıtılabilmesi, hele de 'zor kullanma gücü' tekelini elinde bulunduran bir meslek grubunun bunu uygulayabilmesi hiç kolay değildir. Bu yüzden, polislerin uygulamalarına dair getirilen en büyük eleştiriler, polis ile şiddet ve polisinin zor kullanma gücü merkezli olmaktadır.

6.6. Üniforma ve Damgalanma

Üniforma, tek tip bir giyim tarzını ifade eder. Aynı şekilde giyinmek, aynı şekilde hareket etmek ve teşkilat olarak aynı şekilde 'düşünmek' arzulanan bir hedeftir. Üniformayı giyen polis, o andan itibaren bütün diğer kimliklerini geriye çekerek, 'polis kimliği'ni öne koyduğunu istese de istemese de hisseder. Buna dair bir baskı duyar. Üniforma, pek çok polis memurundan duyabileceğiniz gibi, 'taşınması çok zor' bir elbisedir. Taşınmasının zorluğu, bir sembol olarak, devlet otoritesini, gücü, kanunların tek elden, aynı şekilde, herkese egemen kılındığını simgelemesinden kaynaklanır. Aynı zamanda bir geçmişe, köke ve güçlü bir geleneğe de işaret eder. Yıllar içerisinde farklılıklar, yoğrula yoğrula içiçe geçmiş, 'hemhal olmuş' ve bir zaman sonra aynileşmiştir. Genel anlamda, üniforma'nın bir asalet sembolü gibi görüldüğü de olur. Saygın olarak bilinen restoranların çalışanları, uzun bir geleneğe sahip olan kurum ve kuruluşlar ve belirli bir otorite uygulamayı gerektiren mesleklerde üniforma vazgeçilmez bir araçtır.

Üniformalı bir polis memuru, sürekli olarak göz önündedir ve ne yaparsa yapsın bir dikkat nesnesidir. İnsanlar, üniformalı bir polis memurunu tepeden tırnağa süzerler. O memurun hal ve hareketlerini, tavır ve davranışlarını, nasıl bir insan olduğunu ve en önemlisi de üniformalı birinin, sıradan bir sivilden farklılığını anlamaya çalışırlar. Dolayısıyla hâlinize ve tavrınıza, arkadaşınızla konuştuklarınıza ve yaptığınız şakalara hep dikkat etmek zorundasınızdır. Polis koleji, akademisi ve diğer eğitim kurumlarında bu konu yıllarca önem listesinin başındaki maddelerden biri olarak vurgulanır. Öğrencilerin, toplum içerisinde nasıl davranacakları, üniformalarıyla nasıl hareket edecekleri, nerelere gidip nerelere gidemeyecekleri, nasıl yemek yiyecekleri, kız arkadaşları varsa onunla elele tutuşup tutuşamayacakları ya da ilişkisini ne şekilde sürdüreceği bütün detaylarıyla anlatılır. 'Teşkilat demek üniforma demektir', 'üniforma, şan ve şereftir', 'üniforma, namustur' gibi sözler bu yerlerde çok duyulur.

Bir keresinde polis koleji öğrencilerinden birinin üniformayı 'yerlere sermekten' dolayı bütün okul önünde küçük düşürülerek cezalandırıldığına şahit olmuştum. Söz konusu öğrenci K.Y. hafta sonu iznine çıktığında, kız arkadaşıyla buluşmuş ve o günü birlikte geçirdikten sonra akşam dönüş saati sıralarında okulun yakınındaki parka gelmişler. Ayrılma vakti gelip çatmadan son saatleri de hoşça geçirmek adına K.Y. kız arkadaşıyla çimlere uzanmak istemiş ama apoletli, kordonlu, omuzlarında kaçıncı sınıfta olduğunu ve okul numarasını gösteren metal işaretlerin olduğu üniforması ve elinde de şapkası olduğu için ne yapacağını bilememiş. Çimler de biraz nemliymiş gâliba. Derken K.Y. ceketini çıkartarak kız arkadaşının üzerine

uzanmasını sağlamış, şapkasını da kendi başının altına almış. Bunu gören daha üst sınıftan bir öğrencinin, K.Y'yi yönetime rapor etmesi sonucunda, K.Y. tüm okul öğrencileri önünde, üniformayı 'yerlere sermesi'nin karşılığında hem idari ceza almış ve hem de herkesin önünde utanması ve tüm okuldan özür dilenmesi sağlanmıştı. Tüm okuldan özür dilemesi gerekiyordu çünkü üniforma bütün okulu temsil ediyordu. Herkesin o bilinçle hareket etmesi ve kendinden önce okulunu, mesleğini ve gelecekte üst yöneticilerinden olacağı teşkilatını düşünmesi isteniyordu. Aslında istenen bir diğer şey -genel olarak bütün polislerden istendiği gibi- üniformalı iken duyguların ikinci plana atılmasıydı. Üniforma aslında, ortak bir aklın, duygudan arınmış bir otoritenin ve bireysel düşüncenin yerini kollektif bir eylem biçiminin alması demektir. Polisler, üniformalıyken karşılaştıkları olaylarda çoğu zaman ne yapacaklarını bilemezler çünkü kendi düşünceleriyle hareket edemeyeceklerini düşünürler. Esas olan bir polis gibi düşünmektir. Üniformalı bir insan olarak, gerekenleri bilmesi ve ona göre hareket etmesi gerekir.

Üniforma, yürüyüş biçimine, vücudun duruş şekline ve bütün bunların sonunda düşünüşe etki eden bir özelliğe sahiptir. Üniformalı öğrenci ya da memurlardan dik yürümeleri, her zaman başları dik olmaları, insanlara nazik ve sempatik bir tavır göstermeleri, kısacası saygı uayndırmaları ve kendilerine saygı duymaları istenir. Bu noktada en çok üzerinde durulan kelime 'vakur' kelimesidir. 'Vakur olmak' ya da 'vakar sahibi olmak' son derece önemlidir ve üniforma ile vakurluk ayrılmaz bir ikilidir. Üniformalı bir insan eşittir vakar sahibi bir kimse demektir. Ya da demek olmalıdır. Ancak her zaman böyle olduğunu söylemek zordur. Gün boyunca kimi zaman kavurucu bir sıcak altında ve hareketli koşuşturmacalarla uğraş veren

insanların üniformalarını her zaman temiz ve bakımlı tutabilmeleri zordur. Sokakta, 'yaka-bağır' açık, üzeri kirli, ayakkabısı boyasız, tavır ve davranışları özensiz, hayatından bezmiş, kendisine en ufak bir saygı duymadığı belli ve saygı uyandırması neredeyse imkânsız polislerle karşılaşmak mümkündür. Bu tür kötü örnekler, polis memuru ya da amiri olacak insanların en çok kaçındıkları, sorumluluğunu asla üstlenmek istemedikleri, kabus gibi bir imge olarak her meslek mensubunun hafızasında yer etmiştir. Örneğin, halkın ve yeni mezun memur ya da amirlerin kafasında bir trafik polisi imgesi vardır. Trafik biriminde çalıştığı için, 'hayattan nefret ettiğini ve bazen kendisinden bile tiksindiğini' dile getiren 12 yıllık 'trafikçi' polis memuru Y.A.'ın betimlemeleriyle bu imge:

> ...kesinlikle göbekli, yakasında fazladan açık düğmeler olan, göğsünden dışarıya kılları taşan, terli, saçları yağlı, kaba saba tavırlı, ayakkabısı ayağının şeklini almış, kemerinin rengi atmış ve alttan deri rengi çıkmış, rüşvete meyyal, toplumda saygı uyandırmak ya da kendisine saygı duymak gibi kavramları belki de hiç duymamış olan kimsedir.

Bu, aynı grup içinde anılmaktan fazlasıyla korkulan bir tiptir ve trafikçilik biraz da bu yüzden 'damgalı bir kategori' muamelesi görür. Bir başka trafik memuru olan G.E. uzun yıllar İstanbul'da ve iş yükü açısından en yoğun bölge olan A Bölgesi'nde çalışmış olan polis memuru G.E.'nin betimlemesiyse şöyledir:

> Trafikçi dediğiniz adam, insan kategorisinde olmayan bir eşektir. Akşama kadar egsoz dumanının arasında, ağzında düdük, kulağında telsiz debelenir durur. Başbakan geçecektir kavşağı keser, kaza olur ilk yardım yapar, çocukları karşıdan karşıya geçirir, trafik sıkışıksa kornaların protestosuyla başetmesi gerekir. Bütün bunlar, gece yattığında trafikçinin kafasında uğultu hâlinde devam eder. Hiçbir trafikçi yoktur ki gece huzurlu bir uyku çekiyor olsun. Üstelik bunların karşılığında ne kazanır. Hiçbirşey. Azarlanma ve hor görülme. Kendi meslektaşımız başta trafikçiyi horgörür. Sonra da vatandaş. Rüşvet işi de cabası. Beyaz kemerliyseniz evinize eliniz dolu gidemezsiniz. Sağdan soldan görenler, yaftayı basmışlardır: ödediğiniz paranın kaynağı karışıktır!

Aslına baklılırsa üniformalı olmak, başlı başına bir damgalanma sebebidir ve bu durum bütün polisler için geçerlidir. Üniforma, kendi içerisinde tektipleşmeyi şart koştuğu gibi dışarıda da tektip bir değerlendirme oluşmasına sebep olur. Bir polis memuru, amiri veya müdürü'nün bireysel özellikleri, kültürel özgeçmişi, kişisel yetenekleri, donanımları, becerileri ya da becerisizlikleri ne olursa olsun o kişi bir polistir, tektip bir meslek mensubudur. Aynı rütbeye sahip olan herkesin aynı yeteneğe, beceriye ve bilgi birikimine sahip olduğuna hükmedilir. Zamanla bu tektipleşme, polislerin dış dünyayla olan ilişkisi üzerinde belirleyici olur. Polisler için, 'iyiler' ve 'kötüler', 'haklılar' ve 'haksızlar' yani türdeş gruplar, görünmez bir üniformaya sahip insanlar vardır. Polisler, genellikle kendi düşüncelerine göre

hareket etmekten ürkerler. Kafalarında sürekli olarak devlet için ne daha iyidir? Vatanın milletin menfaatine olan nedir? Bir polis olarak ne yapmam, nasıl bir konum almam, kime kızıp kimi sevmem gerekir? gibi sorularla düşünürler. Sürekli olarak mesleğin gereklerinin neler olduğunu düşünmek ve buna ek olarak devletin 'âli menfaatlerini' korumaya çalışmak bir süre sonra polisleri birer araç ya da nesne hâline getirir. Polisler çoğu zaman aslolan şeyin, üzerlerinde taşıdıkları üniforma olduğunu, kendilerininse onu taşıyan birer 'konu mankeni'nden ibaret olduklarını düşünür ve kendilerini çok değersiz hissederler. Aslında üniforma ne kadar şeref, vakar, onur, saygınlık vs. getiriciyse, arka taraftaki birey, kişi, insan yani ne yaparsa yapsın özne olmaktan kaçınamayacak olan için de bir değersizleşme, kendine karşı saygı duyamama, araçsallaşma ve nesne hâline gelme süreci yaşanır. Evet gerçekten de polis okullarındaki klişe ifadesiyle "üniformayı taşıması zordur ve pek çok kişi bu ağırlığın altında ezilir" ama bunun nedeni bana göre, bu cümleyle kastedildiği şekliyle onu taşıyabilecek yetkinliğe sahip olmaktan değil, bizatihi üniformanın kendi ağırlığının olması ve üzerine geçtiği kimselerin yetkinliklerini geriletmesi ve 'vakar' duygusunu zedelemesidir. Damgalanmak, aslında dayanılmaz bir ağırlık ve baskı hissi vermektedir. Son derece ezicidir. Bu durumla başedebilenlerse -gördüğüm kadarıyla- ya mutlu bir özel hayata sahiptirler ve ve üniformalı zamanlarında geçici bir süreyle, ona olabildiğince yabancılaşarak ve toplumla pek fazla ilişki kurmayarak bu işin üstesinden gelmektedirler veya sonuna kadar boşvermişlerdir. Bir diğer ihtimal ise aşırı bir 'hamasi' düşünce yapısına sahip olmaları olabilmektedir. Açmak gerekirse onlar için üniforma demek, meslek, devlet, halk –özellikle Türk halkı- demektir ve bütün bunların hepsi kutsaldır. Polisler arasındaki bir klişe olan 'resmi üniformanın düğmesini koparmak altı aydan başlar' cümlesi, üniformanın, elbiseden

çok öte bir sembole dönüştüğünün ifadesidir. Pek çok kez bu 'altı aydan başlar' cümlesi etrafında yapılan şakalara rastlamışımdır. Örneğin bir polis memuru çay almak için öteki arkadaşının önüne geçmeye çalışırken azıcık itse, ötekisinin alaycı bir ifadeyle, 'aman ne yapıyorsun! Polisin üniformasını çekiştirmek ha! Altı aydan başlar' denebilir. Hele üniformayı çekiştiren sivil bir polisse bu cümleyi duyma olasılığı çok daha yüksektir. Üniforma üzerine yapılan bu tür alaycı göndermeler aslında söyleyenin üniformaya dair yapılan yüceltmelere çok fazla inanmadığını, üniformanın neden bu kadar önemli olduğunu anlamadığını ve o kadar bu tür sembolleri önemsemediğini de sezdirir niteliktedir.

Pek çok polis için yapılan iş, 'hiçkimsenin yapamayacağı, büyük bir fedekârlıktır. Dışarıdaki insanların horgörüsü, olumsuz bakışı ya da yergisi tamamiyle onların sorunudur. Polis, demokrasinin, huzurun ve refah oluşmasının teminatıdır ve bütün bunların düşmanları her zaman olmuştur ve olacaktır. Polisi sevmeyenler, aslında bu ülkeyi sevmeyenlerdir'. Bu eksende düşünenler, genellikle makbul memur ya da amir olarak görülür, önemli yerlere ve gözde şubelere getirilirler.

Teşkilat içerisinde de üniformalılar ve üniformasızlar olarak bir ayrışmadan söz edilebilir. Daha çok halka hizmet veren trafik, asayiş, karakol gibi birimler üniformalıdır; gizlilik ve kendi güvenliklerinin korunmasını içeren istihbarat, kaçakçılık ve organize suçlar, terör, güvenlik gibi birimler ise sivil çalışır. Halka hizmet veren birimlerde üniforma önemlidir çünkü üniforma, hem devlet otoritesi demektir ve hem de görünürlük, saygınlık vb. sağlayıcıdır. Halkın kafasındaki polis, elbette ki üniformalı polistir. Oysa, üniformalı polisler, çoğu zaman polisler arasında

‘en sıradan’ olarak etiketlenen işleri yaparlar ve bu yönüyle eğitim ya da sağlık gibi öteki kamu hizmetlerine en yakın bir yerde dururlar. Halkın polise biraz mesafeli durmasına, faşizan eğilimlere sahip olduğu yolunda suçlamasına, devletin koruyucusu, statükonun temsilcisi gibi ve zaman zaman perde arkasından ‘işler çeviren bir kurum’ olarak görmesine asıl sebep olan birimlerse sivil birimlerdir. Burada Ergut’un (2007:146-147) polis teşkilatının ortaya çıkışıyla ilgili olarak literatürdeki temel bir tartışmaya olan değinisi oldukça ilgi çekicidir. Bu tartışma, ‘artan suç oranlarıyla, modern polisin kurumsal yapılanması arasında bir bağlantı olup olmadığı sorunu’na dairdir. Ergut (2007:146-147), “eğer, polisin temel hedefi suçu önlemek ise, suç izleme bölümlerinin (ve dedektiflerinin) varlığının yaşamsal önemde olması beklenir. Oysa birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Osmanlı örneğine baktığımızda da bu bölümün, başlangıçta örgüt şemasında bile yer almadığını, dahası kurulduğunda da çok fazla önem verilmediğini görürüz” der. Buradan hareketle, bugünkü anlamda polisin çıkış noktasının, siyasal elitlerin toplumu kontrol etmek olduğunu belirtir ve dolayısıyla bunu en çok ve en iyi sağlayan birimlerin asıl önem verilen birimler olduğunu imler. Bu açıdan bakıldığında, benim gözlemlediğim birimler arasındaki önem farklılığı ile Ergut’un savı tutarlılık oluşturmaktadır. Zira gerçekten de istihbarat, terör, kaçakçılık gibi toplumun kontrol altında tutulmasında en etkili birimler, en gözde yerlerdir. Trafik, karakol, pasaport gibi birimlerin önemsenmesi ‘polislik’in doğası gereği zordur denebilir.

Teşkilat içerisinde, sivil birimler, üniformalı birimlere kıyasla çok daha önemli, ‘icracı’ birimler olarak görülür. İcracı birimlerin, illerdeki savcı ve hâkimlerle ayrı

toplantıları olur. 'İcrasız' kabul edilen birimler bu toplantılara çağrılmazlar. Aslında bu tür 'önemli' görülen birimlere yapılan atamaların ve seçimlerin ideolojik içeriği oldukça yüksektir ve görünürde bir takım seçme sınavları, elemeler vb. olsa da liyakattan söz etmek mümkün değildir. Bu noktada önemli bir açmaz olarak, liyakatla üniformizmin çatışması söz konusudur. Yani, üniforma ve bir düşünce biçimi olarak üniformizm, kaçınılmaz olarak tektipçidir, çatlak bir sese, farklı bir görüntüye ve de düşünceye tahammülsüzdür. Tek bir merkezden kontrol edilme, hep bir ağızdan aynı şeyi söyleme, aynı anda aynı adımları atma söz konusudur. Oysa liyakat, doğası gereği, bu tür birlikteliklerin ya da benzerliklerin ötesine geçer. Furedi'nin (2003:22) belirttiği gibi "Liyakat ideâli, eşit fırsatlar yaratıldığı takdirde en yetenekli bireylerin, toplumun en üst kesimini oluşturacağı savına dayanır. Burada, sosyal ilerlemenin başlıca aracı, doğuştan getirilen özellikler ya da aile bağları gibi etkiler değil layık olma ilkesidir. Liyakat ideâli, sadece bireysel çaba ile başarıyı birbirine bağlamakla kalmayarak bunun yanı sıra, en yüksek standartlara ulaşmanın fırsat eşitliği ilkesine koşulmuş bir gelişmeyle mümkün olabileceği düşüncesini de barındırır". Liyakat için fırsat eşitliği olmazsa olmazdır. Ayrıca, liyakatın olduğu yerde, ödenmesi gereken bir diyet borcu yoktur, kişiler hakettikleri için bir yere atanırlar ve birikimleri nedeniyle, oradadırlar. O nedenle, belli ölçüde bir bağımsız hareket edebilme gücü vardır. Tektipciliğin egemen olduğu bir kurumsal ortamda ise, uyulması gereken emirler, dâhil olunması gereken ekipler vardır. Buralarda, liyakat yerine verilen emri en iyi uygulayacak olana bakılır. Buradan hareketle sivil birimlere alınan memur ve amirler, teknik tabiriyle 'birileri' tarafından 'mimlenirler'. Mimlenmek demek istihbarat, terör ve kaçakçılık gibi gözde olan birimlerin o kişiyle ilgilenmesi, bir süre gözledikten sonra kadrosuna

dâhil edeceği anlamına gelir. Mimlenmek, kişisel bir başarıdan, mesleki bir yetkinlikten çok ikili ilişkiler üzerinden gelişen bir süreçtir. Tekrar belirtmek gerekirse ideolojik içeriği oldukça yüksektir. Mimlenmek, ayrıcalıklı kılınmaktır. Her türlü ayrıcalık ise, fırsat eşitliğini yokedici ve liyakati bozucudur.

Bazen belli bir birime baktığınızda buradaki bütün çalışanların tornadan çıkmış gibi aynı şekilde davranışlar gösterdiklerini, aynı şekilde yürüyüp, aynı edayla konuştuklarını görürsünüz. Bu genellikle, 'biz daha önemli işlerin adamıyız' tavrının bir yansımasıdır. Buralarda çalışanlar, üniformalı polislere tepeden bakar, hatta zaman zaman kendi rütbesindeki memurlara emir vermeye bile kalkarlar. Trafik tescil şubesinde çalışan polis memuru M.K.'nin deyimiyle, polislerin, amirleri ve müdürleri vardır bir de sivil kıyafetli memurlardan oluşan 'amirimsi'leri. Amirimsiler, gerçekte amir değillerdir ve memurlara emir verme yetkisine de sahip değillerdir, sadece çalıştıkları birim nedeniyle, üniformalı birim personeline amirmiş gibi bir tutum ve davranış içerisine girmişlerdir. Bu türden önemli addedilen birimlerde sivil olarak çalışan kişiler, belki üniformanın ağırlığından kurtulmuşlardır ancak bunun için otoriteye tam anlamıyla teslim olmuşlardır. Bu tür birimlerde, istenildiği gibi, amir ve memurlara mutlak bir itaat ve asla sözden dışarı çıkmama görülür. Burada çalışanlar, hallerinden memnun bir görüntü çizerler. Üniformalı ve damgalı bir polis olmanın ağırlığındansa, mutlak itaat ve bunun karşılığında kendini ayrıcalıklı ve 'damgalanmamış' hissetme özgürlüğü vardır. Üniformalı çalışan memur ve amirler çoğu zaman kendilerinden hoşnut değillerdir. Amir memur ilişkileri gergindir ve çoğunlukla itaat yerine isyan vardır. Bir amir için yönetilmesi

en zor memur grubu bu gruptur ve buna bağlı olarak uzun süre bu yerlerde çalışan amirlerin yöneticilik becerileri daha gelişkin olur.

Polisler, oldukça hassas bir iş yaparlar, zor kullanma yetkisine sahiptirler. O derecede de elleri kolları kanun, yönetmelik, tüzük ve her hafta çıkartılan sayısız genelgelerle bağlanmaya, bütün adımları kontrol altına alınmaya çalışılır. Polisler mesleklerine pamuk ipliğiyle bağlı olduklarını bilirler. Yapacakları çok küçük hatalar, bir anda ellerindeki mesleği kaybetmelerine neden olabilir. Aslında özgürlükleri üniformalardan çok bu psikolojik bağlanmadan dolayı kısıtlanır. Bu durum hareketsizlik yaratıcıdır. Bu noktada, polislerin polis olan arkadaşlarıyla olan dayanışmaları son derece önemlidir. Çünkü ufak tefek açıklar, küçük hatalar hep kapatılır aksi takdirde açığa alınmayan polis, ceza almamış memur yok denecek kadar az kalır.

6.7. Zor kullanma Gücü ve Şiddet

Yazılı ve görsel basında, insanların gündelik konuşmalarında ve akademik çalışmalarda, polislerin, zora başvurma eğiliminde ya da şiddete yatkın oldukları, zaman zaman ‘zorbalık’ta beis görmedikleri, otoriter ve baskıcı kişilikler olduklarına dair yapılan tespitler ve getirilen eleştiriler vardır. Pek çok insan için polis, devletin kendisine verdiği yetkileri ve zor kullanma gücünü fazla seven, bu gücü kendinden bilen, bu yolla bastırılmış duygularını ve altta kalmışlığın öfkesini boşaltan bir meslek mensubudur. Gerçi, bu tür görüşlerin tektip olduğunu söylemek zordur zira insanların ideolojik eğilimleri, polise olan bakış üzerinde bir etkide bulunur. Çünkü

kimilerince bu tür şiddet yanlısı olumsuz özellikleriyle görülen polis, diğer taraftan, kimilerince huzuru ve asayişi bozmak, ülkeyi bölüp parçalamak ve 'aramıza nifak sokmak' isteyen bir takım 'dış mihraklar'ın oyunlarına kanmış kişi ya da örgütlerle kahramanca, canı pahasına mücadele eden, bu yolda devletin otoritesini ve yani saygınlığını ve gücünü ezdirmeyen, çiğnetmeyen ona halel getirmeyen fedekâr kişiler olarak görülebilmektedir. Polisler de bu ikinci görüşün bir uzantısı olarak genellikle kendilerini, "bayram seyran demeden, hafta sonu tatili bilmeden, memleket yüzü görmeden özveriyle çalışan kutsal bir görevin memuru ve bu ülkenin 'asıl' sahiplerinin çocukları" olarak görme eğilimindedirler ve bu görüşe göre, "devlet ayakta kalamazsa milletten ve vatandan da söz edilemez ve o halde devletin 'ne pahasına olursa olsun' ayakta kalması şarttır ve bunun da en önemli savunucusu dışarıda asker içeride de polistir". Bu görüş de aslında polise, 'ne pahasına olursa olsun' bir rol yüklemekte, onun zor kullanma ve şiddete başvurma davranışını kabul etmekte fakat bunu meşru görmesi yönüyle ilk görüşten ayrılmaktadır. O halde Coady v.d.(2000:1)'nin de belirttiği gibi polis ile zor veya şiddet, bir arada düşünülmek zorunda olan iki şeydir.

Coady v.d. (2000:1), "eğer şiddeti, insanlara ve eşyaya zarar verecek veya onları yaralayacak şekilde güç kullanma olarak tanımlayacaksak o halde uzunca bir zamandan beri polise, bu şekilde şiddete başvurarak çalışma yetkisi verdiğimizin farkında olmamız gerekir" demektedir. Evet, gerçekten de polisin, varolan düzeni ve asayişi korumak, bunun ihlal edilmemesi için kanunları uygulamak ve ihlal edenleri yakalayarak adalet önüne getirmek için böylesi bir yetkisi ve gücü vardır. Polisin gerektiğinde zor kullanabileceğinin bilinmesi, insanların kanunlara tam olarak

uymaları için yeterli değildir, çünkü insanların tamamı kanunlara uymamaktadırlar ve bu nedenle de polisin zora ve şiddete başvurması gerekli olmaktadır. Bu nedenle polis, insanları durdurabilir, kimliklerini sorabilir, yakalayabilir, göz altına alabilir, taleplerine karşı koyanlara ise bütün bunları zorla yapabilir, yaptırabilir. Bütün bu eylemlerin hepsi, şiddet içerikli değildir elbette ancak zorla yaptırmanın doğası gereği şiddete açık bir taraf hep vardır. Coady v.d. (2000:1), polisin uyguladığı şiddetin aslında kanunları ihlal eden, düzene karşı koyan ve çoğu zaman da polise karşı gelen saldırgan/suçluların uyguladıkları şiddete bir tepki olduğunu ileri sürer ve nasıl açıklanırsa açıklansın polislik ile zor kullanma, 'zorbalık' ve 'şiddet' arasında kaçınılmaz bir ilişkinin varolduğunu söyler. Ancak onlara göre, bu ilişki polisliği, salt zor kullanma ve şiddet uygulama tekeli olarak görenlerdeki kadar indirgeyici değildir. O halde zor kullanma ve şiddet ne demektir?

Zor kullanma ayrıca bir tanıma ihtiyaç bırakmayacak kadar açık olsa da şiddet için aynı şeyi söylemek zordur. Coady v.d. (2000:2), sosyologların, geniş, dar ve yasa-temelli olmak üzere üç ayrı şiddet tanımı yaptıklarını ve bu üçü arasında bir ayrıma gittiklerini belirtmektedirler. Geniş anlamıyla şiddet, kimden ya da nereden gelirse gelsin ve hangi araçları kullanırsa kullansın, insanlara bir şekilde zarar vermedir. Bu şiddet türüne aynı zamanda 'yapısal şiddet' de denilmektedir. Buna göre mesela, ister bireylerden, ister toplumdan ve isterse de devlet politikalarından kaynaklansın, insanlar arasındaki sosyal adaletsizlik bir şiddet türüdür. Burada şiddetin oluşması için illa fiziksel bir gücün kullanılmasına ihtiyaç yoktur. Dar tanımlamaya göre şiddet, insanları dövmek ve onlara bir şekilde işkence uygulamaktır. Yasa-temelli tanımlama, yasal/meşru olmayan güç kullanımını şiddet sayar. Ancak, gündelik

hayatta insanların şiddet kavramı ile kastettikleri çoğu zaman, birinin bir başkasına zorla birşeyler yaptırması, dövmesi, yaralaması, işkence ve kötü muamele etmesidir. Nitekim polisin şiddet uygulaması söz konusu olduğunda da bu şekildeki gündelik kullanım kastedilmektedir ancak buna karşı yetkili konumdaki kişilerin getirdiği savunmalar ise yasa-temelli şiddet tanımından güç ve meşruiyet almaktadır. Devlet ve çoğunlukla da polis müdürleri için şiddet tam da 'yasaların dışına çıkılması ile özdeştir. Oysaki şiddet bir kez daha Coady v.d. (2000:2)'nin belirttikleri gibi, "insanlara ve eşyaya zarar veren ve onları yaralayan kasıtlı güç kullanımı"dır ki bu tanımlama aynı zamanda sözlük tanımına da oldukça yakındır. Bu açıdan bakıldığında polisler, zaman zaman şiddet uygulamakta, zor kullanmakta ve insanlara ve eşyaya zarar vermek için kasıtlı olarak bir güce başvurmaktadırlar. Amaç ne olursa olsun, bir insana ya da eşyaya bile bile zarar vermek ve onu yaralamak, zorla birşeyleri yaptırmak ahlak felsefesi açısından kötü birşeydir ancak elinde silahla sokakta koşarak giden bir saldırganı, yere yatırıp, etkisiz hale getirmek, gerekirse onu yaralamak ve zorla istediğini yapmasına engel olarak sorgulamak belki kötüdür fakat kesinlikle yanlış değildir. Dolayısıyla, polisin, zor kullanması ve şiddet uygulamasına iyi-kötü açısından değil doğru zamanda, doğru olan şeyi, doğru şekilde yapmak ilkesi açısından yaklaşmak gerekir.

Burada kritik olan, şiddetin ve güç kullanımının yoldan çıkma yani doğru şekilde yapılamama ihtimâlinin yüksek olduğunun akılda tutularak hareket edilmesi ve polisin uygulamalarına, eleştirel bir mesafeden bakılması gerekliliğidir. Nitekim polise yönelik getirilen eleştirilerin asıl kaynağı da zaten yetkilerini aşan bir şiddete başvurması, diğer bir deyişle, orantısız güç kullanmasına dayanır. Bu durumun

sebebi olarak çoğu zaman, polislik mesleğine uygun kimselerin seçilmediği, verilen eğitimin yetersiz ve yanlış yönlendirici olduğu ve meslek içinde yaşanan sorunlar gibi etkenler gösterilir. Polis alt-kültürünün şiddet doğurucu bir niteliğe sahip olduğu gibi etkenler de buna ek olarak dile getirilir. Oysa, Chan'ın (2000:12) belirttiği gibi, polis uygulamada, zor kullanma ve şiddetin bulanık sınırlarından ve bunun doğurduğu baskıdan kurtulmak için, yasa-temelli tanımlamaya sığınır ve şiddeti ve zor-kullanmayı rasyonelleştirir. Düzenin korunması için kanunların mutlak suretle uygulanması gereklidir ve herkes buna uymak zorundadır. O halde, polis uymayanları uyduracak, karşı çıkanları etkisiz kılacak ve gücünü ellerinden alacaktır. Polis, kanunlara karşı gelenlerden ve düzeni bozanlardan daha güçlü olmak zorundadır. Daha az güçlü olan, daha güçlü olduğunu düşündüğünde ise iş kaçınılmaz olarak bir kuvvet çatışmasına ve polis kaynaklı bir güç mücadelesine dönüşecektir.

Gerçekten de benim görüşüp, konuştuğum polisler, kendilerine karşı gelinmesinin affedilmez bir suç olduğu konusunda birleşmektedirler. Bu durumun sembolik ifadesi çok yaygın olarak tekrarlanan ve çevik kuvvet polisi M.E.'nin şu cümlelerinde ifadesini bulan, "devletin polisine karşı gelmek ha? Polisin düğmesini koparmak, 6 aydan başlar" cümlesinde kendini gösterir. M.E.'ye göre "polise karşı gelinmesi yani polise göre 'düzeni bozucu' olanların (ki burada son derece öznel değerlendirme ve kriterler devreye girer), polisi daha güçlü bir konumda görmemeleri affolunmaz bir şiddet kaynağıdır". Polis 'kendisinin bittiği' yani varlık sebebinin ortadan kalktığını düşündüğü böyle zamanlarda, yaptığı fiilleri, kanunların kendisine verdiği yetkiyle değil, devletin otoritesinin sarsılmasını önleme ile

meşrulaştırma eğilimi gösterir. Bu tür durumlarda polis kendisini tam olarak devletle özdeş görür. Polis tam anlamıyla 'devletin polisi'dir ve ne yapıp edip, kanunlara karşı gelenlere 'haddi bildirilmeli ve o kişiler boyun eğdirilmelidir çünkü hiç kimse devletten daha büyük ve güçlü değildir ve olmamalıdır'. Buradan hareketle denebilir ki polis, gücünü kanunların ötesine geçen, onun üzerinde bir devlet gücünden almaktadır ve bu gücün içerisinde, kanunlarda, yönetmeliklerde ve yani kitaplarda yazmayan ancak toplumsal bir karşılığı olduğu varsayımından hareketle kullanılan, içinin nasıl doldurulduğu pek de belli olmayan unsurlar vardır. Kanun, belirli bir dönemde yürürlükte olan ve yürürlülükte olduğunda herkesin uymak zorunda olduğu yaptırıma bağlı kurallardır. Doğası gereği, geçicidir. Bugün varolan bir kanun belli bir zaman sonra veya değişen siyasal iktidarların bakış açısına, toplumsal taleplere ve ortaya çıkan yeni durumlara göre değişebilir. Oysa devlet, bakidir, ilelebettir. İnsanlar gelir geçer, kanunlar gelir geçer, dönemler, devirler ve iktidarlar gelir geçer ama devler hep vardır. Bu yönüyle devlet, kanunlardan çok daha güçlü bir dayanak ve çok daha yüksek enerji doğuran bir kaynaktır. İşte meşru olan zor kullanmanın şiddete dönüşmesi tam da bu noktada başlamaktadır. Çevik kuvvette çalışmakta olan polis memuru E.Z.S.'a çevik kuvvet polislerinin 'ellerine jop alıp kalkanın arkasında bekleyen ve polisliği bilmeyen kişiler' olarak görülüp görülmediklerini, böyle diyenler konusunda ne düşündüğünü sorduğumda aldığım yanıt şöyle olmuştur:

> Öyle diyenler çoğunlukla çevik kuvvette hiç çalışmamış, burda neler olup bittiğinden bihaber kişilerdir emin olun. Yoksa böyle birşey söylemezlerdi. Onlar [karakol, asayiş ve diğer sokakta çalışan polisler] kanunları uygularlar ve kanunlara karşı

> gelenleri yakalarlar, bizse devleti koruruz ve devlete karşı gelenleri sustururuz.

Özellikle yazılı ve görsel basında, polise yönelik şiddet eleştirileri de çoğunlukla çevik kuvvet biriminin uygulamaları nedeniyle gündeme gelir. Zaman zaman polislerin kadınları saçlarından tutup sürükledikleri veya birilerini gözlerden uzak bir arada tekmeledikleri yansır televizyon görüntülerine. Şiddetin en sert hâli, mesleğin henüz başlarında olan 'gencecik' insanlardan gelir. İşçi sendikaları ve çeşitli dernekler gibi toplumsal örgütlerin gösteri, yürüyüş ve basın açıklaması gibi eylemleri sırasında polis kendi açısından, düzenin bozulmamasını, devlet otoritesinin sarsılmamasını ve vatandaşların gündelik yaşamlarının olumsuz etkilenmemesini sağlamaya çalışır. Çevik kuvvet polisinin önceki adı 'toplum polisi'dir. Burada toplum polisi aslında 'toplumsal olay' polisi demektir. Toplumsal olay, devlete karşı örgütlü bir topluluğun tehdit unsuru olması ve tehlike arzetmesi demektir ve buna karşı polis, adından da anlaşılabileceği gibi, tetikte olan, müdahale etmek üzere hep hazır bekleyen bir güç kullanmaktadır. Burada, toplum ile olay içiçedir. Çevik kuvvet bir polis memuru'nun tabiriyle, "polislik mesleğine ısınma, ona hazırlık yeridir" ve "memurlar arasındaki dostluk ve kardeşlik başka hiçbir şube ya da bölümde olmadığı kadar" üst düzeydedir. Polis memuru M.D. bu durumu, "eğer bir olayda, arkadaşlarımızdan biri yaralanmışsa, vay o grubun hâline, oradan sağ çıkamaz" cümlesiyle ifade etmektedir. Bunu söylerken benim hissettiğim şey, çevik kuvvet polislerinin zor kullanmanın nerede bitip, şiddetin nerede başladığına dair bir ayrıma ve kaygıya sahip olmadıkları, kendi aralarındaki etkileşimlerin sonucunda oluşan sosyalleşme sürecinin oldukça belirleyici olduğudur. Anlatılanlara bakılırsa,

toplumsal olaylar, heyecan düzeyi son derece yüksek hadiselerdir ve o esnada yazılı kurallara, bir mekezden gelen emir ve komutlara bağlı kalmak nerdeyse mümkün değildir. Bu durum belirli bir boşluk oluşturur ve çoğunlukla bu boşluk 'meslek dayanışması' etrafında oluşan bir kurallar dizgesiyle doldurulur.

McNamara, (1999:5-6), polisin neden bu şekilde davrandığı ve neden kendi vatandaşlarına karşı acımasız bir şiddete başvurduğunun pek çok ülkede hep sorulageldiğini söyledikten sonra literatürde bu durma dair varolan çeşitli kuram ve açıklamalara değinir: Kimi bilimciler bu durumu, polislik mesleğini seçenlerin kişilikleriyle, yani o insanların otoriter bir ailede ve çevrede büyümüş olmaları, yerine göre kaba kuvvete başvurmayı meşru gören bir geçmişten gelmeleri ve şiddete meyilli olmalarıyla açıklamaktayken kimileri, bu durumu mesleğin kendine özgü bir alt-kültüre sahip olması ve bu alt-kültür içerisinde yoğun bir etkileşime ve sosyalleşmeye maruz kalan insanların, tutum, davranış ve eylemlerinde farklılaşma olması ve mesleki bir dünya görüşü içerisine girmeleriyle ve kimileri de sonraki dönemlerde yaşanan sosyalleşme süreciyle açıklamaktadırlar.

Kişiliğe önem veren görüşe göre, hayatın erken yaşlarında oluşan kişilik yapısı, sonraki dönemlerde çeşitli değişikliklere uğramakla birlikte özünde aynı kalır. Bu kapsamda meslek seçimi de kişilik üzerine etki eder ancak bu etki belirleyici değildir ve aslolan kişinin geçmişten getirdiği kişiliği, Bourdieu'nun tabiriyle habitus'udur. O nedenle, polislerin belli şekilde bir davranış, tutum ya da eğilim içinde olmalarının asıl kaynağı bu mesleği seçen insanların benzer bir geçmişe sahip olmalarında aranmalıdır. Bu benzerlik içerisinde ne gibi özelliklerin yer aldığı üzerinde çalışan

bilimcilerden Rokeach (1971), örneğin, polisler ile toplumun diğer kesimleri arasında yaptığı karşılaştırma sonucunda, polisliği seçen insanların, uyma davranışı gösteren, otoriteye boyun eğen ve otoriter olmak isteyen, fazla toplumsalcı olmayan ve biraz maceracı kişiler olduklarını ileri sürmektedir. Benzer şekilde Levy (1967: 275) de polisliği seçen kişilerin, otoriter bir ailede yetiştiklerini, aynı anda hem otoriteye boyun eğme ve hem de otoriteye sahip olma eğilimde oldukları üzerinde durmaktadır.

McNamara (1999:7), Adorno'dan yaptığı alıntıya dayanarak otoriter kişilik yapısını, kısmen saldırgan, sinik ve katı davranışlara sahip olarak tanımlamaktadır. Bu tür insanların dünya algısı, 'iyi' ile 'kötü', 'doğru' ve 'yanlış', 'dost' ve 'düşman' gibi keskin ayrımlar taşır ve bu insanlar, siyasal eğilim olarak muhafazakâr bir çizgide yer almaktadır.

Polislik mesleğine girildikten sonra yaşanan sosyalleşme süreçlerini öne çıkaran görüşe göre, kişilik kesin ve değişmez değildir ve hayatın sonraki dönemlerinde yaşanan tecrübeler ve sosyalleşmelerle kişilik yapısı önemli bir değişime uğrayabilmektedir (McNamara, 1999:6). Bu görüşten hareketle araştırma yapan bilimciler genellikle, polislik eğitimi veren okullarda nasıl bir sürecin yaşandığına, meslek-içi eğitimlere, daha kıdemli olan polisler ile işe yeni başlayanlar arasındaki etkileşimlere ağırlık verirler ve polislerin şiddet eğilimi gibi davranışları bütün bu süreçlerde ararlar. Örneğin Van Maanen (1978), polisliğin otoriter kişilik yapısına sahip olan kişilerce seçildiğine karşı çıkmakta ve şiddet ve gücün kötüye kullanılması gibi aksaklıkların, sosyalleşme ve mesleki profesyonelleşmeden

kaynaklandığını savunmaktadır. Ona göre polisler de tıpkı doktorlar ya da avukatlarda olduğu gibi mesleğe girdikten sonra bir takım, değer ve kuralları içselleştirirler ve buna göre davranırlar. Bu görüşe göre, alınan eğitimler ve mesleğin talepleri kişilerin davranışlarını belirlemektedir ve eğer polisler katı ve sinik oluyorlarsa bunun nedeni, polislik mesleğinin bunu gerektiriyor olması ve polislerin işlerini yaparken hayatın hep kötü ve olumsuz yanlarını görüyor olmalarıdır. Bu doğrultuda olan ancak çeşitli farklılıklar da taşıyan bir başka görüş, Kappeler v.d. (1993) tarafından savunulan, ağırlıklı olarak antropolojik bir bakış taşıyan kültürlenmedir. Buna göre, polisliğin içerisinde varolan inançlar ve değerler kuşaktan kuşağa kültürlenme yoluyla aktarılmaktadır ve bu aktarılanlar aslında polis alt-kültürü olmaktadır.

Son olarak alt-kültür üzerinde duranlar, tüm bu sosyalleşme ve kültürlenme süreçlerinin belirli bir alt-kültür oluşturduğunu savunmaktadırlar. Polis alt-kültürü üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır (örn.Westley,1970; Kirkham,1976; Bittner, 1970). Bu görüşe göre polis, işi gereği şüpheci olmak, yasaları uygulayabilmek ve caydırıcı olabilmek için otoritesini korumak ve gelecek tehlikelere karşı tetikte durmak zorundadır. Aynı şekilde polisler, çoğunlukla, hayatın en kötü ve en acı yanlarıyla, 'yoldan çıkmışlarla' yani suçlularla, toplumda genel kabul gören ahlaki değerlere uymayanlarla, devlet-karşıtı olanlarla vb. karşılaşmaktadır ve bu durum, polislerde 'sinik' bir tavrın yani insanların özünde kötü olduklarına dair bir inancın oluşmasına neden olmaktadır.

Tüm bu görüşler, çeşitli yönleriyle farklı açıklamalar getirseler de hepsinde ortak olan taraf, polislik mesleğinin polisleri, toplumun diğer üyelerinden ayrıştırdığı ve kaçınılmaz olarak araya bir mesafe koyduğudur. Nitekim McNamara (1999:6) da bunda hemfikirdir. Polisler, çoğu zaman olan biteni belli bir mesafeden izleyen, olaylara dâhil olmadan, kollayan ve gözeten bir konumdadırlar. Bu durum çoğu zaman yaşama tam anlamıyla katılmalarının önünde bir engeldir. Gittikleri yere, konuştukları insanlara, bütün hal ve hareketlerine dikkat etmeleri zorunluluğu dışarıda bırakan bir etki yapar. Toplumu düzenleyici bir role sahip olmak ve düzenin bozulmasını engellemek için onu sürekli kollayıp gözetmek aynı zamanda polisleri yaşamın dışında bırakan birer 'izleyici' konumuna da iter. Bu izleyicilik konumu ya da rolü, hem öfke doğurucudur ve hem de polislerin o dünyaya dair empati kurmasını çok fazla mümkün kılmamaktadır. Tuhaf bir izleyicilik hâlidir bu. Örneğin, pek çok polisin normal zamanlarda severek dinlediği bir şarkının, 1 Mayıs gösterileri sırasında çalmasının orada görevli aynı polislerde hiçbir etki yaratmadığını gözlemişimdir. Olan biteni izlemektedirler ancak sanki hiç etkilenmemek için kendilerini dış dünyaya kapatmış gibidirler veya aynı şarkı farklı bağlamlarda çok farklı anlamlar ifade etmektedir ve o esnada polisler, söz konusu o bağlama dâhil olamamaktadırlar.

Polisler işleri gereği, empati yapamadıkları, pek fazla paylaşmadıkları ve dolayısıyla bilmedikleri bir dünyanın olduğu gibi kalmasını, sürekli olarak aynı şekilde devam etmesini sağlamaya çalışırlar. Bilmedikleri bir dünyada, başkalarının acılarını, sıkıntılarını, kızgınlıklarını, katılıklarını hissedebilecek bir kavrayışa'a sahip olma imkânı pek yoktur. Bizzat içerden, yaşayarak bilinmeyen bir dünyayı kontrol altında

tutmak için oluşturulmuş olan kategoriler, hem polislik mesleğini seçenlerin geçmişten getirdikleri inanç ve değerlerden, hem, mesleki eğitim ve sonraki dönemlerde meslektaşlarla olan etkileşim ve sosyalleşmelerden ve hem de zaman içerisinde oluşmuş olan polis alt-kültüründen etkilenerek belirlenir. 'İyiler' ve 'kötüler', 'devlet yanlısı olanlar' ve 'düşmanlar', 'bizden olanlar' ve 'olmayanlar', 'polisi sevenler' ve 'sevmeyenler', 'güvenilebilecekler' ve 'güvenilmezler' gibi. Sokaktaki poliste, hem kendi ailesinden ve kültürel geçmişinden getirdiği özellikler, hem mesleki sosyalleşmesiyle edindiği görüş ve eylemler ve hem de polis alt-kültürüne ait ögeleri görmek mümkündür. Benim karşılaştığım polislerin çoğunluğunun hareket, tavır ve davranışlarını bunlardan sadece birine dayanarak açıklamak bana oldukça zor görünmüştür.

Polisler, karşılaştıkları olayları, durumları ve kişileri o anda, sıcak bir olay içerisinde değerlendirmeye tabi tutmak ve anlık kararlar almak zorundadırlar. Bunu yapmak son derece karmaşık ve zordur. O nedenle, anlık kararların alınamadığı, durumun net olmadığı veya karmaşanın yaşandığı –ki toplumsal olaylar genellikle böyledir- bu gibi durumlarda çoğu zaman önceden varolan bu türden kategorilere başvururlar. Bu işlem sırasında, insanlar varolan kategorilerden birine uymak zorundadırlar çünkü geçip giden bir olay, hararetli bir durum ve hadise söz konusudur, 'derhal' bir karar almak ve durumu yatıştırmak/bastırmak/savuşturmak bir zorunluluktur. Bu, 'uymak/uydurmak' zorunluluğu kendi başına şiddet doğurucudur.

Çok tecrübeli olan polisler bile, karşılaştıkları olayların ve vakaların aktörlerini aslında tanımamaktadırlar. Sadece meslekleri icabı o insanlarla karşılaşmışlar ve

çoğu zaman resmi bir bağlamda ve 'alaylı' bir takılma üslubuyla ayaküstü konuşmalar yapmışlardır. O insanlar, polislerin bildikleri, bizzatihi yaşayarak tecrübe ettikleri geçmişteki insanlara çok da fazla benzemedikleri için onlar üzerinde şiddet uygulamak zor olmamaktadır. Diğer bir deyişle, polisler, kendi yaşantılarından bildikleri, kendi kültürel kodlarında yeri olan insanlara karşı daha az şiddet eğilimlidirler. Tanıyıp, bildikleri insanlara karşı daha hoşgörülü, kendine güvenli, olacaklardan daha emin ve herhangi bir güce başvurmadan otorite sağlama gücüne sahiptirler. Oysa bilinmeyen insanlar üzerinde otorite kurmak için mutlaka güç uygulamak da gerekmektedir.

6.8. Takdir Yetkisi

Polisler, gündelik faaliyetlerini yürütürken sokağın gerçekleri, çelişkileri, açmazları ile yüzyüzedirler ve işlerini yaparken sürekli olarak bir takım ahlaki tercihlerde bulunmak zorunda kalırlar. Diğer taraftan, bağlı oldukları kurumun talepleri, kuralları, uygulamaları ve zaman zaman da baskısının etkisi altındadırlar ve bu nedenle aynı zamanda bürokratik işleyişe göre konum almak durumundadırlar. Brown (1988:xii), polislerin bürokratik işleyişin kuralları ile sokağın yasaları arasındaki uyumsuzluğu göğüslemek ve bu ikisini uzlaştırmak zorunda olan kişiler olduğu görüşündedir. Ona göre, sokakta tehlikeler, çekici gelen şeyler, insanı 'ayartabilecek' imkânlar ve kısacası kendine ait bir karakter vardır ve polisler, sokakta en çok vakit geçiren insanlar olarak tüm bu uyarıcıların etkisi altındadır. Bunun yanı sıra polislerin, uygulanmasından sorumlu oldukları kanunların ne zaman ihlal edildiği ve ne zaman edilmediği de açık bir konu değildir ve polis -bir emniyet

müdürünün ifadesiyle söylersem- yerine göre ‘bir hâkim gibi’ kanunların ihlal edilip edilmediği konusunda karar vermek ve insanları yargılamak durumundadır (Brown, 1988: 4).

Polisler, sokağın ve kanunların bu karakteri nedeniyle, diğer kurumlarda çalışan kamu görevlilerinden farklı olarak geniş bir ‘takdir yetkisine’ sahiptirler. Diğer bir deyişle, sokaktaki belirsizlik ve bilinmezlik ile kanunlardaki muğlâklık, polisin sürekli olarak bir takım seçimlerde bulunmasına, yargılamalar yapmasına, kategoriler kullanmasına ve kısacası birşeylerin ‘öyle değil de şöyle’ olmasını ‘takdir etmesine’ sebep olmaktadır. Polis, gündelik işlerini yürütürken, hangi aracı durdurup kontrol yapacağına, şüphe çeken kimsenin nasıl biri olduğuna, nerede ne kadar devriye gezmesi gerektiğine, el koyduğu bir olayda kimin haklı, kimin mağdur, kimin şikâyetçi ve kimin ya da kimlerin potansiyel fail olduğuna karar vermek zorundadır. Bu verdiği kararlar Brown’un belirttiği gibi, toplumun devlete, düzene, kanunlara ve siyasal iktidarlara verdiği anlamı ve onlara ilişkin görüşlerini ve toplumdaki adalet duygusunu etkiler. Polislerin verdikleri bu gibi kararlar, bazen bir aileyi dağılmaktan kurtardığı gibi bazen de kendiliğinden yatışacak olan bir kavgayı alevlendirerek, toplumsal bir ayaklanmaya çevirebilir. Polis, verdiği kararlar ile devletin, kanunların veya siyasal iktidarların istediği insan tipini belirleyicidir. Her ne kadar polislerin bağlı oldukları bürokratik yapının kendine göre hedefleri, öncelikleri ve hareket tarzı varsa ve yeni proje ve politikalarda bir takım yenilikler getirilmekte ise de polislerin de gündelik işleyişte kendilerine göre öncelikleri, kuralları ve değer yargıları vardır. Bu ikisinin uzlaşması ise Brown’ın (1988:4) da belirttiği gibi neredeyse imkânsızdır çünkü bürokratik işleyiş, önceden planlı programlı hareket etmeye, en az kaynakla en

verimli hizmetin verilmesi ya da üretimin yapılması için geniş zamanlarda yapılan ince hesaplara dayanmaktadır oysa gündelik işleyişte bunun tam tersine olarak anlık kararlar, öngörülemeyecek hadiseler, patlak veren ayaklanmalar, bir anda keşmekeş bir hale gelen bir trafik veya hiç beklenmezken ortaya çıkan bir silahlı çatışma söz konusudur. Polis, bütün bunlar sırasında ister istemez bir takdir yetkisi kullanır ve polisliğin işleyişinde asıl belirleyici olan çoğunlukla bürokratik merkezin öngördükleri değil, gündelik işleyişin öngörülemezlikleridir.

Takdir yetkisi, doğası gereği 'keyfilik'e yol açma ihtimâlini içerisinde barındırır. Birşeyleri 'öyle değil de şöyle' yapma hakkına sahip olan insanlar, olayın gidişatını ve kişilerin konumunu belirleme gücüne sahipler demektir. O nedenle gündelik işleyiş içerisinde polislerin bir olay karşısında ne zaman ve nasıl hareket edeceklerini bazen bir ihbar ya da ön istihbarat çalışması belirleyebildiği gibi bazen de konuyla hiç alakası olmayan kişisel bir "kapris veya can sıkıntısı" (Brown, 1988:6), kişisel hırslar ve kızgınlıklar belirleyebilmektedir.

Aslında polisin karşılaştığı her olay, kendine özgü bir takım özelliklere sahiptir ancak yasalar, kişilere ve olaylara özgü değil herkes için genel bir şekilde uygulanmak zorundadır. Yani aynı suç kategorisine sokulan onlarca ayrı, birbirinden son derece farklı saiklerle işlenmiş, ortaya çıkardığı/çıkaracağı sonuçlar birbirinden çok farklı suçlar vardır. Bu suçlar, kâğıt üzerinde, yasalara göre aynı olmakla birlikte gerçek hayatta çok başka dünyalara aittir ve polisler bütün bu farklılıkları gören, bilen ve duyan kişilerdir. Polisler, annesi az önce dövülmüş olan ve bir köşede korku içerisinde ağlayan bir kız çocuğunun o anki trajik hâlini görür ve bu gibi

durumlardan etkilenirler. Polislere göre 'kötü' bir kadının eşinden dayak yemesiyle, masum bir kız çocuğunun annesinin dayak yemesi arasında ya da saçları sarıya boyalı bir kadınla, ev kadını görüntüsünde bir kadının şiddete maruz kalması arasında fark vardır. Bu konuda, halen cinayet büroda çalışan polis memuru S.C.'nin anlattıkları yol gösterici olabilir sanırım. Küçük yaşta babasını kaybetmiş olarak büyüyen ve polis memuru olduktan sonra aslında hep 'çocuk polisi' bürosunda çalışmak isteyen S.C.'ye neden çocuk polisi bürosunda çalışmak istediğini sordum.

> *S.C.*: Kimi kimsesi olmayan çocuklara yardım etmek, ne bileyim onların acısını biraz olsun dindirmek için.
>
> *Etnograf*: Peki cinayet büroda çalışmak bunun tam tersi değil mi biraz. Yani çocuk büro ile cinayet büro çok ayrı şeyler.
>
> *S.C.*: Evet doğru ama ben yine de bu gözle bakıyorum her gittiğim olaya. Bir keresinde, Batıkent'te bir cinayet ihbarı gelmişti. Oraya gittiğimizde, kadın kocasını bıçaklamış tir tir titriyordu ve iki çocuk cesedin başında ağlaşıyordu. Diğer arkadaşa durumu devredip çıktım evden. Bir köşede nasıl ağladığımı anlatamam. Manzara tarifsizdi. O çocuklar hala gözümün önünden gitmez. O kadının hâli…her neyse sonradan ortaya çıktı ki, kadının kocası alkolikti, kumar oynuyordu ve kadının temizlik yaparak kazandığı bütün parayı kumara yatırıyordu. Şerefsizin tekiydi yani anlıycağınız..Kadının mümkün olan en az cezayı alması için ne gerekiyorsa yaptık.

Etnograf: Ne gerekiyorsa derken…durumu ne kadar değiştirebilirsiniz ki yani, ortada bir ölen var. Öldüren var.

S.C.: Evet ama, adamla kavga mı etmişler, adam saldırıda bulunmuş mu, kadın kendini mi savunmak zorunda kalmış bütün bunlarda bizim tuttuğumuz tutanaklar, aldığımız deliller vs. çok çok önemlidir ve gidişatı çoğu zaman değiştirecek türdendir. Polis olay yerine ilk giden, en sıcak delillerle ilk karşılaşandır. Aslında bana sorarsanız adalet zincirinin en önemli halkası. Yine bana sorarsanız, kanunlar adalet dağıtmaz, mahkemeler adalet dağıtır. Adalet kanunlardan öte birşeydir ve polisin de bunda önemli bir rolü hep olur.

Etnograf: Polis, kanun adamı değil midir peki sence? Yani senin söylediklerine bakılırsa polise adalet adamı demek lazım.

S.C.: Evet bence adalet adamı demek daha doğru çünkü polis, sadece kanunlara göre hareket etmekle kalmaz, o kanunların neden ihlal edildiğinin ortaya konmasında, kanunda yazan suçları işleyen kişilerin sadece bulunmasında değil, neden o suçu işlediklerinin anlaşılmasında oldukça önemlidir. Yerine göre, polis adamı ipe götürür, ipten döndürür.

S.C., cinayet biriminde çalışmasına rağmen böylesine bir takdir etme gücüne sahip olduğunu düşünebiliyordu. Aslında Williams'ın (1984: 3-4) belirttiği gibi, cinayet, adam kaçırma, soygun gibi suçlar söz konusu olduğunda polis, derhal yapmakla zorunlu olduğu hazırlık soruşturması görevini yaparak; suçun aydınlanmasını,

suçluların yakalanmasını ve tutuklanmasını sağlamaya çalışır. Buna mecburdur ve bunu yaparken adım adım ne yapacağını ve nasıl yapacağını bilir. Oysa bu gibi ne yapılacağının ve nasıl bir yol ve yöntem izleneceğinin belli olmadığı ya da en azından muğlâk olduğu –ki Williams bunu 'görünürlüğü düşük suçlar' olarak adlandırır- pek çok başka durum söz konusudur. Örneğin, genel ahlaka aykırı hareket, kamu düzenini bozucu davranış veya trafik cezası yazılacak haller gibi durumlar söz konusu olduğunda polislerin davranışları değişkenlik göstermekte, takdir etme yetkisi çok büyük bir belirleyiciliğe sahip olmaktadır. Williams (1984:4), yapılan bir araştırmaya gönderme yaparak, polislerin, etraftaki gözlemcilere göre suç olduğu düşünülen cürümlerin % 52'sine müdahale etme gereği duymadığını belirtir. Dolayısıyla yasaların ihlal edilmesi polis için yeterli değildir. Gerçekten de buna pek çok kere şahit olmuşumdur. Örneğin trafik polisleri belli bir caddede hatalı park etmiş olan araçlara ceza yazarlarken bir kaç araca yazdıktan sonra öğle yemeği için o bölgeden ayrılabilirler. Ya da, bir kavgayla karşılaşan polisler, karakola fazla 'iş getirmemek' için ortada bir şikâyetçi olmasına rağmen durumu hafifseyip, yatıştırma yoluna gidebilirler. Taciz edildiği iddiasıyla ilk gördüğü polis memuruna derdini anlatmaya çalışan bir kadını dinlerken kavşakta görevli bir memur, kadını dinlermiş gibi yaparken bir anda kendi kodunun anons edildiğini duyabilir ve kadını orada bırakıp motosikletine binerek gelen anonsta belirtilen işi takip etmeye koyulabilir. Bunun gibi sayısız örnek vardır ve buradan çıkan sonuç, 'görünürlüğü düşük suçlar' söz konusu olduğunda yasaların ne şekilde, kimler için ve hangi sertlikte uygulanacağı neredeyse tamamen polise kalmıştır. Bu gibi suçlarda yasalarla ve devletle polis tam anlamıyla özdeş hale gelir.

Williams (1984:4) bu noktada, Profesör Kenneth Culp Davis'in görüşlerine başvurarak polislerin aslında toplumun en önemli politikayapıcılarından olduklarını ve başka hiçbir bürokratik işleyişte olmadığı kadar takdir yetkisine sahip olduklarını ileri sürer. Davis, bir yasanın hazırlanması, çıkması ve uygulanması aşamalarının tamamında varolan takdir yetkisinin en az yarısını uygulayıcı düzeydeki polislerin kullandıkları görüşündedir. Hatta kimi zaman polisin, bir olaya, duruma ya da suça yasalar nedeniyle müdahale edemediğini, elinin kolunun bağlı olduğunu söylediği de olur ki çoğu zaman bu, aslında o memurun takdir yetkisini müdahale etmemekten yana kullanmak istediği anlamına gelir. Bunun tersi de mümkündür ve bunun da örneklerine rastlanmaktadır. Kimi polislerin bazı durumlarda yasaların kendilerine yükledikleri işin çok ötesine geçerek ve yetkilerini aşarak bir olaya müdahale etmeye çalıştıkları veya birilerine yardım etmeye çalıştıkları olur. Kaldı ki Williams'a (1984:5) göre vatandaşlar da polisin takdir yetkisine sahip olmasını ve bunu kendi lehinde kullanmasını isterler. Ancak ben, alan çalışmam sırasında genel olarak takdir yetkisinin, 'iş çıkarmama' yönünde kullanıldığını gözlediğimi söyleyebilirim. Jerome Scolcnik (1986), polisin sokaktaki uygulamalarının büyük ölçüde takdir yetkisine dayandığını anlattığı çalışmasına, polislerin işi mahkemelere bırakmaksızın bir biçimde kapattıklarını, ört-bas ettiklerini görmezden geldiklerini ve ya da önemsemeyerek göz ardı ettiklerini ironik bir dille ifade eden *Justice Without Trial* başlığını koymuştur.

Bir başka gözlem olarak belirtmem gerekirse, özellikle Avrupa Birliği süreciyle gündeme gelen ve temelde sokaktaki polisi 'güvenilmez', 'rüşvet ve yolsuzluk eğilimli', 'işkence ve kötü muameleye yatkın', 'takdir yetkisini kötüye kullanan' kişi

olarak kabul eden ve bu varsayımdan hareketle, 'onu düzeltmeyi', 'AB standartlarına çıkarmayı', 'şeffaflaştırmayı' ve 'profesyonelleştirmeyi' amaçlayan proje, politika ve reformlara karşı bir tepki olarak polis, takdir yetkisini neredeyse bütünüyle 'merkeze karşı bir silah' olarak kullanma eğilimi içerisine girmiştir. Polis artık, merkezden gelen buyruklara karşı eylemsiz kalmayı 'takdir etmektedir'.

Bir akşam vakti, Ankara Yenimahalle merkez karakoluna evine hırsız girdiği gerekçesiyle 'yana yakıla' derdini anlatan bir kadın ile o akşam karakoldan sorumlu olan komiser arasında şöyle bir konuşma geçer:

> *Şikâyetçi*: Komiserim, hırsız perişan etti bizi, varımızı yoğumuzu götürmüş. Altınlarımızı, ne var ne yoksa götürmüş komserim. Ev alacaktık. Kocam öldü gitti. Tek güvencem işte o altınlardı.
> *Komiser*: Artık Avrupa Birliği var teyze, biz bişey yapamıyoruz, git derdini Avrupa Birliğine anlat.

Brown (1988) Birleşik Devletler'de polisin profesyonelleşmesi amacıyla yapılan çeşitli reformlar ile polisin profesyonelleşmesine dönük çabaların beraberinde Weberyen anlamda bir bürokratikleşmeyi getirdiğini ortaya koyar. Ona göre profesyonelleşme ve bürokratikleşmenin artması aslında polisin takdir yetkisi üzerinde kontrol sağlamaya dönüktür. Diğer bir deyişle, polisin takdirindeki alan, kontrol altına alınamadıkça, bürokratikleşme artmaktadır. AB sürecinde Türkiye'deki polis bürokrasisi için de aynı şey söylenebilir. Bu süreçte, yeni kurulan birimler

(insan hakları kurulları, polis şikâyet mekanizması vb.), daireler (örn. tanık koruma dairesi başkanlığı), merkez birimlerde çalışan personel sayısı artmış ve buna bağlı olarak yoğun bir bürokratikleşme süreci yaşanmıştır.

AB kapsamındaki projelerin ve politika değişikliklerinin açık ya da örtük olarak amacı, poliste profesyonelleşme, teknik uzmanlaşmayı sağlama ve merkezi kontrolü artıracak bir bürokratik işleyişe geçebilmedir. Aslında bu durum Brown'ın da tespitleri arasında olduğu üzere sanıldığı gibi yerel düzeydeki polislerin takdir yetkisini elinden alan ve keyfiliği ya da kendi başlarına hareket etmelerini engelleyen değil tam tersine daha büyük bir takdir yetkisi vermeyle sonuçlanmıştır. Polis bu yetkiyi bürokratik merkezin başarısızlığa uğraması için iş yapmama ve fazla aktif davranmama olarak kullanmıştır. Rahtz (2003:3) bu doğrultuda, Drinski'nin görüşlerinden hareketle "eğer polis birşey yapmak istemiyorsa, hiç kimse ona birşey yaptıramaz" gibi çok kesin bir yargıda bulunur. Türkiye'deki durum henüz Rahtz'ın belirttiği noktada değildir elbette ancak onun böylesine kesin bir yargıda bulunmasının sebepleri de önemlidir.

Brown'a göre Birleşik Devletler'de 'iyi yönetim', 'iyi yönetişim' gibi adlar altında yapılan polis reformlarının, polisi yasal olarak bağladığı ve kontrol altına aldığı zannedilmiştir ancak aslında olan polisin, elindeki takdir yetkisini başka bir alanda kullanması olmuştur. İçişleri Bakanlığı'nın ve kendilerini bu bakanlığın 'asıl sahipleri' olarak gören, gerçekte de gücü elinde bulunduran ve Bakanlığı'nın gideceği yönü belirleyenler olarak öyle olan mülki idare amiri sınıfının son dönemde başlıca amacı polis ve jandarma üzerindeki 'sivil denetimi' ve ya da 'sivil gözetimi'

sağlamak olarak özetlenebilir. 'İyi yönetim', 'yönetişim', 'sivil gözetim', 'sivil denetim', 'kolluk etiği', 'toplum destekli polislik', 'insan hakları', 'işkence ve kötü muameleyle mücadele', 'polis şikâyet mekanizması' bakanlığın ve de EGM'nin politika ve yeni projeleri bağlamında yapılan toplantılarda en çok geçen kelimelerden ve proje önerisine konu olan başlıklardandır. Hatta bir dönem Bakanlığın AB ile ilgili en etkili bürokratlarından olan A.E.'nin tek amacı 'polisin yetkilerini törpülemek', 'elindeki gücü Bakanlığa taşıyarak' mülki idarenin 'emrine vermek' olmuştur. Hatta bu uğurda kendi mesleki kariyerini bile tehlikeye atmış ve sonunda da Bakanlık içerisindeki güç mücadelerinde kaybederek, kenara çekilen kişi olmuştur. Bu kişinin sayısız kez toplantılarda "güç bozar! Güç, polisi bozmuştur" dediğine şahit olmuşumdur. Ona göre polis, elindeki güç nedeniyle bozulmuştur ve iyi bir 'şikâyet mekanizması', 'sivil denetim' polisi sınırlar içerisinde tutabilecek ve daha demokratik bir yola sevkedecektir.

Ne var ki özellikle polisi ilgilendiren konulardaki AB reformlarından sonra polis artık merkezdeki bürokrasiyi, 'birilerine yaranmak için, şirin gözükecek işler yapan' yer olarak ve adeta düşmanı gibi görmektedir. Bu durum polisin takdir yetkisi üzerinde oldukça belirleyici bir etkiye sahiptir. Merkez ve yerel arasındaki çatışma hiç olmadığı kadar büyük gözükmektedir. Yereldeki uygulayıcılar ile merkezdeki planlayıcılar arasında büyük bir yarılma ve karşıtlık söz konusudur. Yerel düzeyde hangi polis memuruyla ya da amiriyle konuşsanız size hemen merkezdekilerin rahatlığından ve kendilerinin gece gündüz demeden çalıştıklarından yakınacak, "biz sokağın pisliğiyle boğuşurken, merkezdekiler kendi keyiflerinde" diyecektir.

Polis memuru S.C. ile olan konuşmalarımızdan edindiğim genel izlenim, polislerin başlıca amaçlarının ve uğraşlarının 'kanunlara uymak' ve insanların da kanunlara uymasını sağlamaktan çok 'işi kitabına uydurmak' olduğu şeklindeydi. S.C.'nin dışında da aynı konuyu görüştüğüm memurlar olmuştu ve anladığım kadarıyla polisler, işi kitabına uydurmak kaydıyla her istediklerini yapabilme özgürlüğüne sahiptiler. Denebilir ki iş kitabına uygun olduktan sonra gerisi polislere kalmaktadır.

Nitekim Manning (1992) de yaptığı çalışmasında, polislerin meslek kültürlerin son derece güçlü olduğunu ve görevlerini yaparlarken, bürokratik, teknik ya da buralardan gelen rasyonâlist kurallardan çok daha fazla olarak bu mesleki kültürün etkisinde çalıştıklarını ileri sürer. İşleri yapmanın zaman içerisinde sayısız kez denenerek oluşmuş, geleneksel yolları vardır ve polisler usta-çırak ilişkisi içerisinde bu geleneksel yol ve yöntemleri kısa sürede benimseyerek, katı bir biçimde uygulama yanlısı davranırlar. Bu yol, yöntem ve usullerde değişim Manning'in belirttiğine göre (1992) son derece yavaştır. Bu yöntemin en belirgin tarafı 'işlerin kitaba uydurulmasına dayanmasıdır'. Bayley ve Bittner (1984), yaptıkları çalışmada, bilimsel yönetim ilkelerinin polislik için geçerli olamayacağını ortaya koymuşlardır. Bu durum Van Maanen'in (1983:277) şu cümlelerinde açıkça ifadesini bulur:

> Polislerin görevi, tanımlanması zor, düzensiz, rutin görünmekle birlikte rutine binmeyen …sık sık emir-komuta zincirini ve hiyerarşik yapıyı saf dışı bırakan ve kontrolün çoğu zaman yerelde yani sokakta çalışanların elinde olmak zorunda olduğu bir nitelik taşır. Böyle olmak zorundadır…bu anlamda polis

> birimleri,kontolün sadece görünürde olduğu ama gerçekte bunun böyle olmadığı en fazla sembolik veya yapah bürokrasilerdir.

Gerçi Ericson (1994:156-157), Van Maanen'in bu görüşlerine katılmaz ve polislerin pek çok tutmak zorunda oldukları tutanak ya da doldurmaları gerek formlar olduğunu, değilse ciddi soruşturma geçirme riski ile karşı karşıya kaldıklarını belirtir: "polislerin bazı durumlarda elleri koları bağlıdır ve o kadar rahat hareket etme kabiliyeti yoktur". Ancak Van Maanen (1983) ve Manning'in (1977) çalışmaları, polislerin kendi kurallarını kendilerinin oluşturduklarını, mecbur kalınan çok küçük bir dilim hariç olmak üzere oldukça takdir yetkisine ve öznel değerlendirmelere göre düşünüp, hareket ettiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Polislerin bürokrasiyle olan ilişkileri istenen formları doldurmaktan ve gelen yazılara cevap yazmaktan, gerekli suç istatistiklerini göndermekten bir de malzeme temininden ibaret gibidir. Yani iş, kitabına uydurulmuştur, o kadar, gündelik alanda yapılanlarsa, mesleğin hiçbir yerde yazılı olmayan kılavuz kitabında yazmaktadır.

6.9. Güç, Güçsüzlük ve Polisler

May (1972), 'güç' üzerine yapılacak çalışmaların, mutlaka 'güçsüzlük' ile birlikte düşünülmesi gerektiğini ileri sürer. Güç (power) kelimesinin, latince –ebilmek, -abilmek anlamındaki (to be able) *posse* kökünden geldiğini ve bebeğin ihtiyaçlarını bildirmek için yaptığı ağlama ve el kol hareketleriyle başlayan insanın varoluşsal bir ihtiyacı olduğunu belirtir. Güç, bütün canlıların hayatını devam ettirebilmesi için şart olan bir gerekliliktir. Çocukluk çağından itibaren insan, kendini kabul ettirme, saygı

görme ve önemli hissetme ihtiyacı içerisindedir ve bu ihtiyacını karşılamak için de güçlü olması gerektiğinin bilincindedir. Güç, bir tür yaşama iradesidir. "Güçsüzlük ise psikiyatrik bir hastalığın habercisi" (May, 1972:24).

Güce sahip olamama durumunda insan kendisini, önemsiz, etkisiz, yetersiz, değersiz ve son tahlilde kendini gerçekleştirme kuvvetinden yoksun hisseder. Olan bitenlerle ilgili olarak dikkate alınmama duygusu, insanı yoran ve öfkeyle dolduran bir duygudur. O nedenledir ki May, (1972:20) gücün, insan için vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu vurgular. İnsanın, yaratıcılığı, sevebilir bir kişi olabilmesi ve hayata aktif bir şekilde katılabilmesi için belirli bir güce ihtiyacı vardır. Her insan, bir özne ve aktördür ve özne ya da aktör olmak, 'yapabilme' ve 'edebilme' gücüne bağlı bir eylem biçimidir. İnsanın, kendisini güçsüz ve çaresiz, değersiz ve başkalarının gözünde önemsiz olarak hissetmesi, öfkeyle başlayıp, saldırganlıkla devam eden ve arkasından şiddete dönüşen bir süreç barındırır.

Bir psikiyatr olan May (1972:24-25), kendisine gelen hastalarının, hayata karşı kayıtsız, kızmayan, öfkelenmeyen, aslında başa çıkamayan ve son kertede duyumsayamayan birer kişilik özelliği göstermelerinden hareketle güçsüzlüğü masaya yatırır ve Edgar Z. Friedenberg'in bir sözünü alıntılayarak, Lord Acton'un güç için söylediklerini, bu kez güçsüzlük için dile getirir: "her türlü güçsüzlük, yoldan çıkarıcıdır ve yetersizlik, mutlaka yoldan çıkarır." May'in görüşlerinde 'yoldan çıkmak', insanın varoluşsal yaşama uğraşından vazgeçmesi ve başa çıkamamayı bir hayat tarzı hâline getirmesi olarak belirir. May'in (1972:24) bu görüşlerine örnek olarak verdiği kadın hastalarından biri örneğin, cinsel veya maddi

anlamda kendisine karşı yapılan istismar edici davranışlara karşı herhangi bir savunmada bulunmamakta ve 'hayır' diyememektedir. Bu sayede belki de ne kadar kötü olursa olsun bir ilişki kurmuş ve kendisini iyi-kötü önemsenmiş hissetmektedir.

May (1972:25), zihinsel hastaların ortak karakteristik özelliklerinden birinin, güçsüzlük ve buna bağlı olarak hem yetersizliğe sebep olan ve hem de yetersizlik duygusundan beslenen sürekli bir kaygı hâli olduğunu, ortaya koyar. May'e göre, delilikle, güçsüzlük ve yetersizliğe bağlı olarak oluşan pasiflik arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi göstermek için evde karısıyla çok şiddetli bir kavga esnasında öfkeden çıldıran (deliye dönen) bir arkadaşının hissettiklerini, onun ağzından anlattıktan sonra bu durumla, zenci mahallesindeki bir gencin beyaz bir polisi 'bu adam deli' diye ifade ederken kastettiği deliliğin aynı şey olduğuna işaret eder: adam, yaşadığı kavgadan sonra geçici bir psikoza çok yaklaşmıştır, nitekim o esnada adeta şuurunu kaybettiği, herşeyin bulanıklaştığını ama bu bulanıklaşmanın sadece dış dünyasında olduğunu iç dünyasında ise "her türlü duygu ve düşünceye karşı hiper bir canlılık ve hiper bir farkındalık hali" hissettiğini ancak bu içsel canlılığın dış dünyayla hiçbir bağlantısının olmadığını, anlatır. Dış dünyayla olan ilişkisindeyse kendisini utanmış ve savunmasız hissetmektedir. İnsanlar, diyelim ona bir şaka yapsa veya etrafında bir trafik kazası gibi önemli bir olay meydana gelse buna tepki verecek durumda değildir ya da vereceği tepki, onun yeniden çılgına dönmesine neden olabilecektir.

Sokaklar, bütünüyle yabancıdır; her zamanki gibi yürüyen insanlar vardır ama sanki bomboş gibi gözükmektedir. Hergün gelip geçtiği yerlerde kendisini sanki bir

yabancı gibi hisetmektedir. Sarhoş gibi bir restorana girer. Orada çalışan garson kız, adamı hatırlamıştır. Tuvalete gider. O esnada sanki birileri kendisine saldıracakmış ve herhangi bir savunmada bulunamayacakmış gibi hisseder. Sonra yeniden masasına döner. Dış dünyayla hala belli belirsiz bir ilişki içerisindedir. Sonra yemek gelir. Yemek yemek ya da tad almak gibi bir kaygısı yoktur sadece bildiği bir takım hareketlerde bulunur. Yaşadığı kavgayı anımsamaya çalıştığında sadece bir kaç şeyin çok canlı olduğunu geri kalan kısımların belli belirsiz olduğunu görür. Derken, orta yaşlı bir Çin'li olan garson gelir ve "sizi çok kaygılı görüyorum, bir sorun yok ya?" der. Bunun üzerine adam, gülümser ve başıyla birşey yok işareti yapar. Garson, "bugünlerde herkesin çok sorunu var, derdetmeyin" gibi birşey söyler ve uzaklaşır. İlginç bir şekilde garsonun bu sözleri fazlasıyla rahatlatıcı gelir. İlk kez dış dünyayla bir ilişki kurabildiğini hisseder. Kendi kendisine gülümser ve garsonun bu hareketi ona, insanı şaşırtacak kadar iyi gelmiştir.

Benzer şekilde, Harlem'de yaşayan zenci bir genç, beyaz polislerle ilgili olarak:

> bu adamların sadist bir tabiatları var...Harlem'de onlara ihtiyacımız yok bizim!...bir anda kimsenin yapamayacağı kadar şiddet uygulamaya başlarlar...eve gidemediğimiz için sokaklarda ne zaman dans etmeye kalksak hemen bir polis gelir ve herkesi yakalar. Ve bir anda delirir. Demek istediğim gerçekten delirir!...zaten bizim mahalleye şidetli bir öfkeyle gelmiştir ve orada da tam bir deliye dönüşür.

May, bu anlatılardan sonra polislerin, kanunları uygulamak ve düzeni sağlamak adına başvurdukları bu gibi şiddet içeren eylemlerin, iç dünyalarındaki öfke ve hiddetli hal ile bir ilişkisinin olup olmadığını sorgulamaya başlar. Acaba, insanların polis olmasının arkasında da böylesi bir sebep var olabilir mi? Acaba, polisler, kültürel olarak kabul gören bir psikoza yaslanarak ve bu durumu statüko ile bir işbirliği hâlinde kullanmak suretiyle kendilerine verilen görevlerine uygun bir durum yaratarak aslında, içsel şiddet eğilimlerini, taşıdıkları tabanca ve jopla dışarı mı atmış olmaktadırlar? Toch, *Violent Men'de*, zenci ailelerin çocuklarıyla beyaz polislerin garip bir şekilde birbirlerine çok benzediklerini yazar. "Her ikisinin de korkuları, gurur duyguları, dışlanmış hissetmeleri, kendilerini kanıtlama ihtiyacı içerisinde olmaları ve hepsinden öte saygı görmeye olan ihtiyaçları ortaktır" (Toch,1969:vii).

May (1972:29), bütün bunlardan hareketle, "polislerin, kendi içlerinde, sürekli olarak 'yetersizlik-yeterlilik' mücadelesi içerisinde oldukları ve bu durumu, 'kanunların uygulayıcısı olma ve düzeni sağlama' göreviyle birleştirerek saygıdeğer ve erkeksi bir kimlik edinmeye çalıştıkları", görüşündedir. Kendilerine karşı çıkılması, ülkenin yasalarına karşı gelinmesiyle özdeştir ve dolayısıyla insanlar, onların güç ve otoritelerine saygı göstermelilerdir" durumu, aslında bir yansıtma biçimidir ona göre, "çünkü polisler, çoğu zaman, yasaların ihlâlini, kendi kişiliklerine ve erkekliklerine bir saldırı gibi algılarlar" (May, 1972:30). May, şiddet eğilimi ile gündelik hayattaki 'deliye dönme' ve psikiyatrik delilik arasında bağlantı kurar. Belki biri daha geçici ve gündelik öteki ise daha kalıcı ve kroniktir, denebilir.

Bu durumla, ben de sayısız kez karşılaşmışımdır. Polis amirlerinin, sokaklarda, insanlarla yüzyüze çalışan karakol, trafik ve çevik kuvvet gibi birimlerde çalışan memurlara en çok yaptıkları uyarı ve verdikleri tavsiye, 'meydana gelen bir olayın kişiselleştirilmemesi gereği' üzerinedir. Polis amirleri çoğu kez, 'polisliğin, kanun adamlığı olduğu, buna karşı gelenler için de kanunun nasıl davranılması gerektiğini açıkça belirttiği, başkaca bir kavga, saldırı, dayak vb. gibi eylemlerin son derece yersiz olduğunu' dile getiren konuşmalarına şahit olmuşumdur. Ancak, ne olursa olsun, sokakta çalışan polis, kanunlara yapılan bir karşı gelmeyi, kendisine bir karşı geliş ve saygısızlık olarak algılamaktadır ancak belki bunda da belirli bir gerçeklik payı vardır. Çünkü pek çok olayda, insanların kanunlara karşı gelmeleri ve suça meyilli bir tutum takınmaları da aslında kanunlara ve devlet otoritesine değil karşı taraftaki polis memurunun kişiliğinin boyunduruğuna girmeyi reddetmelerinden kaynaklanmaktadır. Kendi içlerindeki 'yetersizlik-yeterlilik' mücadelesi ve içsel bir güçsüzlük benzeri açıklamalar bu tür insanlar için de yapılabilir belki ancak bu durum, herhalükarda üzerinde durulması gereken bir olgudur. Aslında denebilir ki gündelik polis-vatandaş karşılaşmalarında, 'kanun ve düzen' ikincil bir öneme sahiptir. Esas olan, kişiliklerin karşılaşmasıdır. May de (1972:31) bu duruma işaret ederek, "polisler ile sıradan 'şüpheliler'in her ikisinin de içsel anlamda benzer bir 'yeterlilik-yetersizlik' çatışması yaşadıklarını ve kendi saygıdeğerliliklerini koruma mücadelesi verdiklerini" belirtir. May, bunu söyledikten sonra, Toch'un, hapisahane ve şiddet hakkındaki görüşlerine yer vererek, "şiddet, düşük bir özsaygıdan ve kendinden şüphe duymadan beslenir ve hapishane, insanınlıktan çıkmadan; şiddet, sömürme ve sömürücülüğe dayanır ve hapishane, güç-merkezli bir ormandır" sözlerine yer verir; ve buna dayanarak, "aslında polisler ile hapishanedeki

tutukluların aynı kişilip tipinde oldukları" savını ileri sürer. Ona göre, "her ikisi de benzer korkular ve güvensizlikler, aynı kırılganlıklar ve ben-merkezli bir özellik taşımaktadır. Her ikisi de benzer bir esip-gürleme, panik olma ve cezalandırma ihtiyacı ile hınç ve öç almacılık davranışı sergilemektedir" (May,1972:32).

İ.E., bu anlatılanlara uygun bir polis memuru tipidir. Trafikte çalışmaktadır. Aracını yanlış yere park eden ya da bir şekilde bir trafik suçu işleyen insanlara ceza yazdığı sırada ne yapıp edip işi mutlaka bir kavgaya dönüştürmeyi başarır. Bağlı olduğu şube müdürü Z.B. sayısız kez İ.E.'yi uyarmış ve olayı kişiselleştirmemesini söylemiştir ancak İ.E. olayı kişiselleştirenlerin, aslında 'vatandaşların kendileri' olduğunu ve böyle yaparak onu zor durumda bırakmaya çalıştıklarını söylemiştir. Ve bu doğrudur. Benim kendi gözlemim, gerçekten de vatandaşların İ.E. ile olan ilişkilerinde durumu kişiselleştirerek polis memurunu haksız bir konuma sokmak ve buna dayanarak da kendilerine yazılan cezanın haksızlığını kanıtlamaya çalışmak gibi bir tavır takındıkları yönünde olmuştur. Ne var ki, bu karşılaşmanın öncesine bakınca, durumun çok farklı olduğunu görmüşümdür. İ.E., ceza yazacağı kişileri seçmekte ve kanunun emrettiği cezayı yazarken aynı zamanda da kişisel olarak insanlara bir ders vermekte ve cezalanadırmaktadır. Mesela, çok sık ceza kestiği kadınlardan birine, birlikte çalıştığı başkomiser, neden böyle davrandığını sorduğunda aralarında şöylşe bir konuşma geçtiğine şahit oldum:

> *Başkomiser*: Bu kadına neden bu kadar taktın İ.E.? Kadın artık emniyet müdür yardımcısını aramış. Dükkanımda iş yapamaz oldum demiş. Müdür yardımcısı T.B. de beni aradı. "Nedir bu

kadının problemi bir bak bakalım" dedi. Şimdi ben de sana soruyorum. Nedir bu kadınla olan problem?

İ.E.: Başkomiserim, siz kadını tanımıyorsunuz. Kimbilir kime ulaştı da müdürü arattı. Bu kadın var ya, bu kadın, evli ve buna rağmen kiminle düşüp kalktığı belli değil.

Başkomiser: Bundan sana ne oğlum ya. Sen ahlak zabıtası mısın? Trafik cezasıyla bunun ne ilgisi var?

İ.E.: Var başkomiserim, var. Ben yalnızca trafik polisi değilim. Tabiki, aynı zamanda toplumun vicdanıyım.

May, (1972:35) 'güç' ile ilgili bir başka özelliği daha ortaya koyar. Onun belirttiğine göre, güç, sosyaldir ve insanlarla olan ilişkide ortaya çıkar. Eğer böylesi bir ilişkisellik söz konusu değilse bu tür bir güce, içsel güç (strength) denir. Redhouse sözlüğünde 'strenght' kelimesinin anlamlarından biri, *manevi güç* olarak verilir; *ruhsal güç* olarak da düşünülebilir. Dolayısıyla burada güç derken aslında psikolojik ve sosyolojik anlamıyla, içiçe geçmiş olarak, belirli bir etkileyebilme, yaptırabilme, istenen şekilde davranış sergilenmesini sağlayabilme gücü yani daha somut ve maddi bir güç söz konusudur. Bu anlamda güçten bahsedildiğinde en az iki taraf vardır. Weber, buna uygun olarak gücü, 'bir insanın kendi iradesini, başkalarının davranışlarına egemen kılma kabiliyeti' olarak tanımlar. Bu tür bir güç, bir insanın sosyal ilişki içerisinde önemsenmesi, saygıdeğer bir konum elde etmesi ve olgunlaşarak gelişmesi için kritik bir önemdedir. Ve bu önemsenme duygusunun yitirilmesi, bireyin bu eksikliği dengelemek için dikkatini başka ve genellikle de yıkıcı ve nevrotik bir güç biçimiyle dengelemesine yol açmaktadır (May,1972:36).

Audi (1975:31), bu noktada, "şiddet, başkalarının iradesi hilafına, meşru olmayan, yetkisiz bir kuvvet kullanımıdır" der. Burada 'meşru olmayan' ya da 'yetkisiz' demek kanunsuz veya yasak demek değildir. Burada önemli olan yasal bir otoriteden mahrum bir kuvvet uygulanmasının söz konusu olmasıdır. Dolayısıyla aslında otoriteden yoksun bir 'kaba kuvvet' kullanımı, bir süre sonra saldırganlıktan geçerek, şiddete dönüşür.

Görülen o ki, güçsüzlükle, saldırganlık ve son kertede şiddet arasında bir ilişki vardır. Güçsüzlük, kendisini ya pasiflik veya kaba kuvvete başvurma şeklinde göstermektedir. Aslında polisin, kanunlara karşı gelen, toplumsal bir gösteride yasal olmayan sloganlar atan veya bir suç işleyen birilerini ancak 'kaba kuvvete' ya da 'zor kullanma gücüne' başvurarak etkisiz hale getirebilmesi, kanunların, yeterli ototireye ve güce sahip olmaması demektir. Girvetz (1975:184), "bir devlet, ne kadar çok kaba kuvvete başvurursa o kadar zayıflık içerisindedir" der. Gerçekten de 'polis devleti' aslında yönetenlerin, istek ve taleplerini ancak kaba kuvvete ya da diğer bir deyişle, zayıf bir devlet otoritesinin, meşru olmayan bir zor kullanma gücü kullanmasına dayanarak yapabildikleri modeldir. Otoritesiz bir kaba kuvvet söz konusu olduğu için de şiddet içermemesi söz konusu değildir ki zaten bu tür baskıcı yönetimlerde polis, şiddete dayalı bir uygulama biçimi sergiler.

Güç konusuna psikolojik açıdan yaklaşan bir başka ikili Bargh ve Alvarez (2001:45), gücü, "özünde kişinin arzuladığı sonuçları elde edebilme kabiliyeti" olarak tanımlarlar. Buradan bir adım ileri giderek, kurumların da insanlar gibi arzuladıkları hedeflere ulaşabilmek için güce ihtiyaç duyduklarını ve yeterli güce sahip olamayan

kurumların, istedikleri hedeflere ulaşamayacakları, saptamasında bulunurlar. O nedenle, insanların olduğu gibi toplum hayatında da 'güç mücadelesi' kaçınılmaz olarak vardır ve daha güçlü olanlar ile daha az güçlü olanlar arasında sürekli olarak bir çatışma ya da çekişme hâli hep olacaktır. Bargh ve Alvarez (2001:45), May'i destekler nitelikte, insanların belirli bir hiyerarşik güce sahip olmaktan ve bu gücü kullanarak başkaları üzerinde kontrol sağlamaktan psikolojik bir memnuniyet duyduklarını ve kişinin kendisini değerli, önemsenmiş ve saygıdeğer hissetmesinin de güce sahip olmayla bağlantılı olduğunu, ileri sürerler. Daha güçlü olmak, insan açısından son derece belirleyici bir motivasyona sahiptir çünkü arzulanan sonuçlara ulaşmak için bu, olmazsa olmazdır. Bargh ve Alvarez (2001:46), "güce sahip olma ya da güç elde etmeyi istemede herhangi sorunlu bir taraf olmadığını çünkü bunun varoluşsal olduğunu ve insanların yaşamlarını sürdürebilmek için buna ihtiyaçları olduğunu" belirtirler.

Bu temel üzerinde bir konuya değinmekte yarar var. Genel olarak polis çalışmaları literatüründe polislerin, çoğunlukla muhafazakâr dünya görüşüne sahip ailelerden geldikleri üzerinde durulur. Türkiye'de de bu kabul gören bir görüştür. Nitekim başlarda araştırma sonuçlarına yer verilen Çağlar da (2004:361), Türkiye'de muhafazakâr sağ partilerin oy oranları ile polis okullarına gelen öğrenci sayısı arasında bir orantı olduğunu, ileri sürmektedir. Bu görüşler ilk planda akla, polis olmak isteyen adayların başlıca motivasyonlarının muhafazakâr değerler olan, vatanseverlik, milliyetçilik, bayrak ve kutsala olan bağlılık gibi dinamiklerden kaynaklandığını getirmektedir. Oysa ki alan çalışması yaptığım sırada, emniyet teşkilatı içerisinde memur ve amir kesimden, bu özelliklere uymayan onlarca kişiyle

görüşme fırsatı buldum. Bu kişilerin hemen tamamının, ailesinde neredeyse hiç kimse namaz kılmıyor ya da oruç tutmuyordu, evde sık aralıklarla alkol içilen bir ortama sahiptiler ve evlilerse eşlerinin başı açıktı ve milliyetçi duyguları da baskın olarak hissetmediklerini dile getiriyorlardı. Ama bir şekilde polis memuru veya amiri olmuşlardı. Aşağıda içlerinden temsil kabiliyeti yüksek olduğunu düşündüğüm birine yer verdiğim uzun konuşmalarımızdan sonra benim vardığım sonuç, ister muhafazakâr veya seküler bir kökenden gelsin, polis olmak isteyen kişilerin geçmişlerindeki ortak olan dinamik, 'güçsüzlükle başetme kaygısı'dır. Emniyet teşkilatında, özellikle amir kesimi arasında, pek çok bakan, vâli, emniyet müdürü, müsteşar, genel müdür vb. gibi bürokratik anlamda son derece güçlü olması gereken insanlara rastlarsınız. Ve gerek teşkilat dışından gerekse de teşkilat içinden pek çok insan bu duruma şaşırır ve bu insanların neden polis olmak gibi bir yolu seçtiklerine pek bir anlam veremez. Teşkilat içinde bazı kişiler, bu durumdan hareketle 'herhalde çok önemli bir teşkilatta çalışıyorum' zannına kapılır. Oysa bütün bu kişilerde ortak olan, resmi anlamda yüksek bir statüye sahip ancak gerçek anlamda güçsüz bir aileden geliyor olmalarıdır. Yani eğer bu kişi bir vâli ise muhtemelen bütünüyle siyasi bir detsekle bulunduğu yere gelmiştir ve ilk hükümet değişikliğinde bir daha asla önemli bir konuma getirilmeyecektir. Eğer bir emniyet müdürü ise, çok çeşitli sebeplerle genel emniyet camiası içerisinde dışlanmış bir konumdadır veya çocuklarına gelecekte belirli bir imkân sağlayabilecek bir çevreye sahip olmadığını düşünmektedir. Bu bir müsteşarsa, kendisini, ideolojik anlamda baskın akım karşısında yeterince güçlü hissetmemektedir ve yani uçlarda bir yerdedir. Yok, eğer bir genel müdürse, siyasi bir atamayla genel müdür olmuştur. Bu dediğim duruma uyan en az yirmi kişinin geldiği aileyi ve neden polis olduklarını sorguladım belki ve

her defasında hakedilmemiş, yani meşru olmayan bir statüden kaynaklanan güçsüzlük duygusu ile karşılaştım. Belki buna ek olarak polis olmak isteyen çocukların okuldaki başarı durumlarının çok kötü olması eklenebilir. Yani bulunduğu ortaokul ya da lisede kenarda kalmışlık hissi içerisinde ailelerinin karşı koyma veya uyarılarda bulunmalarına rağmen dinlemeyip diretenler çıkabilir. İşte onlardan biri ile aramızda geçen diyalog. Kendisi aynı zamanda dönem arkadaşım olduğu için çok iyi tanıdığım, babası halen emniyet müdürü olan, E.Ş.H. ile olan bu konuşmamızı kısaltarak alıntılıyorum:

> *Etnograf*: Sahi sen neden polis oldun ki? Yani ortaokulu özel bir kolejde okumuşsun. Hem de Amerikan lisesi'nde. Polis kolejine gitmeseydin herhalde açıkta kalmazdın. Baban (E.R. amca) uyarmadı mı seni?
>
> *E.Ş.*: Uyarmadı mı? Yok yani, pek birşey demedi aslına bakarsan. Babam zaten emniyet teşkilatında ordan oraya tayin edildi durdu. Hiçbir zaman 1.sınıf müdür yapılmadı. Annemle de araları pekiyi değildi yani. Bana diyecek pek birşeyi yoktu.
>
> *Etnograf*: Eee yani, baban 1.sınıf olamadıysa sen de olamayabilirsin. Çekici gelen neydi?
>
> *E.Ş.*: Çekici gelen, babamın bu kenarda kalmışlığını, 1.sınıf olamamasının sıkıntılarını dindirmek ve sonuna kadar yükselip birşeylerin eksikliğini gidermek.
>
> *Etnograf*: Eksiklik derken ne tür bir eksiklik bu?

> *E.Ş.*: Yani biz hep lojmanlarda oturduk. Baban, eğer dönem arkadaşlarından geride kalırsa bu senin diğer emniyet müdürü çocuklarıyla olan oyunlarına da yansır. Yani, hep bir kenarda kalmışlık duygusunu ben de hissetmişimdir. Onun eksikliği.

Bir diğer konu da, Polis Akademisi'nden mezun olan rütbeli polis amirlerinin özellikle 2000'li yıllardan sonra değişik üniversitelerde yüksek lisans ve doktora yapma konusundaki oldukça istekli olmalarının gözlenmesi de yine bu 'güçsüzlükle' ilgili olabilir gibi bir sonuca vardım. Polislik, temel olarak, tepedeki bazı polis müdürleri hariç olmak üzere elitler arasına girmeye izin veren bir meslek değildir. Ve polis akademisi, her ne kadar YÖK'e bağlı ve üniversite statüsüne sahip olsa da aslında bir meslek okulu kimliğindedir ve ülkenin önde gelen üniversiteleriyle akademik anlamda yarışması mümkün değildir. Polis akademisi öğrencileri, mezun olduktan sonra kendilerini hep 'eksik' hissederler. Toplumsal statü, entelektüel donanım ve bilgi birikimi anlamında eksik. O nedenle, dört yıllık akademi hayatı boyunca tek bir kitap okumamış ve bütün derslerinden arkadaşlarının desteğiyle geçmiş olan öğrenciler bile mezun olduktan sonra yüksek lisans ya da doktora yapma isteğiyle, bir hâli uğraş verirler. Gerçi 2000'li yılların başında yaşanan bu salgın 3-4 yıl sonra biraz yavaşlamıştır çünkü Türkiye'de yüksek lisans ya da doktora yapmanın sanıldığı kadar yüksek bir prestij getirmediği veya bütün yaralara derman olmadığı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine aşağı kademedekilerin her türlü alt yapısını hazırlamasıyla yurt dışı yüksek lisans ve doktora imkânı açılmıştır ve o tarihlerden bu yana her yıl ortalama 30 ila 50 kişi çoğunlukla ABD'ye gönderilmektedir. Yurt dışına yüksek lisans ve doktora eğitimine gidecekleri belirlemek için EGM'nin üst

düzey bürokratlarından beş kişilik bir ekip oluşturulur ve bu kişiler, herhangi bir nesnel ya da akadmeik ölçüt aramaksızın bir liste oluşturur. Polis amirlerinden kime sorsanız size o listenin sınavdan önce zaten hazır geldiğini söyleyecektir. Bu listede, genellikle, Türkiye'de yüksek lisans veya doktora yapmak gibi bir kaygısı hiç olmamış olan pek çok kişinin adı vardır. Bana göre bu istekle polis okullarına gelme motivasyonu arasında yakın bir ilişki vardır ve bu ilişkinin başlıca özellikleri, 'güçsüzlük' kavramında yatmaktadır. Başlıca amaç ise, kıyıda-kenarda kalmışlıktan kurtularak bir 'özne', bir 'aktör' olma mücadelesidir. May'in baştaki görüşlerine yeniden dönersek, aslında varolmak da böyle birşeydir ve bu doğal bir ihtiyacın uğraşıdır.

Nitekim Bargh ve Alvarez'e göre de, güçsüzlük duygusundan kurtularak, güce ulaşma isteği sağlıklı ve gereklidir ancak asıl sorun gücü elde eden kişi ya da kurumların bununla ne yapacaklarıdır. Burada o kişi ve kurumların ne türden amaçlara sahip oldukları son derece önemlidir. Çünkü arzulanan sonuçların ne/ler olduğu, hem güce ulaşma ve hem de gücü elde ettikten sonraki süreçleri belirleyicidir. Bu amaçlar, son derece bencil isteklerden de oluşabilir ve bu hâliyle topluma büyük zararlar verebilir; ya da tersine toplumun faydasına da olabilir.

Bürokrasi, bu anlamda bir idare etme mekanizmasıdır. Marks'da bürokrasi, egemen sınıfların ötekileri kontrol altında tutmak için kullandıkları, meşru olmayan bir güç aracıdır. Ona göre, bürokrasinin önde gelen özelliklerinden biri, "bürokratların sürekli olarak kendi kendilerini yüceltme ihtiyacı içerisinde olarak, aslında konumlarını ve güçlerini artırma çabasında olmalarıdır. Ne kadar faydalı ve önemli işler yaptıklarına dair kendi kendilerine yaptıkları telkinler aslında,

‘beceriksizlikleri’ni örtbas etmeye yaramaktadır. Ve buna bağlı olarak da ‘terfi, kariyer, önemsiz prestij, statü ve sembollere ulaşmak için çocukça bir iç savaş’ yaşanmaktadır” (Mouzelis, 2003:12). Marks’ın genel anlamda bürokratlar üzerine olan düşünceleri ile May’in polisler üzerine olan düşünceleri, ‘kendi yetersizliklerini ve önemsizliklerini gidermek için içsel bir mücadelenin dışarıda abartılı hareketlere dönüşmesi’ anlamında örtüşmektedir (hayatında tek bir kitap okumamış birinin illa ki ABD’de yüksek lisans yapmak istemesi de benzer sanki).

Weber’de ise güç, otorite ile bir arada düşünülmesi gereken sosyolojik bir tanıma sahiptir. Ona göre güç, “bir kimsenin kendi iradesini başkalarının davranışı üzerinde egemen kılma becerisidir, yani, bir kimseye kendi isteğiyle yapamayacak olduğu birşeyi yaptırabilme kabiliyeti. Otorite ise: doğal karşılanan ve meşrulaştırılma gereği olmayan yaptırım gücüdür.” (Rudolp ve Rudolp, 1979:198). Weber, bürokrasiyi, doğal karşılanan ve meşru olan bir güç olarak düşünür ve bu nedenle de otorite kavramı etrafında ele alır. Ona göre: “kural koyucunun diğerleri üzerinde isteklerini dayatan bir güç kullanma hakkına sahip olduğuna inandığı ve kuralların dayatıldığı kişinin de görevini, onun emirlerine uymak olarak düşündüğü bir güç ilişkisi” söz konusudur (Mouzelis, 2003:16). Ancak bu otoritenin, her zaman sağlanması oldukça zordur çünkü bürokratik gücü kullananlar, bu gücü her zaman bürokrasinin yazılı ve rasyonel ilkelerine göre kullanmayabilmektedirler. Özellikle polis bürokrasisi söz konusu olduğunda, gerek yukarıda ifade edilen bireysel nedenlere bağlı olarak ve gerekse de emniyet teşkilatının Türk idari yapısı içerisindeki resmi konumu ile gayri-resmi gücünün birbirine karşı orantısız

oluşundan dolayı çoğu zaman otoriteye sahip olmadığı alanlarda, bir güç kullanıldığı görülür.

Aydın (1997:859, polis teşkilatlarının merkezinde 'güç' kavramının bulunduğunu ve bu tür kurumların, sahip oldukları güç doğrultusunda bir kurumsal yapılanmaya, diğer bir deyimle otoriteye sahip olmamaları hâlinde 'kaos'a sürüklenebileceği saptamasında bulunur. May de insanın doğuştan itibaren varolmak, kendini kabul ettirmek ve kendini ifade etmek için güce ihtiyaç duyacağını ve eğer bu aşamalarda önünde engellerle karşılaşırsa saldırganlaşacağını ve bu şekilde de ihtiyaçlarını gideremezse son bir patlayış olarak şiddete yöneleceğini belirtir. Benim gerek İçişleri Bakanlığı ve gerekse EGM'nin çeşitli dairelerinin AB sürecindeki tutum ve davranışlarından çıkardığım sonuç aslında bu durumun kurumlar için de geçerli olabileceği yönündedir. Yani eğer bir kurum, kendini, gücü nispetinde kabul ettiremez ve ifade alanı bulamazsa, 'yoldan çıkma' ve 'otoriteden uzaklaşma' eğilimi göstermektedir. Hele ki polis gibi, devletin gücünü elinde bulunduran bir kurum ise bu, tanımlanmış kuralların ve idare hukukunun tayin ettiği düzenlemelerin işlemesi son derece zorlaşmaktadır. Aydın (1997:85) bu çatışmayı, 'meşru ve meşru olmayan güç' olarak ele alır ve buna bağlı olarak meşru olmayan gücü 'baskıcı (coercive) güç' olarak niteler. Aydın, meşru güç ile otoriteyi özdeş gördüğünü belirttikten sonra otoritenin bir 'hak', gücün ise bir '-ebilme, -abilme kabiliyeti' olduğunu belirtir. Dolayısıyla bir kimse "yasal olmayan bir güce sahip olabilir ama otorite sahibi olamaz" dedikten sonra Weberyen bir yaklaşımla, "otoritenin, aslında gücün kurumsallaşması" olduğunu saptar (Aydın, 1997:86-87). Bir şeyin meşru olması demek, karşı tarafa, sahip olduğu gücün kullanılması hakkının tanınmış olması

demektir. Bu hakkı, hukuk verir. Kurumlar söz konusu olduğunda ise idare hukuku, kimin hangi yetkileri kullanma hakkına sahip olduğunu belirtir. Ve kurumlar da bu haklarını, rasyonel ve yazılı ilkelere sadık kalarak kullanırlar. Ve kurumlara yasalarla tanınan bu meşru güç, aslında kendilerine ait değil, toplumun yasama faaliyeti ile kendilerine verdiği bir güçtür. O nedenle gücün tam anlamıyla meşru kullanımı demek toplumun yapılan faaliyetlere 'aktif bir rıza' göstermesiyle mümkündür.

Aydın (1997:93-94), meşru polislik türleri arasında, toplumun onayını alan, 'rızaya dayalı' polislik ile temel politikaları halk tarafından onaylanmayan, 'baskıya dayalı' polisliği sayar. Rızaya dayalı polislikte, halk, polis kurumunun temel politika ve stratejilerini benimser ve destekler, halk ile polis arasında sürekli bir bilgi akışı sağlanır ve halkın taleplerine duyarlı bir anlayış söz konusudur. Baskıcı polislik türünde ise bunun tersine olarak temel politikai proje ve stratejiler benimsenmemiştir. Halk ile polis arasında bir bilgi akışı yoktur ve steryotiplerin kullanımı söz konusudur. Aydın bu değerlendirmeden sonra yaptığı karşılaştırmada İngiltere ve Galler polisinin rızaya dayalı, Türk polisinin ise 'baskıcı' polislik kategorisindeolduğunu saptar (Aydın,1997:94). Baskı, çok çeşitli şekillerde kururlabilir. Fiziksel, ruhsal ve sosyal baskıdan söz etmek mümkündür ancak baskıcı polislikte, daha çok 'kaba kuvvet'e başvurma ve fiziksel bir güç uygulama vardır. Aslında güç kullanımının içerisinde potansiyel olarak, kaba kuvvete başvurma, cebir ve baskı altına alma hep vardır ancak polislik, zor kullanma gücü'ne sahip bir meslek olarak bu potansiyel özelliklerin ayrışarak açığa çıkmasını sağlayıcı bir nitelik taşır.

Rızaya dayanmayan polislik, zamanla halkın düşmanlığını kazanacaktır. Bu noktada belirtmek gerekir ki tıpkı Türkiye'de yapılanın baskıcı polislik türünde olduğu gibi kurumlar arasında da EGM'nin meşru olmayan güce dayalı bir 'baskıcılığı' ya da 'baskınlığı'ndan söz etmek mümkündür. Gerçi şunu da belirtmek gerekir ki, kurumlararası ilişkide EGM'nin yeri ve sahip olduğu otoriter gücü ile toplumdaki algılanan gücü birbiriyle örtüşmemektedir. Açmak gerekirse, aileden sorumlu kurum, Ankara'da bir genel müdürlük olarak yapılanmıştır ve toplam çalışan sayısı yaklaşık 200 civarındadır. Bu kurumun halkın algısında sahip olduğu güç ile idare hukuku açısından aynı statüye sahip olan EGM'nin aynı algıya sahip olması düşünülemez. EGM, yaklaşık 250 bin personeliyle, Türkiye'nin her yerine yayılmış, 7 gün 24 saat faaliyet gösteren bir örgütlenmedir ve dolayısıyla halktaki algı da buna bağlı olarak şekillenmektedir.

Bu temel üzerinde bakıldığında AB sürecinin EGM gibi sahip olduğu gücü, meşru olarak kullanma imkânına sahip olmayan kurumlar açısından önemli bir fırsat olarak düşünüldüğü, görülebilir. Gerçekten de EGM, AB sürecini fırsata dönüştürmüş bir kurum olarak öne çıkmıştır. Bu anlamda, mevcut insan kaynağının iyi hazırlamış, bu çerçevede çeşitli hizmet içi eğitimler vermiş, gerekli alt yapıyı oluşturmuş ve AB süreciyle birlikte iç gündem maddelerini bir bir yeni oluşturulacak proje ve politikaların kılıfı içerisinde uygulamaya geçirmiştir. Bu etkinlikteki asıl itici güç, alt ve orta düzey rütbeli amirler olmuştur. Üst düzey yöneticiler, bu süreçte neler olup bittiğini çok iyi kavrayamamış ve kısmen bu sürece şüpheyle yaklaşmışlardır ancak orta düzey yöneticiler, olan biteni onların anlayabileceği bir dile çevirmeyi başarmışlardır. Sonuçta tepe yöneticiler de kendi iç gündemlerini bu sayede hayata

geçirebileceklerini anlayınca, ‘tamam o zaman arkanızdayım, ne gerekiyorsa getirin imzalayayım’ cümlesiyle özetlenebilecek bir tutum takınmışlardır. Bir daire başkanının, bir önemli bir insan hakları projesinde ‘benim makam arabasını da değiştire bilir miyiz? Bu kapsamda’ dediğini ve ‘alt düzeyde bu projenin asıl mimarları olan orta düzey amirlerin de uzun süre ‘olur, projeye sokarız’ diyerek durumu epeyce idare ettiklerini ve fakat en sonunda bu işin olamayacağı anlaşılınca söz konusu Daire başkanının son aşamada projeyi yavaşlattığını ve sürekli sorun çıkardığını hatırlıyorum. Diğer yandan AB süreci yeni başladığı için ülke genelinde konuları çok iyi bilen sayısı fazla olmadığından ve kurumların bu sürece istekli bir şekilde dâhil olmaları istendiğinden EGM’nin bu hevesli hâli hoş karşılanmış ve yapılmak istenenler daha çok iç gündemle ilgili olsa bile maddi ve manevi bir destek sağlanmıştır. Bu süreçle mesela EGM, Jandarma’yı pasif bir konuma itmiş ve İçişleri Bakanlığı içerisinde de güçlü konumunu pekiştirmiştir.

Tıpkı EGM ve diğer kurumlar arasında yaşanan güç mücadelesinde olduğu gibi EGM içerisinde de Daireler, AB sürecine, benzer kaygılarla yani hak ettiklerini düşündükleri yere çıkmak ve etki sahalarını genişletmek gibi sebeplerle istekli bir şekilde dâhil olmuş ve çok sayıda yeni proje oluşturmuşlardır. Kimi dairelerin bu süreçte arası açılmış, kimi daireler, öne çıkmış ve kimileri de sürece ayak uyduramadıkları için pasif bir konumda kaldıklarını düşünerek, yeni bir rol oluşturma içerisine girmişlerdir. Sonuç olarak aslında görülmesi gereken şey, AB üyelik sürecinin görünür kıldığı bu mücadele hâli aslında güç ve otorite arasında bir uyumlaşma çabasıdır.

Diğer yandan polisler ile toplumun sıradan insanları arasında da hep bir güç ilişkisi vardır. polis, toplumu düzenleyici, yoldan çıkmasını engelleyici ve istenen çizgide tutucu bir role sahiptir. Bu düzenleme ve istenen çizgi, herkesi mutlu etmekten uzak, ideolojik içeriği oldukça yoğun bir istikamete işaret eder. İnsanlar, düzenlenmekten, birilerinin kendilerini gözleyip gözetmesinden çoğu zaman hoşlanmazlar. Polis ile vatandaş arasındaki güç ilişkisi küçük ayrıntılarda kendini gösterir. mesela esnaf ile olan ilişkide, çoğu zaman yediği bir yemek için kaç para ödeyeceğini polis kendisi belirler. Genellikle 5 TL ya da 10 TL gibi yuvarlak bir rakam bırakır/verir ve masadan kalkar. Bu hareket, yenen yemeğin tam karşılığı olsa bile aslında bu bir güç ilişkisidir.

6.10. Kanun ve Düzen

Platon'un 'metaller simgeleştirmesinde', polis, devletin muhafızı olarak 'gümüş' ile sembolize edilir; polisler, gümüşten yapılma adamlardır: cesur ve karşılıksız bir ruha sahiptirler. Belirli bir menfaat için çalışanlar yani karşılık bekleyenlerse, bronzdur ve akıllarını kullanarak iş yapan yöneticiler de altın ile temsil olunmuştur. Platon'a göre devletin koruyucusu olarak polis, her zaman kuralların arkasında yatan mantığı ve gerekliliği anlamasa da aklın egemen olmasını sağlamalıdır. O günden bugüne geçen binlerce yıla rağmen bugün de polisin varlık nedeninin, ortak aklın egemen kılınması olduğu söylenebilir. Gerçi polisin, yasaların arkasındaki mantığı ve gerekliliği anlamadan, deyim yerindeyse 'gözlerimi kaparım vazifemi yaparım' anlayışında olması ciddi sorunlara yol açabilse de özünde yaptığı iş, siyasal bir topluluğun (ulus), siyasal egemenlik alanında genelgeçer olmasını istediği kanunların uygulanmasını

sağlamak ve bu sayede oluşacak düzeni koruyarak, istikrarlı bir şekilde devam ettirmektir.

Dillon (1974:11), 'Polisler Ne İşe Yarar?' başlıklı makalesinde, pek çok insan için polisin, bir anlaşmazlık, çatışma, şiddet, uyuşmazlık ve benzeri bir takım sosyal hastalıkları çağrıştırdığını ve şartların, bu tür sosyal hastalıkları ortadan kaldıracak derece ideal bir düzeye gelmesi hâlinde de polise gerek kalmayacağını düşündüğünü, belirtir. "Buradan bakıldığında polise ihtiyaç duyulması, sosyal bir hastalığın semptomu gibidir", der ve bu düşüncede olanların sadece toplumun belirli bir kesimi ile de sınırlı olmadığını, soldan ve sağdan pek çok ideâlistin de böyle düşünebildiklerine işaret eder. "Sol görüşlü ideâlistler, bir gün sınıfsız bir topluma ulaşıldığında polise ihtiyaç kalmayacağını; sağ görüşlü olanlarsa, denenmiş ve geleneksel otoritede somutlaşmış olan aklın egemenliğindeki bir siyasal varlığa ulaşılması hâlinde, muhâlif seslerin kontrol altına alınması için bir kuvvet ihtiyacının ortadan kalkacağını düşünürler" diye ilave eder (Dillon, 1974:11). Dillon, o halde der, insanların kafasında, "polis ihtiyacı, şeytani bir durumu çağrıştırmaktadır ve bu şeytani durum, insanın ideal şartlardan ne kadar uzak olduğunu hatırlatmaktadır. İdealden uzak olan insansa bu duruma hep üzülmektedir".

Dillon (1974:11) bu kışkırtıcı cümleleri söyler ama arkasından, polisin "bir sosyal hastalık belirtisi değil tam tersine bir sağlık göstergesi" olduğunu ileri sürer. Polisin tek bir varoluş nedeni vardır: bireylerin çıkarları ile çoğunluğun çıkarları arasındaki uyuşmazlık. Bu amaç doğrultusunda polise iki işlev yükler: (1) geniş anlamda

çoğunluğu, bireylerin şiddet içeren eylemlerinden korumak (2) bireyleri, çoğunluğun şiddet ve baskısına maruz kalmaya karşı korumak.

Gerçekten de polis her toplum için önemlidir çünkü birbirinden çok farklı amaçlar ve motivasyonlarla hareket edilen bir toplumdaki insanların birarada ve uyum içerisinde yaşayabilmeleri için belirli bir düzenin olması şarttır. Bu düzen, herkesin uymakla zorunlu olduğu kanunlar ile kurulur. Bu kanunların hak ve hukuk temelinde olması, o toplumun ortak çıkar, gelenek ve beklentileriyle örtüşmesi son derece önemli ve gereklidir. Aksi takdirde, zoraki uyulmak zorunda olunan bir kanundan bahsetmek gerekir ki bu da 'zorbalık' ve 'baskı' doğurucudur. Polis ise kanunların uygulanması için varolan bir mekanizmadır. Eğer bir yerde, hak, hukuk, toplum, ilişki, mülkiyet vb. olacaksa kuralların, kanunların, hukukun, düzenin ve polisin olması da kaçınılmazdır. Öteki türlü ancak ütopyalarda polissiz bir yaşam kurulabilir.

Devlet ise siyasal bir topluluğun toplumu yönetim aracıdır. Yani toplumun düzen içerisinde yaşamak ve bu sayede ilerlemek için kendi kendisini yönetmesi amacıyla oluşturduğu mekanizma. Dolayısıyla, polis, kanunları uygularken ve bu sayede düzenin devamını sağlarken aynı zamanda da devleti korumuş, onun devamını sağlamasını sağlamış olmaktadır. Devlet esasında, kanun ve kurallar hüküm sürdüğü sürece ayakta kalabilir. Bunun aksine olarak kanunların geçerliliğini yitirdiği ya da meşru bir içerikten yoksun olarak belirli bir zümrenin çıkarlarına hizmet ettiği durumlarda, polisin nasıl bir işlevinin olduğu hep tartışmalı olagelmiştir. Platon'un anlayışına göre polis, kanunları ve konulan kuralları sorgulamaksızın uygulamakla görevlidir. Sorgulamak ve bu konu üzerinde kafa yormak 'altın adamların' yani

yönetenlerin işidir. Bugün de bu görüşte olan pek çok insan vardır. Dillon (1974:13) bu görüşte olanları eleştirir. Ona göre muhalefet, farklı sesler, görüşler, istekler ve arzular hep vardır, olmalıdır ve bu sağlıklı bir durumdur. Muhâlif ses ve düşüncenin olmadığı, çatışmaların, uyuşmazlıkların yaşanmadığı bir toplumun olması ancak zihinsel bir kurguyla mümkün olabilir. Muhâlif olma hâli, insanın tabiatından kaynaklanır. Tıpkı güçlü olma isteği ve ihtiyacında olduğu gibi. Önemli olan, bu karşı düşünce ve görüşlerin nasıl ortaya konulduğu ve sonuçta nasıl bir şeye sebep olduğudur. Güce sahip olmaktan çok bu güçle ne yapıldığının önemli olması gibi.

Weiss'in (1974:25-26) belirttiği gibi polis, aynı zamanda bir semboldür: "yazılı kuralların egemen olduğu bir toplumun, düzeni sağlayan ve toplumun çıkarları doğrultusunda faaliyet gösteren bir devletin ve bu düzenin devamı sağlayarak, toplumun üyelerinin dirlik içerisinde yaşamalarını sağlayan kanunların". Bu nedenledir ki insanlar, polisten bu üç amaca uygun bir davranış sergilemesini beklerler. Ne var ki kanunlar, her zaman olması gerektiği gibi, demokratik bir sürece bağlı olarak genelin çıkarları doğrultusunda ve çoğulculuk gözetilerek hazırlanmaz; devleti yönetenler, her zaman adil ve rasyonel bir anlayışla, bürokratik sistemin gerektirdiği ilkeler doğrultusunda hareket etmez ve toplumdaki bireyler ve çok çeşitli gruplar da her zaman, kendi çıkar, istek ve arzularını çoğunluğunkini gözeterek gerçekleştirmeye çalışmakla sınırlı kalmazlar. Diğer bir anlatımla, her toplumda, mevcut kanunlardan hoşnut olmayan, bürokratik gücü kendi veya tanıdıkları, akrabaları çıkarına kullanan ve demokratik süreçlere tabi olmaksızın, kanunları, halk iradesi yerine gücüne dayanarak çıkarmaya çalışan bir sınıf ya da zümre olacaktır. Ancak polisin işlevi ve varlık nedeni her koşulda aynıdır ve kanunların uygulanması,

mutlaka gerekmektedir. Bu noktada Scribner (1974:33), "ne zaman polislerle ilgili bir seminer ya da toplantı olsa orada bulunan birkaç zenci mutlaka hemen söz alır ve polisin uyguladığı şiddet eylemlerinden, zenci mahallelerinde yaşayanlara çok acımasız davrandığından ve onların ihtiyaçlarına kayıtsız kaldığından şikâyet eder" der ve ekler: "bu insanlar, sanki kendi ülkelerinin polisinden değil de yabancı bir ülkenin ordusundan bahsetmektedirler". Scribner'e (1974:33) göre, polisin kullandığı gücün tam anlamıyla meşru olması son derece zordur ve bu da bütün sistemin ne kadar adil ve meşruiyet içerisinde işlediğine bağlıdır. Polis, söz konusu bir zenci mahallesi de olsa, orada yaşayanları korumak için bazı önlemler alacak ve işlenen suçları ortaya çıkarmak ya da suçluları yakalamak için gerektiğinde bazı zor kullanıcı tedbirlere başvuracaktır. Bu polisliğin doğasında vardır ama doğasında olan bir başka unsur da polisin sadece devletin, düzenin ve kanunların değil aynı zamanda bütün buralarda *işlemeyen, adil olmayan, işlerliğini kaybetmiş tüm aksaklıkların* da simgesi olmasının bir zorunluluk oluşudur.

Scribner (1974:34), zenci mahallelerinden polise karşı gösterilen tepkileri ele aldıktan sonra "eğer polis, 'adil' olmayan bir kanunu, meşruluğunu kaybetmiş bir güce dayanarak uygularsa işte o zaman, insanların yasalara uymaları için ahlaki bir yükümlülük kalmaz ve polisin de 'yabancı bir ülkenin ordusu'ndan farkı kalmaz" sonucuna varır. O takdirde insanların, o ordunun eşyasını yağmalamamak için hiçbir nedenleri yoktur, şiddete maruz kalma korkusundan başka" diye ekler.

O halde polisin yabancı bir ülke ordusu gibi algılanabilme riski her zaman için söz konusudur. Polisler, tıpkı diğer pek çok kurumun görevinde yavaş davranması ya da

eksiklik oluşması gibi durumlarda devreye girip açığı kapatmaları gibi zaman zaman da aslında adil olmayan bir kanun nedeniyle günah keçisi gibi görülebilirler. Bunun yanı sıra toplumsal olaylarda da bu 'günah keçisi' durumu çoğu kez söz konusudur. Toplumsal ve gösteri yürüyüleri ile ilgili kanun, genel olarak nelerin toplantı ve gösteri yürüyüşü olduğunu tanımlayıp, hangi saatlerde yapılabileceğini belirttikten sonra somut olarak nerelerde yapılacağını ilgili vâliliklerin yetkisine bırakmıştır. Ve vâlilikler de toplantı ve gösteri yürüyüşü yapılacak sokak, cadde ve alanları tespit ederek polise bildirirler. Çoğu zaman bu izin verilen yerler, göstericilerin istemedikleri, seslerini duyuramayacaklarını düşündükleri, görece kenar yerlerde kalır. Ama polis, izin verilen alanın dışındaki bir gösteri ve yürüyüşe izin vermemek zorundadır. Bu tür zamanlarda göstericilerin, devlete, siyasetçilere, bürokratlara ve bütün bir sisteme olan tepkileri ve öfkelerinin somut olarak yansıtıldığı kişiler polisler olur ve polislerin bazıları bu kadar büyük bir öfkeye neden olacak ne yaptıklarını anlamadıkları için bu durumu kişisel olarak üzerlerine alır ve son derece kızgın bir karşı tepki gösterirler.

Dillon'a (1974:15) göre, bu noktada kanunlar, her zaman için çoğunluğun çıkarlarını korur ve başka türlüsünü düşünmek de zordur. Korunması gerekli olan şey çoğunlukla, genel ahlak, kamu düzeni ve kamu sağlığı gibi çoğunluğa ait konulardır. Ancak polis aynı zamanda bireylerin haklarını ve çıkarlarını da çoğunluğa karşı korumak gibi bir işleve sahiptir. O nedenle der Dillon (1974:15), "polis, kanunları olduğu gibi, sokaktaki somut durumu hiç dikkate almaksızın harfiyen ve tam bir katılıkla uyguladığı takdirde bireyleri ve azınlık grupları dikkate almamış ve baskılamış olur. Bu nedenle polis, aktif bir sorumluluk almalı kanunlara eleştirel bir

gözle bakmalı ve uygulamada bireyleri ve azınlık grupları da dikkate alan bir konum belirlemelidir".

Her ne kadar Dillon böyle düşünmekte haklı ise de yerel düzeydeki uygulayıcı polislerin böylesi bir eleştirel konum almaları ve kanunları sorgular bir tutum takınmaları oldukça zordur. Gerçi polis, Dillon'un da belirttiği gibi aslında belli ölçüde kendi yargılamalarını ve durum değerlendirmesini yapmaktadır. Yukarıda takdir yetkisi içerisinde değinildiği gibi polis, uygulama sırasında her zaman her kanun hükmünü heryerde aynı şekilde ve katılıkta uygulamaz. Olaya, yere, duruma ve kişilere uygun bir tarz benimsemeye çalışır. Ancak yine de belirtmek gerekir ki kanunların özünü, lafzını ve ruhunu doğru anlamak ve yorumlamak kolay bir iş değildir ve sokaktaki polisten 'o anda', olayın sıcaklığı içerisinde böylesi bir süzgeçten geçirmesini beklemek pek doğru değildir. Kaldı ki polisler, aldıkları eğitim ve donanım yönüyle de buna uygun bir altyapıya sahip değillerdir.

Belki Polis Akdemisinde verilen eğitimin hukuk mantığı adına belirli bir nosyon kazandırdığı söylenebilir ama bu eğitim soyut anlamda hukuk felsefesi, hukukun ve kanunların toplumsal işlevi, kanunların sosyolojisi, kanun ile düzen arasındaki ilişki ve polisin burdaki konumu gibi konulardan çok somut olarak ceza hukuku, medeni hukuk, polis meslek hukuku gibi yürürlükteki mevzuatın öğretilmesine dayanmaktadır. Polisler genellikle mevzuatı iyi bildiklerinde, iyi bir polis olacaklarını düşünürler. Kanun maddelerini ezberden söyleyebilmek, iyi bir polislik göstergesi gibi algılanır. Oysa ki, aslolan kanunların ruhunun sokağa yansıtılması ve halkın kanun yapıcı iradesinin egemen olduğunun hissettirilmesidir. Devletin işleyiş

biçimini eleştirmek için kullanılan gülünç bir niteleme olarak, 'Yassah' tabiri, aslında, hukuk felsefesinden ve kanunların ruhundan yoksun bir kanun uygulayıcısının, mevzuat hükümlerini herşey zannederek, mutlak bir emir gibi algılamasından kaynaklanan bir sorundur. Burada uygulayıcıya göre neredeyse, kanunda yeri olmayan herşey yasaktır. Oysa kanunlar, uyulması gereken kurallardır. Yasak ise yapılması, engellenen eylemler için konulur. Aslında birbirinin karşıtı gibi bir durum söz konusudur ama uygulamada polisler genellikle, kanun ile yasak arasında bir ayrım yokmuş gibi davranırlar. Mesela bir kişinin kırmızı ışıkta durmasını emreder ama aynı ışıkta geçmesini yasaklamaz. Kırmızı ışıkta geçmek yasak değil, kanuna aykırı bir eylemdir. Kişi, isterse kırmızı şıkta geçmenin karşılığı olan para cezasını ödemeyi göze alabilir ve geçebilir. Oysa ki polisler için bu bir yasak meselesidir. Tıpkı bunun gibi kanun ve düzen arasında da ince bir ayrım söz konusudur. Kanun ile düzen aynı şey değildir. Düzenin işlemesi her zaman kanunların iyi uygulanmasına bağlı değildir. Bazen, kanunların uygulanmaması düzenin sürmesinde daha etkilidir. Kanunun zıttı, kaos; düzenin ki ise belki anarşidir, denebilir. Kaos, kuralsızlık hâlidir oysa anarşi, kural tanımamaktır. Dolayısıyla kanunların yokluğu ile düzenin yok olması başka başka şeylerdir. Sokakta genellikle bu tür ayrımlar kaybolur. Polisler, kendi anladıkları kadar bir esnekliğe sahiptirler. Bu anlamda polis, dışardan kendisine gelen birşeyi uygulamaktadır. Yani, yasama tarafından çıkartılan kanunları ya da yürütme tarafından emredilen tüzük, yönetmelik, genelge vb. kuralları uygularken aslında dışardan bir emre itaat ediyor gibidir. Ve emir, sorgulanmadan uygulanır. Ne var ki bir emrin uygulanışı ile bir kanunun uygulanması arasındaki nitelik farkı yerel düzeydeki polisin, halkın anlayışına havale ettiği bir meseledir. Politikalar da tıpkı kanunlar gibi polislere

dışardan gelen emirlerdir. Bir kez daha emir, sorgulanmadan uygulanmalıdır ancak bu durum yerel düzeyde hiç de böyle olmaz. Polisler, politikaları, kanunlardan çok farklı görür ve kendilerinde eleştirel bakma ve yoruma tabi tutma hakkını sonuna kadar görürler.

6.11. Politikalar ve Polisler: Uygulama Problemi

Owusu (1975:370), yıllar evvel Evans-Pritchard'ın, hükümetlerin uyguladıkları politikalar üzerine çalışmak isteyen antropologlara şu tavsiyede bulunduğunu yazar: "Bir antropolog için pratik problemleri soruşturmak hoş birşeymiş gibi görünebilir. Belki gerçekten de öyledir ama o kişinin şunu bilmesi gerekir ki bu durumda antropolojinin alanından çıkılmış ve bilim-dışı olan 'kamu idaresi'nin alanına girilmiş olur". Evans-Pritchard, görüldüğü gibi hükümetlerin politikalarını bütünüyle bilim-dışı bir faaliyet alanı olarak görmektedir. Oysa pek çok politika belgesi, işe, varolan bir sorunu tespit ederek başlar ve bu aşamada pek çok bilimci ve araştırmacının katkılarından faydalanıldığı yazar. Arkasından söz konusu politika oluşturulurken nasıl bir yöntem izlendiği ortaya konulur ve bu izlenen yöntemin de oldukça nesnel ve bilimsel ölçütlere göre olduğu gösterilir. Aslına bakılırsa, politikalar, geleneksel olarak siyaset biliminin bir çalışma konusu yapılagelmiştir ve bu yönüyle bilim-dışı olarak algılanmamıştır. Oysa ki siyaset antropolojisiyle ilgilenen pek çok antropolog, belki de Evans-Pritchard'ın tavsiyesine uyarak, 'politikalar' söz konusu olduğunda buna hep şüpheyle yaklaşmışlar ve bu şüphenin doğurduğu pek çok soru sormuşlardır.

Bu soruların gelip düğümlendiği nokta ise: 'politika çalışmalarının, bilimsel otoriteyi kullanarak aslında siyasi olarak yapılmak istenenlere bir kılıf olup olmadığı ve siyasal iktidarların da bu yolla aksi halde kabul ettiremeyecekleri gündemlerini, rahatça uygulama alanı ve imkânı bulup bulmadıkları'dır. Eğer öyleyse, bilimin ve hele de bilimciler içerisinde belki de otoriteyi ve gücü elinde bulunduranlara karşı en eleştirel konumda bulunanlar arasında yer alan antropologların böyle bir amaca 'alet olmamaları' gerektiği düşüncesi, yeni ve önemli bir tartışma alanı açmıştır.

O halde politikalar nedir? Nasıl oluşturulmakta ve nasıl işlemektedir? Uygulamaya ne şekilde yansımaktadır? Yerel düzeyde insanlar politikaları nasıl algılamaktadırlar? Politikalar, bir tür gücün, özellikle de meşru olmayan gücün meşrulaştırılmasına mı hizmet etmektedirler? Antropoloji ve diğer sosyal bilimler bu noktada nerede durmaktadır ve gerçekten katkı verebilir mi? gibi soruların cevaplanması politikaların doğasının anlaşılması açısından son derece önemli ve gündelik hayatta, devlet birimlerinin pek çok uygulamasının anlaşılmasında oldukça gereklidir.

Cochrane (1980:445), "politikalar, siyasetçilerin yaptıkları şeyler herneyse odur...siyasetçilerin amacı ise iktidara gelerek belirli kararları alma ve uygulayabilme gücüne ulaşmaktır." der. O halde, politikalar, siyasetçilerin aldıkları ve uyguladıkları kararlarla ilgilidir ve bu nedenle de siyasi-olanın dışında kalması söz konusu değildir. Ne var ki, politikaların ve karar alma süreçlerinin tek aktörleri ve belirleyicileri siyasetçiler değildir. Bu noktada bürokrasi ve bürokratlar da en az siyasetçiler kadar önemli ve etkilidirler. Kurumsal kurama göre bürokrasi, rasyonel bir idare biçimidir ve buna bağlı olarak da 'meşru bir otorite'ye sahiptir. Neyin, nasıl

yapılacağı baştan yazılı bir takım ilke ve kurallarla belirlenmiştir ve bürokrasiyi işletenler, bu ilke ve kurallar doğrultusunda kendi rollerini en iyi şekilde yerine getirmekle görevlidirler. Herhangi bir keyfiyet ve siyasi kaygı söz konusu değildir. Bürokratik yapılanma biçimi, bu tür bir keyfiliğe ya da siyasete izin vermemelidir. Bürokratlar, teknik birer uzmandırlar ve işlerini profesyonelce yerine getirirler çünkü sistem bunu gerektirmektedir. Weber'e göre bir toplumu asıl idare edenler bürokratlardır. Siyasetçiler, geçici ve çoğu zaman teknik uzmanlığa ve yeterli tecrübeye sahip değillerdir; o nedenle kaçınılmaz olarak, işler, bürokrasiye göre yürüyecektir. Bu noktadan hareketle, politikaların, aslında rasyonel bir sistemi, uzmanlıklarına ve yazılı bir takım ilke/kurallara göre profesyonelce işleten bürokratların temel uğraş alanları olduğu ve dolayısıyla da politikalara bütünüyle siyasi bakmanın doğru olmadığı akla gelmektedir. Cochrane (1980:445)'ın belirttiği gibi, siyaset iktidara ulaşmak için yapılır oysa politikalar, iktidarın verdiği gücü kullanarak kararlar almayı ve bu kararları uygulamayı sağlayan bir araçtır. Ona göre politikalar da tıpkı bürokrasi gibi birer yönetim aracıdır. Daha doğrusu, bir metafora başvurursak, bürokrasi, politika ve projeler, bir bilgisayarın donanım ve yazılımı gibidirler. Bürokrasi gerekli olan donanımı ve teknik yapılanmayı; politikalar ise bu yapının işletilmesini ve harekete geçirilmesini sağlar. Bu nedenle, politikalar hem donanıma bağlı ve ona göre; hem de ondan bağımsız ve onu etkileyen bir konumdadır. Cochrane (1980: 445-446) buradan hareketle, politikalar için "ne akademik ve ne de bütünüyle pragmatiktirler. Ne 'pür' bilimci ve ne de 'pür' bürokrat tam olarak işin içinden çıkabilir." saptamasında bulunur. Onu salt bir 'uygulamalı bilim' gibi görmek de doğru değildir, 'bilim-dışı bir yönetim faaliyeti' olarak görmek de.

Gerçekten de politikaların bilimsel mi yoksa bilim-dışı mı olduğu oldukça tartışmalıdır. Bilimsellik ile bilim-dışılık arasındaki belirsizliğin uygulamaya yansımaları da çok çeşitli olabilmektedir. Örneğin İçişleri Bakanlığı'nda, AB sürecinde oluşturulan ya da uyumlaştırılan yeni politikaları belirlerken ve yeni proje taslakları hazırlarken akademik bir katkı alınması neredeyse olmazsa olmaz bir kural hâline gelmiştir. Burada politikaların bilimsel bir içeriğinin olduğu ya da olması gerekliliğinden hareket edilmektedir. Ve bu akademik katkının en iyi alınabileceği yer olarak da Polis Akademisi görülmüştür. Güvenlik politikaları bağlamında alınacak her yeni karara akademisyenlerin de katılması sanki işin siyasi ve idari eksiklerini giderecek bir bilimsel otorite kazandırıyor gibi algılanmaktadır. Güvenlik politikaları bağlamında AB sürecinin en yoğun olarak yaşandığı 2003-2007 yılları arasında İçişleri Bakanlığı'na bağlı bütün birimlerinin koordinasyonundan sorumlu Daire'nin Başkanı konumunda bulunan E.A.'ya bir keresinde "Neden her türlü proje ve politika belirlenmesinde Polis Akademisi'nden bazı hocaların (genellikle aynı isimlerdi bunlar) çağrıldığını" sormuştum. Bunun üzerine aramızda şu konuşma geçti:

> *A.E.*: Onlarsız olmaz. Çok yetkin hocalar var. Bilimsel araştırmaları var. Onların bu birikiminden yararlanmak lazım.
>
> *Etnograf*: Ama sonuçta verilen kararın sorumluluğu onlara ait değil ve dolayısıyla onları dinlemek zorunda da değilsiniz. Yani demek istediğim eğer onların araştırmalarından çıkan bir sonuç veya bilimsel olarak ileri sürdükleri bir görüş, Bakanlığın genel

olarak amacı ve politikalarıyla uyuşmazsa ne yapacaksınız. O takdirde dikkate almama gibi bir esnekliğe sahip misiniz?

A.E.: Merak etme, bunlar bizim hocalar. Onlardan Bakanlığa zarar verecek bir görüş çıkmaz. Aşağı yukarı bizim gibi düşünen ve AB sürecine bizim gibi yaklaşan adamlar.

Etnograf: Ama sonuçta bilimsel bir araştırmadan ne çıkacağı belli de olmaz değil mi? Hocalar ne kadar sizin gibi olursa olsun, önemli olan 'nesnel gerçek'in ne olduğu değil midir?

A.E.: Burada nesnel gerçek, bizim bakanlık olarak AB sürecine katkı vermek istediğimiz ve bu yolda gerekli olan her türlü değişiklikleri ve yenilikleri yapma iradesine ve gücüne sahip olmamız. Bu bir nesnel gerçek. Hocalar da bu niyette insanlar.

Aslında görüldüğü gibi akdemisyenlerin buradaki konumları bir çeşit 'danışmanlık hizmeti veren kişiler' olarak ikincil bir önem sahiptir. Bürokratlar, akademisyenlere sadece danışmak ve uygun gördükleri fikirleri alıp uygun görmedikleriyle ilgilenmeme hakkına sahiptirler. O nedenle de aslında bürokratların, hoşuna gitmeyecek hiçbir araştırma sonucu olmamaktadır. Ya da diğer bir deyişle, söz konusu akademisyenlerin, 'kullanılan' görüşlerinin tamamı Bakanlık politikalarıyla uyumlu ve bürokratların düşünceleriyle paralellik arzedici olmaktadır. Ki zaten "Merak etme, bunlar bizim hocalar. Onlardan Bakanlığa zarar verecek bir görüş çıkmaz." Cümlesi de aslında hangi akademisyenlerin görüşlerinden yararlanılacağı düşünülürken seçici davranıldığını ve en çok 'duymak istenilenleri' söyleyeceklerin davet edildiğini göstermektedir. Buradaki 'bizim' kelimesi de ayrıca önemlidir çünkü

bu ‘bizim’, hem ideolojik anlamda aynı dünya görüşüne sahip olmayı ve hem de söz konusu bürokratla aynı okuldan mezun olmuş olmayı içeren bir anlama sahiptir. Bir diğer nokta, Bakanlık’ın üst düzey bürokratları çoğunlukla Siyasal Bilgiler Fakülteleri’nden gelmektedirler ve Polis Akademisi’nden çağrılan öğretim üyelerinin bir kısmıyla okuldan gelen bir sınıf arkadaşlıkları vardır. ‘Bizim hocalar’ tabiri biraz da bu geçmişe atıf yapar niteliktedir. Ancak, A.E.’nin, “Onlardan Bakanlık’a zarar verecek bir görüş çıkmaz” cümlesi, politikalara olan bilim-dışı bakışın bir sonucudur. Yani aslında yapılmak istenenler baştan belirlenmiştir ya da kafalarda uygulamaya sokulmak istenen bir gündem vardır ve asıl uğraş alanı, bu gündemin nasıl en iyi şekilde politika hâline getirileceğiyle ilgilidir. Bu noktada akademisyenlerin, birikimlerine dayanarak bunu en iyi şekilde yapabilecekleri ve ‘bürokratların kafalarındakini en iyi kâğıta geçirebilecekleri’ düşünülmektedir. Kaldı ki bu sayede ortaya çıkan politikalar konusunda bir eleştiri geldiği takdirde sorumluluk akademisyenlere ve hatta ‘bilimsel temellere’ yüklenebilmektedir. Karar verici ve uygulamakla sorumlu olanlar ile bu karardan etkilenen ve uygulaması beklenenler arasında sürekli olarak varolan gerginlik açısından bürokratların burada gözüken tavrı son derece kritik bir öneme sahiptir. Bakanlık’ın İnsan Hakları, Strateji Geliştirme ve Avrupa Birliği gibi merkez birimlerinde yaklaşık on beş yıl, oldukça aktif bir şekilde doğrudan doğruya Müsteşar ve Bakanlarla birlikte çalışmış olan bir başka üst düzey bürokrat olan A.Ş.’ın bu konudaki görüşleri şöyledir:

> *Etnograf*: Bakanlık politikalarına karşı bir eleştiri geldiğinde bunun sorumluluğu ya da muhatabı kimdir?

A.Ş.: Sorumlusu en başta Bakan ve hükümettir tabiki ve sonra kurumsal olarak Bakanlık'tır.

Etnograf: Bürokratlar nerededir peki? Onların sorumluluğu yok mudur?

A.Ş.: Vardır tabii ama bu sorumluluk daha çok bürokrasinin tepesindeki kişiye; Genel Müdür, Müsteşar ve Bakan'adır. Eğer bir bürokrat işini layıkıyla yerine getiremezse, yerinden olur.

Etnograf: Bütün sorumluluğu yerinin değişmesiyle sınırlı mıdır?

A.Ş: Hmm..Öyle gözüküyor. Bürokratlar işlerini yaparken çoğunlukla üstlerini düşünerek hareket ederler. Yükselmek, tutulan bir adam olmak isterler. Hiç değilse yerlerinden olmamak için uğraşırlar.

Etnograf.: Peki, bir politika oluşturulurken, örneğin sizin başında bulunduğunuz Daire tarafından AB müktesebatına uyum sürecinde bir yol haritası oluşturulurken asıl belirleyici olan kim? Bürokrat mı üst yöneticiler midir?

A.Ş: işin mutfak kısmını tamamen alt düzeydeki bürokratlar yapar. Hazırlar, pişirir ve üsttekilerin önüne koyarlar. Onlar da eğer onay verirse o politika yürürlüğe girer. Değilse, hiçbir şekilde hayat bulma şansı yoktur.

Etnograf: Onay verip vermemeleri nasıl olur peki? Yani demek istediğim, politikaların oluşum aşamasında, içerik olarak oldukça karmaşık ve teknik uzmanlık gerektiren belgeler olduğunu varsayarsak, üst düzey yöneticilerin onay

verebilmeleri için de belirli bir teknik bilgi düzeyi gerekmez mi? Veya bu eksiği nasıl aşarlar?

A.Ş.: Aslına bakarsan evet gerektirir ve çoğu zaman alt düzeyde hazırlayıcı konumundakilerin en önemli başarı göstergelerinden biri çok teknik meseleleri üsttekilerin diliyle anlatabilme becerisidir. Zaten bunu yapan bürokrat, başarılı olandır. Bir de şu var ki üst düzeydekilerin teknik bilgi düzeyi ne kadar azsa, altında çalıştıracaklarda aradıkları nitelikler, teknik uzmanlıktan çok güven duyma üzerine doğru kayar.

Etnograf: Nasıl yani? Biraz açar mısınız?

A.Ş: Yani, etrafınıza bakın. Üst düzey bir yönetici teknik konularda ne kadar birikim sahibiyse ve donanımlıyla altında çalıştıracağı insanların öncelikle iş kâlitesine ve teknik donanımına bakar. Güven duyma, ideolojik yakınlık vs. Sonra gelir. Bu ne kadar eksikse o kadar çok ideoloji, ortak geçmiş, memleketli olma gibi unsurlar devreye girer. Bakın çevrenize, bunun böyle olduğunu göreceksiniz. Çünkü gerçekten işini bilen bir insanın altındakilere güven duyması zamanla gelişecek olan bir konudur. Yapılan işlerle ve alınan sonuçlarla görülecek olan bir yetkinliktir yoksa baştan, verili niteliklerden kaynaklanan bir durum değil. Bir başka nokta da şudur: birikim sahibi olan bir müsteşar ya da bakan ortaya çıkan bir sorun ya da eleştiri karşısında sorumluluğu kendisi üstlenir. Değilse, altındakilere veya başkaca sebeplere atma eğilimi taşır. Ben hep bunu

görmüşümdür. Bu yüzden altındakilerin kendilerine tam bir bağlılığı onlar açısından kritik bir önemdedir. Sır ifşa etmemeli, gerektiğinde açıkları kapatmalı ve istendiğinde de her türlü sorumluluğu üstlenebilecek bir ruh hâlinde olmalıdır.

Etnograf: Bu mutfakta çalışan dediğiniz bürokratların uygulayıcılara ve politikalardan etkilenenlere bakışları nasıldır? Onlarla ilişkileri...

A.Ş.: Burada da yine üsttekilerin onları hangi kriterlere göre oraya getirdiklerinin büyük bir önemi vardır. Eğer teknik donanım ve bilgi birikimi nedeniyle atananların uygulayıcılardan gelen istek, eleştiri ve önerilere kayıtsız kalmaları söz konusu değildir. Bunu bir kazanım ve zenginlik olarak görürler. Ötekilerinse çoğunlukla uygulayıcılara kapalı olduklarını söyleyebilirim. Onların meselesi çok büyük ölçüde atanmalarını sağlayan üsttekileri memnun etmektir. Politikaların içeriği, nasıl yansıdığı vs. Çok sonra gelir ve bir öenmi de yoktur. Bu bir çeşit diyet ödemedir bana göre.

Etnograf: Bildiğim kadarıyla siz de çok çeşitli partilerden Bakanlar döneminde Daire Başkanlıkları yaptınız. Kendinizi nereye koyuyorsunuz bu anlattığınız çerçevede.

A.Ş.:Evet uzun yıllar kaldım ama bu her nedense bir biçimde bana karşı güven duyulmasından dolayıydı. Oysa ki ben kendi birikimimle çalıştım hep ve yeri geldiğinde karşı da çıktım. Yani evet hep belli bir düzeyde kaldım ama işte gördüğün gibi kaç

> yıldır merkezdeyim ama henüz Vâli değilim. Oysa çok daha kısa süre kalanlar ve neredeyse hiçbir işe dokunmayanların pek çoğunun isimlerinden önce 'Vâli' yazar.

A.Ş. ile bu görüşme sonrasında Bakanlık'ın tarihi denebilecek olan eski yemekhanesinde öğle yemekleri sırasında ve bir iki kez Avrupa Birliği bağlamında yapılan toplantı ve seminerlerde olmak üzere pek çok kez biraraya geldim. Gerek onun bana anlattıklarından ve gerekse de kendi yaklaşımlarından sonra bir politikanın yerel düzeydeki yansıyış biçiminin ve uygulamadaki problemlerin merkez bürokrasideki iç çekişmelerle ve bireysel ilişkilerle yakından ilgili olduğu kanısının oluştuğunu söyleyebiliri. Yerel düzeydeki uygulayıcıların yeni bir politikaya olan bakışları ve onu uygulamaya yansıtışları da aslında bir anlamda merkezdekilerle olan ilişki türüne göre değişkenlik gösterir niteliktedir.

Bunun yanı sıra, Bakanlık ve EGM'de pek çok bürokratın, mevcut hükümetin kendilerine olan yaklaşımına (maaş zamları, özlük hakları düzenlemesi, polise olan bakışı ve söylem bazında polise detsek verip vermediği) ve kendi ideolojik yönelimlerine göre bir AB tutumu takındığına da şahit olmuşumdur. Yani 'hükümet için AB üyeliği hükümetin önem verdiği bir konu, hükümet bizi tutuyor, o halde bu sürece –dolayısıyla hükümete- destek vermeliyiz anlayışı' Bakanlık ve EGM'nin faaliyetlerinde oldukça egemendir. Çok alt düzeyde çalışan bazı komiserlerin bile kendi aralarında, 'hükümet iyi şeyler yapıyor, destek vermeliyiz' diye konuştuklarını çok duymuşumdur. Burada destek vermekle kastedilen, 'bir AB projesi yapmak ve hükümetin elini güçlendirecek politikaların hazırlanmasına katkı sağlamak'tır.

Politikaların, ‘uygulanan ve işletilen’, dinamik bir doğası vardır. Oysa bürokrasi daha, ‘statik çağrışımlı’dır denebilir. Siyasi alan aslında bürokrasiden çok politikalardır. Bu nedenledir ki siyasetçiler için politikalar, bürokratik yapılanmalardan çok daha önemli birer araçtır. Çünkü politikalar, uzun süreli değillerdir, pratik sorunlardan hareketle pratik çözümler getirmek için hazırlanırlar ve en önemlisi de politikalar ile sınırlı kaynakların nereye ve nasıl kullanılacağına karar verilmiş olur. Siyasetçiler, tam da böylesi bir yönetim aracına ihtiyaç duymaktadırlar aslında. Kısa sürede sonuç alma imkânı sağlayan, kaynakların nereye kullanılacağına yardımcı olan ve sonuçta bir şeyleri çözmüşlük hissi doğuran. Cochrane (1980:446), politikaların bir diğer özelliği olarak ‘şu andan çok gelecekle ilgili’ olmalarından söz eder. Mevcut sorunların gerçekte ne gibi özelliklere sahip olduğundan çok gelecekteki çözümler ve yapılmak istenenler, asıl gündem maddesini oluşturmaktadır. Politikaların bu şekilde geleceğe dönük bir karakter taşımaları, oluşma sürecini her türlü istek, özlem, arzu ve kaygılara açık hale getiricidir. Son olarak yine Cochrane’nin (1980:446-447) üzerinde durduğu gibi politikalar, ‘kısa, net, anlaşılır cümlelerle’ yazılırlar ve ‘nicel olarak somut bir şekilde ölçülebilir’ olmaları gerekir. Burada Cochrane, nicel verilerin bir görüşü ya da savı ‘nesnel’ gösterme adına çok önemli olduğunu belirtir. İnsanlar aksi takdirde inanmayacakları bir durumu binlerce istatistik üzerinden duyduklarında inandırıcı kabul etmeye yatkın olmaktadırlar. Nitel araştırmalar bu noktada ‘nesnellik’ten çok ‘gerçeklik’ten hareket eder ve nicel araştırmaların nesnellik adına taşıdıkları manipülatif yanlara karşı hep bir şüphe barındırır.

Bütün bu tartışmalı yanlarına karşın politikalar, artık gündelik hayatın her aşamasında etkili birer yönetim araçları hâline gelmiştir. Hatta etkilemekten öteye geçerek insanın kamusal ve sosyal hayata adım atmasından itibaren onu kuşatarak hareketlerini kontrol eden ve belli bir biçim veren birer 'cihaz' gibi işlev görmektedirler. Politikalar aracılığıyla bireyler 'suçlu', 'sapkın', 'iyi vatandaş' gibi bir takım kategorilere sokulmakta ve insanlar Shore'nin ifadesiyle "beşikten mezara kadar çok çeşitli politikalara göre sınıflandırılmakta, şekillendirilmekte ve düzene sokularak kontrol altında tutulmaktadırlar". Politikalara, tüm bunları yapabilme gücünü ise temelde, kullanılan dilin nesnel ve bilimsellik iddiası taşıması ve ya da öyle gösterilmesi ve kitlelerin politikaların hazırlanma ve uygulanma süreçlerinden habersiz ve buna dâhil olmak gibi bir güce sahip olmayışları sağlamaktadır. Belki de bu yüzden, Wedel v.d. (2005:38), "politikalar, polise gerek olmadan kullanılan güç biçimidir" demektedirler. Nasıl ki polisler, kanunları uygularken belli ölçüde 'buyurgan' ve 'uzlaşmaz' ya da kişisel istekleri dikkate almayan 'dediğim dedik' bir tavır benimsiyorlarsa, merkezdeki politika-üretenlerin de politikaları oluştururken uygulayıcı polislere karşı böylesi bir tutum takındıkları söylenebilir.

Politika ve polis, bir site devletini idare etmek anlamında aynı kökten, Yunanca *politie*'den gelmektedirler ve bu yönüyle politikaların meseleleri çözmenin 'iyi bir yolu' olarak bakılmakta ve meşru bir otoriteye sahip olduğu hissine kapılınmaktadır. Politika-üretenlerin bu buyurgan tavrı ve tutumunun arkasında bir 'otorite'nin yattığı çok açıktır. Bir kere onlara politka oluşturma hakkını yasalar vermektedir. Ayrıca o işi en iyi onların yapabileceği düşüncesiyle bulundukları konuma gelmişlerdir. Dolayısıyla politikalardan etkilenenleri dikkate alsalar bile 'yukardan-aşağıya' bir tavır hep söz konusudur. Uzun yıllar merkezde pek çok Daire Başkanı'nın özel

kalemiyle çalışmış olan bir polis memuru konuya netlik kazandırabilecek olan şu cümleleri söylemişti:

> Bir memur bir Daire Başkanı ile görüşmek istediği zaman özel kaleme gelir. Özel kalem, memur eğer çok önemli bir problem nedeniyle gelmemişse ya da Daire Başkanıyla özel bir yakınlığı vs. yoksa onu görüştürmeyecektir. Türlü yollarla bunun uygun bir çözüm yoluna bakılır. Memurlar için Daire Başkanlar'ı ulaşılmazdırlar. Daire Başkanları için de memurlar ulaşılmaz derecede uzaktırlar.

Aslına bakılırsa bu 'uzaklık' yerelde düzeydeki takdir yetkisini ve kendi başınalığı da arttırıcıdır. Polislerin merkezle olan zihinsel uzaklıkları, somut olarak uygulamak zorunda oldukları politikalarla da 'zihinsel bir uzaklık'a neden olur. Çoğu kez polisler, yazılı emirlere, alttan alta sezdirilen ağır yaptırım uygulanması riskine ve sert tedbirlere rağmen yeni bir politikaya karşı çok 'uzak' bir ruhâli içerisindedirler. Kendilerinden, temas edemedikleri, yakınlık kuramadıkları ve kendilerine sorun etmedikleri bir konuda birşeyler için gayret göstermeleri veya içinde bulundukları durumu değiştirmeleri istenmektedir ama söz konusu bu 'zihinsel uzaklık hâli' politikalarla aralarına büyük bir mesafe koymaktadır. Oysa amir konumunda olanlar için durum biraz farklıdır. Belki onlar da bu tür bir 'zihinsel uzaklık' yaşamaktadırlar ancak konumları nedeniyle kendilerini politikaların uygulanmasını sağlamak zorunda hissetmektedirler. Bu durum amirlerin, politikaları üretenlere daha yakınmış gibi hissetmelerine neden olur ancak ironik olan şey, amirlerin merkezden gelen politikaları benimseme ve ona yakınlık kurma düzeyleri ile memurların amirlerine

olan yakınlıkları arasında bir ters orantının oluşudur. Ben en çok sevilen amirlerin, memurların dünyasına en yakın ve dolayısıyla da merkezdekilere en uzak olanlar olduğunu görmüşümdür çoğu kez. Tersinden söylemek gerekirse, yenilikçi, 'merkezdekilerin ağzıyla konuşan' olarak nitelenen, gece nöbetlerinde memurlarla 'çiğköfte ya da mangal partilerine dâhil olmayan', onların konuştukları konulardan zevk almayan, onlar gibi giyinip, onların izlemekten keyif aldıkları bir filmi izlemeyen ya da sevdikleri bir bilgisayar oyunu oynamayan amirler pek sevilmezler. Bu amirler çoğu zaman birer 'yaban' olarak algılanırlar. Yani dışardan ve temkinli olunması gereken biri. Oysaki polislik mesleğinde çalışanlar arasında ve amir memur ilişkisi içerisinde karşılıklı güven olması çok gereklidir ve bu tür amirler en çok bu tür bir güven eksikliğinden yakınırlar. M.E. bu tür bir amire tipik bir örnektir. Görece eğitimli bir aileden gelmiştir. Akademi hayatı boyunca 'entel' diye nitelenmiş ama buna aldırış etmeyerek 'gitar' kursuna gitmiş ve tiyatroya gitme alışkanlığı edinmiştir. Sonraki yıllarda ise Emniyet'in açtığı sınavı kazanarak Birleşmiş Milletler Doğu Timor Misyonu'nda iki yıl çalışmış ve arkasından da Yüksek Lisans yapmak için İngiltere'ye gitmiş, Dönüşünde ise Erzurum'a tayin edilmiştir. Ben, dört günlük bir Erzurum programı kapsamında birlikte olduğumda, bana sürekli olarak çalıştığı memurlardan yakındı. Pek çoğunun 'kalın kafalı' olduğuna varan cümleleri büyük bir kızgınlıkla sıraladı. En önemlisi de hiçbirine güvenmediğini belirtti. Neden bu kadar güvensiz olduğunu sorduğumda, "Çünkü, hiçbiri söylediğim hiçbirşeye inanmıyor, beni uzaylı gibi görüyorlar" diye cavapladı. Bu 'uzaylı gibi görülme' aslına ona özgü olmayıp pek çok amir için de geçerlidir. Memurlar için fiziksel ve teknolojik düzeyde olmayan, düşünsel ve anlayış düzeyindeki her değişiklik, bir 'yabancılaşma hâli'nin tezahürü gibi algılanmaktadır. Burada hemen belirtilmesi

gerekir ki yeni bir teknolojinin getirilmesi ve fiziksel çalışma koşullarının değiştirilmesi de tam tersine büyük bir kabul görmektedir.

AB sürecinde oluşturulan pek çok yeni politikanın da buna benzer bir süreç yaşadığı söylenebilir. Bu dönemde güvenlik alanında oluşturulan pek çok yeni politika ve proje, yerel düzeyde polisler tarafından uygulamaya geçirilememiştir. Polis, kurum olarak aynı zamanda iktidarın zor kullanma gücüne sahiptir ya da şöyle de denebilir ki 'polis, sokaktaki iktidardır'. Muir (1977), bu durumu ifade etmek için polisleri, "sokak-başındaki siyasetçiler"olarak niteler. Benzer şekilde Lipsky (1981:5) de polisleri, 'sokak bürokratları' arasında sayar. Buradan da anlaşılabileceği gibi polisler, sokakta yani yerel düzeyde çalışırlarken aslında siyasal iktidarın meşru gücünü kullanmaktadırlar. Bu kendilerine verilmiş bir güçtür ve amacı, kanunların uygulanarak düzenin sağlanmasıdır. Polis bir bakıma siyasetçinin sokaktaki uzantısıdır ve dolayısıyla aslında politikalar ile ilişkisi, siyasetçininkinden çok da farklı değildir. Ancak polis, gündelik faaliyetleri içerisinde, kullanmış olduğu meşru gücün aslında bu gücü kullanma yetkisine sahip siyasal otorite tarafından kendisine verilmiş olduğu bilincinden uzaktır. Zaman zaman trafik polisleri ile milletvekilleri arasında yaşananlar televizyonlarda gösterilir. Milletvekili, polislerin yaptıkları kontroller sırasında kimliğini ve ya da sürücü belgesini göstermek istemez, yazılan cezaya çok sinirlenir ve hatta bazı durumlarda polisleri dövmeye kalkışanları bile olabilmektedir. Bu tür karşılaşma anına tanık olan trafik memuru K.A., milletvekillinin 'sen, kimin yetkisini kullanarak kime ceza kesiyorsun, sana bu yetkiyi sağlayan benim' dediğini aktarmıştır. Güç, doğası gereği, insanı ötekiler üzerinde etkili ve baskın kıldığı için, polisler zamanla bu gücü kendilerine ait gibi görür veya öyle hissederler. Kişilik yapıları ve gücün doğası gereği polisler,

kullandıkları güç ile kendi kişiliklerini özdeş hale getirir ve 'bağımsız bir iktidar' gibi davranırlar. Bu durum, polise gösterilen tepkilerin önemli bir nedenidir çünkü halk polisten kullandığı gücün aslında kendisine verilmiş bir şey olduğunun bilincinde olmasını istemekte ve beklemektedir. AB sürecinde getiririlen yenileşmelerin ortak özelliği, 'temel hak ve özgürlükler'e, 'insan hakları'na ve 'hukkukun üstünlüğü'ne duyarlı bir devlet işleyişi ve bürokratik yapılanma oluşturmaktır. Bu amaca ulaşabilmek için bütün bunlara duyarlı bir polis teşkilatı oluşturulması şarttır. Buna karşın polislerin bunlara duyarlılık geliştirebilmeleri için herşeyden önce kullandıkları gücün siyasal iktidara bağlı olduğunun farkında olmalarını gerektirir. Bağımlı bir güç, iktidar ile aynı şey değildir ve bu bağımlılığın düzeyine göre güç yerini güçsüzlüğe bırakmaktadır. Pek çok polis bu durumu AB süreciyle birlikte 'elleri ve kollarının bağlandığı' tabiriyle ifade eder. Elleri kolları bağlanmak, yapabilme ve edebilme kabiliyetini, bir anlamda sahip olduğu gücün kullanımını kaybetmektir. Siyasal iktidar artık iktidarından kaynaklanan gücün sokakta polisler tarafından kullanımı üzerinde giderek artan bir 'kota' koymaktadır çünkü AB süreci, sokakların güvenli olduğu kadar 'özgürlükçü' olmasını şart koşmaktadır. O halde bu süreçte polis 'elleri kolları bağlı' hissine kapılıyorsa halkın genelinin bundan memnun olması beklenir. Polislerin pek çoğuna göre halk bu durumdan memnuniyetsizdir ve eski günlere geri dönülmesini istemektedir. Otuz yıllık polis memuru S.C.'ye göre, "eskiden bazı kötü uygulamalar vardır belki ama huzur da vardır çünkü huzur için otorite şarttır". Bunu nereden bildiğini sorduğumda ise, "otoritesiz bir babanın evindekiler ne kadar huzurlu olabilirler ki" diye yanıt vermişti. AB'ye destek verenlerin oranının giderek düşmesi, ilk bakışta polis

memuru S.C.'yi haklı çıkarır gibi gözükse de bu durumun halk tarafından nasıl karşılandığı ayrıca araştırması gerekli olan bir konudur.

6.11.1. Avrupa Birliği Politikalarının Uygulanma Sorunu

Knill (2006:352), "o kadar iyi hazırlandığı söylenen politikalar AB Bakanlar Konseyi'nden geçtikten sonra uygulamaya sokulma aşamasında neden bunca sorunla karşılaşmaktadır?" diye sorduktan sonra AB'nin işleyişi içerisinde, politika ve projelerin öngörüleri ve amaçları ile ortaya çıkan sonuçlar arasında büyük bir açığın (deficit) bulunduğunu ve bu açığın oluşma nedeninin politika ve projelerin hazırlanma aşamasında devreye giren, çıkar gruplarının etkileri, siyasal görüşlerin yönlendirmeleri ve lobi faaliyetleri olduğunu saptar.

Knill (2006:352), daha sonra AB'nin her türlü yasal düzenleme, karar, politika ve programlarının üye ve üyelik görüşmeleri yapan ülkelerce kabul edilmesi ve uygulanmasının bir gereklilik olduğunu ve bu amaçla da söz konusu ülkelerin hepsinin ortak bir Ulusal Program'a sahip olduklarını ancak ülkelerdeki uygulama biçimlerinin oldukça değişken olduğunu saptadıktan sonra bunun nedenleri üzerine eğilir. O, bu noktada AB kaynaklı bir politika veya yasal düzenlemenin üye ülkelerde uygulanamaması sorununun en önemli nedeni olarak bu süreçte pek çok aktörün söz sahibi olması ve her bir aktörün de yeni bir politika, yasa ya da programa kendi çıkarları doğrultusunda yaklaşmasını gösterir. AB'nin istek ve düzenlemelerine Ulusal hükümetler siyasi açıdan sıcak yaklaşsalar ve uyum için gerekli adımları atma konusunda kararlılık gösterseler bile bunun yeterli olmadığını, aynı şekilde bürokratik yapıların ve onun da ötesinde aslolarak uygulayıcıların bu doğrultuda bir kararlılık ve irade göstermelerinin önemi üzerinde durur. Değilse yapacak pek fazla

birşey yoktur çünkü AB'nin 'siyasal olanlar' dışında pek fazla bir yaptırım gücü yoktur (Knill, 2006:355). Knill (2006:353), bu sorunun salt AB'ye özgü de olmadığını ABD'de de benzer problemlerin yaşandığına işaret eder. Bu durumu ortaya koyan meşhur bir cümleye yer verir: "Washington'daki büyük umutlar, Oakland'da çamura batar". Knill'in önemle belirttiği bir diğer nokta da AB'nin kurulduğu tarihten itibaren yakın zamanlara kadar aslında 'uygulama' konusu üzerinde hiç durmadığı aslolarak gelecek odaklı bir şekilde hep yeni politika ve program ya da yasal düzenlemeleri ana gündem maddesi yaptığıdır. Fakat, 80'li yılların ortalarından itibaren artık uygulama konusu ciddi bir problem olarak ortaya çıkınca üye ülkeler ister istemez bu konuya yoğunlaşmışlardır.

Knill'in (2006:356), politikaların AB genelinde uygulanmasında yaşanan sorunların nedeni olarak gördüğü önemli bir saptama, bu politika ve projelerin sonuçlarının değerlendirilmesi ve başarı oranının ya da halklar tarafından kabul görme ve desteklenme oranlarının belirlenmesi aşamasından neredeyse tamamen istatistiksel-nicel verilere dayanılması ve bu verilerin de Komisyon'un tekelinde olmasıdır. Ona göre AB içerisindeki her ülkenin kendine özgü bir bürokratik kültürü ve idari yapısı vardır oysa Komisyon bu farklılıkları silen bir tutumla konuya yaklaşarak, tektip bir uygulama aramaktadır ve bu gibi eksiklikler, politikaların uygulanamama nedenlerinin anlaşılması önünde birer engeldir.

Knill'in (2006:361) bir başka önemli saptaması da politikaların uygulamaya geçirilmesinin değerlendirilmesi sırasında yaygın olarak 'yukarıdan-aşağıya' bir yaklaşımın benimsenmesi ve buna bağlı olarak bir politikanın başarı oranının, başlangıçtaki hedefler ile elde edilen çıktılar arasındaki uyum ve yakınlıkta

aranılmasıdır. Oysa 'aşağıdan-yukarıya' bir tutumun benimsenmesi hâlinde, politikanın hedefleri, birer sabit nokta gibi alınmayarak, süreç içerisinde değiştirilebilecek ve esnekliği sayesinde uygulayıcıların sürece dâhil edilmesi kolaylaştırılarak çok daya ayakları yere-basan bir hale getirilebilecektir. Dolayısıyla ona göre, uygulanma konusunda yapılacak olan değerlendirme ve ölçütlerin kâğıt üzerindeki hedeflere göre değil, sürece katılan aktörlerin beklentilerine göre olmalıdır. Cini de (2003:355), bir politikanın başarılı bir biçimde uygulanabilmesinin, politikanın oluşma aşamalarından bağımsız pek çok karara gereksinim duyduğunu belirtir. O, politikaların hazırlanması ve oluşturulması ile uygulamaya geçirilmesini ayrı ayrı faaliyetler olarak görmeyerek, hepsini siyasal karar-oluşturma süreci içerisinde değerlendirir. Yani AB'nin kurumlarında oluşturulan politikaların hazırlayıcıları ile herhangi bir üye ülkede, sokaktaki ya da yerel düzeydeki uygulayıcı aynı siyasal karar-oluşturma sürecinin bir parçası hâline gelir. Ancak her siyasal yapı içerisinde, alınan kararların uygulamaya sokulmasını sağlayan bürokratik kurumlara ihtiyaç vardır. AB politikaları söz konusu olduğunda bu kurumlar üye ülkelerin kendi kurumlarıdır. Bu kurumların yeni AB politikalarını oluşturabilmeleri için öncelikle o politikaların doğasına uygun bir yapıya dönüşmesi gereklidir aksi takdirde politikaların uygulanması mümkün olamaz. Bu nokta, AB süreci açısından kilit bir kuramsal tartışma konusudur. Knill (2006:365-366) ülkelerin bürokratik kurumlarının yeni AB politikaları doğrultusunda bir dönüşüm yaşamalarının ancak kısmen mümkün olabileceğini ve bu dönüşümün yapısal sınırlılıkları olduğu görüşündedir. Ona göre, kurumlar, özünde AB politikalarını tam olarak uygulayabilecek bir yapıya bürünemez ancak kısmi bir uyumlaşma

yaşayabilirler. Tam olarak uyumlaşmış gibi görünen ülke ve kurumlar da çoğu zaman politikaları kendi iç gündemleri doğrultusunda maniple etmektedirler.

Türkiye ve polis bürokrasisi özelinde baktığımızda, Knill'in saptamalarına uyumlu bir tabloyla karşılaşırız. Polis bürokrasisi, AB üyelik sürecinde önemli bir teknolojik ve biçimsel dönüşüm içine girmiştir ancak temel bürokratik işleyiş aynı kalmıştır. EGM'nin Strateji Geliştirme Dairesi'nden aynı zamanda Dr. olan Emniyet Müdür M.M.'ye göre, "teşkilat AB sürecinde dönüşmekten çok eskisinden daha muhafazakâr bir hale gelmiştir". M.M. bunun neden böyle olduğunu şöyle açıklamıştır:

> AB sürecinde bir yığın iş yapıldı. Gidin herhangi bir Daire'ye en az iki üç odada AB uyum süreciyle ilgili birşeyler yapıldığını görürsünüz. Büyük bir heyecan duyuluyor. Ama duyulan bu heyecan aslolarak AB'nin gereklerine uyumlu hale gelmekten mi kaynaklanmaktadır? Bence hayır. Buradaki heyecanın kaynağı, kendi ülkesinin siyasal karar süreçlerine istediği etkiyi yapamayan bir kurumun yeni içine girilen siyasal ortama dâhil olma kanalı bulmasından duyduğu sevinçtir. Oysa teşkilat, bu dönemde kendi kurumsal kimliğini oluşturmakta ve giderek buna daha bağlı bir hale gelmektedir. Bu durum daha özgürlükçü olan ama aynı zamanda da daha baskıcı bir modeli getirmektedir çünkü polis teşkilatı şu anki gücünü sadece kendi ülkesinin siyasal yapısı içerisindeki yerinden değil AB'nin siyasal mekanizmasından almaktadır. Bence bu süreç sonunda

> kendi siyasal iktidarından bağımsız bir güce sahip bir teşkilat ortaya çıkabilir ki ben bunu bir tehlike olarak görmekteyim.

M.M.'nin görüşlerinden hareketle düşünüldüğünde AB eksenli politika ve kurumsal dönüşüm çabalarına karşı uygulayıcılar nezdindeki direnç, isteksizlik ya da değişip dönüşememenin kaynağı aslında polis teşkilatının elinde bulundurduğu güç olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, gücün bağımlı oluşu ile dönüşümün gerekliliği arasında da bir bağ kurmak mümkündür. Yani AB süreciyle kendi siyasal iktidarına olan bağımlılığı azaldıkça teşkilatın dönüşme ihtiyacı da aslında azalmakta, ortaya daha muhafazakâr bir yapı çıkmaktadır. Aynı oranda yerel düzeydeki uygulayıcıların merkezdeki bürokratlara gösterdikleri tepki ve direnç de artmaktadır çünkü bu yeni bağımlılığı azalmış güce sahip olan merkez bürokrasisinin yerel üzerindeki etkisi ve belki bir anlamda baskı yapabilme gücü de artmıştır. Yerel düzeyde birçok polis memuru ve amiri, AB süreciyle birlikte il emniyet müdürlüğü elindeki güç ve imkânların merkeze kaydığı düşüncesinde birleşmişlerdir. Merkez, biçimsel olarak daha güçlü hale gelmekte ancak bu durum en alttan yukarı doğru bir karşı koyma ve gündelik dirence yol açmaktadır. İl emniyet müdürlükleri bünyesinde genellikle Cuma günleri öğleden sonra yapılan toplantılardan birinde, toplantıya başkanlık eden il emniyet müdür yardımcısının kendine gelen talepler karşısındaki çaresizliği çok dikkatimi çekmişti. Toplantı birimi oradaki amir ve müdürlerle olan sohbet sırasında bana bu durumun 'bütünüyle merkezin tahakkümü altında illerin ezilmesi'nden kaynaklandığını söylemişlerdi. İçlerinden bir şube müdürü Y.H. ile aramızda geçen konuşma sanırım hepsinin görüşünü özetler niteliktedir:

Etnograf: Merkezin giderek daha güçlü olduğunu söylüyorsunuz ama memurlar düzeyinde bu durum böyleymiş gibi gelmiyor bana. Sanki uzaklaşma yaşanıyor gibi.

Y.H.: Evet doğru. Büyük bir uzaklaşma yaşanıyor ama bu merkezin tahakkümünden kaynaklanıyor. Sen ona kopuş da diyebilirsin. Baskı arttıkça kopma da artıyor. Pek çok memur sanki fiziken işyerine geliyor ama ruhen orada durmuyor gibi. Ruhu çekilmiş gibi. Ve bunu da profesyonellik kılıfına sokuyor. Neymiş? İşini yapıyor parasını alıyor ve gerisine karışmıyormuş. Bu karışmadığı gerisi varya merkez bürokrasisine inanılmaz büyük bir alan açıyor. Atlarını rahatça koşturacak kadar büyük bir alan.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. SONUÇ

Bu çalışmanın başlığı formüle edilirken 'Güvenlik Alanında Oluşturulan AB Eksenli Politika ve Kurumsal Dönüşüm Çabalarının Polisler Arasındaki Yansıması' olarak belirlenmesinin arkasında yatan başlıca neden, söz konusu politikalar ile kurumsal değişim ve dönüşümün yerel düzeydeki uygulayıcı polisler tarafından algılanış biçiminin olabildiğince açık-uçlu bir şekilde ele alınmasına imkân verecek bir esneklik sağlanmasıydı. Bu çerçevede araştırmanın problem alanı olarak belirlenen, ülkemizin 2000 yılından itibaren oldukça yoğun bir şekilde içine girdiği AB tam üyelik süreci kapsamında oluşturulan yeni politikalar ile kurumsal dönüşüm çabaları kapsamında yapılan pek çok yasal değişikliğe, oluşturulan strateji belgelerine, getirilen yeni kurallara ve uygulanan projelere rağmen istenen sonucun alınamadığı saptamasından hareketle başlıca araştırma soruları olarak da *AB eksenli tüm bu politika ve kurumsal dönüşüm çabalarına karşı uygulayıcılar nezdindeki direnç, isteksizlik ya da değişip dönüşememe nereden kaynaklanmaktadır? Yeni politikalar ve kurumsal dönüşüm çabaları neden hayata geçirilememektedir? Bu durumun pratikteki yansıması/yansımaları ve görünüş biçimi/biçimleri nasıldır?* belirlenmişti. Burada görüldüğü gibi temel soru zarfları 'nereden', 'neden' ve 'nasıl'dır ve bu tür soruların cevaplarının en iyi nitel bir çalışma şekliyle ortaya konulacağı düşünülmüştü.

Çalışma sonunda gerçekten de görüldü ki genellikle 'gözönünde bir kurum gibi algılanmasına' rağmen polis teşkilatı ve özellikle de polis bürokrasisinin aslında dışarıya oldukça kapalı pek çok yanı ve dış görüntüsünün arkasında süregiden pek

çok mücadele ve tartışma söz konusudur. Yine genel bir kanı olarak tektip bir davranış biçimine ve olaylar karşısında ortak bir hareket tarzına sahip olduğu düşünülen Polisin gözönünde bir kurum gibi algılanmasının nedeni olan sokakta çalışan polisler ile bir anlamda kapalı kapılar ardında çalışan ve teşkilatın temel politikalarını ve dönüşüm sürecini belirleyen merkezdeki çalışanlar arasında keskin bir çatışma olduğu ve aslında tek bir polisten söz edilemeyeceği de ortaya çıkmıştır. Bir diğer nokta da sokakta olan polislerin genel olarak polis bürokrasisince üretilen ve yerel düzeyde uygulanması istenen politika ve projeleri nasıl deneyimledikleri ve nasıl algıladıkları, ne gibi tepkiler verdikleri ve nasıl bir inşa süreci izlediklerinin aynı derecede açık olduğunu söylemek zordur. Bütün bunlardan hareketle denebilir ki bu çalışmanın ortaya koyduğu belki de en önemli bulgu, polis gibi gözönünde bir çalışma alanı olmasına karşın aslında dış dünyaya son derece kapalı yanları olabilen kurumlar üzerine yapılacak olan çalışmaların nitel ve etnografik bir karakter taşımasının önemli olduğudur. Görülmüştür ki açık gibi görünen bir kapalılığın arkasına geçmek ve dışarıdaki imgelerin iç tarafında bu imgelerin oluşma süreçlerine derinlemesine bakmak bize bu imgelerle ilgili yeni düşünüş alanları açabilmektedir.

Çalışmanın açık-uçlu olması belki kesin yargılar verilmesini engelleyici gibi gözükse de varolan kabullerin ve daha önceden verilmiş olan ‘kesin yargıların’ yeniden düşünülmesi gerekliliğini ortaya koyması ve bir anlamda tartışılan meseleyi soruşturma sürecinin devam ettirilmesini sağlaması bakımından son derece önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu da yine nitel araştırmaların ve daha özelde etnografik incelemelerin ampirik düzeyden hareketle yola çıkması ve bu süreçte önceden varolan kabulleri ve kuramsal yönelimleri paranteze almasının bir sonucu olsa gerektir.

Çalışmanın önemli görülen bir diğer sonucu ise günümüz siyaset antropolojisinin temel soruşturma alanı olarak ortaya çıkmış olan 'güç' ve 'iktidar' bağlamında polis kurumunun olmazsa olmaz bir yere sahip olduğu ve bu nedenledir ki siyasal iktidarın meşru güç kullanım aracı olarak polis'in ana odaklardan birini oluşturmasının gerekliliğidir. Polis bürokrasisi ve yerel düzeyde çalışan polislere dair yapılacak alan çalışmalarının, siyasal iktidarlar ile halklar arasındaki ilişki biçimleri, 'baskı', 'direnç', 'gündelik karşı koyma', 'güçlü', 'zayıf', 'sessiz yığınlar', 'devletin gözetimi' gibi konu başlıklarında son derece önemli içgörüler sağlama potansiyeli taşımakta olduğu düşünülmektedir.

Siyaset antropolojisi açısından zor kullanma gücünü tekelinde bulunduran devletin halkı üzerindeki uygulamalarının içeriği ve yerel düzeyde bu uygulamalara karşı gösterilen tepki ve büyük ölçüde dayatmalara karşı direnme oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlamda polislik aslında bu mücadelenin geçtiği 'alan'dır. Diğer yandan çalışma sırasında, polis üzerine yapılacak çalışmaların, simgesel olarak gücün doğası ve gündelik uygulanış biçimiyle ilgili olarak 'doğal' gibi gösterilerek başvurulan çeşitli strateji ve yöntemlerin ortaya konmasını sağlayıcı olduğu görülmüştür.

Bu genel sonuçlardan sonra araştırmanın daha özelde ortaya koyduğu bulguların üç ana eksende olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki olarak bu çalışmada AB süreciyle polis bürokrasisinde yaşanan değişimlerin yerel düzeydeki algılanma ve hayata geçirilmesi sırasındaki görünümleri, otorite ve güç çatışmasının güçlü bir şekilde hissedildiği bir etkinlik alanı olduğu 'politikalar' ve daha özelde de 'güvenlik politikaları' odak alınarak incelenmiştir. Bürokrasi aslında karizmatik ya da

gelenksel otorite biçinlerinden kurumsallaşmış otorite'ye bir geçiştir. Bürokraside otorite işgal edilen konum nedeniyle verilen meşru bir güce dayanır ancak bu gücün başlangıçtaki meşruluğunun zaman içerisinde hep meşru kalacaktır anlamı taşımaz. Nitekim bu çalışma sırasında polis bürokrasisinin merkez birimlerindeki karar verici bürokratların yerel düzeydekiler üzerindeki otoritesinin özellikle AB süreciyle girilen son on yıllık dönemde ciddi biçimde sarsılmış olduğu ortaya çıkmıştır. Otoritenin kaybolması ya da azalması giderek meşru gücün yerine bir biçimde güce başvurmayı getirmiştir. Bu noktada politikalar ve projeler yeni bir güç kullanma araçları olarak ortaya çıkmışlardır. Merkez bürokrasisinin başvurduğu bu yeni güç araçlarına karşı uygulayıcılar nezdinde varolan direnç de zamanla kendi güç kaynaklarını oluşturmuştur. Bu bağlamda yerel düzeydekilerin merkezde tasarlanan ve kararlaştırılan politika ve projelerin amacına ulaşmaması adına örtük bir mücadele içerisinde oldukları hem gözlenmiş ve hem de bilgi kaynaklarının anlatılarında görülmüştür. Aynı zamanda bu mücadelenin gizliden gizliye kullanılan silahları da ortaya çıkmış durumdadır. Bunlar arasında, merkezden gelen talimatları uyguluyormuş gibi yapıp aslında sadece şeklen uygulama ve kayıtsızlık; politika ve projelerin sonuçlarının ölçülmesi ve değerlendirilmesi amacıyla gönderilen istatistik formlarının büyük oranda hayali bir şekilde doldurması ve yazılı cevap metinlerine hep 'duyulmak istenenlerin' yazılması, merkezce düzenlenen ancak katılımın zorunlu olmadığı hiçbir toplantı, seminer, eğitim faaliyeti vb. gibi etkinliklere katılmama ve bir de merkezden gelen talepleri önemsememe, alt düzeydeki memurlara yeterince ayrıntılı bir şekilde aktarmama sayılabilir.

Merkez bürokrasisi ve yerel uygulayıcılar arasında belki altan alta bir biçimde hep varolan bu çatışma ve çekişmenin AB süreciyle birlikte tam bir 'mücadele'ye

dönüştüğü gözlemlenmiştir. Kaldı ki polis bürokrasisi de kendi otoritesini siyasal iktidarın kendisine verdiği meşru güçten almaktadır ve bu meşruluğu bütünüyle yerel düzeydeki uygulamalarının 'meşru' olarak sürdürülmesine bağlıdır. Yerel düzeydeki uygulayıcılar bunun bir biçimde bilincinde hareket etmekte ve polis bürokrasisinin yerel düzeydeki meşruluğunun sorgulanmasına neden olabilecek eylemlerde bulunabilmektedirler. Merkez bürokrasisi elini güçlendirmek için ne kadar mesleki saygınlığın artmasına, polisin eskiye oranla çok daha 'bilimsel' tekniklerle çalışmasına ve her türlü teknolojiden yararlanmaya ihtiyaç duymaktaysa yerel düzeydeki uygulayıcılar da güçlerini kaybetmemek için polisin meşruluğunun ve kullanılan tekniklerin sorgulanmasına gerek duymaktadırlar ve bunun için de büyük ölçüde sahip oldukları, sorgulanması son derece zor olan 'takdir yetkisi'ni kullanmaktadırlar.

Bunun yanı sıra yerel düzeyde uzun yıllar çalışmış olan polisler, merkezdekilere kıyasla kendilerini işlerinde çok daha uzmanlaşmış görmekte ve bu nedenle de merkezdekilerin talimat ve taleplerine şüpheli yaklaşmaktadırlar. Bu da yine merkezin yerel üzerindeki otoritesini sarsıcı bir durum yaratmaktadır. Ne var ki bürokrasinin biçimsel yapısı içerisinde resmi olarak belirleyici konumda olanlar merkezdeki çalışanlardır ve bu nedenle de yereldekiler, belirleyici olamamanın öfkesiyle işleri bir biçimde 'sabote' etmenin yollarını bulmaya çalışmaktadırlar. Buradan hareketle bu çalışmanın önemli kabul edilen bir sonucu olarak polis bürokrasisi içerisindeki biçimsel ilişkiler, atamalarda liyakatın yerini keyfiliğin alması, siyasi etkiye açık olma gibi nedenlerle giderek otoriteden uzaklaşarak 'güç' temelinde, mevcut hiyerarşik yapısını da aşan bir biçimde yeniden şekillenmekte ve bu şekillenme AB uyum sürecinin polis bürokrasisi üzerindeki yoğun etkisiyle

birlikte eskisine oranla daha somut bir şekilde devam etmektedir. Bütün bunlardan sonra denilebilir ki polis teşkilatı içerisinde öteden beri süregelen merkez-taşra çekişmesi bu dönemde 'merkezdekiler-yereldekiler' çatışmasına ve mücadelesine dönüşmüştür.

Araştırmanın önemli kabul edilen ikinci bulgusu, polislik mesleğinin büyük oranda uzun yıllara dayanan tecrübeler sonucunda öğrenilmesi ve gündelik hayat pratiğinin koşullarına tabi olmasına bağlı olarak rasyonalist ve biçimsel bir temele dayanan kurumsallaşmış bürokrasinin işleyişine uymakta zorluklar yaşamasının görülmesidir. Her ne kadar merkez bürokrasisince alınan kararlar ve uygulamaya sokulan politika ya da projeler zaman zaman, rasyonel, nesnel ve bilimsel dayanaklara sahip olabilse de pratik hayatta rasyonel bir hesap yapabilmeye imkân verecek uygun koşullar hiçbir zaman için söz konusu değildir. Bunun için ne yeterli zaman ve ne de yeterli kaynak vb. vardır. O nedenledir ki gündelik hayattaki polislik pratiğinin merkezden belirlenebilmesi ve kâğıt üzerinde tasarlanan politika ve projelerle yönetilebilmesinin son derece zor olduğu görülmüştür.

Gündelik hayattaki polislik pratiği bütünüyle bilinçli, organize ve birbiriyle uyumlu davranışlardan oluşmamaktadır. Gündelik hayat kendine özgü, 'müphemlik' ve 'zamansızlık' içeren bir mantığa sahiptir ve bu mantık ile herşeyin yazılı kurallar ile önceden belirlendiği ve sürekli bir takvim içerisinde hareket edildiği biçimsel bürokratik yapının iç mantığı arasında önemli bir çelişki vardır. Polislik mesleği rutin işleyişinde bile büyük bir 'öngörülemezlik' barındırır. Bu nedenledir ki polislik mesleği, çok büyük ölçüde tecrübeye ve gündelik hayatın pratiğine bağlı olduğu için bu çelişkinin somut olarak görülebileceği imkânlar sunma potansiyeline sahiptir.

Gündelik polislik pratiği içerisinde çoğu zaman bir takip edilen kurallar, modeller ve yapılacaklar listesinden söz etmek zordur ve bu noktada birer birey olarak polislerin, o ana kadarki geçmişlerinde edindikleri bütün birikimleri ve donanımlarına bağlı olarak verdikleri tepkiler devreye girmektedir. Polislik mesleğinin doğasında varolan 'takdir yetkisi' ile bu durumun oldukça uyumlu bir içiçe geçme gösterdiği görülmüştür. Dolayısıyla denebilir ki yerel düzeyde uygulayıcı olarak çalışan polisler, merkezden gelen taleplere ve kanunların emrettiklerine kayıtsız olmasalar dahi bunlara salt birer edilgen tepki vermemekte ve gündelik pratik içerisinde aldıkları anlık kararlar ile bir yorumlamaya ve süzgeçten geçirme işlemine tabi tutmaktadırlar. Burada da yine merkezdekiler, yazılı kurallara, kanunlara ve biçimsel gereklere sonuna kadar uyulmasının önemine inanmakta, polislik mesleğinin hiyerarşik yapısının ve tayin/terfi kurallarının harfiyen uygulanmasını istemekte iken yerelde çalışanlar bu kuralların 'yerele göre' ve 'uygulama anında' yeniden düşünülüp ele alınmasından yana ve daha kuralsızdırlar.

Üçüncü olarak üzerinde durulması gereken bulgu, 2000 yılından sonra Emniyet Teşkilatı'da yaşanan yeniden yapılanma dönemi içerisindeki yeni değişim şekliyle ilgilidir. Bu dönemin geçmişteki yenileşme süreçlerinden önemli bir farkı, getirilen yeniliklerin –AB'nin işleyiş biçimine bağlı olarak- bir takım yeni politika ve projelerle hayata geçirilmeye çalışılmış olmasıdır. Çalışma boyunca bu yeni dönemde uygulamaya sokulan çok çeşitli başlıklardaki politika ve projeler, polis teşkilatı içerisinde yaşanan 'güç mücadelesi'nden etkilenen ve o mücadelenin özelliklerini bünyesinde barındıran birer çatışma alanı olarak ele alınmıştır.

Bu arka plandan hareketle politikaların kendisi analiz konusu yapılmıştır. Politika, genel algılanış biçimiyle belirli bir hareket tarzını ve karşılaşılan bir problemin çözümü ya da ihtiyaç duyulan değişimin gerçekleştirilmesi için çeşitli tespitlerden yola çıkılarak belirli ilkelere göre hareket edilmesidir. Bu hareket tarzının rasyonel ve teknik bir mekanizma olduğuna dair bir kanı vardır. Nitekim politikalar da genellikle formüle edilirlerken 'teknik' ve 'uzmanlık' dili kullanılır ve öngörülen hedeflerin işin uzmanlarınca hazırlandığı ve yapılan tespitlerin altında güçlü bilimsel temellerin bulunduğu açık ya da örtük bir biçimde verilir.

Ancak tüm bunların yanı sıra politikalar bütün 'nesnelleştirilmiş' sunumlarına karşın aslolarak amaçlanan şeyi ve bunu amaçlayanları gizleme imkânına da sahip metinlerdir. Bu yönüyle olduça değer-yüklü veya ideolojik içerikleri, öznellikten çıkararak sağduyunun veya 'ortak aklın' gereği gibi yansıtma potansiyeli taşımaktadırlar.

Politikaların tüm bu özelliklerine karşın bu çalışma sırasında bir çok kez görülmüştür ki, 2000 yılından itibaren polis teşkilatı içerisinde merkez bürokrasisi kaynaklı olarak uygulamaya sokulan pek çok yeni politika, yerel düzeydeki uygulayıcılar tarafından 'nesnel', 'rasyonel' veya 'bilimsel' birer hareket tarzı ve yönetim ilkeleri gibi algılanmamakta tam tersine merkezdekilerin bir takım 'gizli' amaçlarını kolaylıkla ve engelsiz gerçekleştirebilmek ve meşru hale getirebilmek için başvurdukları birer araç olarak değerlendirilmektedir.

Bir diğer nokta, politikalar 'düzenleyici', 'yönetici' ve 'hükmedici' bir karakter taşırlar ve bu yönüyle polislik ile benzeşen taraflara sahiptirler. Bu anlamda da yerel düzeydeki uygulayıcı polisler, merkezdeki bürokratların AB sürecine dayanarak

oluşturdukları yeni politikalarla hem kendi kendilerini ön plana çıkardıklarını ve hem de yerel düzeydekilerin sesini kısmak ve kontrol altında tutmak için birer baskı aracı olarak kullandıklarını düşünmektedirler. Politikaların gösterilen yüzü ile yereldekilerin algılayışı arasında büyük bir karşıtlık söz konusudur.

Son tahlilde belirtmek gerekir ki bürokratik kurumlara işlerlik kazandıran politika ve projeler bu çalışma özelinde ele alınan polis teşkilatı örneğinde, 'karşı çıkılan' ve tam olarak işlerlik kazanamayan, güç mücadelesi içerisinde başburulan birer araca dönüşmüş durumdadır. Bunun bir sonucu olarak merkez bürokrasisindekiler ile yerel düzeydeki uygulayıcılar arasında bir çatışma hali yaşandığı ve bu çatışmaya bağlı olarak merkez ve 'kadro' kavramları etrafında paralel iki mesleki kültürün oluştuğu gözlenmiştir.

Kaynakça

Agar, M.,(1980), *The Professional Stranger*, New York: Academic Press.

Akyıldız, A.,(2004),*Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme,*İstanbul:İletişim Yayınları.

Appadurai, A., (1996), *Modernity at large: Cultural dimensions of Globalization*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Audi, R., (1975), 'Violence, Legal Sanctions and Law Enforcement', S.M. Stanage içinde (ed), *Reason and Violence: Philosophical Investigations*, New Jersey: Rowman and Littlefield.

Aydın, A.H., (1997), *Police Organization and Legitimacy*, Suffolk: Ipswich Book Co.

Baba, M.L., (2000), 'Theories of practice in anthropology: A Critical appraisal', *Napa Bulletin,* 18:17.

Barbalet, J.M., (1985), 'Power and Resistance', *The British Journal of Sociology* 36 (4): 531-548.

Barg, J.A. ve Alvarez, J., (2001), 'The Road to Hell: Good Intentions in the Face of Nonconscious Tendencies to Misuse Power', A.Y.L. Chai ve J.A.Bargh (ed) içinde, *The Use and Abuse of Power*, NewYork: Psychology Press.

Barker Joan C., (1999), *Danger, Duty and Disillusion: The Worldview of Los Angeles Police Officers,* Illinois: Waveland Press.

Bayley, D.H., (1985), *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis*. New Brunswick: Rutgers University Press.

Bayley, D.H., (2005), ' What do police do?' T. Newburn, (ed) içinde, *Policing: Key Readings*, Devon: Willan Publishing.

Belshaw,C., (1976), *The Sorcerer's Apprentice: An Anthropology of Public Policy,* London:Elsevier.

Blau, P.M., (1963), *The Dynamics of Bureaucracy*, Chicago: University of Chicago Press.

Blau, P.M. ve Scott, W.R., *(1962), Formal Organizations*, San Francisco: Chandler

Blau, P.M., (1968), 'The Hierarchy of Authority in Organizations', *The American Journal of Sociology*, 73 (4): 453-467.

Blau, P.M., (1963), 'Critical Remarks on Weber's Theory of Authority', *The American Journal of Sociology*, 57 (2): 305-316.

Blau, P.M., (1997) *On the Nature of Organizations*, Malabar: R.E.K. Publishing.

Britan, G. M. ve Cohen, R.,(1980), 'Towards and anthropology of formal organizations', G.M. Britan and R.

Bordua, D.J. ve Reiss, A.J., (1966), 'Police Bureaucracy', *The American Journal of Sociology*, 72 (1): 68-76.

Bourdieu,P., (1990), *In Other Words: Essay Towards a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, P., (1991), *Language and Symbolic Power*, Cambridge: Polity Press.

Brown, M.K., (1988) *Working the Streets: Police Discretion and Dilemmas of Reform.* New york: Russell Sage Foundation.

Caglar, A., (2004), 'Recruitment in the Turkish Police', *Policing&Society,* 14 (4): 348-364.

Caplan, P., (ed.) (1995), *Understanding Disputes: The Politics of Argument*. Oxford: Berg Publishers.

Carswell, J., (1966), *The Civil Servant and His World*, London: Victor Gollancz LTD.

Cerrah, İ. (ed), (1998), *21. Yüzyılda Polis: Temel Yaklaşımlar-Çağdaş Yaklaşımlar*. Ankara: Asayiş Daire Başkanlığı.

Chan, J., (2005), 'Changing Police Culture' T. Newburn, (ed) içinde, *Policing: Key Readings*, Devon: Willan Publishing.

Cini,M., (2003), 'Implementation', M.Cini içinde, *European Union Politics*, Oxford:Oxfod University Press.

Coady, C.A.J., James, S. ve Miller, S., (2000), 'Introduction', T. Coady v.d. içinde, *Violence and Police Culture*, Melbourne: Melbourne University Press.

Cohen,R. ve Eastern, G.M.(ed),(1980), *Hierarchy and Society. Anthropological Perspectives on Bureaucracy*, Philadelphia:Institute for the Study of Human Issues.

Cohen, H. S. ve Feldberg, M., (1991), *Power and Restraints: the Moral Dimension of Policing*, Westport: Praeger Publishers.

Cullen, S., (1992), *Anthropology, State Bureaucracy and the Community*, Basılmamış doktora tezi, Cambridge University.

Comaroff, J. ve Comaroff, J.L., (1991), *Of Revelation and Revelution*, Chicago: The University of Chicago Press.

Czarniawska-Joerges, B., (1992), *Exploring Complex Organizations. A Cultural Perspective*, London: Sage Publications.

De Carteau, M., (1984), *The Practice of Everyday Life*, Berkeley: University of Câlifornia Press.

Deal, T ve Kennedy, A., (1982), *Corporate Cultures. The Rites and Rituals of Corporate Life*, Harmondsworth: Penguin.

Emerson, R. v.d., (2008), *Alan Çalışması*, çev. A.Erkan Koca, Ankara: Birleşik Yayınları

Emirbayer, M. ve Johnson, V., (2008), 'Bourdieu and Organizational Analysis', *Sociological Theory*, 37: 1-44.

Ergut, F., (2007) 'Osmanlı'da Devlet-Toplum İlişkisini Polis ve Polislik Üzerinden Düşünmek', F.Ergut ve A. Uysal (ed) içinde, *Tarihsel Sosyoloji: Stratejiler, Sorunsallar, Paradigmalar*, Ankara: Dipnot

Ericson, R.V., (1994), 'The Division of Expert Knowledge in Policing and Security', *The British Journal of Sociology*, 45 (2): 149-175.

Eriksen, T.H., (2009), *Küçük Yerler Büyük Meseleler: Sosyal ve Kültürel Antropoloji*, Çev. A.E.Koca, Ankara: Birleşik Yayınları.

Farazmand,A.,(1994), *Handbook of Bureaucracy*, New York: Marcel Dekker.

Denzin,N.K. ve Lincoln,Y.S., (2005), *Handbook of Quâlitative Research*, California:Sage Publications.

Dillon, M.C., 'What Are Police For?', E.C. Viano ve J.H.Reiman içinde (ed), *The Police in Society*, Massachusetts: Lexington Books.

Fetterman, D., (1998), *Ethnography: Step by Step*, New York: Sage.

Findley, C.V., (1980), *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire*, Princeton: Princeton University Press.

Foster, S.E., (1986), 'Reading Pierre Bourdieu',*Cultural Anthropology*, 1 (1): 103-110.

Foucault, M ve Rabinow, P., (1984), *The Foucault Reader*, Londra: Pantheon

Furedi, F., (2004), *Where Have All The Intellectuals Gone? Confronting 21st Century Philistinism*, London: Continuum Books.

Geertz, C., (1973), *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic.

Geertz, C., (1983), *Local Knowledge*. New York: Basic

Gill, L., (2004), *The School of the Americans: Military Trainning and Political Violence in Americas*, Duke. Duke University Press.

Girvertz, H., (1975), 'An anatomy of Violence', S.M. Stanage içinde (ed), *Reason and Violence: Philosophical Investigations*, New Jersey: Rowman and Littlefield.

Goldsmith, A., (1990), 'Taking Police Culture Seriously: Police Discretion and the Limits of Law', *Policing and Society*, 1:91-114.

Gouldner, A.W., (1954), *Patterns of Industrial Bureaucracy*. New York: The Free Press.

Grillo,R., (1989), *Social Anthropology and Politics of Language*, Routledge Press.

Gupta, A., ve Ferguson, J., (1997), *Culture, Power, Place: explorations in critical anthropology*, Duke University Press.

Hammarsley,M. ve Atkinson, P., (2007), *Ethnography: Principles in Practice*, London:Routledge.

Heper,M., (1976), 'Political Modernization as Reflected in Bureaucratic Change: The Turkish Bureaucracy and a "Historical Bureaucratic Empire" Tradition', *International Journal of Middle East Studies,* 7 (4): 507-521.

Heper, M., (1977), *Türk Kamu Bürokrasisi'nde Gelenekçilik ve Modernleşme: Siyaset Sosoyolojisi Açısından Bir İnceleme*, İstanbul:Çelikcilt Matbaası.

Heper, M., (1985), 'The State and Public Bureaucracies: A Comparative and Historical Perspective', *Comparative Studies in Society and History*, 27 (1): 86-110.

Herbert, S., (2001), 'From Spy to Okay Guy: Trust and Vâlidity in Fieldwork with the Police', *Geographical Review*, 91 (1/2): 304-310.

Heyman, J.M., (1995), 'Putting Power in the Anthropology of Bureaucracy: The Immigration and Naturâlization Service in Mexico- US Border', *Current Anthropology*, 36(2): 261-287.

Heyman, J.M., (2007),'The Anthropology of Power-Wielding Bureaucracies' içinde A.C. Jiménez (ed) *The Anthropology of Organizations*. Hampshire: Ashgate Publishing Limited.

Highmore, B., (2001), *The Everyday Life Reader*. London: Routledge.

Hinshaw, R.E., (1980), 'Anthropology, Administration and Public Policy', *Annual Review of Anthropology*, 9: 497-522.

Howard, S.C., (1991), *Power and Restraints: The Moral Dimension of Police Work*. Westport: Praeger Publishing.

Ianni, E.R. ve Ianni, F.A., (2005), 'Street cops and management cops: two cultures of policing', T. Newburn (ed) içinde, *Policing: Key Readings*. Devon: Willan Publishing.

Jacons, J., (1969), 'Symbolic Bureaucracy: A Case Study of a Social Welfare Agency', *Social Forces*, 47 (4): 413-422.

Jenkins, R., (2002), Pierre *Bourdieu*, Oxon: Routledge.

Kalkandelen,H.,(1972). *Personel Yönetimi ve Yönetimde Sistemler, İlkeler*, Ankara:Şenyuva Matbaası.

Karpat, K.H., (1972), 'The Transformation of the Ottoman State, 1789-1908', *International Journal of Middle East Studies*, 3 (3): 243-281.

Kelling,G.L. ve Moore, M.H., (2005), 'The Evolving Strategy of Policing', T.Newburn (ed) içinde, *Policing: Key Readings*. Devon:Willan Publishing.

Keyes, C.F., (2002), 'Weber and Anthropology', *Annual Review of Anthropology*, 31: 233-255.

Knill, C., (2006). 'Implementation' Jeremy Richardson (ed) içinde, *European Union: Power and Policy-Making*. Oxon: Routledge Publishing.

Kurtz, D.V., (2001), *Political Anthropology: Paradigms and Power*. Boulder: Westview Press.

Lewellen, T.C., (2003), *Political Anthropology*. Westport: Praeger Publishing.

Lipsky, M., (1981), *Street-Level Bureaucracy,* New York*: Russel Sage Foundation*

Loader, I., (1997), 'Policing and Social: Questions of Symbolic Power', *The British Journal of Sociology*, 48 (1): 1-18.

Manning, P.K., (1997) *Police Work: The Social Organization of Policing,* Illinois:Waveland Publication.

Manning,P.K., (2003), *Policing Contingency,* Chicago: The University of Chicago Press.

Manning, P.K. (2005), 'The Police: mandate, strategies, and apperances' T. Newburn, (ed) içinde, *Policing: Key Readings*. Devon: Willan Publishing.

Marcus, G.E. ve Fischer, M.J., (1999), *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*, Chicago: The University of Chicago Press.

Marcuse, H., (1968), *One Dimensional Man*, London: Sphere Books.

Marriam, S.B., (2009), *Quâlitative Research: A Guide to Design and Implementation,* San Francisco: A Wiley Imprint.

May,R., (1972), *Power and Innocence*, Toronto: George J. McLeod Ltd.

McNamara, R.P., (1999),'The Sociâlization of the Police', D.J. Kenney ve R.P. McNamara (ed) içinde, *Police and Policing*. Westport: Praeger Publishing.

Morgan, G., (1986), *Images of Organization*, London: Sage

Morrison, K. (2006), *Marx, Durkheim, Weber: Formations of Modern Sociological Thought*, London: Sage Publications.

Mouzelis, N.P., (2003), *Örgüt ve Bürokrasi*, çev: H. B. Akın, Konya: Çizgi Kitabevi

Muir, W.K., (1977), *Police: Street Corner Politicians*. Chicago: The University of Chicago Press.

Murphey, R., (1993), 'Continuity and Discontuniuty in Ottoman Administrative Theory and Practice during the Late Seventeenth Century', *Poetics Today*, 14 (4): 419-443.

Nader, L., (1974), 'Up the anthropologist –Perspectives from studying up, D. Hymes içinde, *Reinventing Anthropology*, New York: Vintage.

Nass, C.I. (1986), 'Bureaucracy, Technical Expertise and Professionals: A Weberian Approach', *Sociological Theory*, 4(1): 61-70.

Newburn, T., (2005), *Policing: Key Reading*, Devon: Willan Publishing.

Özlem, D., (2001), *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*, İstanbul: İnkilap Yay.

Parnell P. C. ve Kane, C.S., (2003), *Crime's Power: Anthropologists and the Ethnography of Crime,* Hampshire: Palgrave Macmillan.

Rahtz, H., (2003), *Understanding Police Use of Force*. New York: Willow Tree Press.

Reed, M.I., (1989), *The Sociology of Management*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf

Reiner, R., (2000), *The Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press.

Rithcie,J. ve Lewis,J., (2003), *Quâlitative Research Practice*, London: Sage Publications.

Rowe, M., (2008) *Introduction to Policing*. London: Sage Publications.

Rubinstein, J., (1973), *City Police*, New York: Ballantine

Rudolp, L.I. ve Rudolp, S.H., (1979), 'Authority and Power in Bureaucratic and Patrimonial Administration: A Revisionist Interpretation of Weber on Bureaucracy', *World Politics*, 31 (2): 195-227.

Schein, E.H., (1991) 'What is culture?', P. Frost, L.F. Moore, M.R. Louis, C. Lundberg and J. Martin (ed) içinde, *Reframing Organizational Culture*, London: Sage.

Scolnick, J. ve Woodworth, J.R., (1967), 'Bureaucracy, information and social control' D. Bordua (ed) içinde. *The Police: Six Sociological Essays*. New York: Random House.

Scott, J.C., (1987), *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance,* Connecticut: Courier Co.

Scribner,P.H., 'On the Duty to Obey an Unjust Law', E.C. Viano ve J.H.Reiman içinde (ed), *The Police in Society*, Massachusetts: Lexington Books.

Shuy, R.W., (2005), *Creating Language Crimes: How Law Enforcement Uses (and Misuses) Language*, New York: Oxford University Press.

Simpson, R.L., (1972), 'Beyond Rational Bureaucracy: Changing Values and Social Integration in Post-Industrial Society', Social Forces, 51 (1): 1-6.

Smircich, L., (1983) 'Concepts of culture and organizational analysis', *Administrative Science Quarterly* 28 (3): 339-58.

Stocking, W.G., (1968), *Race, Culture and Evalution: Essays in the History of Anthropology*, Chicago:The Free Press.

Strauss, A. Ve Corbin,J., (1998), *Basics of Quâlitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Câlifornia: Sage Publishing.

Taylor, F.W., (1947), *Scientific Management*, New York and London: Harper.

Toch, H., (1969), *Violent Men: An Inquiry into the Psychology of Violence*. Chicago:Aldine.

Toren, N., (1976), 'Bureaucracy and Professionâlism: A reconsideration of Weber's Thesis', *The Academy of Management Review*, 1(3): 36-46.

Uçarer, E.M., (2003), 'Justice and Home Affairs', Michelle Cini (ed) içinde, *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Udy, S.H., (1958), 'Bureaucratic Elements in Organizations: Some Research Findings', American Sociological Review, 23(4): 415-418.

Udy, S.H. (1959), 'Bureaucracy and Rationâlity in Weber's Organization Theory: An Empirical Study', *American Sociological Review*, 24 (6): 791-795.

Van Maanen, J., (1987) *Tales of The Field* : *On writing ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.

Van Maanen, J, ed.(1995) *Representation in Ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.

Van Maanen, J. (1984) 'Making rank', *Urban Life* 13: 155-76.

Van Maanen, J. (1983) 'The Boss', M. Punch, (ed) içinde, *Control in the Police Organization.* Cambridge: MIT Press.

Van Maanen, J. (2005), 'The Asshole' T. Newburn, (ed) içinde, *Policing: Key Readings*. Devon: Willan Publishing.

Walker, S. (2004), 'Science and Politics in Police Research: Reflections on their Tangled Relationship', *The ANNALS of American Academy of Political and Social Science*, 593:137-157.

Weber, M. (2006) 'Bureaucracy' A. Sharma ve A. Gupta (eds) içinde, *The Anthropology of the State*. Malden: Blackwell Publishing.

Wedel,J.R., Shore,C., Feldman,G. ve Lathrop,S. (2005), 'Toward an Anthropology of Public Policy', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 600: 30-53.

Weiker, W.F., (1968), 'The Ottoman Bureaucracy: Modernization and Reform', *Administrative Science Quarterly* 13 (3): 451-470.

Weiss.P., 'The Policeman: His Nature and His Duties', E.C. Viano ve J.H.Reiman içinde (ed), *The Police in Society*, Massachusetts: Lexington Books.

Wender, J.M., (2008), *Policing and Poetics of Everyday Life*, Illınois: The University of Illınois Press.

Wertheimer, R., (1974), 'Are the Police Necessary?', *The Police in Society*. Massachusetts: Lexington Books.

Westmarland, L., (2001), *Gender and Policing: Sex, Power and Police Culture,* Devon: Willan Publishing.

Williams, G.H., (1984) *The Law and Politics of Police Discretion*. Westport: Greenwood Press.

Williams, R. (1985), *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*, Londra:Fontana

Wilson, C. P., (2000), *Cop Knowledge: Police Power and Cultural Narrative in Twentieth-Century America*

Wolcott, H. F., (1995), *The Art of Fieldwork*, Walnut Creek: Sage.

Wolcott, H. F., (1997), *Ethnography: A Way of Seeing,* Walnut Creek: Sage.

Wolf, E., (1974), 'American Anthropologist and American Society', D. Hymes içinde, *Reinventing Anthropology*, New York: Vintage.

Wright, A., (2002), *Policing: An Introduction to Concepts and Practice*, Devon: Willan Publishing.

Wright, S.(ed), (1994), *Anthropology of Organizations,* London: Rotledge A

Wright, S. ve Shore, C (ed)., (1997), *Anthropology of Policy,* London:Routledge

Young, M., (1991), *An Inside Job. Policing and British Culture in Britain*, Oxford: Clarendon Press.

Zald, M.N., (1993), 'Organization Studies as a Scientific and Humanistic Enterprise: Toward a Reconceptuâlization of the Foundations of the Field', *Organization Science*, 4 (4): 513-528.

ÖZET

Bu çalışmada, 2000 yılından itibaren yoğun bir şekilde etkisini göstermiş olan 'güvenlik alanında oluşturulan AB eksenli politika ve kurumsal dönüşüm çabalarının polisler arasındaki yansımasının görünüş biçimleri açık-uçlu bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Bu kapsamda, ilk olarak biçimsel bürokratik kurumlara dair Weber geleneğinden gelen temel özellikler ele alınmakta ve buradan hareketle bürokrasilerdeki 'otorite' kavramı üzerinden gidilerek analiz konusu yaptığı 'polis bürokrasisi' inceleme konusu yapılmaktadır. Bu temel üzerinde, atamalarda liyakatin kalmayışı, siyasi etkilere açıklık ve kayırmacılık gibi nedenlerle yaşanan 'otorite kaybı' sonrası ortaya çıkan yeni güç ilişkileri soruşturulmaktadır. Bu bağlamda, merkez bürokrasisi ile yerel düzeydeki uygulayıcı polisler arasında ortaya çıkan çatışma alanı, gücün ve otoritenin özelliklerine ve görünümlerine dayanarak irdelenmektedir. Bu irdeleme sırasında bir sorunsal olarak biçimsel bürokrasinin önceden belirlenmiş, yazılı kuralları ile yerel düzeydeki uygulayıcı polislerin etkinlik alanını oluşturan gündelik hayatın kendi iç mantığı arasında da bir çelişki ve çatışmanın olduğu gözükmektedir. Bu nedenle, gündelik hayat pratiğinin işleyiş özelliklerine yer verilmiş ve buradan bakılarak, biçimsel bürokrasinin yerel düzeydeki yansıyış biçimi ve ortaya çıkan görünümleri 'nitel' bir açıdan ve etnografik verilere dayanılarak eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Biçimsel bürokrasinin resmi kurallara dayalı işleyişi ile gündelik hayat pratiğine bağlı bir etkinlik alanında görev yapan yerel düzeydeki polislerin çalışma şekli arasında yaşanan çatışmanın, bürokratik merkezde yaşanan otorite kaybına ve gündelik hayat pratiğinin iç mantığına bağlı olarak 'güç' temelinde yenilen düzenlenme sürecine girdiği gözlemlenmiş ve o nedenle bu yeni oluşan 'güç mücadelesi' mercek altına alınmıştır. Bu noktada bürokratik merkezin özellikle AB uyum süreciyle birlikte çok daha yoğun bir güç aracı olarak kullandığı 'politikalar'ın doğası, içeriği ve işleyişi ayrıntılı bir biçimde irdelenmiş ve bunun yerel düzeydeki etkileri masaya yatırılmıştır. Aynı şekilde, yerel düzeydeki politikaların uygulayıcısı konumundaki polislerin bir güç aracı haline gelmiş olan politikalara verdikleri tepkiler ve karşı koyma biçimleri de bir başka inceleme alanını oluşturmuştur. Bu noktada yerel düzeyde başvurulan karşı koyma ve direnç gösterme silahlarının neler olduğuna ve asıl dinamiğini nereden aldığına bakılmıştır.

Bütün bunların ışığında oluşturulmaya çalışılan etnografya ile polislerin gündelik çalışma koşulları içerisinde, oluşturulan yeni politikalara ve merkezden gelen her türlü talep ve emirlere ne tür tepkiler verdikleri, bunları nasıl anlamlandırıp yeniden inşa ettikleri ve gündelik uygulamalara soktuklarının yanı sıra polislik mesleğinin genel özellikleri, zorlukları, halkla olan ilişki biçimleri, kanunların uygulanması sırasında kullanılan 'takdir yetkisi' ve gücün kullanım şekli yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu yansıtımda aynı anda katılımlı gözlem ile bilgi kaynaklarının anlatıları içiçe ve analitik bir tutarlılık içerisinde sunulmaya çalışılmış ve bir bütün halinde AB eksenli oluşturulan yeni güvenlik politikalarının uygulamaya yansıtılamamasının nedenleri ve direnç kaynakları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this dissertation, it is attempted to show the appearances of the the EU-driven security policies and institutional transformation efforts, which has been affected intensely particularly from 2000 onwards, in the everyday life of police in an open-ended manner.

In this context, firstly the main charastericties of the formel bureaucratic organizations has been dealing with and thus, the police bureaucracy in particular has been sebjected to an analyses through the concept of 'authority'. On this basis, the new emerging power relations is inquiried which is related with the lacking of the authority of the bureaucratic center for the reasons such as the ignoring of merit, openness to the political influence and 'favoring'. In this respect, new emerging struggle field between the bureaucratic center and practitioner police at the local level has been examined on the basis of the features of the power and authority. With this examination it is shown that there is also a paradox and conflict between the pre-determined and written rules of the formel bureaucracy and the inner logic of the everyday life which forms the field of activity of the practitioner police at the local level. Therefore, the rules of the everyday life is given a room and from this perspective the reflection and appearances of the formel bureaucracy at the local level has been evaluated critically from the qualitative point of view on the basis of the ethnographic data.

The conflict between the structured rules of formel bureaucracy and the police practices which is very related with the logic of everyday life has been observed that enters in a process of restructuring on the basis of the lacking of authority and the new forms of power and for that reason power has been focused on. At this point the policy as a power resouce and its nature, content and rules and the impacts of it at the local level has been focused in detail. Likewise, the reactions and resistance forms of the police at the local level to the policies as a power resource has also been investigated. In line with this, the types of the resistance and reaction resources and the dynamics of them has been shown.

An ethnography which is written with the abovementioned concerns has shown the the main charasteristics, the difficulties and the reactions, the interpretation process of the police at the local level. Besides that, the discretion of police practice and the power of discretion right has been articulated. The accounts have mainly based on the information given by the informants and the participant-observation in a consistent manner as possible.